

કુસ્તક ૨૭

નવેમ્બર ૧૯૨૧

ગરવી ગુજરાત

દાવડાની સ્વદેશી ચીમની

ભાંગતી કે તૂટતી નથી.

આ દાવડાની ચીમની અખરખની બનાવેલી હોવાથી પાણી, દવા કે ગમે તેટલી લાઘટ વધી ભય તોપણ તડકતી નથી. આથી વાપરનારાઓને પૈસાનો ધણોજ બચાવ થાય છે. એક ચીમની વરસ સુધી ચાલે છે.

વેપારીઓને સારું કમીશન આપવામાં આવે છે.

દરેક ભતના લેખોની મલે છે. પ્રાઇસ લીસ્ટ મંગાવો.

કે. દાવડાની. કું., મહાદેવીનાં કુવારા પાસે, પોસ્ટ નંબર ૩, મુંબઈ.

કેશવધંક

સેન્ટના રાજ] ઓટોવિશ્વ મોહિની હેરઓઇલ. [બગીચાનો બહાર

અતર-મોહિની

ખાસ ઉન્હાળાની સીઝન માટે તેમજ કલેન્ડરને શાંત પાડવાને લહેજતદાર ઠંડા સરખતો વાપરો.

સ્વાદિષ્ટ દરેક ભતના મુરખ્યાઓ—ચટણીયો પાચનશક્તિને વધારનારાં છે. પવિત્ર.

ડાંગા શુભાખજળ— કેવડાખજળ.

[દેવ મંદિરને શુદ્ધ રાખવા] લાયક છે.

શુદ્ધ આંખળાતું તેલ.

આ શિવાય અમારે ત્યાં દરેક ભતના સેન્ટ, સાબુ, દેશી અતરો, કેશર, કરતુરી, ખરાસ, પાચનશક્તિ વધારનાર દ્રાક્ષાસવ, ચોખ્ખું મધ છુટક તેમજ જ્યાંયાં મળશે.

લાલા બીસનદયાલ ધરમદાસ દીલ્લીવાળા,

મોતી બજાર-મુંબઈ નં. ૨.

મોરસલી.

હેર ઓઇલ વાપરો. ધાતુપુટ્ટીની ગોળીઓ મમે તેવી નખખાધને દુર કરી પુણી આપે છે.

શુદ્ધ સાચા મોતીના મુરમો.

આંખના તમામ દરદોને આરામ કરે છે.

શુદ્ધ

ચંદનતું તેલ—સુખડતું તેલ ખસ, ખુબલી, ખરજતું તેમજ ચામડીના ચેપી દરદોને આરામ કરે છે.

શુદ્ધ મસાલાતું તેલ

ટેલીફોન નં. ૪૮૪૬.

મહીલાઓની શોભા.

મરવી મુજરાતના વાચનાતઓ કુંપાર રસ બે સમજતા હોય તેા તેઓ આળ,
બચા પલિ, વગેરેના કુંપાર માટે મુમર્દની પ્રમના માનીના—

ઝવેરીઓ મેહતા હરીલાલ રામકૃષ્ણની કુંપની.

સિવાય બીજે કયા દાગીના માટે ભવજ નહિં.

સોના, ચાંદી, અને ઋરેરાતના દાગીના

બનાવનાર તથા વેચનાર

૪૮૨-૮૪. અમદુર રહેમાન સ્ટ્રીટ-મુમર્દ. ૩.

અથ આરતી જાતી દામો ઉબી રહે છે.

૬૬ બહાર ગામના સવળા ગોરગે રિ. પિ. થા તાકીરી જાતી શું

પાનુઓ માટે જાણીતું મથક.

ફેસી છાયલો હજારો જાતના તૈયાર મળશે.

આ ખાતામાં તમેને જોના દરેક અનનુ જાણેજું તેજજ રમખનું કોષ
પચાજ વાજબી દામે ફરી આપવામાં આરશે

Latest Novelties in Printed Chhayals.

એક વખત જરૂર પધારશે.

શા. કુંજલાલ કીશોરીલાલ,

૩૫૪, કાલજાદવી રોડ, મુમર્દ.

શાણ શેઠીઆઓ !!

સદા અને બેહદ વધારી દીધેલા મહાં માન્યા દામોની બરકતે ગઈ
કાલના રાંકડા પણ આજે મહેલોમાં મહાલે છે !!

હુંમને હાથે પછસો પાણી મીસાલ વહે છે !!

તો જરા કુલ પાંખડીરૂપે આ તમારાં અનાથ-ભાંડુઓ પ્રત્યે દાન
આકલી પરભવતું ભાથું બાંધી લ્યો !!

કેમ કે લક્ષ્મી આજ છે ! કાલે નથી !!

દેહ આજ છે ! કાલે નથી !!

જરૂર આ નિરાધારો તરફ નજર કરો, અને વધુ વિગત માટે
લખશો:—

મંત્રી—હિંદુ અનાથ આશ્રમ,
નડીઆદ.

અહાવીશ અપૂર્વ વિવેચનનિબંધો

વિવેચના

૩૧૦

પ્રા. વિષ્ણુપ્રસાદ ર. ત્રિવેદી એમ એ.

“હૃદય, બુદ્ધિ અને દર્શનશક્તિને જે વિષયે દલાવી મૂક્યા
દેાય તે જ વિષયને સ્વાનુભવ” વિવેચના ‘મા લેખરૂપ મરે છે. લેખ-
લેખનાં પ્રેરક કારણ જુદા દેવાથી રાલીનુ ‘વૈવિધ્ય-લેખરૂપનું’ વૈવિધ્ય
સદૃશ બન્યું છે, છતાં સૌનું કારણ એક જ હોય તો પણ રાલીવૈવિધ્ય
અવશ્ય આવત, કારણ કે કથાની એકરૂપતા, એકાનતા આ વિવેચકને
અને રસિકગિની કરનાર છે અને કલા રૂપનું બળ છે” પ્રા. વગ્ધરાય
જી દેસાઈ (‘૩૧૧ મધરૂપ વાચન’)

પાકું પૂઠું : હિંચા કાગળ : ૩ અડી

સોલ એજન્ટ : ગુર્જર અંથરતન કાર્યાલય

ગાંધીરોડ : અમદાવાદ

જાહેર પડો ચૂકી છે

શુભરાતી ભાષાના પહેલા આકરશ્રંથની નવી આવૃત્તિ

વિશ્વદર્શન, (૧૯૪૧-૪૨)

૬૦૦ પાનાં. દ્વિતીય ભેદ. મૂલ્ય રૂ. ૫-૦-૦ (રૂપાલ ખર્ચ સાથે)

આ આવૃત્તિની વિશિષ્ટતાઓ

આખા પુસ્તકને ચાર વિભાગમાં વહેંચી નાખવામાં આવેલ છે.

દરેક વિભાગમાં પ્રબળ નવીન વિગતો ઉમેરવામાં આવેલ છે.

વેપારતુ વાર્ષિક અવસોકન જાણીતા લેખક શ્રી. કુંજરશી સંપટે ખાસ લખેલ છે.

અલ્પતન આંકડાઓ મળી શક્યા તેટલા મંકવામાં આવ્યા છે.

ચરિતાવલિ વિભાગમાં નવાં ચરિત્રો ઉમેરવામાં આવ્યા છે. જૂનાં ધણીખરાં ફરીથી નવેસરથી લખવામાં આવ્યાં છે.

સુદ્ધ ચરિતાવલિ ખાસ ઉમેરવામાં આવેલ છે.

સુદ્ધના અંગે કામગીરી સખત મોંઘવારીને લઈને થોડી જ નકલો છપાવેલ છે.

દિંદની અને વિશ્વની અવનવી માહિતી આપતો આ શ્રંથ તમે અવગમ વસાવી લેના લખો.

છોટાલાલ માનસિંગ કામદાર, બી. એ.

વાંકાનેર (દાકિયાવાડ)

સુંદર પુષ્પોના બાગમાં સહેલ કરતી

—:સુંદરીની ખુશાલી:—

પણ એ ખુશાલી શા સંખ્યાથી છે? સુંદરી શું કાંઈ પોતાના વદનમાં એટલા આનંદ છે? ના, ના; તેનું કાંઈ જ નહિ; પણ તેણી પોતાના સુંવાળા વાળ પર મમ મમ થઈ રહે છે, અને એવા વાળની ખુશ મુરતી વધારનાર કાંઈ જ નહિ. પણ જી હુનીયાહેર ઓછા છે ને. આજે સંધ્યે ઠંડાણે વખણાય છે.

(બામ,-)

એ તમે સખત કામ કરતાં મધ્યાના ફુવાવાથી કંટાળી ગયા હો. મઠી ઘડીએ સરેકમ કરો. હોય ને જરૂર એકવાર પાટ-ખુવાલા બામ વાપરી લુઓ. આટલી જ, ની કી રે. ના.

તેસીવાચી,

જાણીતા મેક-રેના સેન્ટ લવનર પાઉડર ખીરલેનતા-કન સાલુન જયાજંધ તથા છુટકે અમારે ત્યાંથી મલમે, દારૂ-વત-બાને એકવાર મંગાવી ખાતરી કરો;

એકલા બનાવનાર ઈ. એસ.—પાટણવાલા;

ભાગ્યપાઠા લેન, ખોખાનગરો તોરે, પોણ-માણી, મુંબઈ.

અમારા સરતના એજંટ
હાજી અબ્દુલ કાદર મુસાબાઈ... }
મુરત.

અમારા મદરાસના એજંટ
શયામ એન્ડ કંપની... }
મદરાસ.

સમજન ગ્રાહકોને !

‘વીસમીસતી’ ના ખતીલા અને જાહેશ અધીયતિ રા. હાથ મહમદના અવસાનથી એ પત્ર ગંધ પડ્યું. ગુજરાતી ભારતીકામાં એ ટપલું સચિત્ર અને સરલ વાંચનવાળું કોઈ માસિક હોય એવી ‘વીસમી સતી’ના વાંચકોની ઇચ્છામાંથી ‘ગરવી ગુજરાત’નો જન્મ થયો છે, અને આજે આ સાતમે અંક બહાર પડે છે. આ સાત અંક લેતાં અમારા સમજન ગ્રાહકોને એટલું તો અવશ્ય જણાયું હશે કે અમે લવાજમના પ્રમાણમાં વિશેષ કંપુ. છે. સચિત્ર માસીકનું ખર્ચ અસાધારણ હોય એ કહેવાની જરૂર નથી. ચિત્રોની પ્રાપ્તિને જોડાને સારા છપાવવા માટે ફોટોગ્રાફ કાગળ ઉપરાંત આનું માસીક છપાવનું ખર્ચ ખર્ચે જતાં મુશ્કેલીજન્ય છપાવનું સુગમ પડે.

અમારા પ્રયાસમાં ત્રીજો હશે તેજો અમે ઇન્કાર કરતા નથી જતાં. અમારી અભિપ્રાય ‘ગરવી-ગુજરાત’ને વધારે ઉપયોગી, સારા ચિત્રો અને ઉત્તમ લેખોથી સુશોભીત કરવાની છે. આ અમારી અભિપ્રાય પૂર્ણ થવામાં અમે અમારા સમજન ગ્રાહકોની સહાનુભૂતિની આશા અવશ્ય રાખી રહીએ.

અમારા ગ્રાહકો તેમજ વાંચકોના અંદર આ માસીકના ગ્રાહકો વધારવામાં થોડી પથ સહાય કરે તો અમે આજે પણ વિશેષ સાફ કામ કરી શકીએ એવી અમારી શ્રદ્ધા છે. આ અંકની સાથે એકેક કાંઈ મોકલવામાં આવેલ છે જે અને તેમણે પોતાના મિત્રોમાંથી ભરતી મોકલવા વિનંતી છે.

પ્રગમના ચાર અંકો સિદ્ધીકમાં નથી. તેમજ વી. પી. નું વધી ગયેલું હોવાથી ગ્રાહક થનારા ભાઈઓએ પેનાનું લવાજમ મની ઓડરથીજ મોકલ

તત્ત્વી ‘ગરવી ગુજરાત’

ગરવી ગુજરાત.

અંશિક, પત્ર.

પુસ્તક ૨ ભુ,] તંત્રી ઉદયજી તુલસીદાસ ઠક્કર. [અંક ૧ લો.

નવેમ્બર ૧૯૨૧ ના અંકની અનુક્રમણિકા.

કવર ડીઝાઇન: દેસ બાલ લાલા લક્ષ્મણરાય. ફોટો મેસર્સ પી. ગોમનની કા. મુખ પૃષ્ઠ: દેવની પ્યાસ: વડું બે રાખી લખ આવી. ચિત્રકાર મી.

મુદ્રણ ગોરકાદર.

કાવ્ય:

પૃ.

અલિદાન:	રા. શયલ	૩૨૭
પ્રેરણા:	રા. દિનેશ ત્રિવેળ.	૩૨૮
આજે છે હસ	રા. ઊરીચ	૩૩૪
ઝોગીદાને.	રા. કેશ હ. કો.	૩૪૭
દાસ (ખાવના.)	રા. ચિત્રપર્ણકર ત્રિભુવન ત્રિવેળી	૩૪૯

વિજ્ઞાન.

મૃત્તાભાઓ સાથે વાતચિત. (સચિત) રા. વિ. ડા. રૂઢિ, બી. એ. એચ. બી. અનુવાદક રા. મવંક.	૩૪૪

પ્રાસંગિક.

લંકાની સ્ત્રીઓ (સચિત) પ્રેરેશ્વર કાન્તિલાલ છગનલાલ પંડ્યા, એચ. એ. (લંકા)	૩૪૫

ફીચર્સ લેક્ચર ડૉ. એમ. મણીલાલ એમ. એ. એન. એચ. બી. મેરીટર-એટ-લો.	૩૫૩

વાર્તા.

અકસ્માત (સચિત) રા. ગૌરીશંકર ગોવર્ધનગમ જોશી ચિત્રકાર રા. રવિશંકર પંતિ.	૩૫૬

કલિહાસ.

કલિહાસ મરાઠુર મૂર પ્રજાનો ઉદય અને અસ્ત: (સચિત) ઉદયજી તુલસીદાસ ઠક્કર.	૩૫૬

હાસ્ય.

અકકલની મરામત (સચિત) શીબુજી. પી. ટીવાસ્તવ, બી. એ. એચ. એચ. બી. અનુવાદક રા. ગુલામ હુસેન હાજીમહમદ વિ. રા. દત્તાત્રય, ચાલુ વાર્તા.	૩૫૭

દેવની પ્યાસ (સચિત) શીબુજી અનુરુસેન રાગ્રી. ... વિ.	૩૫૪

બી. મુદ્રણ ગોરકાદર.

સામગ્રી—હિન્દમાં રૂ. ૧, હિન્દ બહાર રૂ. ૭-૮, છૂટકે નકલ બારે આના રોકલું—ગરવી ગુજરાત બોરીસ કેશવજી રામજી ન્યુ બીરોમ, વખાલી, મુંબઈ નં. ૩.

અમારો આવતો અંક.

ડીસેમ્બર ૧૯૨૧.

કવર ડીઝાઇન: દેશબંધુ ચિત્તરંજનદાસ દ્રોણ રા. વીરકર.

મુખપૃષ્ઠ: અસહયોગ પ્રવાહ ચિ. મી. મુંદરરાય ગોરક્ષકર.

લેશુ' (સચિત્ર.) રા. રાયદાની સ્વરાજ્ય અને સ્વતંત્રતાના ભાવોથી ઉભરાતી ગઝલ ચિત્રકાર રા. નાણાવટી.

જયભારતનો: રા. દેશવ હ. ચોક. એમનું ભુરસાદાર લાખામાં લખાયેલું રજુગીત.

એજ અમે સંતાન: રા. નરેન્દ્ર સ્વતંત્રતાની આજની લડતમાં ભારતના પુત્રપુત્રિઓને પોતાના કર્તવ્યનું ભાન કરાવનારું રસમય કાવ્ય.

ગરવી ગુજરાત: રા. કૃષ્ણભંસી. નવિન ગુજરાતનું ગૌરવ દર્શાવતું કાવ્ય.

“તેતો મયાં બાંધી કંઈન:” રા. જયકૃષ્ણ. એક પ્રેમચોપંથી ભરેલું કાવ્ય.

દેશબંધુ ચિત્તરંજન દાસ: (સચિત્ર) ઉદ્ધવજી તુલસીદાસ ઠક્કર ૩૬ મી હિન્દી પ્રગલ્ભિય મહાસભાના સુદાયકા પ્રમુખ અને હાલમાં સરકારનું જે લખાતું સેવતા દેશબંધુ દાસના ઉદાર અને અનુકરણિય જીવનની રૂપરેખા.

હંગેરીમાં અસહકાર: (સચિત્ર.) રા. રત્નસિંહ દિપસિંહ પરમાર. હંગેરીમાં અસહકારથી સ્વાંતી નિરાધાર અનેલી પ્રજા આરદ્રીયન સદતનતની ભુદ્ધી ભુસરી. માંથી કેવી રીતે મુક્ત થઈ તેનો મનનીય હેવાલ. હંગેરીના જાણીતા દેશભક્ત કેકના કેટલાક સિદ્ધાંતોના નિરૂપણ સાથે.

સાચો અસહકારી: (સચિત્ર.) શ્રીયુત લક્ષ્મણસિંહ ભટ્ટ. આ વાર્તામાં એક સાચા અસહકારીના અવિદ્યમનું કર્ણજાનક ચિત્ર છે. આ નાની કથા એવા તો સરસદંગથી લેખક મહારાજે લખી છે કે પુરી કર્યા વગર રહેવાય જ નહિ. ચિત્રકાર મી. ગોરક્ષકર. ઇતિહાસ મરાઠુર સરખળનો ઉદ્ધય અને અસ્ત. (સચિત્ર) ઉદ્ધવજી તુલસીદાસ ઠક્કર. આ ચાલુ લેખનો વિશેષ ભાગ.

ચાલુ વાર્તા: દુદ્યની પ્યાસ: (સચિત્ર.) શ્રીયુત ચતુરસેન શાસ્ત્રી આ સામાજિક ચાલુ વાર્તાનો આકર્ષક વિશેષ ભાગ ચિ. મી. ગોરક્ષકર.

[આ અંકમાં જાણીતા દેશભક્તોએ જેમાંથી કેટલાક સરકારની કૃપાદષ્ટિથી હાલ જેલની ભૂમિને પવિત્ર કરી રહ્યા છે. તેમના દ્રોણ આપવામાં આવશે આ દ્રોણની સંખ્યા લગભગ વીસની થશે. સાથે જ ગણુ ચાલુ સ્થિતિપર કારતુનો પણ આપવામાં આવશે.]

રેડીફાન નાંબ "૩૬૩૮"

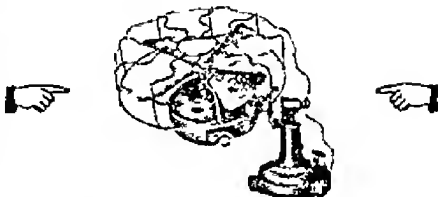
રેડીવાઈટ એડિશન TITLHFFAN

રીડિંગ કેમ કરી તે અનાદ સંબંધી રહે,
અને કીકાવને સામાન તે આકર્ષરચના રહે.

હલેક્ટ્રીક એક્ટ્રીબીશન

અથવા

વીજળીનું પ્રદર્શન

તમેને ફીમાં જોવું હોય તો અમારે ત્યાં પધારો.

દરેક જાનને, વીજળીને લખેના સામાન કીકાવન બાંધે,

વેચનાર ત્યાં કીકાવની વીજળીને સમગ્ર શીડિય

મામ કરી આપનાર

અકબરઅલી તાજભાઈ,

૧૨૬, ખોખા બગીચા મુખે.

[ચિત્રકાર]   દુદયની પ્યાસ.   [મી સુદરસાવ ગોરક્ષકર.
 વહુ બે મ્હાળી હયમાં લઇ આવી.
 [સર્વ હસ સ્વામિન]

પુસ્તક ૨ છું

નવેમ્બર ૧૯૨૧.

અંક ૧ ભો.

ખલિદાન.

રચનાર: શ. ગાયકા.

(મુશ્કેલ)

હાથમાં લેતા કવચ, મારી રૂદન કરતી હતી,
 શું લાખું ? લખવા જતાં, મુજ કવચ ચરચરતી હતી
 કમિઓ થઈ આગ રૂપે કલમથી ઝરતી હતી,
 શાહીમાયી શોકની જવાબા નજર તરતી હતી.
 રહેતા તરંગો તેજ તેજે મહતા ધારી હતી,
 આ હાલપને પૂછી જુઓ કે શું ફાંસા તારી હતી ?

૨.

હૃદય પીગળી આમથી, આત્મ વહે છે આદરથી, આ કચન કઢાણી નથી, દિવ દુઃખ કહે છે આદરથી
 રે શું જતાં હૃદય માર રા સહે છે આદરથી, આદરથી બોવાવના મુખ જન્મ રહે છે આદરથી.
 એ શોકની સંખ્યા હતી, મુજ આત્મ શું જોતી હતી ? આજ વચની બાગકી એક નામ ઉપર રોતી હતી.

૩.

પત્ર શું શું લખે જન્મન, તે જાતર મનમાં નથી,
 પ્રેમ ના પુરો: પચરતાં, હૃદ ઉપવનમાં નથી.
 મિત્રો છે દેવી રમકકુ અંજ લોચનમાં નથી,
 છે અભયની બાજ કાંઈ જાણી જીવનમાં નથી.
 તે છતાં મેં જન્મ રહિ કરે છે આમથી,
 હૃદય જાગેવના અપૂર્ણ મોતી ખરે છે આમથી.

૪.

સમજ ન હોતી રિત ને, જીવન વિષ સખા ચઢ, આત્મ ન આત્મી ચાંદની, ખીસ્મા વગર ચાલી રહ.
 વીજ ચમકી, મેલ પ્રજાઓ વાદળી વરસી નહિ: પાણી બાંધિકા રૂદમજ નહિ કે શું ફાંસા મારી થઈ,
 મુખ ચન્દ્રપર બાળે બળિ હાવા દળીલી શેઠકમાં નટોની ખબર કે તપ છે આગે પતિ પરસોકમાં
 ૧૬

૫.

ખીલતી કળી સમ બાળ, આ આજે ખીલી'તી અંગમાં,
લગત હતી લોચન મહિ, તે પર હતા સર સંધમાં
તે ભાવનાઓ રાખતી તાણી કંચુકી તંગમાં,
યૌવન સમયમાં અંગ પહોંરહે છે સદા ઉછરંગમાં
સ્નેહના બાંધી તરંગો બાળ આ ફરતી હતી,
તે પર વિધાતા ખડખડીને હાસ્ય બહુ કરતી હતી.

૬.

શું લખું એ શેષ જેવા કેશની શું થઈ દશા, ઉરના અતિ ઉદ્વેગ ને આવેશની શું થઈ દશા,
સૌભાગ્ય કંકણ હાથના એ વેપની શું થઈ દશા, નવયૌવના થાવા પછી હ્રમ્બેશની શું થઈ દશા
એ દશા થઈ કે દશા જ્વેનાર પણ રહતા હતા, બાલિકા મૂર્છિત હતી આંસુઓ પડતાં હતાં.

૭.

આ બિચારી બાળકીને, જગતમાં આધાર શું ?
શું છ'દગી શું હવણું, એ હવણમાં સાર શું ?
તલવાર આપી તેજ કાઈ પણ હશે તલવાર શું ?
બાળનારો બાળકીને છે અવર અંગાર શું ?
ધર્મની જે ભાવના આજે નથી કંઈ પ્યાનમાં,
આપી રહ્યાં છે લગ્ન બહાને બાળકી બલીદાનમાં.

પ્રેરણા.

“ બળવો પ્યારા ! હૃદય સિતાર.—”

દમયોગની મંલુ-મોહિની, ભરી ભરીને એક તાર.

—બળવો પ્યારા ! હૃદય-સિતાર. ૧

કુંકા દે નવ-મંત્ર જગતમાં, થાએ, પતિવ્રતાદાર;
ઓ ! નીરસ મરમય માનસમાં, વહવ સુધાની ધાર.

—બળવો પ્યારા ! હૃદય સિતાર. ૨

સામ્ય-નદીનું નૃત્ય નચાવો, ભાતુ ભાવ વિસ્તાર;
રેલી હો સ્વર્ગીય અહીં તો, પ્રીતી શાંતિ અપાર.

—બળવો પ્યારા ! હૃદય સિતાર. ૩

તેત્રીસ કોટિ સ્વરોથી જ્યારે, ઉચારશે ઝણકાર.—

જય-ભારત જનની હુઃખ સમની, જય જય પાલનદાર.

—બળવો પ્યારા ! હૃદય સિતાર. ૪

અકસ્માત.

વખતાર-૨૮ ચૌરીશકર ગોવર્ધનરામ જોશી,

ચિત્રકાર-ગ. રવિશંકર પંડિત.

નરસામના કુટુંબમાં યુવાન મુરંધ જેડી દત્તી
મુલાખને જોઈ સૌ દસતા અને તે ચીને
ઈ કમતી મુલાખ હોય ત્યારે કાઠક ગમિક
રહીની આસા ખરી મુલાખ વિનાનુ વાતવણ
પરે ખમ રહેતુ અને એક બીજા તરફ જોનાર
પે કો નરર ચૂકવતા અથવા સાત રહેતાં. જન
પામને મીનારેડીથી મુલાખ એક જ પુરી દત્તી
લાખનિ વખ પંદર વાંતી દશે પણ પંદર વાંતી
ખરે હોય, તેના કરતાં વધારે રમિકલાવ મુલાખ
માં જન્મ્યા હતા. જનરસામનો સ્વભાવ નિમંગ
નો અને પોતે વડાલાખમાં સારી રીતે કમાતા
કાવાથી જીવને અદર કરતાની નક જવા દેતા
રવિ જનરસામના પડોશમાં નંદનાથ કીલિનનુ
ધર દત્ત. મુલાખ પોતાની મેડી પર ખાગીમાં
મેસની, ત્યારે સામે નંદનાથનુ ધર દેખાતું મુલાખ
એમ મળી વખત જોમતી પણ એક દિવસે તેની
નરર અકસ્માત નંદનાથના ધરમાં નડી આવે
ઓ પર પડી. નંદનાથની દીકરી સરસ્વતી દમખા
જ મામરેથી આવી હતી સરસ્વતી માથે મુલાખ
ને જૂની મિત્રાચારી હતી ત્વિજિની મિત્રાચારી
મદન જન્મે છે. અને સખમા જૂલાવ છે પણ
સરસ્વતી અને મુલાખ દસ એક બીજાને એટલા
જ દરેથી મળતા.

મરેરે સરસ્વતી મુલાખ પાને આવી. બન્ને
એ ખુબ દમી દમીને પાને કરી. સરસ્વતી પાસે
વાતમાં નો સામુનો સ્વભાવ ને પોતાની કુલિ

એકજ જ. પણ પંદર વડે ત્વિજિને આવી વાને
પરજ પ્રીતિ હોય છે. ત્યાર પછી હમેશા મુલાખ
તથા સરસ્વતીને એક બીજાને મળવાનુ ખડ.
મુલાખ નંદનાથને ત્યા જતી ત્યારે એક મેર દમેશાં
ચારીમાથી જાની મોગી કરતો. એ મેરવાને બદલે
આપનો દત્તો નંદનાથનો પુન ચંદ્રવદન ચોરો
વખત યથા આવ્યો દત્તો ચંદ્રવદન વિદ્યાનને
અખાસ કરતો દત્તો અને એકાદ સાક ધનમ
પણ મેગખ્યુ હતુ મુલાખ નીકળતી ત્યારે દમેશાં
એ ચારીમાથી બદલ જોતો અને ખખર હોય
કે મેજુ દત્તો કેમ પણ મુલાખ બારી પામેથી
નીકળતી ત્યારે એની આજ કિનાવળી ચતી એ
જરાક સરમાની અને દમેશા આખ નો પાછી
જ્યાં વિના રહેતી નહિ

ચૌરી કરનારો મુલાખની ધામ્તી પ્યારી લાખની
ધામ્તી રાખનાર મુલાખને ચંદ્રવદનની ચૌરી બાપી
લાખની આ ચૌરી અને ધામ્તી ફેરવેક વખત
આમ્યા. પરતુ એક વખત નો મરસ્વતી પાસે
ચંદ્રવદનનો ફોટો મુલાખે જોયો, છતાં નંદવદન
ફોટા ફોટાને ચંદ્રવદન આરો બાળે. છતાં
ચંદ્રવદન બલ્ય દત્તો ફોટાને મરવદન સુંદર
દત્ત મુલાખને આ વગાવાર થવા પડી દલે એ
કારેક બારી પામે કેમ વજાણી ને ચપલ દત્તિ.
બીની ધારક જરાક પાતું લોઈ લેતી ! બારી
પામે ચંદ્રવદન વિદ્યાનને અખાસ કરતો ઉમે
જ રોય !

ગુલામ પાણી ભરવા જમ ત્યારે ત્હેને ખાતી હતી કે ખારીમાંથી નક્કી ન કરી બહાર પડે છે। સરસ્વતી, અને ગુલામ વારંવાર ત્યાં ઉભા રહેતાં. ક્યારેક સરસ્વતી આવવાની હોય તો ગુલામ રાહ જોતાં ત્યાં ઉભાતી. એક દિવસે ગુલામ તેમ ઉભી હતી. તેટલામાં ચંદ્રવદન ખારીમાંથી રામાને બોલાવ્યો. સ્નેહનું બાલસ્પર્શ હમેશાં આવી રીતે વ્યક્ત થાય છે.

ચંદ્રવદન અને ગુલામની આંખ મળી. આંખ મળ્યા પછી સ્નેહનો વિકાસ અદ્ભુત રીતે વધે છે. ત્યાર પછી ગુલામને ચંદ્રવદનની આંખ વારંવાર અકસ્મ ઇતિહાસ કહી બતાવતી. અને ચંદ્રવદન પણ ધનશ્યામનો ઓળખીતો થયો હતો.

ધનશ્યામે નિશ્ચય કર્યો કે ચંદ્રવદન સાથે ગુલામને ચોક્કસ પરણાવવી. ગુલામને પણ એ વાતના સ્વર પડ્યા. હવે ચંદ્રવદન તથા ગુલામ જ્યારે મળતાં ત્યારે જરાક આંખમાં દસતાં.

ચંદ્રવદન પાછો અભ્યાસ માટે ગયો. જવાની આગલી રાત્રે સરસ્વતી ગુલામ પાસે અમસ્તી ગઈ હતી ને ગુલામને ધર સૂધી મૂકવા આવી એકાંત શી રીતે શોધવી એ વિદ્યાનુ પૂરૂષ કરતાં સ્ત્રી સ્વભાવને વધારે અનુકૂળ છે. ચંદ્રવદન ગુલામને મળ્યો. ચંદ્રવદનને ખબર હતી કે પોતાની સામે નિર્દોષ સુખ્યાનું સ્નેહી હૃદય ધક્કી રહ્યું છે. આટલી ટૂંકી મુલાકાતમાં ગુલામ પોતાનાં આનંદી સ્વભાવ પ્રમાણે આનંદ પ્રસરાવતી ગઈ.

“જેઉછું। હવે આવો ત્યારે વાત. બેન પર વહાલ છે કે ગુલામ પર ત્યારે ખબર.”

“જરૂર બૂલું તો સંભારજે.”

“ના.”—ગુલામે જરાક મરડાઈને કહ્યું—
“સંભારવાનો ફરાવ નથી. કાગળ લખવો હોય તો લખજો.”

એમ કહીને ત્હમ્હારે મ્હારા અક્ષર જેવા છો”

“ત્હારા કરતાં કાંઈ ત્હારા અક્ષર વધારે વાંકા નહિ હોય.” ગુલામ અને ચંદ્રવદન બૃહાં પડ્યાં.

ચંદ્રવદન શાંત લેખાતો. તે અભ્યાસી છતાં મળતાવડો મનાતો. વિદ્યાર્થીએને ત્હેના પર ખ્યાર હતો. તેમ ચંદ્રવદન સૌની મુશ્કેલીમાં સાથે જ હોય. ચંદ્રવદનને સૌ મોટો માનતા છતાં તેનામાં ન્હાનાના જેવી રસિકતા જોઈ, ચંદ્રવદન ન હોય તે આનંદ શુષ્ક લેખાતો.

એક વખત બધા ‘કોલેજિયનો’ સાથે ચંદ્રવદન પણ હુંગરમાં ઉપડ્યો. કોલેજિયનોને એ એક આનંદ હતો. સૌ સાથે ચાલ્યા. ખૂબ આનંદ ચાલ્યો. એક ન્હાની ટેકરી જરાક સપાટ ને સીધી ચડાવતી હતી. પગથી બહુ ન્હાની હતી તે પગથીમાં અકસ્માત કોઈ પડે તો લાગે તેમ હતું. ઉપરથી, એક જાણુનો પગ સર્પો કે તે નીચે જ પડ્યો છે. નીચે તળાવનું પાણી હતું. એક જાણુનો પગ ચોક્કસ સર્પો. તે ચંદ્રવદનના પગ પાસેથી જ નીચે ચાલ્યો. ચંદ્રવદને તરતજ એને પકડ્યો પણ એના જોરથી પોતે જ નીચે ગળડ્યો. ત્યારે પહેલો પડનાર ત્યાં જ અટક્યો. ચંદ્રવદન નીચે ગળડ્યો ને એક ટેકરી પર અશળાયો. સૌ દોડ્યા. ચંદ્રવદનને સારી રીતે ઇજા થઈ હતી. એનો એક પગ મોટો થયો. હાથ ફૂટો પડ્યો. આંખે જરા ઇજા થઈ. ટેટલાક મશકરાઓએ એનું નામ રાણો સંગ પાડ્યું.

મનુષ્યમાં જોટ હોય છે ત્યારે તેના ધર એક જાતની સદાની ગ્લાનિ રહે છે. ચંદ્રવદન ધરે આવ્યો પણ આ વખતે એનો પગ ભારે હતો. સરસ્વતીએ એની મશકરી ન કરી. પણ આકું જોઈ આંખમાંથી આંસુ સોઢ્યું. નંદનાય શાંત ચહેરે જોઈ રહ્યો. ધરમાં એક જાતનું ગંભીર વાતાવરણ આવ્યું. ચંદ્રવદન પરાધીન હતો. તે હવે પોતાના ઓરડામાંથી બહુ બહાર ન નીકળતો. એકલો ઓરડામાં બેસતો. એમાં બધે ફેરફાર જ થયો. હવે ગુલામને જેવાની ત્હેણે ઇચ્છા પણ ન કરી. ગુલામ ખારી પાસેથી નીકળતી, ત્યારે મ્હોટેથી સરસ્વતીને બોલાવી, ખબર કરતી. છતાં ખારી

તો સજ્જત બંધ રહેતી. જાણે અંદર કોઇ નથી.

ધનસ્થામને ચંદ્રવદનના અકસ્માતની ખબર પડી. એનું મન વ્યગ્ર થયું પણ છેવટે આ વાત મનમાંથી કાઢી નાંખી. શુભાખને માટે ખીજી તજવીજમાં પડ્યો.

ચંદ્રવદન હવે દેખાતો નહિ, અને તેટલાજ માટે શુભાખ તહેને મળવા માંગતી હતી. હવે સરસ્વતી ચંદ્રવદનની વાત ન કરતી, તો શુભાખ એ વાત કાઢતી. ચંદ્રવદનના અકસ્માત પછી એ વધારે પ્રકૃત્વ બની દેખાંતી. જોકે એનું મન વ્યગ્ર બન્યું છતાં એનો નિશ્ચય તો આગળથી જ થયેલો હતો. શુભાખ આનંદી રહે છે, એટલે સૌએ ધાયું કે, તે ચંદ્રવદનને ભૂલી ગઈ છે. શુભાખના ઉંઝા અંતરમાં ચંદ્રવદન જ હતો. માત્ર ચંદ્રવદન શુભાખને ભૂલવા બારણાં બંધ કરી બેસતો.

ઘણા દિવસ ચાલ્યા ગયા. ધનસ્થામનું અકસ્માત ઓલું થયું. હવે શુભાખ એકલી પડી. તહેની મા વહેણાં મરી ગઈ હતી. કુટુંબનાં ખીજાં માણસો દુરનાં સગાં હતા. ધનસ્થામે દરેકી તરીકે નંદનાથને નીમ્યા હતા. નંદનાથે શુભાખને અવસ્થા કરી આપી. એમનું અંતઃકરણ એક જ વાતે દુઃખી હતું. શુભાખને ક્યાં આપવી ?

શુભાખ હવે નંદનાથને સાં વારંવાર જતી. પરંતુ બારીમાંથી કોઇ તહેના તરફ જોતું ન હતું નંદનાથે શુભાખ માટે શશીભૂપણ નામનો સુવાન શોધી કાઢ્યો. શશિભૂપણ ને એક વખત ધનસ્થામની મદદ હતી. એ વખત એનું અંતઃકરણ ડંખ્યું, એક અકસ્માત ન બનત તો આજે ચંદ્રવદનને શુભાખ સાથે મળેલી જોઈ નંદનાથ દર્પથી કુદત. શુભાખનું વળણ પણ નંદનાથના ઘરતરફ પ્રથમથી જ હતું. નંદનાથને આ ખબર હતી. પણ બધારે શુભાખને ખબર પડી કે નંદનાથ શશીભૂપણ સાથે કાંઈ વાતચિતમાં રોકાય છે, ત્યારે તહેજે એક દિવસે કહ્યું.

“દાદાજી ! આપણું મન તહેમે સાચવતા નથી.” નંદનાથ જરાક દુઃખી થઈ બોલ્યો. “કઈ બાજતમાં બેટા ?” શુભાખે નીચે જોયું. નંદનાથ સમજ્યો.

“બેટા ! તહેને દુઃખી બેવા હું રાજી નથી. ત્હાં સગપણ કોઈપણ રીતે ચંદ્રવદન સાથે નહિ બને.” નંદનાથ એમ સમજ્યો હતો કે શુભાખના મનને એમ થયું છે કે એનું ભવિષ્ય હું ચંદ્રવદન સાથે જોડવા ઈચ્છું છું. તેથી જ આજે તે દુઃખને લીધે શરમ હાકવી આટલું બોલી.

શુભાખ કાંઈ બોલી નહિ. જતાં જતાં કહેતી ગઈ. “દાદાજી ! સરસ્વતી બહેનને જરૂર પુછજો.” “બેટા ! તું ચિંતા કરતી નહિ. ચંદ્રવદન મ્હારો દીકરો છે પણ તું મ્હારી દીકરી છે !”

સરસ્વતીને મળ્યા પછી નંદનાથ મોટી ચિંતામાં પડ્યો. શુભાખની દર્પથી શુભાખ દુઃખી થાય ; નંદનાથ પર લોકને આશય ચલાવવાનું કારણ મળે; ને શશીભૂપણને આપેલું વચન વ્યથ જાય, શું કરવું ?

તે દિવસે નંદનાથ ચંદ્રવદન પાસે જઈ મ્હણ્યા. ચંદ્રવદને એક મોટી ઊંખી કાટપી શરૂ કરી હતી. કેટલાંક ચિત્રો અસ્તવ્યસ્ત પડ્યાં હતાં. નંદનાથ આઘ્યા.

“ચંદ્રવદન ! તહેને અકસ્માત થયો એ દૈવમંજી હતી.”

“હા.”

“હવે એટલા માટે શુભાખ આપણા કુટુંબમાં આવે તે દીક નહિ. શુભાખ છોડો” છે. બાલક ને સ્ત્રી હક છે, એની કુલમર્યાદા સાચવવા એ આપણા કુટુંબમાં આવવા આગ્રહ કરે છે. કાંઈક સરસ્વતીની દોસ્તી. પણ ખરી ઉદારતા એને ઝંપલાવતી બચાવવામાં છે !”

ચંદ્રવદન બોલ્યો “એનું શીકું મુખ આજે પ્રકાશ્યું. મ્હારો પણ એજ અભિપ્રાય છે. અકસ્માત થયા પછી, એ બોલતાં એના મ્હેરાપર

આનિ આરી—હું ગુલાબને ઓળખતો પણ નથી તેની રીતે વર્તે છે !”

છતાં હું તને મેળાવું છું. તું ગુલાબને સમ-
ભવજે. ન માને તો ધિક્કારજે. પણ મેં મુખી
શાપ તેમ કરવાનો ધર્મ છે !”

નંદનાથ ગયા આજે માત્ર ચંદ્રવદનની ઓર-
ડીની ખારી ખુશી હતી. નંદનાથ ગયા પછી ચંદ્ર-
વદન ઉભો થયો હાથમાંની છખી તરફ જોઈ
રહ્યોઃ એ છખીખર પોને ખોડામો ૩ ને
ખુશ્યો.

ઓ પ્રભુ ! તું એક જાણે છે કે હું ગુલાબને
કેવી—કેટલી ચાહું છું !

ને ખારી બધ કરવા ગયો ત્યારે ત્હેના હાથ
માંથી છખી ખુરશી પર પડી રહી તેની આખમા
આંધુ હતો ને કોઈ જાણીથી ખારી પામે છોડી
ગયું તે તરફ ત્હેનું પ્હાન ગયું પણ આંધુને લીધે
જોઈ શક્યો નહિ તેણે આખ સાફ કરી ત્યા
ડનાર બહુ દૂર પડ્યોથી ગયેલ.

તે દિવસે વરસાદ પડ્યો હતો. રાત્રિ ઘેર
વંધારી હતી ચંદ્રવદને સહેજ પવન લેતા ખારણ
પોશ્યુ ત્યારે વરસાદના ઝાંઝા પડતા હતા ત્હેણે
તરણું બદ કર્યું દીવો સળગાવી એક છખીખર
માંડુંક કામ અધૂરું હતું તે પુરું કરવા પ્રયત્ન
કરતા લાગ્યો.

એની ખુરશી પાછળથી ગુલાબનો મધુર હાથ
પોજી પર પડ્યો !

“ચંદ્રવદન, છખી ચિતરે છે ને પોને
કા આંદી છે.” ચંદ્રવદન સહાજો ખડો થયો.
“ગુલાબ ! માંડી થઈ છે ! હાથે કરીને ફાંખી
માવું છે ! હું અપંગ છું વિચાર કર !”

“હું તમને હજી એટલાજ ચાહું છું.”

“જુઓ આ હાથ પર ! આંખ નિસ્તેજ છે !”

“નિસ્તેજ આંખમાં આત્માનું તેજ ચળગી
રહ્યું છે. ત્હમે તમારી ખોડથી વધારે જાણ્યા
લાગ્યા છે !”

પરતું હું તને ધિક્કાર છું મ્હને તારા પર પ્યાર
નથી.”

મ્હને અપંગને અપવસનો લાગી ન બનત.

“તમારી છખી બધુ જુદુજુદું કહે છે.” ગુલા-
બનો મધુર સ્વભાવ ખીલી નીકળ્યો ચંદ્રવદન
કાંઈ એને ને પહેલા ત્હેનો હાથ પકડી લીધો
ત્હમે અપંગ છે માટેજ ખીજા કરતાં તમારે
ગુલાબના હાથની જરૂર છે !”

“દસવાગે ચોરની જેડે ખારી પાસેથી તું
મરી ગઈ હજી !”

ગુલાબે દસના જગાળ આપ્યો. “ના હું ન
હતી ત્હમે હમાણા ખારીમાંથી ચોરી નથી કરતા
માટે સ્વપ્ન આંધુ હતો.”

વરસાદ તૂટી પડ્યો.

“ગુલાબ કહે તું સીંગડું માટે ઘેર નહિ જાઉં-
વળી ત્હમને શરદી લાગે તો સગડી કેણુ સળ-
ગાવે ?”

* * *

ખીજે દિવસે ખનર પડી કે ગણીજીવ્યુ ચાલ્યો
ગયો હતો. ગુલાબે ફાવે મેંએ કહ્યુંઃ કહાય
એણે ખારીમાંથી ચોરી કરી તેની શિક્ષા થઈ
હશે. વખતે ત્હમે ખારીમાંથી ચોરી કરી તેની
શિક્ષા અપાવવા ગયો દોષ ! અતે—ગુલાબે
દસના દસતા ઉમેરું—વખતે ધનસ્વામીની પુત્રીના
સ્તામાંથી અપો દોષ !

રચનાર: રા. ગિરીશ.

આને છે લગ્ન, ખૂબ આને છે લગ્ન,
ભારતને આંગણે આને છે લગ્ન:

યુગયુગના અન્ધકાર સર્વ વીસાને

થયું પ્રભાત ઉજાયાળું,

પગમાં ઉમંગ ખડેન, હૈયે ઉમંગ ધણે

ભારત ભાગ્ય રહિયાળું !

હો ખડેન ! આને છે લગ્ન:

અન્તરનો હર્ષ ખડેન, દાખ્યો દખાય નહિ

એ ને નોખા ગઝાડતી,

માડીને જાયો આજ ચડશે પુલકે

ભાગ્યની રેખ ઉમડતી !

હો ખડેન ! આને છે લગ્ન:

કન્યા સ્વતંત્રતા આવી આરોપશે

જયની વરમાળ વીર હૈયે,

ભાગીને ભાવથી ખડેની, અપનાવતું

આંખીને આપણું હૈયે.

હો ખડેન ! આને છે લગ્ન:

ભારતને આંગણે આને છે લગ્ન:

લંડનની સ્ત્રીઓ.

લેખક: પ્રેક્ટિસર કાન્તિસાસ હમનસાસ પંડ્યા, એમ. એ, લંડન

".....During the middle years of the last century English society generally had imprisoned itself and was its own gaoler. The male portion of it might, like the starved prisoner of the anecdote, open the window eventually and get out; but the women were more definitely imprisoned. Women had been told of their 'Subjection' by Mill in 1859, but only a few of them agreed with him. The majority thought imprisonment decorous and every person was genteelly hand-capped—except those who were not genteel at all."

—“A Woman Correspondent” in “The Times”

લંડનમાં પણ મુકનાને વાર ને પહેલી નસલ સ્ત્રી દીકરી તે લંડનના સ્ત્રીજન હતા. લંડનની-અથવા તો આ પાશ્ચાત્ય દુનિયાની સ્ત્રીઓના સંબંધની વુ તફાવત અચાન તો નહોતો જ, બલકે સ્ત્રીઓના જીવન સંબંધની તથા સ્ત્રીઓની દિવસચાલો સંબંધની બનવું તેટલું જાણવાને નેપાર રહેલો. તેથી અહીં ને દીકુ ને જેની આ નેપા છે ને અભાળી અકસ્મ નવાઈ નથી; પરંતુ કેટલીક વાર મનથી જાણેલી વસ્તુ ત્યારે અનુભવમાં આવે છે ત્યારે આપણા પૂર્વ-અનુભવની સરખામણીમાં એ નીતિ મમાન લાગે છે. લંડનના સ્ત્રીજનને માટે ય એક ક્ષતિ સકાળ અવગન હતે-આ કોઈ એકલા લંડનમાં જ અનુભવ છે એમ નથી, મુશાય અમેરિકાના ઘણા દેશોમાં આ દશ્ય ને આ અનુભવ સુગળ છે. પણ મહાક પ્રથમ દર્શન લંડનમાં થયું, અને લંડનનું એ એક નવાઈ અર્થે લક્ષણ પૂર્વે બનના લામીને તો ઘણા કામ લગી લાગશે જ.

આમાંના મહાગ એક મિત્ર, મદારી સાથે જ્યેં જાણના પ્રેક્ટિસર હતા ને, પહેલી વાર મુખાજ ગયા, ત્યારે મુખાજમાં સૌથી વધારે અસરકારક

દર્શન લેવું થયું એમ મને પૂછ્યું હતું, એના ઉત્તરમાં એમને કહ્યું હતું “મુખાજની સ્ત્રીઓ મને પહેલાં કર્તા પણ ને કરી પણ ન દીકુ દોષ એવું મુખાજમાં દીકુ દોષ તો ને મુખાજની સ્ત્રીઓ છે. તુ કહ્યું અને એક વાર દ્વારમાં જતા હતા ત્યારે એક સાગ કુટુંબની યુવતી દ્વારમાં ચડી. એની સાથે મોકર દત્તો પણ એને માટે જગ્યા નહોતી તેથી એ ચડી સડ્યો નહિ. પણ ત્યારે માનસોફ એ વિન્ડુ યુવતી એકથી પડી તેથી જરાય મજગઈ દોર કે મુખાજ દોષ એમ લાગ્યું નહિ, ઉલટું પરેપરી સ્વરચનાથી ત્યેજી દીકરો લા મુખાજરી કરી. અને અમારે અમારી સ્ત્રીઓને ન્દાના સંદેશમાં પણ કાર્ક લઈ જતી કે મોકલતી હોય તો, એટલે, કેટલી મુશીબત પડે માણસો, ટેળો, માટી, પડના ...કાઠને કાર્ક નડવીર પડે.” છતાં મુખાજનો તો આ એવો સાધારણ જનલ છે કે એ ઉપર ખ્યાન એવાયુ તેથી ય મુખાજ-વાતીને મિમન થાય

પણ આ આ તો કન કેટલું સારું છે, મદરતનું અર્થનબીર છે, તેનું બાન મુખાજવામીને કદાચિત નહિ જ થાય, પરંતુ વિન્દમાં મુસાફરી કરનારને

તો તે સારી પેઠે થશે જ. આખા હિન્દુસ્થાનમાં વાસીને અદિતીય લાગે છે. પ્રવાસીને ખાલ-મુખાઈ એક જ શહેર છે જ્યાં આટલી બધી દર્શનમાં લાગે તેમ આન્તરદર્શન કરનારને ગૃહજીવનમાં ય એવો જ કાંઈક તફાવત લાગે છે.

આસ ધિલાયદી ગોઠ-વણુ” અને અમુક જેણે નામનાર પ્રીતિ આંદોલનને આમ તણ ક્યું હતું. ન્તર આજ્યા જ કરે છે. ગતનો પડો તો ખરા જ. મુજાઈની ચોપાટી. એક સુશિક્ષિત ને બહુ શ્રેણી મહારા સ્નેહીને ગિરગામ કે બૃદેશ્વર એ આ રીતે અન્ય પ્રાન્ત-એમ જ લાગેલું કલંડનમાં પુરોના કરતાં સ્ત્રીઓની

ધી મારશીયનેસ આંદોલન હેવન.

અંગ્રેજ સ્ત્રી વિશે વાંચેલું ને જણેલું તે છતાં મહારા મન ઉપર કાંઈક આવી સંકેત વિસ્મયની આનંદ-છાપ પડી. જ્યાં જ્યાં ત્યાં જ્યાં જોઈએ ત્યાં સ્ત્રીઓ સ્ત્રીઓ-પુરૂ કરતાં ય ઘણી વ સ્ત્રીઓ વધારે ટેનર ને બસમાં તો કેટલી વાર ગણીને ખાત્રી કરી લીધી કે પુરોના સંખ્યા કેટલી ઓછ હતી. રસ્તાઓ ઉપ કે મુસાશરીનાં વાહનોમાં-ટ્રેન, ટ્રામ-બસની અંદર, ખાજ બગીચાઓમાં કે નાટ્ય-શાળાઓમાં ઉપહા ગૃહોમાં, દારનાં પીઠાઓમાં દુકાનોમાં ઓશિસમાં, ગતગતન વસ્ત્ર ધારણ કરનારી ભુદી ભુદી આકૃતિ વાળી, બધી ઉમરન સ્ત્રીઓનો પ્રવાહ નિર-ન્ટર આજ્યા જ કરે છે.

સંખ્યા બમણી ત્રમણી હોવી જોઈએ-અને સ્ત્રીઓની આ મનનતા ધણી વખત રહી. પછીથી આકાશ જોતાં શ્રમ લાગ્યો, કારણ કે ખરે જોતા આખાં ઈસ-કમાં પુરો કરતાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા વીસ લાખ જેટલી જ વધી જાય છે, મતલબ કે માંસ દરમો ભાગ વધારે છે.

રોજ આટલી બધી સ્ત્રીઓ કેમ બહાર નીકળે છે? કામપધો માટે? ખરીદી માટે? શોખ માટે? સ્વાભાવિક વ્યવસ્થાથી કે ધરથી કટાણને નીકળતી હશે? ધણી કામજી હોવા જોઈએ. જુદાં જુદાં જાણીયે કારણો હશે નહીં તો દીધં અવશ્ય કે પરિચયનું ન-દિ પણ અવ-શ્યક ને પુછપરછનું જ પરિણામ છે. જરૂર અપૂર્ણ હોવું જોઈએ, જાનું માનું છુ કે રસ પડે તથા રિવાજ કરવાનું જો એવું જોઈ-થી નીકળશે.

રવેલ પુનિર્જાયા લગ્નની કપારીકાઓ.

ધણી મોટો ભાગ ધધાને બાજે, પેસા કમલ-વાને માટે બહાર નીકળે છે એ વિષે કાઈ પણ સંકા નથી, સ્વચ્છતા તો થી હા ને સ્વચ્છ પા થી જ લગીના કક્ષામાં ધણી ધુળવની તરિન મનિવાળી સ્ત્રીઓ, જે સાવજનિક વાદનો મેળવવાના ધસારમાં સામેલ થાય છે. તે મોટે ભાગે એ જ સ્ત્રીઓ હોય છે જેઓએ છવ્વઠમાં ૫ પૂર્વે પુરોનાં જ મનાવવા હોવામાં પ્રવેશ કર્યો હોય અને ત્યાં પોતાનો પગ મજબૂત કર્યો હોય. સ્ત્રીઓના આ પ્રવેશથી પુરોના સ્વ ન્દાનો

ધધાં ને એમને તાત્કાલિક હાનિ થઈ એ વિષે સંદેહ નથી પરંતુ તેથી તે હોવાને-તે ધધાઓને યોગ્યો શબ્દો થયો છે, અને સ્ત્રીઓને પોતાને પણ જે લાભ થયા છે તે વિષે હમો પણ નાના-ચૂના નથી એ વ સિદ્ધ છે. આખરે ૫ મેઝ-તાનું સમય સૌથી વધારે દિલકારક છે, અને સ્ત્રીત્વના કેટલાક ગુણો કેટલાક ધધાને માટે બહુ હિપચેતી છે એ હવે નિર્વિવાદ છે શિક્ષક, વૈદ્ય, નસં વગેરે તરીકે સ્ત્રીની યોગ્યતા ક્યારની બિદ થઈ ગઈ છે. ઑફિસોમાં ટાઇપિસ્ટ ને ટેનિસના તારોનું સંસ્થાન કરનાર “ટેચફોન-બાગા” એ

તો સ્ત્રી જ હોવાની પો સ્ટર્ઓફિસો-મા ૫ આખો અનિકારી વર્ગ સ્ત્રીઓનો હો-૫ એવું ધણે સ્વયં દીધું છે. કારખાનાઓ-મા આપણે ત્યાં ૫ સ્ત્રી-મજૂરો કામ કરે છે, પણ

અટીતો કેટલેક ઠેકાણે મુખ્ય ભાગ જ સ્ત્રીઓનો હોય છે. નિરક્ષીત બનાવવાનું એક મ્હોડું કારખાનું જોયું તેમાં પાણી લાગતી ઉપર સ્ત્રીઓ હતી. કાઈ કહેશે કે ગમે તેમ તોય એ રસોધનું કામ થયું, ને તે સ્ત્રીઓને હિમિત છે. પણ એ કારખાનામાં ધણી કામ વચ્ચે થતું હતું એ જાણવા જેવું નથી. ટુકડોનાં વેચાણ કરનાર તરીકે તો સ્ત્રીઓએ લગભગ છવ્વઠમાં જ લઈ લીધી છે, અને દોશ સેશીન વગેરે મોટા સ્ત્રોતમાં અકેકામાં જ સેશી સ્ત્રીઓ પચાસમાર હોય છે, લિપાદાર-

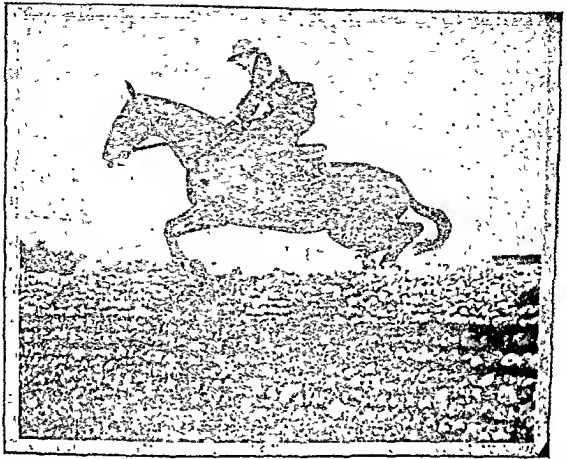
ગૃહોમાં તથા ભોજનગૃહોમાં પણ પીરસવાનું તથા રાંધવાનું કામ કરવાનું સ્ત્રીઓએ જ હાથ ક્યું છે, ને આવા દરેક ગૃહમાં સગવડ તથા સાદી શાલા સામયનાર “યુનિફર્મ” થી સજ્જ થયેલી પીરસનારી સેના, તે ગૃહના જનિચરથી ઓછા આકર્ષણવાળું લક્ષણ હોતું નથી. સિનેમાં હોલમાં તથા નાટકશાળાઓમાં પણ એવી જ “પરીઓ” પ્રેક્ષકોને સ્થાન બતાવવા માટે, પ્રોગ્રામ-આકાશી વગેરે વેચવાને માટે સજ્જ હોય છે, અને સ્ટોલ કોલિઝયમ વગેરે નાટકશાળાઓમાં તો બહુ લલકારવાળા પોશાકમાં આ યુવતીઓ હાજર હોય છે. નાટક લજ્જતનારમાં પણ સ્ત્રીઓનું પ્રમાણ એકંદરે વધારે છે, ખાસ કરીને ન્હાની બાળા તથા યુવતીઓનું. સંગીત તથા નૃત્યમાં તેઓ સૌથી વધારે ભાગ લે છે, ને કે અભિનયમાં તેઓનું સ્થાન કુશળતા તથા પ્રતિષ્ઠાથી-પુરૂષોના કરતાં રજૂ પણ ઉતરતું નથી. આ વાત તો સુવિદિત છે કેટલીક વાર પુરૂષોના-નાયકોના પાંક પણ સ્ત્રીઓને લજ્જવાનાં લેઈ છે, ને તેથી પાત્રાલેખનની કુંળાશ તથા રસ કદિક ઓર વધ્યાં હોય એવી પ્રતીતિ થઈ છે. નાટકશાળાના પ્રેક્ષક-વર્ગમાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા કદિ પણ ઓછી નથી લેઈ, પુરૂષોના કરતાં વધારે જ લેઈ છે.

આખી લુદી જ્વતનાં, બહાર નીકળતું પડે—દરતું પડે એવાં ક્ષેત્રોમાં પણ સ્ત્રીની હાજરી હાખત થઈ ચુકી છે. અંદો તાર પહોંચ્યાબાર કાસતું કામ ન્હાનાં છોકરાંઓ કરે છે. કદિ કદિ ન્હાની છોકરીઓ—જખે ભેગી થઈને સરસ યુનિફર્મમાં જતી આવતી દેખાય છે. સ્ત્રી-પોલિસ પણ છે, અને એમનો પોસાક લજ્જતના પોલિસના જેવો પણ રડી ઉચિન, શરીર મજબૂત દબદબા ભર્યું અને કામ ધણું ઉપયોગી હોય છે. કોલેજોમાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા ભારી નજરે પડે છે, ને કે ખાસ સ્ત્રીઓની કોલેજો પણ થોડી નથી. ઓક્સફર્ડમાં ખાસ કરીને

યુનિવર્સિટીના જખલા તથા ટોપીથી શોભતી વિદ્યાર્થીનીઓનું દ્રશ્ય નેત્રને ઉત્સવવૃત્ત્ય લાગ્યું હતું. રમત ગમતોમાં, કંઈકમાં કંઈક સરતોમાં ય સ્ત્રીઓ ઉતરેલી છે, ને કેવળ પુરૂષોની ભેગી રમીને નહિ પણ પુરૂષોની રહામે રમીને તેઓને ધણીવાર હંફામીને અથવા હરામીને, સ્ત્રીઓ સ્વાભાવિક રીતે નજાળા શરીરની હોય છે એ વહેમને તેઓએ નાણદ ક્યો છે. લાકુતી મોટોરો હાંકવાના ધંધામાં પણ સ્ત્રી ઉતરી છે.

આ સિવાયનાં મ્હોટાં તથા સાર્વજનિક કાર્યોમાં, ધંધાઓ ચલાવવામાં, નવી હીજ્જ્યાલો કાઢવામાં, મ્હોટી હીજ્જ્યાલો નલાવવામાં, સ્ત્રીઓ જે કાર્ય કરે છે તે સુવિદિત છે. કેટલીક નાટક શાળાઓ સ્ત્રીઓ જ ચલાવે છે. થોડા દિવસ ઉપર એક સિનેમા-ફિલ્મમાં લખ્યું હતું કે સ્ત્રી એ લખેલ વાર્તા સ્ત્રીઓની વ્યવસ્થા તથા દેખ-રેખ તજે ફિલ્મદારા પ્રકટ થયેલ હોય તો આ પહેલી જ વાર છે. વિષય પણ અનુરૂપ હતો—પોતાના નનલા દિલના પતિને કુમારો જતો અટકાવી મુધારનાર કટોરદેખાતી સ્નેહાળ પત્નીનું ચિત્ર હતું. નામ “Remodelling her husband” કરીને સચક હતું.

એકંદરે એમના શરીરનો ખાધો સારો, દૃઢ શક્તિવાળો તથા દર્શનીય છે. આરોગ્ય ને જ્ઞેમ અદેખાઈ કરવા જેવું છે. અપવાદો ધણા નીકળે, પરન્તુ જાણવ, કામગીતા, નુશ્વરતા છતાં બળવાળી ભરાવદાર આકૃતિઓની આટલી સંખ્યા ને ઉચો પ્રકાર—એ દ્રશ્ય મ્હને તો અદૃષ્ટપૂર્વ હતું. ધણી યુવતીઓનાં હાથનાં કાંડા, પગની પીંડીઓને ગર-દન આશ્ચર્ય પમાડે એવાં માંસમ મજબૂત ને મ્હોટાં દેખાય છે. આપણે ત્યાં અત્યારે નવી ને તરણ પ્રગટમાં આ અરેણી તો કવચિત જ નજરે પડે છે. અંદો જહાવરધા લાંબી છે તેમ યુવા-વસ્થા ય લાંબી છે, આપણા કરનાં ભોળ

મીસ મેટન દિવાન કુલે છે.

કીરટલ પેલેસમાં સંગીતનો મહોટો જગસો હતો, ત્યારે ગાનાર ને વગાડનાર મંડળી કોંપર ને ઓરકેરડા-માં ૬૫૦૦ માણસો એક સાથે સંગીત ઉડતાં હતાં ! તેમાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા અર્ધાંથી વધારેની હતી. પ્રખ્યાત ગાનાર રેખા મેઘનાના "ગોડ સેવર્ડીંગ" ના ગાયનને પૂરું યતાં બીલી લઈ ફરીથી એક અવાજે ગાનાર, આદર્શના ભાવના દશ હજાર શ્રોતાઓમાં રહેજ અર્ધો ભાગ સ્ત્રીઓનો જ હતો, અને એમના કુંળા કંઠની મિલાવટથી કેવો મધુર ધ્વનિ આખા કોરસનો નીકળ્યો હતો ! એની ડાપ પણ કદિ ભૂંચાય એમ લાગતું નથી.

આપણા દેસમાં પાશ્ચાત્ય સ્ત્રીઓની જે વાતો પહેલે છે, ને ખાસ કરીને સ્ત્રી-મનને માટે લગનારી "વીરાંગનાઓ" ની જે વાતો લગાડ

પહેલાં પહોંચતી, તે ઉપરથી કેટલાકને એમ લાગ્યું હશે જ કે અંદોની સ્ત્રીઓમાંથી સ્ત્રીત્વ એવું થયું હશે—"males" થઈ હશે, અને પુરુષત્વના કેટલાક અંશેના સ્વીકારથી પાશ્ચાત્ય સ્ત્રી તદ્દન નવીન પ્રકારનું પ્રાણી થયેલ હશે મહારા અતુલ્ય, કે અપલોકન પણ, એકામ અભ્યારીના જેવાં તો નથી જ, પરંતુ એક વાત કબુલ કરતાં હું અચકાતો નથી. જોકે મહે સ્ત્રીત્વવિહીન સ્ત્રીઓ થઈ હશે એમ ધાયું નહોતું અને સ્ત્રીત્વની માનવતા એમ તદ્દ ધાય જ નહિ એવું હું મનતો હતો, તોપણ જ્યારે અંદો મહારી માનવતા સ્ત્રી પડેલી જોઈ, અને ઉપરનાં લુદાં લુદાં આપણે ગળે ય સ્ત્રીત્વ જીવન્ત દીધું-અ.પણા દેશના સ્ત્રીત્વ કરતાં જરૂર કાંઈક લુદા અંશેવાળું જતાં સ્ત્રીત્વના સમાન લક્ષણોથી

આપણા કરતાં એમના કુટુંબો ન્હાનાં, ને સ્વાસ્થ્યી વધારે. ઉદ્યોગી પણ ખરાં. યંત્રોની મદદથી તેમ ખીણ વ્યવસ્થાથી ધરકામની કેટલીક વેકમાંથી તો ગૃહિણી ઉગરી જાય છે. ઘણી હિન્દુ ગૃહિણી-ઓનો આખો દિવસ-ને આખું આયુષ્ય પણ-રસોડામાં ને રસોડાને લગતા કામમાં પૂરું થાય છે દાણો દુણી વીણી ઝાટકી સાફ કરવાં, મસાલા અથાણા વગેરે બનાવવાં, રસોડા પણ એવી કે તહેને માથે જ રહેવું નેંછએ ને હાથ આલતા જ રાખવા પડે. અહીં તો બહાર જમવાની અનુ-કૂળતા બહુ, અને અમેરિકાની પેઠે જે કે ધરનો સુસો તદ્દન નાબૂદ થયો નથી તો પણ બહારના ભોજનગૃહોનો આશ્રય વારંવાર લેવાય છે તેમ ધરને માટે સામાન ધણા ખરો સાફને તૈયાર કરેલો આવે, શાકપાન તો બારી જ કાઢવાનાં, ને ખીજો ખોરાક સુલે ચડાવ્યા પછી જો ચાર કલાક નિરાંતે બહાર જઈ આવી શકાય. અસખત ખાસ વાનીઓ બનાવવાની તકલીફ તો રહેવાની જ, પણ તે દિવસે દિવસે બહારથી મગાવવાની શક્તિ વધતી જાય છે, ને ઘેર કરવાની આવડત ને ઈચ્છા ધટતી જાય છે.

આને લીધે તેઓને ઘણી ધૂરસદ રહે છે જેનો ઉપયોગ ખીજા ધરકામમાં થાય છે. ગૃહની રાણી તરીકે ગૃહની સર્વ વ્યવસ્થા સ્ત્રીને હસ્તક હોય છે. પરિણામે ધરનો સામાન લાવવાનું કામ કરવાને જગેરે સ્ત્રીએ. બહાર નીકળી પડે છે, અને "Shopping"ની મદદથી પ્રાપ્તિનો આમ જન્મ થાય છે. રસોડા ઉપરાંત ધરને શણગારવાનો સામાન પણ મ્હેં જે ભાગે સ્ત્રીઓ જ લાવે છે, ને ગોઠવાવે છે-અસખત, પુરોણી પુરેપૂરી મદદથી. તે ઉપરાંત ધરને સ્વચ્છ રાખવામાં દિવસનો ઘણો વખત સ્ત્રીઓ રોકે છે. તેમાં પણ કાચની બારીઓ ચક્રચકિત રાખવાને, તથા ધરનાં આંગણાં પગથીયાં વગેરે ઘોષ હોષ ચોખ્ખાં રાખવાને, ખરેખરા શિયાળામાં પણ ગૃહિણીઓ જે થમ લે છે તે તો ચિરમયકારક છે. કડકડતી ટાટમાં, ગુણ્ણિય પાથરી, તે ઉપર ચુંકણ મૂકી, ગરમ પાણીની બાદી પાસે રાખી, જમીન-પગથીયાં-આદિ વગેરે ધોતી, ને પછી

કપડાંથી હોંટતી સ્ત્રીઓ-એ લન્ડનનું એક લાક્ષણિક દ્રશ્ય છે.

ખરે, એકંદરે ધર ઘણાં વધારે સ્વચ્છ, ઘણાં વધારે સુશોભિત ને વ્યવસ્થિત, અને કળા-શુદ્ધિ-શોખ વગેરેનું વધારે ઉંચું પ્રતિબિમ્બ પ્રકટ કરનાર. એનો યશ તો ગૃહિણીનો જ-મ્હેંટે લાગે.

એ સિવાય ભરવા શીવવાનું કામ ઘણું થાય છે. કપડાં પહેરવાનો શોખ બહુ, દરજીનું ગિલ તેથી ય વધારે, ને ગુજરાત સૌથી ઓછી. પરિણામે ઘણી યુવતીઓ પોતાનાં બધાં કપડાં હાથે જ બનાવે છે, ને કુટુંબનું આનું ઘણું કામ, પુરોણાં કપડાં દુરસ્ત કરવાં, કોષ કોષ ધોવાં, અક્ષી કરવી, "પ્રેસ" કરવાં, વગેરે મધ્યમ વર્ગની ગૃહિણી સ્વયમેવ કરે છે. સંગીત તેમ જ વાચન આપણા કરતાં ઘણું વધારે પ્રચલિત ને તેથી એમાં ય પુષ્કળ વખત રોકા શકે છે, જે કે તે બન્ને કાંઈ હુમેશા ઉચી કાર્ટિનાં જ હોય એવું નથી.

તદ્દન ગરીબ વર્ગનું જીવન તો સર્વ દેશોમાં દુઃખકારક હશે જ પણ એથી જરા સારા ને મધ્યમ વર્ગમાં સ્ત્રીઓ પોતાની શક્તિઓનો ધણો ઉપયોગ કરી શકે છે, ઘણો વિકાસ મેળવી શકે છે, અને ઘણા આનન્દો ભોગવી શકે છે. ઘણી સ્ત્રીઓ ખાસ શુદ્ધિશાળી ન લાગે છતાં વાન ચિત્તમાં એકંદરે સરકારી તથા પોતાના દૈનિક જીવનના કુંડાળાની બહારના કાંઈ કાંઈ વિષયોમાં રસ લેતી તથા તેઓનું જ્ઞાન ધરાવતી માણમ પડે છે.

કોઈને લાગશે કે આ દાસની એક જ બાબત બતાવવા જેવું છે, અને દાસની ખીણ બાબત પણ હોવી જ નેંછએ. એમ હોય પણ ખરું, પણ મ્હારા મન ઉપરની મુખ્ય છાંપ રહ્યું કરવાનો જ આ પ્રયાસ છે. એની અપૂર્ણતા બહુ સારી રીતે સમજી લઉં, પરંતુ સ્ત્રીઓના આવા સ્વાતંત્ર્યથી અહીંના એક પ્રવાસીને પણ આનન્દનાં કિરણો મળ્યાં છે, ને એમાંનાં એકાદ બે, પ્રયાસ કરતી મ્હારી હિન્દી બહેનોના તરફ દાણી સકોષ હોઈ તો તેથી મ્હને સંતોષ થશે.

ભેગીડાને.

સ્વપ્નાર રા. કેશવ હ. શેઠ.

(રાત્રી)

મુની વનરગડાની વાટ.

ચોંટ, ભેગીડા !

બ્બીનુ, ભેગીડા !

જૂતા તુલ તીરથ ધાટ—

મૂલી, ભેગીડા !

ચોંટ, ભેગીડા !

—મુની.

ઉંડી ઉંડી વામે,

જાજામ સી આવે

જવ એ અમૃતપુર પાથ,

પસમુ, ભેગીડા !

જડી છુટી ઝમુ દિનરાત,

ટેને ભેગીડા !

—મુની.

અખેપાત વાચી રહી, હજુતા અંતરે જૂખ;

તુજ્યા તુવા કવચ દશે પાખાવળ અમૃત !

અથડાતી પુષિવીને ધાટ

આસા, ભેગીડા !

ટે આસા, ભેગીડા !

ફળની ભર દરિયે અનાથ !

નોમ, ભેગીડા !

ટે નોમ, ભેગીડા !

ધેર અ-ધારે

સંસાર-આરે

તિથિ માયુ વાચી લવાટ—

ફટેને ભેગીડા !

ઉપડો દેવી પ્રજાત

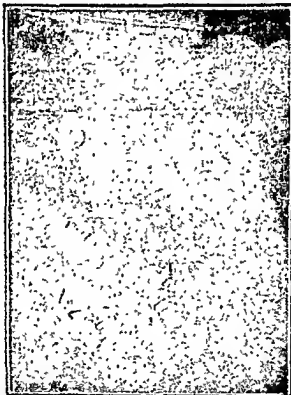
અપારે, ભેગીડા !

સમગે ભવભવના ઉચાટ

ત્યારે, ભેગીડા !

ધર્મો જેથી સમજવું જે તેમાં મૃતાત્માનો પ્રવેશ થયો છે. પછી તે આત્માનું નામ પુછવું. જેની રીતી એ છે જે, સામે બેઠેલા માણસ સાથે આપણે જે પ્રમાણે બોલીએ છીએ તે પ્રમાણે તે મૃત સાથે બોલવું, કે તમો અમુક હો તો એક પગ ઉઠા કરો અને ન હો તો બે પગ ઉઠા કરો. “હા” માટે એક અને “ના” માટે બે એવા પ્રકારની સાંકેતિક નિશાની નક્કી કરીને પછી ગમે તે પ્રકારની વાતચીત તે મૃત સથે થઈ શકે છે. સામાન્યતઃ આ પ્રયોગ રાત્રીએ મંદગ્રસ્થમાં કરવો. તે સંબંધમાં બીજા નિયમો પણ છે જે કાંઈને જાણવા હોય તો અમે ઘણા આનંદ-સહ જણાવશું.

આ સાધનથી પણ અધિક ઉપયુક્ત સાધન એટલે “સ્વયંલેખક” યંત્ર છે. જેટલું જોડું છે. ટેબલ દ્વારા ફક્ત પાયાનાં અવાજથી જે માહિતી મળે તેટલી જ અને જે પ્રશ્ન પુછીએ તેનું ઉત્તર મળે છે. તે સિવાય વિશેષ કંઈ જાણી શકાતું નથી. મૃત મનુષ્યનો ફોટોગ્રાફ સર કોનન ડોલ્બના એક પુસ્તક યુનિવર્સલ રેલિફિયન મૃતનો સ્વતંત્રને જે માંથી જેના માટે સર કોનન ડોલ્બ ખાતરી આપે છે. આપણે અને ટેબલ પર કહેવાનું હોય છે તો તે માટે ટેબલનું સાધન નકામું છે. તે માટે તો ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે “સ્વયંલેખક યંત્ર” જ ઉત્તમ સાધન

છે. તેના ઉપર બે માણસો હોય મુકીને બેસતા જે મૃતાત્માને બોલાવ્યો હોય તે ગમે તો જાણી શકે છે. તેમજ આપણે જે પ્રશ્નો પુછ્યા હોય તેનું તે દ્વારા સમાધાન કારક ઉત્તર મળી શકે છે. મૃતને વિસ્મૃતિ થયેલી હોય તે આપણાથી ઘણા દૂરના સ્થાનમાં છે એવી જે આપણી સામાન્ય કલ્પના છે તે આ અનુભવે સામક કરે છે. મૃત માણસો આપણી સાથે સંભાષણ કરવાને કેટલા બધા ઉત્સુક છે તેનો અનુભવ જેઓ આ પ્રયોગ કરી શકે છે તેને સહજેમાં આવે છે. પરંતુ આપણે જ્યાં સુધી “ટેબલ-ફોન”નું બુગ્ગી આપણા કાન ઉપર મુકતા નથી ત્યાં સુધી બીજો સ્થળે ટેબલ દ્વારા બોલનારી વ્યક્તિનો સંદેશો સાંભળી શકી એજ નહીં તદ્દત આ ઘટના છે. જ્યાં સુધી આપણે આ સાધનનું અવ-લંબન કરતા નથી ત્યાં સુધી તે મૃતાત્મા સંભાષણ કરવા માટે નિરૂપાય છે.

જેટલું એ એક રેલિફિયન યુનિવર્સલ રેલિફિયન મૃતમનુષ્યને જેટલો ધનિષ્ઠ સ્નેહસંબંધ તેટલું તે જલદી આવે છે અને ઘણી વખત લખે છે. એવો અમારો અનુભવ છે. તેમને તેનો અનુભવ અનેક મનુષ્યોએ મેળવીને તત્ સંબંધી ઘણા પ્રકારની ઉપયુક્ત માહિતી મેળવી છે, અને તેવો અપત્ત કરનાર અનેક માહિતી મેળવી શકે તેમ છે. આ પ્રમાણે કોઈકવાસીઓએ અપત્ત કરીને પરલોકવાસી લોડ કિયુનર દ્વારા

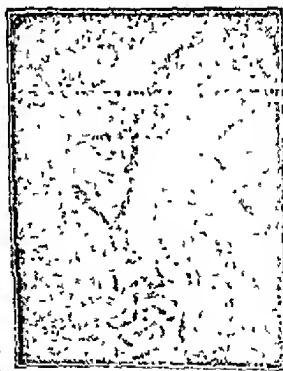
૧ સ્વ. બ્રહ્મનિષ્ઠ પ્રો. મહિપાલ નાથનાઈએ પેતાના પ્રાણ વિનિમય નામક પુસ્તકમાં મેસ્મેરીઝમ સંબંધમાં પ્રારંભિક પ્રયોગમાટે ટેબલનેજ પોતાનું સાધન જવાબુ છે. તે દ્વારા પેતાને થયેલો અનુભવ પણ ઉક્ત પુસ્તકમાં જણવ્યો છે. અનુવાદક.

માફિની, મેલવેની છે જે " મેસેજ કોમ લોર્ડ " આ સંસ્થા દ્વારા, અથવા અમારી દ્વારા મળી
'ક્રિયતર' નામક પુસ્તકના રૂપમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં
આવી છે.

ત્રીજું સાધન એટલે "મિડિયમ" છે. મિડિયમ
એટલે એવા મનુષ્ય કે જેના શરીરમાં મનાસ્સા
પ્રવેશિત બનીને રિસાલના વિચાર જાણી શકે
આપણા શરીરમાં અન્યત્ર આવતું હોવાદિ
પદ્ધતિઓ તેના પ્રકાર છે. પરંતુ ફક્ત તેના પ્રતિ
સક્ષ અણતું નથી, આ વખતે મિડિયમનો આત્મા
તેના સ્થૂળ દેહની બહાર ટોપા છે અને તેના
શરીર પગનું સ્વામીન
મુલાત્માએ લીધેલું ટોપા
છે. આ ખીના શાન્ત
સંપન્ન છે, અને તેના
પ્રકાશની શક્તિ જન્ય
કરીને તેનો જ્ઞાન જગ
વાર્તાઓને આપનારી
અક્ષિત, મુરોષ અને
રિકાદિ પ્રદેશોમાં પહોં
છે. સર આર્થર કેનન
દોષએ જોવાના કેવળ
ખોના હુમલાના પ્રકા
મમા મિડિયમની વ્ય
ખ્યા રેકિમીઝ આદિસ
તરીકે કરી હતી. જેમ
દરસ્થ મનુષ્યને આપણો
સહિશો મોકલવા માટે
અથવા તેના તરફનો પ્રાપ્તિ જેના માટે સર કેનન
સહેય મેગવરા માટે રેનિઆર ઓરિસમાં જવું પડે
છે તે પ્રમાણે પગલોકવામી માજુમાં સાથે મોલતુ
હોય તો મિડિયમની સદાવ ભેરી જોઈએ થકા
મસ્યુએ મિડિયમ બની મફે છે હાલુ કે ને
કક્તિવ મુખપણે જાણું મનુષ્યોમાં વધે છે કિન્તુ
તેને જાણત કરવા માટે કોઈ પ્રયાન કરવું નથી
આ કક્તિવ કયે પ્રકાર સપાદન કરવી તેની
માફિની " મેટેડ, લાઈટ હેલ્થ, નિર્વેશી."

આ સંસ્થા દ્વારા, અથવા અમારી દ્વારા મળી
શકશે.

ઉપર્યુક્ત ત્રણે સાધનો દ્વારા અમારા મન
ચિન્તિતો તેના પ્રાજોલકમણથી માંડીને તેની આજ
પર્યંતની રિથિતે તેના રિચાર ઈલાદિ અમેાને
જણાયા છે. તેની કિનઅર્થથી અમેા જાત થવા
ઠીએ તે પ્રમાણે તેનું વાચનવ્ય કયે સ્થળે છે.
ખાવા પીવા માટે શરીર જરૂર પડે છે ત્યાં વસતા
માણુઓની મી રિથિતિ છે તે સર્વ તેણે સ્પષ્ટ-
પદ્ધતિ જણાવ્યું છે. તેણે કહ્યું છે કે—

"કે સત્યલોકમાં
દિ. મોખાસુખ્યુની
મળ કરે છું જણ,
તપ, પાન કરે છું
ખાતા પીતાની જરૂર પડે
મારો આમાવરેલ
થતા પછી દેનડા
આત્મા દના. તેઓ
મને મનુષ્યોકમાં લા
વા તમેાને હું જોઈ
શકે છું તમેા મને
પરજી દેશો એમ માનીને
કે તમારી સાથે રહું
છું અને તેથી જ મને
તમાન માટે મારું
વાગવું હતું સત્યલોકમાં
આદી રેકનારાઓ પ્રતિદિન પૂજનચાન કરે છે
મારી મિકરી મને મળી છે તેનું વધ છે વર્ષનું
દોહાવે મારી સાથે સત્યલોકમાં જ. મને પુનઃ
જન્મ લેવાની ઈચ્છા નથી કમનાર કળ જોમ-
વરા માટે માણુઓ પુનઃજન્મ લે છે, મારા વડીલ
વાપુસાહેબ તમેાલોકમાં છે. ત્યાં તેઓ દરિદ્રિજ-
ની પારાપણુ કરે છે મન સદાસર્વદા ઉદાર
રાખો, મેસી ન રદો. અસ્પષ્ટમયમાં તમેા મદા-

જાની બનશે, તપ, પૂજા વગેરે કરવાનાં હોવાથી વધુ બોલતી નથી.”

આવા પ્રકારની ઘણી માહિતી અમેને અમારી બીજારા મળેલી છે. અને આ વ્યવસાયથી ઇતર અનેક શ્રુતાત્માસાધેના વાર્તાલાપનો અમેને લાભ થયો છે. શ્રુત્ય પછીની મનુષ્યની સ્થિતિ સંબંધી એક શ્રુતને પૂછતાં તેણે જણાવ્યું જે, અહીં આપનારા મનુષ્યને તે જ્યાં પહેલા દતાં ત્યાં તેને જેવું થતું તેવું અહીં જણાય છે. જેમ સર્પ પોતાની કાંચળી કાઢી નાખે છે તે પ્રમાણે અમે આ સ્થુલ દેહ ત્યજીને સૂક્ષ્મ દેહમાં આવ્યા એવું લાગે છે અને આપણે પૂર્વની દેવોપ્રમાણે જે કરતા હોઈએ તેજ કરવાની ટેવ હોય છે.”

આજપર્યંત વર્ષસવા વર્ષના અવધીમાં અમેએ સોસવાસો શ્રુતાત્મા સાધેના વાર્તાલાપનો લાભ મેળવ્યો છે. તેમાં નિત્ય નવા અનુભવ થતા જાય છે. એક દિવસે શ્રીતુકારામમહારાજે એક અભંગ લખી આપ્યો. આ અભંગ તેમની જુની ગાથામાં હોય એવું મને સ્મરણમાં નથી. તેમને નવીન અભંગ બનાવવાની વિનંતિ કરતાંજ અદ્યાવકાશમાં તેમણે એક અભંગ કરી આપ્યો. આ અભંગ લખાઈ આવ્યો ત્યારે અમારી આસપાસ દશ-પંદર માણસોની હાજરી હતી.

તેજ પ્રમાણે મહારાષ્ટ્રના પરિચયના કોંબરે ઉદ્દે બાલકવિદ્યારા કેટલીક કવિતા આવેલી છે. એક દિવસે જેવરંડ ટ્રિંગકને બોલાવ્યા અને તેમને કવિતા કરવાની વિનંતિ કરી ત્યારે તેમણે અદ્યાવકાશમાં તેઓ પોતે કવિતા કયે, દિવસે કરી આપશે તેવું ઉત્તર ગીતિદ્રુતમાં લખી આપ્યું. મને પોતાને કોઈ પણ શ્રુતનું જ્ઞાન નથી. તેવું હું અત્રે સ્પષ્ટીકરણ કરું છું, આવા સલાપણોના અનેક અનુભવ વ્યક્ત કરી શકાય તેમ છે પરંતુ સ્વામી રામતીર્થના સદ્વાસમાંના સંભાવણોને ઉતારો અમે અત્રે આપીએ છીએ

પ્રશ્ન—આપ કોઈ લખશો કે ?

ઉત્તર—આ વિશાલ પૃથ્વી ઉપર હિન્દુ ધર્મ અત્યંત શ્રેષ્ઠ છે, તમે તેનાં બાળકો છો. સમસ્ત આયુષ્ય શિષ્યથી વિતાડો. તમે કેટલા બધા નામદં બન્યા છો ? મારી ઇચ્છા છે કે તમે હિન્દુધર્મનું નિશાન લઈને ચાલો. તમારે મારી પાસેથી વિશેષ શું જોઈએ ? હું સદૈવ તમારો છઉં, અને તમે મારા છો. મને ત્રાસ ન આવે. મને વારંવાર બોલાવો પણ નહીં. મેં તમેને ઉત્તમ પ્રકારે સમજાવ્યું છે, અને તેમાં જ તમારે સંતુષ્ટ રહેવું જોઈએ હવે બહુ થયું. મને જવાની પરવાનગી આપો.

પ્રશ્ન—આપ પ્રત્યેક સમયે સંદેશો આપવાની કૃપા કરશો કે ?

ઉત્તર—તે માટે તમેને આખા વર્ષમાં એક જ દિવસ મળશે.

પ્રશ્ન—શું ? આપ વારંવાર આવીને આપનો સંદેશો આપવાની કૃપા નહીં કરો ?

ઉત્તર—નહીં નહીં મુવકે હું અમારી પાછળ બહુ લાગ્યો છું.

પ્રશ્ન—મહારાજ આપ પરલોકનું વર્ણન કરશો કે ?

ઉત્તર—નહીં નહીં. તેવા પ્રકારનું તમેને કોઈ મળશે નહીં. તે માટે તમે શા માટે દુઃખીત બાનો છો ? હું તો જન્મ કરો તેમાં સર્વસ્વ છે.

પ્રશ્ન—મહારાજ, ઇંગ્લેન્ડ અને અમેરિકા એ દેશોમાં આત્માકર્ષણ વિદ્યા (સ્પિરિટ્યુઅલિઝમ) સંબંધી જે અગવળ થાય છે તે સંબંધી આપ કયો વિચાર કરાવો છો ?

ઉત્તર—જે સ્થળે તમેને મહત્તા દેખાતી હોય તે સ્થળે સત્ય છે; અને તમેને જાણમાં એ પણ છે કે સત્ય અનેક પ્રકારે પ્રકાશિત થાય છે. મને બોલાવ્યા શિવાય તમે ઘણું ઘણું કરી શકો તેમ છે. હવે તો સંપૂર્ણ છેના ?”

પ્રશ્ન—પરલોકવાસી જીવોને બવિધ્માન હશે કે ?

અકકલની મરામત.

લખનાર:-શ્રીયુત જી. પી. શ્રીવાસ્તવ, બી. એ., એલએલ. બી.
લેખકની પરવાનગીથી અનુવાદક રા. ગુલામ હુસેન હાજમહમદ.

[સ્થળ જપસટરાયનું મકાન.]

પાત્રો:-બદલવાસરાય બી. એ., પાછળથી જપસટરાય.

બદ—(એકલો) હું એજ્યુએટ અને મારી
બી અલણ. હું ફેરવેઅલ અને તે કુવંડ. હું નંધી
રોશનીની વીજળીનો મોટો દીપક. અને તે એર-
ડીયા તેલના જુના દીપકની ટીમટીમાતી વાટ.
હવે દિલ મજે શી રીતે ? પ્રેમ થાય તો કેમ થાય ?
અફસોસ ! અફસોસ ! કિસ્મત કુટી ગઈ. મનની
બધી મુશ્કેલી માટીમાં મળી ગઈ. મારા બાપે
મારી એવી સાદી કરી જીન્ડગીની બરબાદી કરી
દીધી. (લમણે હાથ મુકી અફસોસ કરતો બેઠો
છે-જપસટરાય આવે છે.)

જપ—શું કહું ? આજકાલના છોકરાઓએ
તો અમારા જેવા છુદ્દાઓની મિટ્ટી પલીત કરી
દીધી છે. તેમને લણાવી ગણાવી હુશીયાર કર્યા
તો અમે બેવકુફ કહેવાયા. જો ન લણાવ્યા તો
બેવકુફ બન્યા. સાદી કરી તો પણ બેવકુફ અને
ન કરી તો પણ બેવકુફ જો બધી રીતે અમેજ
બેવકુફ હોઈએ (બદલવાસનેજોઈ) જુઓ આ
મૂર્તિ બી. એ. થયા. સાદી થઈ. ધરમાં વહુ
માવી. પણ મ્હેરા પર મુઝા જેવી છોયા છાઈ છે.
સાદી કરી નહિં પણ મુઝડું કુટી ઘેર આવ્યા
(બદલવાસની પાસે જઈ) કેમ બેટા, દીક તો
આમ માથું જુકાવી કેમ બેઠો છે ?

બદ—(માથું ઉંચકી સ્વગત) પોતે જ મારી
ખીલતી અભિલાષાની કસીઓને કાપી અને પોતે
જ મને દીક છે એમ પુછવા આવ્યા છે.

જપ—કેમ શું વાત છે ? કંઈ કહે તો ખબર
પડે.

બદ—શું કહું ? કંઈ કહેવાતું નથી. જે દિલપર
શુજરે છે. બયાન નથી કરી શકતો.

જપ—પણ છે શું ? શું ત્હારા મ્હેમાં જીલ
નથી ?

બદ—જો મારા મ્હેમાં જીલ હોત તો મારી
અભિલાષાઓનું આંટલી આસાનીથી ખુન થાત ?

જપ—અરે એ શું બોલે છે ?

બદ—જે મનમાંથી નીકળે છે.

જપ—આ ઉત્પટાંગ વાત કેવી ? જરા અદમ
અને સરમ રાખ્યા.

બદ—દિલ બળી ગયું તેની સાથે અદમ અને
સરમ પણ બળી ગયા. યદ્યપિ ગયા. જ્યારે પિતાના
મનમાં પુત્રના એમનના અને આરામ, શૌક અને
અરસાનનો વિચાર ન થયો ત્યારે પુત્રના દિલમાં
પિતાની અદમ અને સરમનો વિચાર શી રીતે.

આવી સ્થિતિમાં...

જય—હું! હું! હું! બહાવવા મહાત્માનું આ પગિજામ ! હું! આ દિવસે જોવા માટે તને પાળી પોળી મેરો કયો દનો !

જદ—આ દિવસે માટે નહિ તે દિવસે માટે જ્યારે કદીની વેદીપર મારું જયીદાન કરવામાં આવ્યું—મારા અભિવાદોનું અભિગ્ન કરવામાં આવ્યું અને મકરાની પેઠે પાળી પોળી મેરો કદામાં આવ્યો એટલા માટે કે મારી કીમત વધારે આવે, અને કદામાં મને આવ્યાનીથી ખરીદી લે

જય—હવે—દરેક વધારે નથી આજથી સંગ્રહ મને માથે છે કે ઇચ્છેછની ઉચી નાથી મેં તારી અદ્ય દુશીયરી પર ઉછી મારું દેરડી છે.

જ—પણ જ્યારે તમે મારી માઠી કંઈ મિટી ખરાબ કરી ત્યારે

જય—મારે ઉદ્ધતા જમાના ! દિકરાની યાદી ખાપ નહિ કરે તો ખીન્ને કોણ આવવાનો દનો !

જદ—પણ હું મારી અપાર્થ જુગાર રદમજવા નેટથી રદમજબુ પગવું છું. મારી કીમત સુધારવા કે અપારવા અને ખીમતની મદની જરૂર નહોતી.

જય—મારા જીવના તારે આરો વિચાર કરવો એ તારાની છે.

જદ—નહિં દરમિજ નહિ. માથે છે કે તમે મને એક દુષ પીતું બાળક રદમજે છે તમે વિચાર નથી કરતા કે હું એવુએટ છું.

જય—અને હું એવુએટનો ખાપ છું. જમ્યું મારી આ બેટાબી હું વધારે વધવન જરવાય નથી કરી સંગ્રહ કરે ન કરે કે કોઈ ખાપને જોવા દિકરાનું મેરો જોઈ પડે (જાય છે.)

જદ—(એકલો) ખરા થા તો મને સુ ! હું હવે જોઈ પડના નથી રાખતો (રસેઈ કરનાર અક્ષયની આરો છે.)

આલ્મી—હોરા બાણ, મોગન તૈયાર છે.

જ—ઉપાદી કેઈ દે નથી જમવું

આલ્મી—(અગત) અરે—આ સુ થયું ! (સુશીતા આવે છે)

સુશીતા—મોગનીજી ! નીરગનીજી !

આલ્મી—કેમ વહુ શું છે ?

સુશીતા—સાચાજી આજ કેમ એટલા નારાજ છે ?

અલ્મી—અને હું નમતે પૂછુ છું કે હોરા બાણ અ.જે કેમ આવ્યા નારાજ છે ?

સુશીતા—કેવર જાણે જા માટે ? એમના નાકની અળીપર હમેશા ગ્રસો રજા કરે છે

આલ્મી—નહિ એમ નથી. જાણ્યા છે કે આજે મેહોરા બાણ માથે કટકો થયો છે

સુશીતા—એ મારા નસીબનો વાક છે (મેહોરે રૂંધી આંચુ લુંટે છે.)

આલ્મી—અરે વહુ આ શું કરો છો ? શા માટે રોડો છો ?

સુશીતા—કંઈ નહિં. હું જ અમાગિબી છું. જે દિવસથી મારા આખાગીયા પગ પડ્યા છે તે દિવસથી કંઈ ન કરું ઉપદ્રવ થવાજ કરે છે.

(જદ દવાસ આવે છે. સુશીતા સંજાયાની આવી આવે છે)

જદ—જેણુ સુશીતા ! ઉભી રહે ! ઉભી રહે ! નહિં સભરે કે !

આલ્મી—જાણુજી આ શું અનાનિ કરી રજા છો ? મેં મેહોરા મેહોરા જોવા છે પણ કોઈ કેટલેકે એકે એકે ની નમ્મે નમ્મ દઈ આમ મેહોરા મેહોરા તમારું મેહોરો નથી જોવા.

જદ—હવે... પણ વહુ નહિં કર. માણુએની નહિ નાન મોતની અંગતમા રહી દઈ. હું એ વાતને શું જમતે ?

આલ્મી—કંઈ નહિં પણ એટલું તો રદમજવું છું તમે વહુનો નિરાકર કરો છો.

બદ—હું એનો નિરાદર કંઈ છું કે એ મારો નિરાદર કરે છે ? હું પકારતો રહું અને તે આમ ચાલી જાય ?

બાહણી—નહીં તો શું કરે ?

બદ—તને પુકાડું છું ત્યારે તું શું કરે છે.

બાહણી—જાણુસાહેબ, નોકરાણી સાથે એના સુકામલો ન કરો ! નોકર અને સ્ત્રીમાં ધણો બેદ હોય છે.

બદ—એ નકામી વાતો હું નથી સાંભળવા માંગતો, જા અને તરત તેને અહીં મોકલ.

બાહણી—તે હમણા અહીં નહિં આવે.

બદ—કેમ ? તેનું કાનણ ?

બાહણી—કેમકે વડુ સ્વભાવે શરમાળ છે.

બદ—નહિં મૂરખી છે.

બાહણી—અત્યંત ભોળી છે.

બદ—ખીંટકુડ ગમાર છે.

બાહણી—જાળક જેવી નાદાન છે.

બદ—સખન બેવકુફ છે. હું તેની તારીફ નથી સાંભળવા માંગતો. જા હું કહું છું તેને અહીં મોકલી આપ.

(બાહણી જાય છે.)

બદ—હું સ્તંભિત ગયો. આ ગંવાર ચોર-તોની સંગનથી તે ખરાબ થઈ રહી છે. ત્યાં મુઠ્ઠી ઝિણ્ઝીળથી તેની આંખો નહિં ખુલે ત્યાં મુઠ્ઠીતે પોતાના અને પરાયાને નહિં ઓળખી શકે. એટલા માટે તો હું તેને ભણાવવાની તાકીદ કંઈ છું, પણ મારી વાત નથી સાંભળતી. મીસરાની છ.

(બાહણીનું આવવું)

બદ—તને ત્યાં એથી રહેવા મોકલી હતી કે તેને બોલાવવા ?

બાહણી—શું કંઈ તે અહીં નથી આવતી. અહીં આવતાં શરમાય છે ?

બદ—કેમ ? કેમ ? મારાથી શરમ ? શું હું પારકો માણસ છું ?

બાહણી—પણ વડુ દીકરીઓની એજ રીત છે. પરાયાની વાત ક્યાં કરો છો ? પોતાનાની પાસે જતાં પણ તેઓ અચકાય છે.

બદ—પણ મારાથી તે શા માટે ભડકે છે ?

બાહણી—તમે જ તેને ભડકાવો છો. તે શું કરે ?

બદ—હું ભડકાવું

છું ? શું હું વાંદરા છું ?

બાહણી—ખરે પૂ-છો તો વાંદરા પણ પોતાની જી સાથે આવો વ્યવહાર નથી કરતા.

બદ—એટલે ?

બદ—હવે ત્યાં સુધી તારી પાંચેથી વચન નહિં લઈ ત્યાં સુધી પગ પરથી માથું નહિં ઉઠાડું.

બાલપુત્રી—એટલે, એટલે તો તું નથી જાણતી
પણ એટલું જાણું છું બાલુ સાહેબ, કે દમ દાટથી
મન તૂટી જાય છે તેથી નથી મળતા. સારું
આતો જમી જ્યે.

બદ—જમીશ નહિં.

બાલપુત્રી—ખરેખર ?

બદ—કેટલીવાર કહ્યું ?

બાલપુત્રી—(એકલી બગડતી ચાવી જાય છે)
મારાપર શા માટે ક્રુએ આપ છે બહેન તું જ
આવી નિમજ્જવે.

બદ—(સ્વયન) દમદાટથી વિષ નથી મળતું
હું મારું છું, પણ બાલુવાનો એના સિવાય બીજો
ઉપાય પણ કશું છે ? બધા સુધી જાય નહિ ત્યાં સુધી
તે મારા પ્રેમનું પાન શી રીતે ચર્ક શકે ? એટલા
માટે તો આટલી તાણીદ કરું છું આમ દમ દાટી
આપું છું તો પણ તે જાણતી નથી—મારું કશું
માનતી નથી હવે શું કરું ? ખુશામત કરું ? દમ
દાટથી નહિ, માને તો આજે ખુશામત કરીશ તેને
સુધારવા માટે હાથ પણ જોડીશ અને પછે પણ
પરીશ, જે જનમે તે જાયું કરીશ.

(સુશીલા આવે છે અને મોઢું ફેરવી ઉભી રહે છે)

સુશીલા—(મોઢું ફેરવી) જમતાનું તૈયાર છે

બદ—તો હું શું કરું ?

સુશીલા—જમતાનું તૈયાર છે

બદ—આમ ઉભી રહી શું વિચાર સાથે પાન
કરી રહી છું ? ખરી વાત છે કે બાલપુત્રી સીમે
કોઈકામ માટે લામક નથી હોતી તેમને વાત
કરવાની રીત પણ નથી આવડતી. હું અહીં
ઉભો છું અને તે મોઢું ફેરવી લા ઉભી છે.
કાલુ જાહે તને અકલ ક્યારે આપશે. સ્વમજ
ક્યારે મને એટલા માટે નો કડી રહ્યો છું કે
જાણુ અને માગસ મન કહેતા કહેતા મારી જીભ
ચાડી મળ પણ મારા કહેવાની અસર તારા
વિષય ન થઈ તે ન થઈ હવે કહે તને કેવી
રીતે સ્વમજનું કમ કરી કહું કે મારા કહેવાની
અસર થાય ? તું ખુશામત કરાવવા છું છે છે.
તો એમ પણ કર હવે તો માનીશ ..

(સુશીલાને પગે પડે પણ સુશીલા મોઢું
ફેરવી ઉભી દેવાયા તેને કહી ખમર પડતી
નથી)

સુશીલા—(સ્વયન) અર સતમજ આવી રહ્યા
.. (પુષ્ટ વધારે નાજીયે છે અને બદ દવાસ
રાય તરફ જોવા દિના એકદમ બીજો રસ્તો નીકળ્યા
જાય છે બદદવાસરાય એમ જ જમીનપર માથું
રેકવી પડી રહે છે.

બદ—હવે જ્યાં સુધી તારી પામેથી વચન
નહિ લઉં ત્યાં સુધી પથ પગથી માર્યું નહિં
હવે

(જપસટરાય પ્રવેશ કરે છે.)

જપ—(બદ દવાસરાયને જોઈને સ્વગત) અહા-
હાહા ! છવ ખુશ થઈ ગયો. ગમે તે થાય છેવટે
મારોજ દિકરો છે. મને દૂરથી જ જોઈ પોતાની
બૂલોની માંસી માગવા પ્રથમથી જ મારા પગે
પડી ગયો. છોકરો ગમે તેટલી બૂલો કરે પરંતુ
તે જ્યારે આ પ્રમાણે માંસી માગે ત્યારે કયો
એવો બાપ હશે જે તેને માંસી નહિં આપે ?
વાહ ! વાહ ! શાબાસ ! બેટા શાબાસ ! તેં મારા
તૂટેલા દિલને જોડી દીધું. હવે મને કંઈ રંજ-
નથી કંઈ ગમ નથી. અહાહા !

બદ—(એમ જ માથું નમાવીને) હું ક્યાં
સુધી આમ પડી રહું ? શું મારી વાતની હજી પણ
કંઈ અસર ન થઈ ?

જપ—(પ્રકટ) હા. હા. થઈ. બેહદ થઈ.

બદ—નહિ, જ્યાં સુધી મને ખાતરી ન થાય
કે મારી વાતો કશુંય થશે ત્યાં સુધી હું સિર
નહિં ઊપાડું.

જપ—જરૂર. જરૂર. એ વાતો જરૂર માન્ય થશે.

બદ—મારા સોગન.

જપ—રામ ! રામ ! સોગનની શું જરૂર છે
શું મારી પાતપર વિશ્વાસ નથી ?

બદ—હું તને મારા હૃદયમાં બેસાડી દઉં. બસ
વિશ્વાસ આપી ગયો. આવ અને ગમે લાગીત
પ્યારી...

(જપસટરાય બદ દવાસને ગમે લગાડવા જાય
છે પણ છેડતું વાક્ય સાંભળતાં ચક્રકર ખાઈ જાય
છે. ત્યાર બદ દવાસરાય ઉઠી પોતાના બાપની
બેદિની મૂર્તિ જોઈ ગંભીર થાય છે.)

જપ—પ્યારી ! એ શું ?

બદ—પ્યારી ! ઊ...ઊ...આ તો મારા
બાપ છે.

(ખાતરી જાય છે.)

જપ—(એકમેક ગુસ્સામાં) દે...દે...મારાથી
મરકરી ! હું બાપ નથી વારંવાર બેવકૂફ

બનાવવાનું જાણે એક ખાતું રમકડું હોઈ. બદ-
મારા ! મને જ ઉજી બતાવે છે—ધા પર નમક
છાટે છે ?...હું સ્હમજ્યો. હવે હું એ વાત
સ્હમજ્યો. બહાર લખ માટે તિરસ્કાર બતાવે,
લગ્ન કરવા માટે બાપને સ્તાવે, અને અંદર ?
બાપડીના પગમાં. માથું નમાવે—ગરદન જુકાવે
અને નાક ઘસે. વાહરે આજ કાલના છોકરા !
અમારા જેવા છુટાને બેવકૂફ બનાવવાની કળ્યા છે.
ડીક. પરવાહ નહિ. હું એનો બદલો બરાબર લઈશ
અને એમ કરી તારી અકબતની. મરામત કરીશ.
સારું છે કે વેવાઈતું ઘર ગામમાં જ છે. હમણાજ
વેવાઈને બોલાવું અને ચૂપચાપ વહુને પિયર
રવાની કરું. દિકરા મારાને બજાર પણ ન પડ્યા
દઉ. લલે લગનથી તિરસ્કારજ કરતો રહે. મને
બજાર તો પડશે.

દૂરથી ર છું.

સક્ર.

(બદ દવાસ રાય અને રસિકલાલ વાતો કરતા
પ્રવેશ કરે છે.)

રસિક—અહાહાહા ! બહુજ સારું કહ્યું. આપ
પોતાના પિતાના દેખતાં પોતાની સ્ત્રીને પગે
પડ્યા. અહાહાહા શાબાસ !

બદ—અને એ પણ કમખખત ચુપડીથી
ખરી ગઈ મને એટલું પણ ન કહ્યું કે પિતાજી
આવે છે. નહિં તો હું દુશીયાર ન થઈ જત ?

રસિક—પણ વાર, જો એમ થાય તો એવી
મજા ક્યાંથી આવત ? અહાહાહા ! પ્યારી કદી
સ્ત્રીના બદલામાં તમે તમારા પુત્ર્ય પિતાશ્રીને
બેટવા દાઢ લંબાવ્યા તરો ત્યારે તેમણે મનમાં
શું ધાવું હશે ? અહાહા !

બદ—એટલા માટે જ હું કહું છું કે મારી
કિરમન પૂરી ગઈ, કે આવી બેવકૂફ સ્ત્રી મારે
પનારે પડી.

રસિક—એમ ન કહે બાઈ. હવે તો તમારું
શું બાપનું બારી જમાવે છે.

બદ—શું હું એવું કરું ?

રસિક—આવી મોટી સમીતી મળ્યા હતાં હજી પણ તમને શું સંદેહ રહે છે ? માનો અથવા નહિં પણ અંદાજે પુત્રો તો હોય તમારો જ છે.

બદ—મારો હોય ! અજી જનાય, હું મેન્ટુએટ પુ. પુ. કરું કે ?

રસિક—વાહ ! વાહ ! શું કાણુવમાં ગરીબ નથી થતા ! હવે તમે જ બતાવો કે એ નિવારણ શો હોય ?

બદ—પહેલાં તો તે મારી સાથે પ્રેમ નથી કરતી.

રસિક—તારે શું કાણુવીન સાથે પ્રેમ કરે છે ?

બદ—જમ સાહેબ બસ ! હું મરકરી પસંદ નથી કરતો મારી સ્ત્રી તમારી સ્ત્રીની બદલે છે એ વાત ખરી છે પણ તેથી તમારે લેને જાતો આપવાનો કોઈ અધિકાર નથી.

રસિક—વાહરે તમારી તુલ્યિતનજ અને ઉપરથી થઈ કદો છે કે તે પ્યાર નથી કરતી. સ્ત્રી શા માટે પ્યાર નહિ કરે ! પુરુષ પ્યાર કરવાને યોગ્ય હોયો જોએ કંઈકમાં એક કહેવન છે કે. 'એ પુરુષ પોતાની વાળીથી એક સ્ત્રીનું હૃદય નથી છતી ચકતો તે પુરુષ જ નથી.'

બદ—મામ સ્ત્રી કાણેથી બહેલી હોતી નંદાએ, એટલું જણાવે ઉમેરો. નહિ તો તમારી વાત સાત પોતી છે. કાણુ કે એંસ પાને બીન વમારે અને એંસ માન્યા કરે

રસિક—આદિમાદેન ઉપલી કહેલત શરૂરખીતી કરેલી છે.

બદ—તો તો તે માનીજ કેમ કહાય ?

રસિક—કેમ ?

બદ—કાણુ કે શરૂરખીતર મેંજુએટ ન હોતો.

રસિક—હવે તમે બતાવો કે તમે તેને પ્યાર કરો છો કે નહિ !

બદ—હું કે હું પ્યાર કરું કે, પણ જો તે કાણેથી મળેલી હોય તો !

રસિક—શું કહેવું જનાય ! જો પ્યાર કરવાની તમારી એજ શરત હોય તો તો આપ એ સ્ત્રી સીવાય કશી કોઈ આસીને કાણુ જુગા ખરીસત માંવાના સાથે પ્રેમ કરો અથવા કોઈ પુસ્તક કાણેથી સંબંધ જોડો ! ઈશ્વર કરશે તો તમારા બધા મનોરથ ચિદ થશે. કાયા કહેવો તો ખરા કે પ્રેમ કરવાની એજ રીત હોય તો કેવો મનજ થઈ જાય ? છતી મિરદેસો અને ખટારા નરસોને મૂકી નહાની નાદાન છેકરીઓના ભાર પણ કાણુ પૂરે ? હું મારા ધરતી વાત કહું તો મારી સ્ત્રી કાણેથી નથી જના અમારામા ખૂબ ખાગ અને મદોમ્મન છે.

બદ—શું મદોમ્મન છે ? અને છતાં તમારી સ્ત્રી અમળુ જ ?

રસિક—હા, સાહેબ.

બદ—એંસ એમજ હોય તો અને બતાવો કે તમારામા મદોમ્મન કેમ થઈ

રસિક—એક તરફીનથી.

બદ—એ તરફીન શું છે ?

રસિક—એક વરીકરણ મત

બદ—એ મત કેવો છે ?

રસિક—અત્યન સત્ય, અને અત્યન સાદો.

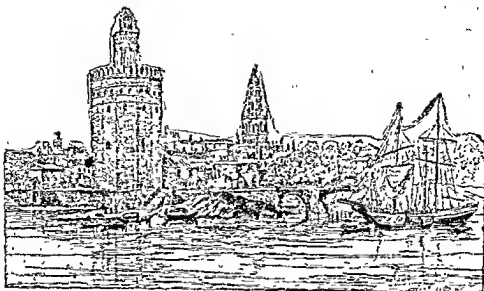
બદ—પણ એ નાણુવા માટેં પું.

રસિક—પણ તમને તે બતાવવો નિરર્થક છે તમને વિશ્વાસ નહિ આવે.

બદ—નહિ વિશ્વાસ જરૂર કરીશ. કહે.

રસિક—તમે કુમ્મલ નહિ કરો.

બદ—અમલ પણ કરીશ.

ઈતિહાસ મશહૂર મુરં પ્રજાનો ઉદય અને અસ્ત.

મૂરપ્રજાની ખાનદાની; મુલતાન અખ્તુર રહેમાનના પરાક્રમો.
પ્રજાના હિતચિંતક મુલતાન હુસમની અદ્ભુત સાધુતા.

લખનાર:—ઉદયજી તુલસીદાસ ઠંકુર.

સ્પેનમાં મૂર પ્રજાના ઇતિહાસમાં અથથી તે ઇતિહાસની એ વીર પ્રજાની ખાનદાની-પ્રતિષ્ઠા માટે વશદારી દેખાઈ આવે છે. કાઉન્ટ જુલીયન અને તેના સાથીઓને મુશ્કેલીઓએ પ્રસન્ન થાય એવી સારી જગીરો આપી હતી. ઉત્તર સ્પેનમાં વીસીગોથ રાજ્યકુટુંબના વારસ યુદ્ધ સાથે સલાહ કરી તેને હામદારીથી નિભાવી હતી. ફ્રેન્ચોની સાથે પણ તમણે સલાહ કરી અને ફ્રેન્ચોને આવા વીર પડોસીયો સાથે મુલેહ કરવામાં સમાવવા કરતાં મેળવવાનું જ વિશેષ હતું. યહુદી પ્રજાએ દોસ્તીનો હાથ લાંબાવ્યો અને મુશ્કેલીઓએ દોસ્તી ઠીક સાચવી યહુદીઓને રાજ્યની સારી નોકરીઓ અને મહોલી જમીનદારી આપી હતી. વીસીગોથ પ્રજાના જે જમીનદારો મુશ્કેલી રાજ્યમાં રહ્યા તેમના ધર્મનો બીજકલ છળ કરવામાં નહોતો આવ્યો. તેમજ શુદ્ધિની

કસોટી પર તેમને મહોલા હોદાઓ પણ મળ્યા હતા. વીસીગોથ અમલમાં શુદ્ધામ મનાવવા મલુરોની મુર રાજ્ય અમલમાં અસાધારણ ઉત્તિ થઈ રાખી હતી. સ્પેનના મુશ્કેલી ઇતિહાસમાં શુદ્ધા-મેનો ઉલ્લેખ કરતાં ઇતિહાસકાર સ્ટેનલી લેન (Stanly Lane) આ પ્રમાણે લખે છે:—

The slaves upon the estates that had passed from the Christians into the possession of moslems were almost in the positions of small farmers.

ભાવાર્થ: ખ્રીસ્તીઓની મટી મુસલમાનોની થયેલી જમીન ઉપર રહેનારા શુદ્ધામેની સ્થિતિ ન્હાના ખેડુતો જેવી થઈ હતી.

મુસલમાનોને માટે દિન્નુસ્તાનના ઇસ્લામ ઇતિહાસકારો ગમે તે કહેતા હોય પણ સ્પેનમાં મુસલમાનોએ ખ્રીસ્તીઓના ધર્મને હાની કર-

વાનો ખીલુકા પ્રપ્ત્ય કર્યો નથી. ખ્રીસ્તી દેવચોની જમીનદારી ખાલસા કરવામાં આવી નહોતી. કેટલાક ખ્રીસ્તી ધર્મશુદ્ધો ગેરમતદાનના મુસલમાનો તેમના પર જીલ્લમ કરશે એમ માની નાથી રહેવા તેમની જમીન તેમના તોફરોને આપવામાં આવી હતી અને રાજ્યનો એટલો જ કર લેવાનો હાથ ધર્યો હતો.

પચીસ વર્ષના ટુંક અરસામાં મુસલમાનો તાખાની પ્રજા ઉપર સત્તા તેમજ નીતિનો સંપૂર્ણ કાબુ મેળવી શક્યા હતા. ઇંગ્લેજ ઇતિહાસકારોને પણ લખવું પડે છે કે,

Under the Moors ..the peoples were on the whole contented as contented as any people can be whose rulers are of a separate race and creed-and far better pleased than they had been when their sovereigns belonged to the same relegion as that which they nominally professed.

સાચાઈ-મુરોના અમલમાં એકદરે લોકો સંતોષી હતા. એટલા સંતોષી નેટલા પરધર્મ અને પર જાતના તાખામાં લોકો ઠીક રહી ગેર-અને તેમના રાજ્યો તેઓ પોતે નામ માત્ર ાજના એ ધર્મમાં હતા તે વખતે હતા તેના રતા સુખી તે ખચીત વિમેલતા.

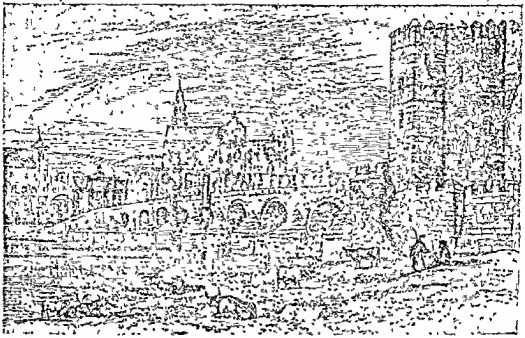
આ ઇતિહાસકાર ખ્રીસ્તી છે અને તેને માટે રાજાવાની શંકા હોવાનો સંભવ જ નથી.

ફ્રેન્ચો સાથે સંધી કરી, ઉત્તમના પદાદી પ્રદેશોમાં બેઝીલીયા, લીઓન ફેરેગિય અને બીઅરોવાન એ પ્રાન્તો રેપેરીય ખ્રીસ્તીઓના તાખામાં સુવેદની જાવનાથી ગદેવા ર્ધ સુસનમાનો રેપેરને પેતાનું ધર કરી સ્વરચના મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા પરંતુ ઈ સ. ૭૫૦ માં તેમનામાં હાટકટ થઈ.

જે પ્રજા મીનાનું નતવણ વાચવા-વિચારવા અને પચાવવા સમિતવાન દેવ, જે પ્રજા

સાદિત્ય કર્યા, વ્યાકરણ વિજ્ઞાનમાં ઉન્નતિ પામી દોષ તેજ પ્રમમાં શ્રીકૃષ્ણ જેવા મહાત્મા આજે કંમતો વધ કરે, આવતી કાલે જરાસંધ સાથે રુદ્રકા બહાર પડે, ત્રીજો દિવસે શિશુપાળ સાથે વિવાદમાં ઉતરે, પાંચમે અને ઠારવે એકજ કુટુંબના છતાં વડિલો પજુ તેમના દૂષને ન દાખી શકે એ શિષ્ટતા કેમ મનાય? સમ્યક્તામાં આટલી હદે પદોચ્ચની પ્રજામાં મહાભારત જેવા ગુહ ન દાખી શકાય તે એ પ્રજા સમ્ય (Civilized) કેમ કહેવાય પૂર્વની પ્રજાઓની પ્રાચીન ઉત્તમની દલીલ રહામે યુરોપીયન પડિતોનો ઉપરોક્ત આધેષ છે.

દિવમે સત્રામના મેદાનમાં રહામા ઉભા રહેતુ અને યુદ્ધ બંધ મના સાથે મેરી જમતુ, શત્રુ મતો દોષ તે તેને જગાડી-તેને તૈવાર થવા ર્ધ પછી દર્શીવાર તે પા કરવો એનીતિ ખાદ્યોમાં પૂષાદ ગોળી મારનાર-નિર્દોષ પ્રજા-આગેમ અને સ્ત્રીઓપર રાત્રે મુમસમાં દલાઈ વિમાનમાંથી લોખ્ખ ફેકનાર વીરોને ન સ્વદમન્ય લેવી છે, પોતાના ભાઈઓ બંધીવાન અને નિરાશ્રય ર્ધ બેઠા હતા. પ્રાણુથી પણ પ્રિય પત્નિ નમે દશમાં પોતાની મપાઈની ચતુઓ પાસે તિશ્તા માઝી રહી હતી તે વખતે બીમસેને દુરોધનનો વધ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી-સતુને પોતાનું પદ દ્વિધ જનારી આપ્યુ તેમાં તેની વીર તરીકે શોભા જ હતી. સતુકતાને માટે-એક સ્ત્રીની પ્રતિજ્ઞાને માટે પોતાનો રાજ્યવેલવ-દ્વર્ગી-અને આટ દાવજા મૂકવામાં પૂર્વીરાજની ખાનદાનીજ હતી ખોટા દાવ ન રમવામાજ વીરતા છે. ન્દાની પ્રજાઓના રક્ષકને માટે બહાર પકતુ-બેદાખમને બચાવવા શમ સજ્જ કરવા અને છેવટે પોતેજ ન્દાની પ્રજાઓના મળી ર્ધ બેસતું તેમને મુશ્કામીની રચિતિમાં મુકી દેવી એ સમ્યક્તા કહેવાય કે જમલીપણ એનો ઉત્તર સતોષ કારક નમજે ત્યા સુધી આપણે પ્રાચીન પ્રજાઓને જાણવી

કારડોવાનો પુલ-મુલતાન હાસમે બંધાવેલો.

હરગીજ નહિ માની શકીએ. મુરોમાં મતભેદ હતો. દ્વેષ હતો-તેઓ આપસમાં લહડયા માટે જંગલી હતા એ આક્ષેપ મુરોપીયન પંડિતો બલે મુકે. આપણે તે એકાએક નહિ સ્વીકારી શકીએ.

ઈ. સ. ૭૩૦ માં મુરો સ્પેનમાં લગલગ નિર્ભય જેવા યજ્ઞ ગયા હતા. સરહદ સાથે સુલેહ કરી તેમણે એન્ડુલેશીયા-સ્પેનના દક્ષિણના સપાટ ભાગને પોતાનું ધર બનાવ્યું. પર્ણી અરણસ્તાનમાંથી આવેલ પોતાને ખાનદાન માનનારા અરબો અને જરજર નામે તારીકના લડકૈયાઓ વચ્ચે હમેશાં મતભેદ થવા કરતો. જરજર લોકો ધર્મમાં વિશ્વાસુ હતા. તેઓ મોલવીઓ અને મઝહબના ઉદ્દમાઓને વિશેષ શ્રદ્ધાથી માનતા. આખરેરીયા કે ઈસ્લાહાન જીતવામાં તેમના જાતિ ભાઈઓ અમેસર થવા હતા એ તેમના માટે ગૌરવનું કારણ હતું. પાછળથી આવનાર ઉચ્ચ જાતિના અરબોને પોતાની ખાનદાની માટે મગરૂબી હતી. આવાં આવાં કારણો એ મતભેદનાં બીજ હતાં.

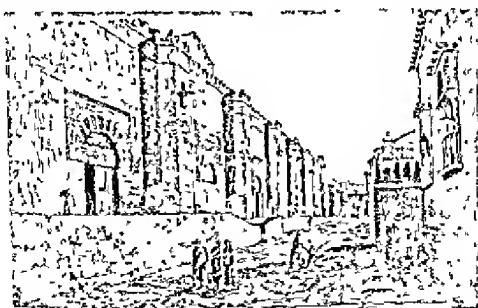
ખીજ પણ એક વાત હતી. અરબોનાં રાજ્ય દિન્દુસ્તાનથી તે સ્પેન સુધી લંબાયું હતું અને

ઈસ્લામના કાનુન પ્રમાણે ડમાસકસના ખલીફાની તેના ઉપર સત્તા હતી. આવા વિસ્તૃત રાજ્યની સત્તા એકજ ઠેકાણે કેન્દ્રિય હોય એ તે વખતને માટે અશક્ય હતું. ડમાસકસમાં બેઠેલા ખલીફા માત્ર એક ધાર્મિક આગેવાન હોઈ આવા મહોટા રાજ્ય ઉપર સત્તા નિભાવી શકે એમ નહોતું. ધીમે ધીમે ખલીફાની સ્થિતિ ખ્રીસ્તીઓના પોપની આજ્ઞાની રિયતિ જેવી હદવાળી થતી ચાલી. હજરત અબુઅકર, ઉમર, ઉસ્માન અને અલી-એમનાં પછી હજરત સાંવીઆ ખલીફ તરીકે આવ્યા. ઇ. સ. ૭૫૦ માં હજરત અબુઅકરના વંશજને ખલીફા તરીકે ઉઠાડી હજરત અંબાસના વંશજ ખલીફની ગાદીપર આવ્યા. ખલીફાતનું સ્થાન ડમાસકસ બદલી બગદાદ રાખવામાં આવ્યું. હજરત અબુઅકરના કુટુંબમાં અબ્દુર રહેમાન એક વીર અને ધીર મુવક હતો. તેની ઉમર વીસ વર્ષની હતી. ખીલાફતના અગ્રણે લઈ-અરબી વંશનો તે એકલોજ વારસ હોઈ તેનો જન હમેશાં જોખમમાં રહેતો. શત્રુઓનો હમેશાં તેને ડર રહેતો. દુશ્મનને મરદાન-

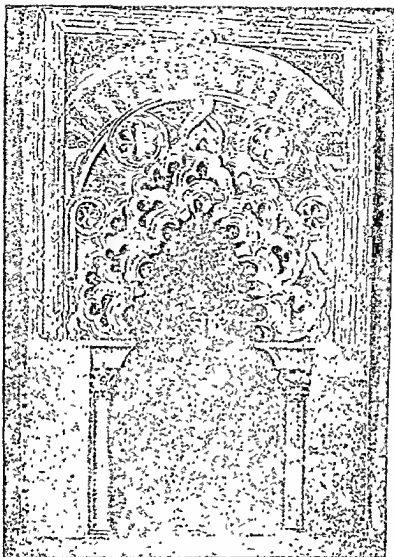
મીથી જવાજ આપવો. કુશન આમંત્રણ કરે. તો સ્વડા બદાર પાતું એ વીરના સંજ્ઞા માનાના. અબ્દુર રહેમાન પોતાની શક્તિપર મુસ્તાફ થઈ તે સનુઓની વચ્ચે રવી સડતો પણ તેનાથી વધારે વખત ન રવી શકાયું. સનુઓ એ સુસ્તાનના ન્દાના ધરને ઘેરી લીધું અને તેને નાથી જવાની શરબ પડી. ગુરેલીસ નદીમાં ફડી પડી તેણે જન જણાવ્યો અને અનેક આશનો વેડી તે આશીકા આવી પહોંચ્યો. અહીં તે પોતાના વિમુદા પડેલા કુટુંબને મળ્યો. સુસ્તાન દરિયા કિનારાપર ભેસી બંદગી કરતો હતો અને સ્લાવેથી રપેનથી આવતું એક વડાજી રેખાયું. સુસ્તાનને જાણે મુદાતું એ શરમાન હોય એમ લાગ્યું, વડાજી આનું અને ઇસ્લામમાં કુશપના સમાચાર તેણે સાંભળ્યા. એજ વડાજીમાં ને ભેડો અને રપેનમા દાખલ થયેલ અરબ્બ ખલીફાના માદી વાગમને પોતાની વચ્ચે જોઈ અરબ્બો દુષ્ટ થતા થઈ ગયા. ધર્મમા વિશ્વાસ-મુદર આપુનિ અને મીઠા વચનોથી અરબ્બો મોદ વચ થયા. ધણી લશ્કરીઓ એ પોતાના હાથીયાર મુખી દીધા. આ વખતે

એનુલેદીયામા (રપેનમાં) સરદાર મુસશ મુખે હતો. તે અબ્દુરરહેમાનની સ્લાવે થયો. પરંતુ કુદરત તેની મદદમાં નહોતી. સંગ્રામ રખતે મુસ-જધાર વગસાદ પડ્યો. નદીઓ અને નાળાં જવા-જય ઉઝરાવા લાગ્યા. મુદ્દ અસહ્ય થઈ ગયું. મુસશ ટકી ન શક્યો.

મુસશને નાશ થતા મુસ્તાન રાજધાની કેગ-ડોવામાં દમામથી દાખલ થયો. રિધી પુર્વક રાજ્યવંદ ખારજી કર્યો પણ ને અગ્રમાજ આશીકા થઈ ખલીફનું સેન્ય રપેનમા હિતનું મિશ્નિ મજ્દ એ સેન્યનો સનાથીપનિ હતો. રપેનની અરબ્બ મનિઓમા દજી પુરી સખાદ ન હોતી મુસશના દશરાજી મજ્દને મત્થા અને તેમજો કારડોવાને ઘેરો લાગ્યો. ઘેરો ભેમાસ માળ્યો. અબ્દુરરહે-માન અડગાજ મયો. મનેડે પણ નાજલાજ નતો. થીમે થીમે મદારનું લરકક કઈક મિથીય થતા સુસ્તાને કિસ્વાની બદાર એક મ્હોતો બડો સવખાપવાનો પ્રમથ કર્યો. અબ્દુર રહેમાન કિલા-પરથી આશની પાસે કુશો તેની પાછળ ૭૦૦ પોપા કુશા અને વીજળીની પેડે શત્રુપર તૂટી પડ્યા.

કારડોવાની ખાસ્તજને બાહરનો બાજ.

કાસ ગોઝીના કિંકલનો દરવાજો.

આગમાં ફૂદવામાં તેમની મરણીયા થયાની પ્રતિજ્ઞા હતી. હજારો શત્રુઓ બાજુ ન રહેમણ શકયા. કેટલાક નાશી છૂટ્યા અને બાકીના રણમાં કામ આવી ગયા.

ઈ. સ. ૭૫૬ ના રીયાળામાં અબ્દુર રહેમાન કંઈક નિર્ભય થયો. એજ વરસમાં જરબર મુસલમાનોએ છૂટાછવાયા બળવા કર્યા પણ તે શાન્ત કરવામાં સુલ્તાનને વધારે મહેનત પડી નહીં.

અશાન્તિને દાખતાં અબ્દુરરહેમાને અનેક હમદીનો અને તેમની પરખે ઉભા રહેનાર ખીરતી-ઓને નિર્દય થઈ કાલ કર્યા હતા. સરદાર યમ-

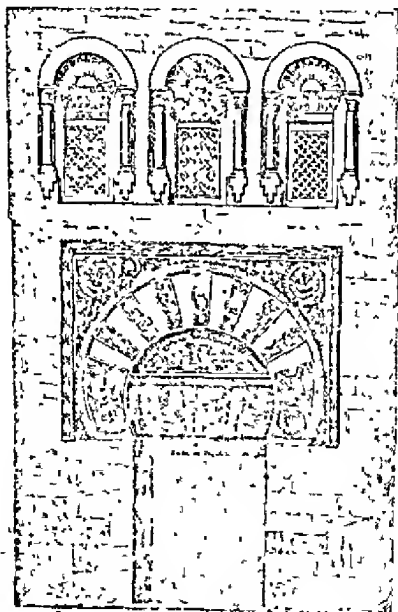
શે સલાદને ખંદાને બોલાવી દગો કરી તેનો વધ કર્યો હતો અને નિર્દોષોના લોહીની નદી વહેવાની હતી. આમ સુરોપીયન ઇતિહાસકારો સુલ્તાન અબ્દુર રહેમાનને માટે લખે છે. મુસલમાન ઇતિહાસકારનો ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે છે. “સુલ્તાન અબ્દુર રહેમાન દયાળુ હિલનો અને દુરમનપર પણ રહેમ કરે એવો આદર્શાદ હતો. તે મોટું બોલનાર અને દૂર અદેશ હતો. તે અભિપ્રાય બાંધતા મજો વિચાર કરતો પણ માન્યતા નક્કી થતાં તેનો અમલ કરવામાં બહુ ચીવટ માર્યો હતો. તે જતે ઉગ્રોગી હોઈનેખ-

મરાઠીનું સરકારી કામ કોઈને પણ ન આપતા પોતે કરતો. છતાં મુસ્લેલીના વખતમાં તે આલી-મોની દબેશા સવાહ લેતો. તે એક બદાદુર મેનાપતિ હતો અને રાજમાં દબેશા મોખરેશ રહેતો. કદવામ પર તેને હદ વિશ્વાસ હતો અને બુમાને દિવસે ઘણીવાર તે મરહુદમાં વાવજ કરતો. તે ગોનાની ફેલતમાં ગરીબ—શામીને પરે જતો અને પ્રગના હિસાબમાં

લાગ લેતો.”

હ સ. ૭૭૭ માં કાન્સના બાદશાહ ચાંચ-મેએ ફરી એકવાર રપેનપર છુટલો કર્યો. કેટ-સાકીનું કહેતું છે કે હિસરના વીસીએક સગ્નઓએ બાદશાહને બોલાવ્યો હતો. જ્યારે કેટલાક ઇતિહાસ કારો મુરોપર પણ હોય શકે છે. મુરોમાં કુસ પ દેવાથી કેટલાક મુર અમીરોએ ૧૭૫૧ રીતે બાદ-શાહને આમન્ય કરે હતું. તેણે પેદલાં આસ-

મરાઠાઓની ખાસીયતો દર્શાવે.

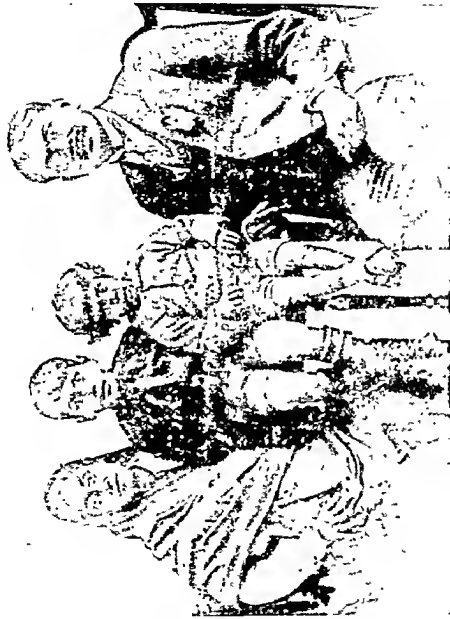
ગામને ઘેરા ધારણો પણ એટલામાંજ તેના પોતાનાં રાજ્યપર સેકશન લોકો ચઢી આપ્યા. તેણે પોતાના લશ્કરને એકદમ પાછા ફરવા હુકમ કર્યો, પણ રોનસેસ વાલીસની ખીણમાં ફ્રેન્ચ લશ્કરનો મોટો ભાગ ઘેરાઈ ગયો. આસકેવસ નામે રૂપેનની સરહદ પર રહેનારા લોકો પ્રથમથીજ ફ્રેન્ચોના દુરમન હતા તેઓએ યુક્તિથી પીરીનીસની ખીણમાં તેમને ઘેરી લીધા. ફ્રેન્ચ લશ્કર બરાબર પહોડોની વચ્ચે આવતાં પહોડોપરથી લીઓનના આસકેવસ લશ્કરે તેમના ઉપર સખત હુમલો કર્યો અને એકએક ફ્રેન્ચ સૈનિકને કતલ કરી નાંખ્યો. આ કતલમાં સારકેન્સ અથવા મુરોના લશ્કરે નિર્દય યર્ષા ફ્રેન્ચોને કાપી નાંખ્યા એમ મુરોપીયન ઇતિહાસ વેત્તાઓનું માનવું છે. આ ધિરદ્રમાં ક્રાન્સનો એક મહાન સેના ધીપતિ રૉલંડ પણ રણમાં પડ્યો.

સુસ્તાન અખ્તુર રહેમાન ઈ. સ. ૭૮૮ માં સ્વર્ગવાસ પામ્યો અને તેનો પુત્ર હાસમ ૩૦ વરસની ઉંમરે આવ્યો. મુસલમાન ઇતિહાસ કાર ઇબ્ન હુયાત લખે છે કે સુસ્તાન હાસમ ઇમાન અને સન્માઇની મૃતિ જેવો હતો. કોઈ નયુમીએ તેની ઉંમર બારી આઠ વરસ છે, એમ કહેલું હોવાથી તે વધારે વિવેકી થયો હતો. તેના મહેલમાં વિદ્યા અને કળાનો સત્કાર થતો. શાયરો મઝલમે જાણુનારા મોલવીઓ ગોલીયા અને ઉસ્માઓ હમેશાં તેના દરબારમાં ઇજત પામતા. દુખી અને દરિદ્રાને તે વિના રોકાવે ક્ષમાય કરતો. તે સ્વભાવે બહુ સરળ એક સાધુ જેવો હોઈ ગમે તે ધર્મનો માણુસ તેને મુશી સકતો અને પોતાનું દુઃખ કદી તેની સહાનુભૂતિ મેળવી શકતો. પોતાના લશ્કરના પાત્ર માણુસોને તે રાજ્યના દરેક ભાગમાં મોકલતો; પ્રગ્નના દુઃખ જાણુવા પ્રયત્ન કરતો અને તે દૂર કરતો.

અનામાર અને ચારી વિગેરે અટકાવવા સદે-રૌમાં અને ગામમાં સખત પહેરો રાખવામાં આવતો. અનીનિ નાણુક કરવા તે ખરાબ માન્ય

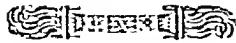
સાને દંડ દેતો પણ દંડમાંથી જે ધન મળે તે ગરીબ અને વરસાદ કે ટાંઠની દરકાર કર્યાવિના નિયમીત નમાઝ પઢનાર સારા માણુસોને આપી દે તો. માંદા માણુસની સ્થિતિ જાણુવા અને તેને દવા આપવા ઘણીવાર સુસ્તાન જતો જતો. અને દવાળુ મુખે દર્દી પાસે તે બેસી રહે તો. સુસ્તાને કોરડોવામાં તેના મહેલની પાસે ગાડીલકવીવર નદીપર એક સુશોભીત પુલ બંધાવ્યો હતો. આ પુલ આજ દિવસ સુધી કાયમ છે. આ બાંધકામ અત્યંત સુંદર અને ત્રેક્ષણીય થયું હતું પણ લોકોએ કહ્યું કે સુસ્તાને પોતાની શીકાર ગાદની સર્ગવડ માટે એ પુલ બંધાવ્યો છે તેથી સુસ્તાને એ પુલપર પગ પણ ન મૂકવાની પ્રતિજ્ઞા કરી અને તે પોતાના મરણુ સુધી પાપી હતી. તેણે ધર્મ-વિદ્યા-વિજ્ઞાન અને કળાને માટે પાઠ-શાળાઓ સ્થાપી હતી. આટલું છતાં સુસ્તાન પોતાના શત્રુઓની સામે એક કઠ્ઠાનિપુણ સેના-પતિ તરીકે અને ખરા જવાં મદ તરીકે ઉભો રહેતો. તેણે ઉત્તરના ખ્રીસ્તીઓ અને પોતાના કાકાઓ રહામે યુદ્ધ કરી તેમને તાબે કર્યા હતા.

સુસ્તાન અખ્તુર રહેમાનના વખતમાં તેમજ હાસમના વખતમાં અનેક ખ્રીસ્તીઓએ ઇસ્લામનો સ્વીકાર કર્યો હતો. તત્તવારના જળથી નહિ, ગયેર મુસલમાનો પરના ધરને લીધે નહિ, દળાણુથી નહિ, કેવળ મુરોની ઇમાનદારી બેઈ, ઇસ્લામમાં ખુદાપર અટલ ભરોશો બેઈ, મુરોએ શક્તિ બેઈ સંસ્થાને છેક નાણુક કરી નાંખેલી બેઈ ગરીબો તેમજ અધારી, શક્તિ અને અમીરો ઇસ્લામના બાવટા નીચે આવ્યા હતા. “અસ્લાહદ અકબર” કહેનાર ઇસ્લામમાં ઇમાનનો ફકદાર ધર્મ શકતો. મુરોના જળ તેમજ ખાનદાનીને વચ યર્ષા ખ્રીસ્તીઓ મુસલમાન થયા હતા એમ ખાશાત્ત ઇતિહાસકારો મુન કહે સ્વીકારે છે. નલુમીના વચન પ્રમાણે સુસ્તાન હાસમ બરાબર આઠ વરસે પરલોકવાસી થયો.

દેશભક્ત ડૉ. ઝીમ મળીલાલ ઝીમ. એ. એલ. એચ. બી. ગારીશ્વર એટ. એ. અને તેમના પતિન શ્રીમતી જયકુંવરદેવી અને બે બાલકો.

શ્રીમત મળીલાલને યીજી મરઘારે, ૧૯૧૯ માં ત્યારી દેશપાર ક્યાં પછી તેઓ ૧૬ માસ ન્યુઝીલાન્ડમાં રતાં દતા ત્યાંના પ્રખર પ્રાચલ્ય વિદ્યાભોજ્ય એમને માનપત્ર આપી એમની દેશભક્તિ અને વિદ્યાની કલર કસી દતી ૫૫ નરઘાદી અદ્યતને પદ્ધતિ ધામ કલ્યાની પરચાનસી આપી નવૃત્તી. દાલ એઓ કોલમ્બોમાં છે.

ફિજનું લવિષ્ય.

લખનાર:—દેશભક્ત ડા. એમ. મણીલાલ, એચ. એ. એલ. એવ. બી. બેરીસ્ટર એટ-લો.

ફિજ સરકાર ત્યાંના ગોરા જમીનદાર અને દુકાનદાર વચ્ચેનું પત્ર છે, તેમાં કોલોનિયલ સ્પુરર મિશનરિય કંપની "સાર્વજનિક અને સહિતમાન છે. તેણે ફિજ સરકારને તો શું પણ ઓરેલિયામાંના એક ગ્રામ્ય કમિશન સામે બાથ બીડી પોતાનો કક્કો પ્રિવિલેજિયમાં ખસે કરાવ્યો હતો. તેનીજ ઉરેલ્પીથી આપણી દગ્તાલીશો મોજુસો પર તોપો ચાલી નેસ થઇ હત્યાદિ. વળી તેનીજ સત્તાથી ન્યૂઝીલેન્ડ સરકારે તેમજ ઓરેલિયાની સરકારે ફિજમાં ગિરમીટમુકત દુકાનીયાઓને કામપર પાછા મોકલેલાં દગ્તાજી નોંખવા માટે મનાયો મોકલેલાં હતા. એજ કંપનીને પ્રભાવે મને ન્યૂઝીલેન્ડમાં આશરિત માણવાનાં સાધનો બાજત વિધા મુકવામાં આવ્યાં, હવે તેઓ કહે છે. જુઓ ફિજ કેવો ફપાગે દેસ છે. અહીં દુકાન નથી-ખેત નથી-ઝેરી તાવ નથી. સાપ નથી. વીછી નથી-વૌંવ નથી-આવો તુરર દેસ દિદુસ્થાનની પીઘતી-રીતાતી પ્રજાને અમે અર્પણ કરવાના છીએ. આલો! અને તમ વર્ષે કોઇ પણ સારા ગોરાને ત્યાં કામ કરી અનુચ્ચ મેળવી અહીં જમીન મેળવી સુખમાં વસો. "પણ અંદરના રાંત દાઢીતા-વગી બીજાં હોય" છે. મજુર મળવા માટે આ ફેલવામળી છે. શાસ્ત્રીજીએ "સમાન અધિકાર" (Equality of Status) વિશે જે લાંબામાં કહેલું છે તેથી લાંબી ગોરી

પ્રજા કહે છે ફિજ દેસ અમને મળેલો છે-રાગત "થ્રિસ્ટમાઉ"એ તે "Trust" (વિશ્વાસ) ઉપર અમને સોંપેલો હતો. દિંદીવાનોને અહીં ખામ ચાકર નરી કે લેઈ આવ્યા હતા. અમારી કૃપા થી કેટલાક વેપાર-ઉદ્યોગથી બંધે પેસા કમાઈ નવર પણ અમે દિંદીવાનોને સરખા હક નહિ મળતા દેઇએ. કેનિયા કામેની જેનુ થશે...ફરિવાદિ."

જ્યારે ચાલતા વર્ષ અને આવતાં ૨ વર્ષનાં રમખાણો તેમજ અત્યાચારો વિષયે તપાસ કરવાની સત્તા ફિજ જનાર ડેપુટીશન થામે નથી ત્યારે દિંદીઓને એ ડેપુટીશનથી શોલાજ થાય? જ્યારે ગોરાઓ "સમાન હક" માટે સંઘટ્ટ ઉભું કરતા તૈવાર છે તે ડેપુટીશન કરશે શું? વરગુઝિતિ એવી છે કે થલું કરી ફિજના જવનરે નિમણું કરેલા છેલ્લા કમિશનની મુચારિક બા ડેપુટીશનને દિંદીઓ તેમજ ગોરાઓ "બંધકોટ" કરે. આખરે લાલ ગોરો પણ આસમ્મન નહિ. દિંદુસ્તાન સર કારના પેસા પાંખીમાં જવાના છે. માત રડીમર કંચનીયામાં તેમજ હોટેલવાળાઓ ઝગશે અને આપણા લોકરપતિ રાજુ, પંડિત ગોવિન્દ સદાશ તેમજ હોમેંદને આપણા જુએ ખરતા ખેડુતોને મોઝે ઓરેલિયા વઝેરે દેશોમાં સૈર (સંક્રમ) કરવાનું મળશે.

ચિત્રકાર મી. મુંદરરાવ ગોરક્ષકર.

(ગતાંકના પૃષ્ઠ ૨૫૪, પ્રકરણ ૭ માનું સાધન સ્થાપના પૃષ્ઠ પરથી.)

આગલા પ્રકરણોનો ટુંકસાર.

પ્રવીણ એક સંસ્કારી કેળવાયેલો પણ નિર્ધન અને પોતાની નિર્ધનતા ટાળવામાં આળસુ યુવક છે. તે પોતાની પત્નિ સુખદા જે એક ગાય જેવી ગરીબ હિન્દુ બાળા છે તેને ચાહી શકતો નથી. સાહિત્ય અને કળાની મધુર સ્વપ્નસૃષ્ટિમાં રમનારો આ યુવાન વ્યવહારને નથી સ્હમજી શકતો. પોતાની સ્ત્રી ગરીબ માબાપની અને સ્વભાવે ગરીબ હોવાથીજ તેની ગરીબ ગૃહસ્થી હીક નભે છે. પોતાની રોગી માતાની હીક સારવાર થાય છે એ તેનાથી નથી સ્હમજાતું. તે એક સાહિત્યસૃષ્ટિની પ્રેયસીની શોધમાં રોગી બની ધૂરથી વિરાગી બને છે.

તેના બાલમિત્ર ભગવતીનું લગ્ન થયું છે. અને તેની નવોદા પત્નિ પ્રથમ વાર પતિ ગૃહે આવી છે. પ્રવીણ તેનું રૂપ, બાલયૌવન અને આરોગ્ય જોઈ મુગ્ધ થાય છે તે સમજે છે કે એ પાપ છે પણ પોતાના વિકારોપર ને સંયમ મેળવી શકતો નથી. ભગવતીની નિર્દોષતા અને તેની માતાની સરસતા આ પાતકના અગ્નિમાં ઘીની ગરજ સારે છે.

તેના મુખપર પ્રસન્નતા રમી રહી હતી. પથારીપર મેળાપલાનકરમાર્ધ ગપલાં કુલો. સીમાડામાં પડ્યાં હતલં પામે દીવાઈપર નળ પાત્રો પડ્યા હતાં ફરી જોયું, પલંગના શિરાજામની તીચે એક ચીનીના વાસકુમાં દાડમ આદિની બાલ પડી હતી. પ્રવીણથી એક ઠંડો નિસાસો ન ખાઈ મથો. તેમે પડ્યાં આગળ વધી પલંગ પાસે આવ્યો. ભગવતીના માથા પાસે બેસી તેના બાલ સમારવા લાગ્યો. ભગવતી કંઈક જાણ્યો, પણ તેની નિશ પુરી હોડી નહોતી. તેણે પાસું ફેરવ્યું પછી પ્રવીણ તરફ જોયું.

પ્રવીણે કહ્યું. "ભગવતી રાનના એટલો બલો કા મારે જાએ છે કે આજો દિવસ સુતુ પડે છે ?" ભગવતીએ અર્ધ નિદ્રાવસ્થામાં ભિરતી વાત સાંભળી. તેની આંખોમાં ખાર અને નીંદની મસ્તી જવાયલી હતી. તેણે પાસું ફેરવી પ્રવીણની ગોદમાં બા ખૂંચી દીધી અને ફરી મુઠ ગયો. પ્રવીણે તેના બાવ પરથી હાથ ફેરવના ફેરવનાં કહ્યું. "માર દિવસથી તારૂં મ્હોં નહેતું જોયું, હમણા આવ્યો તો નવાજ નવી મૂનો છે." બા વખતે ભગવતીએ પોતાનું માનું ઉચાંચી પ્રવીણની ગોદમાં રાખી દીધું અને હાથ આગળ કરી કમરમા લપેટી લીધો. પ્રવીણે તેને કહ્યું. "અરે! એ કનૈયા! ઉઠે છે કે આવ્યો જાડો!" ભગવતી આ વખતે જરા જાણ્યો, ઉઠ્યો અને પ્રવીણને લપેટી કરી સ્થ ગયો.

આ પ્યારથી પ્રવીણનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું તેણે કહ્યું. "અરે આ શું કરે છે! જરા જોતો મરો કે હું કોણ છું." ભગવતીએ તેના મ્હોંની પામે પોતાનું મ્હોં લાવી મસ્તીમાં કહ્યું. "પ્રવીણ ભાઈ." પ્રવીણે તેને હરેલનાં કહ્યું ઊંડાં ઊંડાં કહ્યું મોઝાકું હું." ભગવતીએ સ્થર સ્થરમાં, આંખો ખીંચીને કહ્યું. "તું શું તેનાથી એના મુખસૂત છે ? પ્રવીણ કંઈક હેરાત ચાહેતા હશે એટલી વાતમાં જહાએ ઉપર ચાલી ઊભાએના કૈટુક જોઈ અચ-અ મી માય

પર અંગળ મૂળી કહ્યું. "જુલો એમના લડાણ, આ એને જગાડવા માટે આવ્યો હતો." પ્રવીણે ચોંટીને કહ્યું. 'હુ શું કરું મા! એણે મને પણ પકડી લીધો ભગવતીએ કહ્યું. "મા! એણે મને કહ્યું હતું કે મને જરા છૂપાવી રોજે, મા મને મારવાની છે." જહાં હતના હસનાં લોટ પોટ થઈ ગઈ તેણે જમીન તાકનાં કહ્યું. "એ વહુ જરા એમના લડાણ તો જો, જાંને સુના છે."

વહુએ એ સાંભળી શું કહ્યું તે પ્રવીણ ન જોઈ શક્યો તો પશુ તેના કાનોએ તેના અવકાશોનો અનુકર સાંભળી લીધો.

જહાએ કહ્યું. "મારો મિઠાઈ તો ખાઓ છોકરા બહુજ તોડાની છે." ભગવતીએ બચ્ચાની મારક માના પાવવને પકડી કહ્યું. "મા, અમે બે વગર મારે સીધા નથી થવાનાં."

વહુ આ વિતોદને નીચે ઉભી ગઈ સાંભળતી હતી, પ્રવીણને એ વાનની મહુજ ચિન્તા હતી કે વહુપર તેની શી અમર થાય છે.

ભગવતી હિંચો પ્રવીણને પકડી મીઠાઈ ખાવાને જઈ બેઠો. વહુ મનાઈ છૂપાવી લીરેથી રકા-ખીઓ વર્ષ ચાલી અને મળેની સામે મુકી દીધી. પ્રવીણે જોયું કે ચપાની કપીના જેવી અશુભિ. આમાં રકાખી જેવી ગાંભીની હતી તેની ભગવતીના તે બેડાગ હાથોમાં નહોતી દેખાતી. તેણે ફરી એકવાર ભગવતીના હાથ તરફ જોયું અને પછી મીઠાઈ ખાવા લાગ્યો. જહાએ પુછ્યું. "મીઠાઈ કોરી છે ?" ભગવતીએ કહ્યું. કંઈકે કામની નથી કોડીની પણ કિ મન નથી."

જહાએ કહ્યું. "થાવને, તને સાંભરાતી એક પણ ચીજ પચદ આવી છે." પ્રવીણના મનમાં આવ્યું કે કવી દક કે શું વહુ પાનુ પચદ નથી આવી? પણ તે સ વધ થઈ ગયો.

તેણે કહ્યું. "મા, એનું પેટ તો જગાઈ અનુ છે આવી મીઠાઈ તમાગ પર મે તો પડેલા ખાધી નથી. આ મુપરાનો બહુજ ઉમરા છે."

જૂદાએ ઉત્સાહિત થઈને કહ્યું: “અરે ઓ વડુ! બીજા ગુધરા લઈ આવ, પ્રવીણને અન્નપાત્રથી જ ગુધરા પસંદ આવે છે.”

વહાએ તેજ અંપાની ક્ષી જેવી અંશુલિએથી તેજ લાજ લરી ચાલ્યી, ડરતાં ડરતાં આગળ આવી બે ગુધરા પ્રવીણની રક્ષાખીમાં નાખી દીધા. પછી તે ભગવતી તરફ બુકી. પ્રવીણે કહ્યું:— નહિ નહિ, એને નહિ આપતા એને આ બધું પસંદ નથી. વહા અટકી ગઈ. તે ધુંધટ માંથી ભગવતી તરફ જોવા લાગી. કાણુવાર તે કર્તવ્ય વિમૂઢની માફક ઉભી રહી પછી તે આખી રક્ષાખી પ્રવીણ આગળ ઉઘડી વાળી અંદર ચાલી ગઈ. ભગવતીએ આ પક્ષપાતના અવસરને જવા ન દીધો. તે હસીને બોલ્યો:—મા જોવા પ્રવીણભાઈના કર- વૂત. તે પોતાનો ભાગ તો ખાય છે સાથે મારો પણ તરફમ કરી ગયો.

પ્રકરણ ૮ મું.

ગત પ્રકરણમાં ઘટના બની. તેનો બીજો દિવસ હતો. ભગવતી બોજન કરી ચૂકેા હતા. હમણા તે નિરાંતે એસી ચુપારી કચકચાવતો હતો. સદાએ એક પુસ્તક પડ્યું હતું. તેની નજર તે પુસ્તક પર હતી. પુસ્તક ઉપાડ્યું એટલામાં પાછળથી કોઈની ડાબા પડતી દેખાઈ. તેણે જોયું વડુ આવે છે. ભગ- વતી મુગ્ધ દારૂથી તેના તરફ તાકી રહી. વડુના મુખ પર ધુંધટ ન હતો તથાપિ અધું મુખ દાઢકું હતું. તે ધીમે ધીમે સ્વામીની પાછળ આવી અને પુરસી પકડી ઉભી રહી. ભગવતીનું પાન બીજે ક્યાં નહોતું પણ વાન કંચાનો વિચાર તેને ન સંપ્રત્યો. પુસ્તક રેખાપર મુકી માનું ઉઠું કરી મુગ્ધા સ્ત્રી તરફ જોયું અને મંદ દરખો.

વડુએ રસભરી દૃષ્ટિનો એક ક્ષણ પછી તરફ કરી કહ્યું, “માછ બદ બમાય છે.”

ભગવતી બહે વિચારમાં પડેા દોષ એવી એટા કરી કહ્યું, “કેમ મું છે ?”

વડુએ કોપનું એવું જ કૃત્રિમ સ્વરૂપ ધારણ કરી કહ્યું, “ભલા હું એમનો શું પક્ષપાત કરતી હતી ? તમે ગુજરા ન લીધા. અને એ ખાતા હતા તેથી એમની યાળામાં નાંખી હું ચાલી ગઈ. બધાની વચ્ચે હું ક્યાં મૂકી ઉભી રહી શકું ?”

ભગવતી વાત સાંભળી ખૂબ હસ્યો અને હસતાં હસતાં બોલ્યો.

“કેમ ઉશા રહેવામાં શું વાંધો હતો ?”

“તમે લોકો તો મસ્કરી કરી રહ્યા હતા ?”

“સાસરીયે તો મસ્કરી ચાલજ. તમે કંઈ કસર રાખી હતી ?”

વડુએ પ્રરી મુગ્ધ એક ક્ષણ કરી તીર- છી દૃષ્ટિથી જોઈ કહ્યું, ક્યારે ?”

“એકદમ બૂલી ગઈ ? કચોરીમાં ખૂબ મરચાં નાંખ્યા હતા. રાહતામાં ગોળ અને પાનમાં મીઠું.”

કેાતુકથી ખડખડ દસી વડુએ કહ્યું “એ તો બધી કમલાની કારચ્યાની હતી.”

ભગવતી એ જરા મરચાઈ કહ્યું, અંધી એકજ. કમલા પણ તારીજ કે નહિ ?”

વડુએ કાવકો જવાબ આપ્યો. કીક એમજ અદમન્ને.”

વડુના દારૂ કરતાં-તેના આ કાવકાં પછામાં- મંદ કોષમાં ભગવતીને વિશેષ રસ પડ્યો. તેને ચિત્તવતો માટેજ કહ્યું: “પક્ષપાતનો પ્રત્યક્ષ દર્શો જ. એ ગુજરા પ્રથમ આપ્યા અને પછી પણ રક્ષાખીમાં દના તે બધા આપી દીધા.”

બેાળી વડુ વાતનો મર્મન અદમજ રાખી. તે અરેખર કોષમાં આવી ગઈ અને કહ્યું “હું એમનો પક્ષપાત શા માટે કરું ?”

ભગવતીએ આનંદમાં આવી જઈ કે આજા- વિષ તેની મઠ જુદાને વધ થઈ કદી નાખ્યું: “પ્રવીણ લેવાનું મંદર રૂપ લેઈ તેને પક્ષપાત ક્યો. ને મંદર છે અને નું પણ મંદર છે. હું મૂખ અને...”

વડુ લંબન-સંકેતથી દવાઈ ગઈ. "એ મનમાં આવે છે તે નહીં છે. હું જાણું છું."

ભગવતી દસી પડ્યો. પોતે મરકરીમા કંઈ હું એમ તેણે બચાવ કર્યું. તેણે વડુનો હાથ પકડ્યો. "અમ આદવામાજ બાગવા મંડી તારી બહાદુરીને આદલીજ. હજી પણ જીવી છે. તારી સાથે જીવતામાં તો ઓગ મળે છે."

ભગવતી શું કરતો હતો ત્યારે તેને સુજન હતી. તે મુજબ હતો બોલો હતો. સંસારના જેવી વાતવરણથી અજાણ બાગક જેવો મુખ હતો. તેણે પોતાની નિર્દોષ સ્ત્રીને જોઈ એક મુખ પ્રજ્વળ કર્યો. "ત્યારે સોચન છે કહે કે પ્રીતિ મુદર છે કે દુઃખ?"

વડુ લંબનથી જાણે મગમગી જતી હોય છતાં બાગક જેવાં આવેશમાં હતું. "તમે."

મુખ પાંચે પોતાની નિર્દોષ પત્નિના બન્ને હાથ પકડી કહ્યું. "તું જુઝું બોલે છે પ્રીતિ જરૂર મારાથી મુદર છે. તું પણ મુદર છે. તું કોઈ મુદર પુરુષના અકર્ષા સારસતીનેથી પિંડી રોજન...તે એકદમ બોલી ગયો. આવેશમાં બોલી ગયો. મનુષ્યને જાતનો-રિશ્તોનો-સત્તાનો વિવેકનો આવેશ આવે છે, તેમ મુખાંહરો આવેશ પણ આવતો હતો.

પાંડીના હાથને વગળાત થયો. તે એકદમ ચાક્રી જતા તેવાર યદી ભગવતી પાસે દ્રષ્ટિથી હજી જોઈ રહ્યા હતા. વડુએ આવેશવુક્ત ઉપાવંશમાં કહ્યું. "તમે તડુ ખરાબ છો."

"અમત રાત પર આવી મારું કહે દુઃખ ખરાબ તમારે સાઈ કોણ છે? સાઈ સાઈ કહી દે."

વડુ છેક પરાજીત થઈ ગઈ. તે અજાણ હતી —બાગા હતી એમ દેખાઈ આવ્યું. તે પત્નિને જોવા લાગી. તેની દ્રષ્ટિમાં નિર્દોષતા જોવાત માર મમકડુ હતું. ભગવતીએ તેને બુજાવવામાં લગેલી અભિનય આપ્યું અને કહ્યું. "જોશ દુઃખો અજાણ છું? કહે તો ખરી!"

પરાજીત મુખના નિરાશાર જેવી વાતના માંડી બાંધે પત્નિને શરણે ગઈ હોય. પુરુષને શરણ સ્વીકાર્યું હોય એમ તે બોલી.

"પણ તમને એ શું સુઝતું?"

"શું સુઝતું?"

"કાલે"

"મર્ષ કાલે?"

"હા."

"શું?"

"એમને સાથે મૂવાડી દેવા?"

"એમ તો અમે ઘણી વાર સુખ જાણે છીએ."

"તમને શરમ ન થઈ? માણ્યો બેઠક કીડું?"

ભગવતી ખડખડ દમી પડ્યો તેણે મસ્તીથી જરી સ્ત્રીને એક મિત્ર જોઈ કહ્યું. "એમાં શરમ શાની?"

સરસા વહુ જરી વરમાઈ ગઈ તેણે પોતાના કોમળ-મુદર પત્નિના નખ તરફ નજર કરી કહ્યું. "ચાલો દર ધાઓ તમને કોઈ વાતમાં સદમ નથી આવતી."

ભગવતીએ પાગથી પત્નિનો હાથ પકડી કહ્યું. "નને ખતર નથી. પ્રવીણ હિંચ સાથે મારી બાગ પળ્યી પિત્તાચારી છે. અમે છેક ન્હાના હતા ત્યારથી સાથે ખાતા પિતા અને મુદર રહેતા હતા. તું આવી ત્યારથી તે અહીં જોવા આવે છે. નહિ તો પહેલાં અમે દિવસ રાત અહીંજ પડી રહેતા હતા.

નવોદયે સ્ત્રીના નેત્રા ચમકાવ્યા. લંબન સંકેત કાળુવાર મુખી મર્ષ પ્રીતિ. પત્નિના બાલ મિત્ર-સમાચાર છે. એવી વાતના ઉદય પામતા તેણે કહ્યું. "ત્યારે કુછ પ્રથમ આજ્ઞા ત્યારે પણ એક રીતે તમારી પાસે પડી રહેતા હતા?"

ભગવતીએ સદાચર સ્વભાવ કહી દીધું. "હા" હા કહેતાજ સદાચર નેતા હવેમા એ ભાવ ઉપનન મોઝા તે દુઃખો સ્ત્રી આવી ત્યારથી ધરથી બહાર જ નથી નીકળતો. તે સદાચર બાગક જેવો પોતાની

ત્રી તરફ જોઈ રહ્યો. વહુએ લગ્નગાયકો સ્વરે
 ડું. તમારી પેઠે બંધા કંઈ થર યેલા ઘોડાજ
 થઈ જાય છે? ભગવતી એ જોયું કે સ્ત્રીનું કહેવું
 ખોટું નથી. તે વિચારવા લાગ્યો. પ્રવીણ પોતાના
 મનમાં શું કહેતો હતો?

વહુ એ કહ્યું. “વાર કહો ભાભી ક્યાં છે?”

ભગવતીએ કહ્યું, “શું તારે ભાભી સાથે મુકા-
 બલો કરવો છે?”

વહુએ કહ્યું, “હીક પણ ભાભીને ક્યારે બોલા-
 વશે?”

ભગવતી એ કહ્યું, “માને કહે તે પોતે પ્રવી-
 ણને કહેશે.”

“તમે કેમ નહિં કહો?”

હીક હુંજ કહી દઈશ. “પણ તું ભાભી
 પાસે જાય તેમાં શું ખોટું? મોટાનો તો આદર
 કરવો જોઈએ.”

વહુએ કહ્યું. “માથને પૂછી લ્યો,”

ભગવતી ખૂબ હસ્યો. ભગવતીએ કહ્યું, “આ
 મેંકરી હીક થઈ, તારી વાત હું માને પાડું, અને
 મારી ડું.”

વહુએ કહ્યું, “વાર એક કામ કરો, પહેલા
 ભાભીને બોલાવો પછી હું પણ જઈશ.”

ભગવતી એ કહ્યું. “હીક છે હું આજે સાંજે
 કહી આવીશ.”

વહુને ડર લાગ્યો, જો સાંજે જરો તો અર્ધા
 રાત વિસા મૂકી આવશે નહિ. તેણે ચતુરાઈથી
 કહ્યું, “સાંજે? સાંજે તો તમે પેહું પુરતક
 રાંચવા કશું હતું.”

ભગવતીએ મંદુર દૃષ્ટિથી વહુની સામે જોયું.

સહી જતું સુરકારી કહ્યું, “હું હમણાજ જઈશું.”

વહુએ જોયું કે હવે વાત ચિતનો કાઈ વિષ-

ય નહીં રહેતો. તે કાઈ નવા વિષયનો વિચાર

કરતો હતો. એણે તેના મુખપર હંસીની

ચાંદી દાઢી જોઈ. તેના નેત્રોમાં મુગ્ધતા-

કોણકનો રંગ ચઢ્યો. ભગવતીએ ઉદ્ધાસથી પછયું
 વળી શું રંગ ચઢ્યો છે?”

વહુએ કહ્યું, “કંઈ નહિ.” એટલું કહીને
 એક નિર્દોષ બાળકની પેઠે હસી પડી.

ભગવતીની છતાસા વધી. તેના ખીલેલા કમઘ
 જેવા મુખપર નેત્રો ટકાવી તેણે કહ્યું, “કંઈ તો
 જરૂર છે.”

વહુ જરાં સંકોચાઈ ચાલવા લાગી. ભગવ-
 તીએ તેની સાડીનો પાલવ પકડી કહ્યું, “વાર
 ક્યાં ચાલવા માંડી? વાત કહેવીજ પડશે.” વહુએ
 નીચી દૃષ્ટિથી હસતાં હસતાં કહ્યું.

“હું એમને કહી દઈશ.”

“શું?”

“તેજ વાત.”

“કંઈ વાત?”

વહુ ફરી જરા હસી અને ભગવતી તરફ એક
 મોહબીની દૃષ્ટિ ફેંકી. ભગવતીએ મંદ હસતાં
 કહ્યું. “કંઈ વાત?”

“નહિ કહું, તે ચંચળ બની ઉડી. તેના પગમાં
 અંડર જણાવવા. હાથના અલંકારોનો કણ-
 પ્રિય અવાજ થયો.

ભગવતીએ ઉડી તેનો કામળ હાથ પકડ્યો.
 હાથ દબાવી તેના શરીરને બેટવાની ઇચ્છા અ-
 ર્શીત કરતાં કહ્યું, “બોલ હવે કહેશે કે નહિ?”

વહુ મલારાઈ. તેણે કહ્યું. “છોડો કહું છું.”

ભગવતીએ તેનો હાથ છોડી દઈ કહ્યું. “કહે.”

પ્રચલિત હાસ્યથી હસતાં વહુએ કહ્યું, “કે
 ગરકાલ સવારની વાત કરી દઈશ.”

ભગવતી રહમજી ગયો. પણ મૂર્ખાઈમાં જોયું
 તે કંઈ ન સમજ્યો હોય તેમ તેણે કહ્યું. “મને
 તો કંઈ ખબર નથી.”

વહુએ કહ્યું, એવા બોળા બની ગયા છે.

“ત્યારે માથું જોઈ ગયા” તતા.”

ભગવતી ફરી બોળો બન્યો. “શું જોઈ ગયું
 હતા?” વહુને લાગ્યું કે સ્વામી કેમ નહિ

જતા હોય ? શું એમની યાદાસ્ત એટલી ખરાબ છે ? “ હશે જાણે તમને કંઈ યાદજ ન રહેતું હોય. ” એમ કહી તે ચપળતાથી ચાલી મઝાં જમવની તેનો હાથ પકડવા ઉઠ્યો. પણ તે ચાલી મઝાં. તેણે લપાટુર દિશિથી એકથાગ નીચે જોયું. વડુ માછળી પાસે ઘડે વીંજવા બેસી ગઈ હતી. આ હળી હતી “ હીકરા રહેવા દે. બેટા રહેવાદે. હું વીંજી નાંજું છું ” એમ કહી તેને અટકાવી રહી હતી. ધનકારા મારની છલકતી જાતીથી જમવનીએ આ દૃશ્ય જોયું. તેને પ્રિય લાગ્યું. તે પહેંચપર બેસી વિચાર કરવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૯ મું.

પ્રવીણ બોળેન કરી રહ્યો હતો. તેજ મેણુ ધર. અને તેજ અરમ મોઢા હતો. મુસ્તયાની સામે થોડે દૂર સારાઈતું આસન પડ્યું હતું. તેની પર બેસી નીચી દષ્ટિ કરી તે બોળન કરી રહ્યો હતો. તેનું મન કોઈ બીજાનું રચ્યો હતું. સુખદા ઉતાવળી ગરમ ગરમ રોટીઓ બનાવતી હતી નાના ડુવડાઓ છાની પેડે પુલો તૈયાર થતા હતા. અને તેના પર ઘી ચોપડી તે જાળિને પીરસી રહી હતી. હાથ, ઘડક, રોટી ચટણી અથવા કોઈ પણ વસ્તુ થાળીમાં ન હોય તો વિના મગિ પિરસવી એવી પ્રવીણની આગ હતી. પ્રવીણ એ પાનથી બહજ નારાજ હતો કે કોઈ વસ્તુ તેની થાળીમાં ન હોય અને તે તેને થાળી મળે. તેની માન્યતા હતી કે પીરસનારનું એ કર્તવ્ય છે કે તે ખાનપૂર્વક જમનાર તરફ નજર રાખે. અને કોઈ પણ ધીજ જમ્યાઈ જતાં તે પીરસી આપે રસોઈ પીરસનાર અને કરનાર બૂદા હોય તો આ વાતને નશારી સ્વાદ્ય પણ એકજ રસોઈ કરનાર અને પીરસનાર હોય તો તેને એ નિયમ સંભાળવો પ્રકોપ પડે. કેટલીએક વાર એમ બનતું કે તેની થાળીમાં દાળ, કાક, કે ચટની ઘઈ રહેતાં તે એક કાચુબર પણ રાહ જોવા લીધા

ઉડી જતો. સુખદા તો મિચસરી રસોઈ બનાવવામાં પરાવાપવી હોય તે કેમ જાણી શકે ? પછી જાણે સુખદા લાખ કંદે પણ તે પરી જમવા બેસતો નહોતો, એ સ્વભાવથી સુખદા પરિચિત હોઈ રહ્યાં અને તત્પરતાથી તવાપર રોટી નાખતી. ત્યાંથી અગરપર પુલાવતી અને પછી હાથમાં ચોળા થાળીમાં નાખતી અને સાથે એ પણ જોઈ લેતી કે થાળીમાં પછી વસ્તુઓ છે કે નહિ. પ્રવીણ બોળન કરતી વખતે મૌનજ રહે-તો. ચૂપચાપ આવીને બોળન કરવા બેસી જતું અને વત્તીને તરત ઉડી જતું એ તેનો હંમેશાનો નિયમ હતો.

આજે પણ તે એજ રીતે જમી રહ્યો હતો. સુખદાએ હાથમાં એક ગરમ રોટી લઈ થાળીમાં નાખવાના હિંગદાથી સ્વામીની તરફ જોયું પ્રવીણ સંકેતથી તે આપવાની મનાઈ કરી દીધી સુખદા આમહુધી પીરસવાનું સાદસ કરી રાકતી નહિ. પણ આજે તેજે કશું “ બહુ જ નાની છે આ એક તો ક્યો. પ્રવીણ જે વિચારતું ચિત્તરન કરી રહ્યો હતો તે કંઈક મધુર હતો. તેણે પ્રસન્નતાથી કહ્યું “ હીક આપ ત્યારે ” સુખદાનું મ્હોં પ્રધુ-વિત થઈ ઉઠ્યું. તેણે એક મીઠી દષ્ટિ પતિ તરફ નાખી. તેને લાગ્યું કે પતિ પ્રસન્ન છે. તેણે ક્યા-મલા સ્વરે કહ્યું : “ શું કંઈ ખાધું હતું ? ”

પ્રવીણે જરા હસી કહ્યું “ જમવનીના ઘરે ગયો હતો તેણે મીઠાઈ ખવડાવી પતિનું દાસ્તબોઈ સુખદાનો ઉત્સાહ ખમણો વધ્યો. તેણે પુલાતા હાથથી કહ્યું “ મીઠાઈ તો જાહિ પંજુ આવી છે. સવારના જ તેમની ચાકર આપી ગઈ છે. ”

પ્રવીણે કહ્યું “ હીક શું પણ કંઈ મોઢવી આપજો. ”

સુખદાએ આ સુતબસ્યાઆવથી કહ્યું “ વદને જોઈ ? ”

પ્રવીણને આઘાત થયો. પણ તેણે સાવચેત થઈ કહ્યું “હા, જોઈ.”

સુખદા ચૂપ રહી.

પ્રવીણે કહ્યું “તારે પણ જોવી છે?”

સુખદાએ સંકોચાતાં કહ્યું મોકલશે તો જોઈ આવીશ.

પ્રવીણ વિચારવા લાગ્યો કે સુખદા તેની સામે કેવી દેખાશે ? તે મોટા ઘરની છોકરી છે. ખુબ સુંદર અને મનોહર છે ! અને સુખદા ? હરિ ! હરિ ! આ વિચારોથી પ્રવીણનું માથું ચકરાવા લાગ્યું. તેણે પોતાના મનમાં ઈશ્વરપર કોષ કરી કહ્યું : “આ માફ અપમાન નથી તો થું છે?”

સુખદાનું ધ્યાન એ તરફ નહોતું. તેણે પ્રસન્નતાના સ્વરમાં કહ્યું : “જમણ તો મ્હોં જોવા માટે કંઈક સાથે લઈ જવું પડશે,”

પ્રવીણે ફરી એકવાર પોતાની આ તરફ જોઈ લીધું. તે એજ વિચાર કરી રહ્યાં હતા. કે ભગવતીની નવપરણિતા વધુ કદાચ આ કુરૂપા, મૂખ અને સન્માન પણ નહિ કરે અને હું પણ તેની રૂઝિમાં હલકો પડી જાઉં. એકાએક એક આસુરી લાવ તેના મનમાં ઉદય પામ્યો. તે બોલ્યો : “તેને નિમંત્રણ કરી એક વાર આપણા ઘેરજ બોલાવીશું”

સુખદાએ સરલતાથી કહ્યું : “જમણ ત્યારે નિમંત્રણ પણ આપતી આવીશ.” પ્રવીણ કંઈક વિચાર કરી બોલ્યો :—પણ મ્હોં જોવા માટે, શું લઈ જશે ?”

સુખદાએ સંકોચાઈ કહ્યું : “બે રૂપિયા આપજો અને થોડી મીઠાઈ, ફળ લાવી આપજો. એટલેથી આવશે.”

પ્રવીણ વિચારવા લાગ્યો : “તે રૂપ નિહાળવા માટે માત્ર બેજ રૂપિયા ? હિ : એ તો અપમાનની વાત છે. તે પોતાના મનને રોડી ન શક્યો રસિકતા જાગ્રત મર્દ. તેણે પોતાની આંખે કહ્યું : “તે મ્હોંનું મૂલ્ય શું માત્ર બે રૂપિયા ?”

સુખદાએ કહ્યું : “મૂલ્યની એમા શી વાત છે ? એતો રીત રીવાજ છે.” ફરી તેણે સ્વાભાવિક રસિકતાથી કહ્યું : “આપણે ક્યાં મ્હોં વેચાતું લેવું છે, જોવાના બે રૂપિયા બહુ છે.”

સુખદા પ્રવીણની પાનિ હતી—તેની વિવાહિતા આ હતી. છતાં પણ તેના ઉપહાસમાં તે સામેલ ન થયો તે જરા ગંભીર થઈ બોલ્યો : “એકાદ અલંકાર આપી દેજો : ઘરમાં જે હોય તે ખર્ચ પણ બહારનો વ્યવહારનો સાચવવોજ જોઈએ.” સુખદા પણ ગંભીર બની ગઈ. તેણે કહ્યું :

“ડીક છે.”

પ્રવીણે કહ્યું : એરીંગની જોડી આપી દેજો તારા માટે ફરી સગવડ થતાં ભોરી બનાવી શું.” સુખદાએ કહ્યું “હું તે પહેરું પણ ક્યાં છું ? પહેરીશ ત્યારે જોયું જશે.”

“પરમદહાગનું આમંત્રણ કરી આવજો.” એટલું કહી તેણે બહાર જોઈને કહ્યું “આ, લ્યો, ભગવતીજ આવે છે.”

ભગવતીએ અંદર પ્રવેશ કરી સુખદાને પ્રણામ કરી હસતાં હસતાં કહ્યું : “ભાભી તમને તે બોલાવે છે કહો ક્યારે ચાલશો ?”

પ્રવીણે હસતાં કહ્યું : “લ્યો આ આપ્યા વહન તોબેદાર. વહુનો સંદેશો લઈ પધાર્યાં છે.”

ભગવતીએ જોયું કે ખરેખર ખોટું થયું. ભાભી શું મેમજશે ? ચાકરને કરવાનું કામ મેં ઉપાડી લીધું. તેણે વાત : ફેરવવા હસતાં હસતાં કહ્યું : “વાત એમ બની કે ચાકર કામમાં રોકાયેલી હતી અને હું તમારે લાં આવતો હતો એટલે સંદેશો પણ કહી દીધો.”

પ્રવીણ ખડખડ હસી પડ્યો અને બોલ્યો : “ડીક ક્યું. એ બદાને ઘરમાંથી તો બહાર નિકળ્યો.”

ભગવતીએ કહ્યું : “દવે તું મગજ ન કરે બોલ ક્યાં ફરવા જવું છે કે હું પાછો ઘેર ચાલ્યો જાઉં.”

“ભગવતી, સીધો ધેન જ નહિ તો વાન બગડી જશે.”

ભગવતી ઓંકો પરીજીની પાસે તેની છુદ્ધિ સદા છોંપી પડી જતી. તે જેટલી સચ્ચિતા પ્રદર્શિત કરે છે તેટલોજ ભેવકુદ બને છે. તેણે ખીડું દાસ્ય કરી કહ્યું “હાજી, બાઈના કપડાં તો કાપી આપો જરા બહાર ફરી આવે ધરમાં પડે-પડે આજસુ ઘડિજીવ છે.”

પ્રતીજ્ઞે કહ્યું “હું” બસે આજસુજ રહું તું ઉવોગી અને કરોડપતિ થઈ જાશે.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

બાળને મિત્રો નગરથી બહાર તીકળા ગયા. ભગવતીપ્રસાદ કંઈક દરેકા છાંછનો હતો. અને પ્રતીજ્ઞયંદ પણ કંઈ પૂછવા માંડતો હતો. પણ ન તે કંઈ કહી શકતો હતો તેમજ ન તે કંઈ પૂછી શકતો હતો. ભગવતીનું તો જાણે પેટ ફૂપવા સાગ્યું હતું અને વાન મહેમાની નિકળવાની અધીપર હતી.

ભગવતી પ્રજ્ઞા ધૈર્યથી પોતાના ઉદરને રાખી રહેતા હતા. અને પ્રતીજ્ઞ તેણા ધૈર્યથી પોતાની ઉત્ક્રાંતિને છૂપાવી ચ્હોં દ્રવો. ભગવતીવારંવાર મતનમજરી નજર કરી પ્રતીજ્ઞ તરફ જોતા હાજ્યો તે જોવાની મતનમજ હતી. ખુબ મળની વાટો તેમના મનમાં આવી રહી હતી અને તેણી દૃષ્ટિથી પ્રતીજ્ઞ તેની તરફ જોઈ મુકેગયો. તેની મતનમજ એ હતી કે તે શા મારે વિલ ન કરે છે ને દોષ તે હરી દે.

પણ પહેલ કોણ કરે ? ભગવતીએ જોયું કે આ તો નિલકુપ પ્રથમ મેળાપની સમાન છે. પ્રતીજ્ઞ પણ સમજી ગયો કે બોદિ ભગવતી વદ્યથી પણ વધારે શરમાળ છે.

પ્રતીજ્ઞે શાને બાંજી તે બોલ્યો “ભગવતી હું તો મૂંઝો દેખાય છે ? વહુએ વાન કાવાની

મનાઈ કરી છે શું ? છાંછને કાપી તેના આંચપમાં બાંધી આવ્યો છે.”

ભગવતી મુરકેગયો. તેણે જરા મંભીરતા પૂજી દારવેથી—બેદબરી દૃષ્ટિથી પ્રતીજ્ઞને જોતા કહ્યું કંઈ પૂછે તો કહું કે એમજ રહવાનું માથે વહોરી સહું !”

પ્રતીજ્ઞ ખડખડ હમી પડ્યો. આ દાસ્યથી ભગવતી સંકોચાયો. તેણે વિચાર કરી જોયો કે જવાબ ફીક નથી મળ્યો તે પણ દસનાં દસનાં દલાવવા અજાણે બોલ્યો “એટલે બધો શામાટે હસે છે ? ગદ્યો તો હું પણ મૂંઝોજ છે. હું તને પણ બાંધીએ બોવવાની મનાઈ કરી દીધી છે !”

“હું મારે ત્યાં પ્રથમ વધુ પ્રવેશ થયો છે ?”

“પ્રથમ વધુ-પ્રવેશથી શુ થાય છે ?”

“ભીના કુપામ બનતુ પડે છે. થા ધૂસણુ ઘઈ બેસી રહેતુ પડે છે અને “જર પડતા વહુનો સદેરો પાણુ.”

ભગવતીએ વચ્ચમાજ વાન કાપી કહ્યું “ત્યારે હું તો એ બધું કરી ચૂક્યો છે ?”

પ્રતીજ્ઞે હસીને વાન ઉઘાડી દીધી. પછી તે બોલ્યો “ખરે, એનો કહે વહુ પસંદ તો પડીને.”

ભગવતીએ ઉત્સાહથી કહ્યું “પસંદ કેમ ન પડે ?”

પ્રતીજ્ઞ “કેવી છે ?”

ભગવતી મજાસાઈ ગયો તેની સમજમાં કંઈ પણ ન આપ્યું કે જવાબ શુ આપવો. અંતમાં તે બોલ્યો “મને જેવી જોઈતી હતી તેવીજ છે.”

કોણ જાણે શા મારે પ્રતીજ્ઞ આ ઉત્તરને સહન ન કરી શક્યો. પણ તે મનની વાન છુપાવી બોલ્યો “તને કેવી જોઈતી હતી ?”

ભગવતીએ વિશેષ યત્ન ન કરતા કહ્યું “જસ એવીજ”

ક્ષણભર માટે વિવાદના વાદળાઓએ પ્રવીણને ઘેરી લીધો. પણ તેણે તેમને એક બાળુ હટાવી કહ્યું: ત્યારે શું તું પેહલાંથીજ તસ્વીર બનાવી ચુક્યો હતો. ?”

ભગવતી સુંઝાઇ બોલ્યો “ નહિ. ”

“ ત્યારે ? ”

“ ત્યારે શું ? ”

“ ત્યારે તું એમ કેવી રીતે કહી શકે છે કે તું એવી નીજ ઇચ્છા કરતો હતો ? ”

“ મને તે ઘણી પસંદ છે અને તે પણ મને ખૂબ જ ગમે છે. ભાઈ ! વગર જાણુ પીછાણે પાંચ દસ દિવસમાંજ આટલો પ્યાર કાઢ કેમ કરી શકે ? ”

પ્રવીણે જોયું કે મૂખ મિત્ર ખીલકુલ મુગ્ધ થઈ રહ્યો છે. વિરોધ એ પણ જોયું કે તે ઘણો સરસ અને સાફ દીક્ષનો મિત્ર છે. પોતાનાં હૃદયના દરેક પર લગ્નિજત થઈ તેણે કહ્યું “ ભગવતી, શું આ પ્યાર તને ખૂબ ગમે છે ? ”

ભગવતી “ એની અપેક્ષામાં ખીલું બધું તુચ્છ છે. ”

પ્રવીણને વધારે વાતચીત કરવાનું હીક ન લાગ્યું તેણે કહ્યું “ ત્યારે હવે વધારે આગળ જવામાં માલ નથી મોડું ચતાં પ્યાર કંડો થઈ જશે. ચાલ ઘર તરફ જઈએ. ”

ભગવતીએ કંઈ પણ આંમદવીના કબૂલ કરી લીધું. પ્રવીણે વાતચીત બંદ કરી દીધી. ભગવતીએ ડરતાં ડરતાં પૂછ્યું: “ ભાઈ, સાચું કહે શું તને પણ બાબીથી એટલું સુખ મળે છે ? ”

પ્રવીણના હૃદયમાં તીવ્ર બોંકાયું તે બોલ્યો: “ ભગવતી, એ તું ચામાટે પૂછે છે ? ”

“ હું એટલા માટે પૂછું છું કે તું ખૂબ તરફની છે. કારણ કે કદિ મારી પાસે વાન પણ નથી

કરી. એ સુખની મને કદી ઝાંખી પણ નથી કરાવી. ”

પ્રવીણે એક શીકું હાસ્ય કરી કહ્યું: “ ભગવતી, ત્રીજું સુખ લાકડાના લાકુ જેવું છે. ખાંચ તે પણ પસ્તાય અને ન ખાંચ તે પણ પસ્તાય છે. ”

“ લાકડાના લાકુમાં એટલો સ્વાદ જ ક્યાં છે ? જણાય છે કે ભાબીથી તને સુખ નથી મળ્યું. હીક ત્યારે ભાબી શું તને પ્યાર નથી કરતી ? ”

પ્રવીણ પોતાના હૃદયને છૂપાવવામાં બિલકુલ અસમર્થ થઈ ખિન્ન સ્વરે બોલ્યો. તારી ભાબી મને જેટલું ગમે છે તેટલો ગમે બધીં ત્રીજો પોતાના સ્વામી તરફ બતાવી શકતી નથી.

ભગવતી: “ ત્યારે શું તું તેને નથી મહાતો ? ”

પ્રવીણની સામે આવા સ્પષ્ટ શબ્દોમાં આ પ્રશ્ન કદિ નહોતો આવ્યો. કે ન તેણે તેના પર વિચાર એ કર્યો હતો. હમણા એકાએક જ્યારે તેને આ વિચાર થયો ત્યારે તેને જણાયું કે આ પ્રશ્નનો ખીન્ને કંઈ જવાબ જ નથી. તેનું માથું નીચે ઝૂંટી ગયું. તેણે જરા ઘોબી કહ્યું. “ ભગવતી, આ પ્રશ્નનો હું જવાબ આપું ? ”

ભગવતીએ વિસ્મિત થઈ પૂછ્યું. “ એ તું શું કહે છે ? ”

પ્રવીણ ઉદાસ બની માથું નીચે કરી વિચારતો રહ્યો. અંતમાં બોલ્યો: “ એમ જણાય છે કે હું તેને પ્યાર કરું છું. પણ આજ સુધી મેં એ વિરે વિચાર જ નથી કર્યો. ”

ભગવતી થોડા સમય સુધી પ્રવીણના મહેંતિ તાકતો રહી પછી તેનો હાથ પકડી બોલ્યો: આ તે તારી કેવી ભમણ છે ? ભાબી તને આટલું ગમે છે અને તને એટલી પાત્ર ખચર નથી કે તું તેને ગમે છે કે નહિ ? ”

પ્રવીણે જોયું કે તેની ચોચના ઝાંખી પડી ગઈ.

આ વાનના વિશેષ આકર્ષક ભાગ તેવાજ સ્વરૂપે મિત્રો માર્ગે આવતા અંકમાં આપવામાં આવશે.

ઘરેઘરમાં પુષ્પમાળા હેર ઓઢિ નાં જ વખાણુ થાય છે.

દરેક લોકો લવનાઈટ સેન્ટની જ તારીફ કરે છે.

ઠેકલાક મીત્રો, મીત્રોમાં કહે છે કે.

પુષ્પમાળા ઓઢિમાં એવી તો કરામત છે, કરે છે તર

મગજ મીત્રો ખરી તો આમ બાબત છે.

... પુષ્પમાળા હેર ઓઢિ એક વખત તો મગાવી જીવો. કીં. કુંજ

બાટલીના રૂપીયા. ૧૪ છે.

લવનાઈટની કીમત કંઈ

ઝાઝી નથી. બાટલીના

ફંકત રૂપીયા. ૪ છે.

લખો. મોહનલાલની

કુંપની. ભાજપાલા.

લેન. મુંબઈ નં. ૩

રસસિંદુર, અમ્બક, કેસર, કરગુરી અને બીજાં દીપન પાચન તથા પૌષ્ટિક
ઓષધ મેળવી લીધાં, રસદાર, અમૃત સરખાં આંખનાં માંથી બેતોવેલું.

કેસરી જીવન

મહારસાયન

મહારસાયન નવજીવન આપે છે.

કેસરીજીવન મહારસાયન છે.

કેસરીજીવન નવજીવન આપે છે.

નવ જીવન આપનાર

તમે મનુષ્યો

માતાં સાંભળો

નજીવી સજીવી

નાનાં મોટા

શ્રી પુરુષ

સૌએ.

વાપરવા લાયક

કેસરી જીવન વિશેનું ખાસ.

માહિતી પત્ર તાજાં મંગાવો.

જંદુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ, લી.

—કારખાનું—

—મુખ્ય દુકાન—

ગ્રામીનરત્ન રોડ, મુંબઈ નં. ૧૩.

લુની લાટિયા મહાજાગીરી, કાલજારોડી.

રત્ન એકના રૂપીઆ પાંચ, રત્ન અર્ધના રૂપીઆ પોન્નાવળ,

રત્નપાનો રૂપીઆ દે.દ.

આપણે રત્ન એકનું સૂચીપત્ર તાજાં મંગાવો.

“સ્ટીમ” કોલે ક્યાંથી ખરીદશો?

અંગાલ કોલ
રેખલ કોલ
રમીથી કે લ
હાડ કોલ
સોફ્ટ કોલ
વેદરા કોલ

કોલસાની બધી જાતો કોરખાનાં-
આમાં સંપાદ્ય કરનારાઓ.
અને ઑડરથી કોલ-
જો ખરીદી આપ-
નારાઓ.

અર્થાત્તરી ઓછો ઑડર કબુલ કરનામાં આપસે નહિ.

રનેમિ.એ.ટુ કુ.

કોલ મરચન્ટ અને કોલોયરી એજન્ટ
ત દર દોહો ચક્રાકોટ મુંબઈ.

મશહૂર અજમેરવાલા વૈદરાગનો,

પૌષ્ટિક પાક.

કુખધના લોકોને યાત્રી મોસેમમાં આત્મિકિષક
વૈદક નીજ જલવેજ સદાજ મળી લકવાની. આ
નીજની રામ્યતામાં દર સાન મોટી અપત
યાન છે સતત અંતરુપી આ પાક આવે છે.

પૌષ્ટિક પાક સેવનવિધિ.

સવારમાં અને રાતના એક શેગી ખાતી. ઉપર
ના શેર ગરમ દુધ પીતુ. ઘી, દુધ, મલાએ, ફળ,
રિચર ખુન ખાતુ બધુ પચી જમે આપો દિવસ
જતે તે પ્રમાણમાં થોડું થોડું દુધ પીતા રહો.
૩-૪ દિવસમાં ૪-૫ શેર દુધ પચી જવા માંડશે.

તરનજ રીસ અને લોહી વધતા લાગશે, આ રીતન થઈ જશે અપાર શક્તિ વધશે. અકાચર
પાણચથી સરીએ બહુ લાભ થશે દર અપાટીએ ર પેડ વચન વધશે. ખાતી ઓળે ઓછી ખાતી.

મજાનુ દેશાણુ અજમેરવાલા વૈદરાગ
વૈદર દિવસના મોરખના કમળી કિ' ર રૂ

નરસિંહજી મંદિરની બાજુમાં શામળાદેવી મુખે નં. ૨

“દિલ્લીના ચાવલ.”

અમારા નામનું પાટીયું વાંચી
માલ ખરીદજો.

શુભાખતું ચાંદણખતું પાણી, કેવળખતું
ઉત્તમ ખનાવટનું પાણી, વાપરીને ખાતરી
કરો. તે ઉપરાંત દિલ્લીના પ્રખ્યાત
ચાવલ, ઘી, ખાંડ, આ કેસર, મધ, શુભાખ
સરસો, દરેક પ્રકારનો મસાલો, મુકો ગેવા
કરીયાણું, મુશ્કડું અને વિનસનો અકરીર
ખામ વગેરે વ્યાજખી ભાવે મળશે.

એક પોટ કાઢી લખરાખી ઘરળેમાં માલ
મંગાવનારના દિસાએ મોકલીયું.

મુંબઈ પ્રાપ્તનું માનીયું: વિશ્વાસ પાત્ર
ખાતું:—

ઈમ્પારીયલ કોન્ડીમેન્ટ શોપ.

માલેકં. અખડુલદરેન આદમચ
સરસાલાવાલા.

નં ૩ બુની માર્કટ સામે કાકર રસ્તે
મુંબઈ. ૯.

હીપ્નોટીઝમ

યાને
મોહિની વિદ્યા

ક.ઈ.—રા. યોગેશ.

સ્થિર દષ્ટિના પ્રભાવથી તેમજ કેળ-
વાયલા શબ્દોચ્ચારથી અપાયલા “મુચન”થી
પારકાને: ત.એ-વધી ભૂત-કરી સકાય છે,
આ વિદ્યાને આપણા લોક પાણું કરી.

મેસમેરી ઝમ

તે નાખે ઓળખે છે. આ બધું જેની
વિદ્યાની સચિત્ર સમજણ આ પુસ્તકમાં છે.
હુંકર્મ આ—

વશીકરણ

સાચજ કરી સકાય પ્રવલન કરનાર તેણ
પણ આભી તે કીળી સકે છે.

કિં. ૩. ૨.

ડી. લખમીદાસ કંપની.

૧૨, પારસીખમર, મુંબઈ, નં. ૧

આ મહીનાની આખરે બહાર પડશે.

પ્રિયેષ્વાર નવ સ્વાસ્થ્ય મીયુન દિનેન્ડ સામ રોપના પદ્ધતિને નામે નાટકનો
અનુદર. અનુદર ના. સ્વાસ્થ્ય મ. કાપડીયા. પિત્તા મી. સુવરસા મેલસાડ.
કલિનમ મ. ૧૯૧૫. મુદ્ર. ૩. ૧.

૧૭ મુખપાત્ર. મીયુન મ. દેવજીભાઈ દયાળ એમના તરફથી પાત્ર મૂલે
મેસારા ના પુત્રા હાથપાત્રાં આવે છે.

સાદાજ્ઞા જ્ઞાનિની જરેમને તે વિના મુલ્યે મળી શકશે.

ડીસેમ્બર આખરે બહાર પડશે.

જય ભારતી !

સ્વનાર "રાયદા."'

“વીસમીસદી”ના પ્રગટ થયેલ “કચ્છ દત્તા આ દેશને પાછો ફરી કચ્છ થશે એ કાબળા બખ્તારના વીલીધ છેલ્લે. “વીસમીસદી”ના અપાલકના ફોટો અને યોગ્ય મુદ્ર મિત્રો સાથે ઈંગ્લીશ મુદ્ર છપાઈવાળા પુસ્તકો જેવું આ પુસ્તક કચ્છ રંગમાં અપેલ ઉંચા કાગળ ઉપર અને સચિત્ર પાકા પુંદાથી સુશોભિત તમારી નજરે પડશે.

નીચે કેકાણે નામ નોંધાવો.

કિંમત રૂ. ૧૫ પહેલેથી પ્રાપ્ત થનાર

“મરવી મુજરાત” એડીશન, માહતી, નં. ૩ મુંબઈ.

પામેથી. પાછળથી રૂ. ૧૫ કિંમત પડશે.

‘વિસમી સદી’ના

મરહુમ અધિપતિ હાજીમહમદ અસારખિયા શિવજીના

સ્મરણાર્થે પ્રકટ થનારો

હાજીમહમદ-સ્મારક-ગ્રંથ. છપાય છે.

સ્વર્ગસ્થના અમહિ કદિ ન નવજુવાના આવેલા જીવન પ્રસંગો તથા લેખની ઉચ્ચ ભાવનાઓને પ્રકાશમાં લાવનાર સખ્યાનક લેખો, તથા મુજરાતના અગ્રગણ્ય વિદ્વાનોની કવચની પ્રમાદી રૂપ વિવિધ રસમય લેખો, કાવ્યો મિત્રો અને અનેક અપ્રસિદ્ધ ફોટોગ્રાફો ફોટી ભગ્વત સમગ્ર પાંચમો પાનાનો

ફોટોગ્રાફ સ્મારક અથ

ધોરણ વખતમાં પ્રસિદ્ધ થશે.

પુસ્તકનું મૂલ્ય આશરે રૂપિયા પાંચ થતા મળવ છે.

મોઝકસ કિંમત પુસ્તક તૈયાર થયા પછી તૈયાર પડશે. પુસ્તકનું ખર્ચ પસંદ થતા ઉપનંત આ ગ્રંથની ઉપજની એક ષજી પાર્શ્વ કેન્દ્રના અમલ દાસન તરીકે નદિ ગહે મહામ તરફ ભાવ અને લાભથી ધરાવનારાઓ, મહાનરાઓ અને મિત્રોએ જરૂર અગા-ઉચ્ચ નામ નીચેના કેકાણે નોંધાવવા

રવિશંકર મહારાજકર રાવળ, ૪૪૮૦ રાયપૂર, અમદાવાદ

તથા “ગરવી મુજરાત.”

VISHRAM NARSI & BROS.

Contractors & Engineers,

વીશરામ નરશી એન્ડ બ્રધર્સ
દરેક જાતના બાંધકામના કોન્ટ્રાક્ટ
કિફાયત ભાવથી લેવામાં આવશે.

સીમેન્ટ કોન્ક્રીટના ખાસ અનુભવી—

સીમેન્ટના કુંડા, પાસર, ગોલ તથા ચોરસ-ગીરાધો, કુદરાઓ-જાતજાતની.
કાતરો જાતજાતના બદ, સરા કુંભીઓ વગેરે ચાલુ દેશનના તૈયાર રાખવામાં
આવે છે.

ટાકાજી—ગાવાલોઆ ટેન્ક

ફોરવોટસ્ટ્રીટ પ્લોટ નં. ૨૦

ગરવી ગુજરાત

[ચિત્રાણ]

કેશવજી ચિત્તદંજન દાસ.

[ના એન ની વીરકર

આ અંક પૂર્વ જટ ફોટો અને ચિત્રો ૧૮

હેતુ, 'ગરવી ગુજરાત' આવીશ કેશવજી દાસજી ન્યુ પીકેટીંગ માસી ન ૩ મુખ્યાર્થ
સવાજમ દિ-દમા શ ૬ દિન વધાર શ ૭-૮ જુલકે નકલ મા-

દેશદિન નં. ૪૮૪૯.

મહીલાઓની શોભા.

ગરવી ગુજરાતના વાંચનારાઓ યુગાર રસ બે સમજતા હોય તો તેઓ બાળ-
બચ્ચાં, પત્નિ, વગેરેના યુગાર માટે મુંઝવેલી પ્રગ્નતા માનીતા—

ઝવેરીઓ મેહતા હરીલાલ

રામકૃષ્ણની કુંપની.

સિવલય બીજે ક્યાં દાગીના માટે જાયજ નહિં.

સોના, ચાંદી, અને ઝવેરાતના દાગીના

જનાવનાર તથા વેચનાર

૪૮૨-૮૪. અગદુમ રહેમાન રટ્ટીટ-મુંબઈ. ૩.

જ્યાં આવતી જતી દુકાનો ઉભી રહે છે.

જે પંદાર ગામના સવળા જોરકરો જિ. પિ. થી તારાફે જમવે શું.

જાનુઓ માટે જાણીતું

મથક.

ફેન્સી છાયલો હવેરો જતના તૈયાર મળશે.

આ જાતામાં તમેને જોડતા દરેક જાનનું 'જાણનું' તેમજ રંગાણનું કામ
ધણાજ પાજખી દામે દરી આપનામાં આપશે.

Latest Novelties in Printed Chhayals.

એક વખત જરૂર પડ્યારશે.

શા. કુંજલાલ કીશોરીલાલ,

૩૫૪, કાલજાદવી રોડ, મુંબઈ.

“દિલ્લીના ચાવલ”

અમારા નામનું પાટીયું વાંચી
માસ ખરીદજો.

શુભવનું આંહાવનું પાણી, કેરણનું
ઉનાચ બનાવટનું પાણી. વાપરીને ખાવનો
કરો ને ઉપાત દિલ્લીના પ્રખ્યાત
ચાવલ, વી, ખાડ, આ કેર, મધ, ગુલાબ
સરસા, દરેક પ્રકારનો અમરો, ગુરો મેર
કરીનાયુ, મુરદુર અને રિનમલો અગ્રીર
આમ જોરે વ્યાવળી લાને અમરો.

એક પેટ કાલે લખવાથી થાળાં માન
મંગાનાના નિશાબ મોકલેયુ.

હુ ગઈ પ્રમનુ માળાંનું, રિચસ પાન
ખાતુ —

હમ્પાગીયલ કો.લીમેન્ટ શોપ.

માલેક અખદુલહસેન આદમચ
સસાહાવાલા.

નં ૩ જુની મરહદ સામે ઘડડર રહીર
મુમર્દી. ૬.

હીપ્નોટીઝમ

ચાને
મોહિની વિદ્યા

કર્તી—શ. મોરેશ.

નિષદ દહિયા પ્રખ્યાતી તેમજ ૧૫
વાપવ દરોચાધી અપાવવા “મુગન”થી
પરકાને તમે-વગી ભૂત-કરી ચકાવ છે,
આ રિતને આપનું લોક પાકુ કરી.

મેસમેરી ઝમ

તે નામે એળખે છે. આ બદુ નેડી
રિવની સચિવ સમગ્રજી આ પુનકમા છે.
ફરમા આ—

વચીકરણ

ચાલવ કરી ચકાવ અપાવ કરનાર તેડી
પણ આદમી તે ટીખી શકે છે.

કિં. ૨. ૨.

હી. લખમીદાસ કંપની.

૧૩, પાલસીખતર. અમદા, નં. ૧

લીલાગાંધી રવિ એ.ડ એકઝીમા ઓહટમેટ

ખસ તથા ખરડવાનો ખીન દુર્ગીર અકમીર ઉપાવ. અમે તેડવા લખતના
લીપા વા મુકા ખરડવાને રૂકા નજ દિસસી અનર બડ મુગમલી એકદમ
નજુદ કરે છે. આ એક ખરેખર ખાનો લાવક સિદ્ધ ઓપણ છે. ખાતી કરો.
હીપત ડગી ૧ નો રા. ૧-૧૨૦૦ દપાવ ખર્ચ લુકુ.

વંધ લીલાગાંધી ફાર્મસી, અમનગર—કાપીવાલાડ.

તા. ૬. વંધે રિગત માટે એક જાનાની ટીપીટ ખીડવાથી આનુ સાજનું કેને

નંદર સાથે પ્રલસ લીસદ લાદન મદત મોકલેયું.

શાણ શેઠીઆઓ !!

સદા અને બેહદ વધારી દીધેલા મોંમાં માઝા દામોની બરફતે ગઈ
કાલના રાંકડા પણ આજે મહેલોમાં મહાલે છે !!
તહેમને હાથે પગસો પાણી ખીસાલ વહે છે !!
તો જરા ટુલ પાંખડીરૂપે આ તમારાં અનાથ લાંબુઆ પ્રત્યે દાન
મોકલી પરલવનું લાથું બાંધી દ્યો !!

કેમ કે લક્ષ્મી આજ છે ! કાલે નથી !!

દેહ આજ છે ! કાલે નથી !!

જરૂર આ નિરાધારો તરફ નજર કરો, અને વધુ વિગત માટે
લખશો:—

મંત્રી—હિંદુ અનાથ આશ્રમ,
નડીઆદ.

ગરવી ગુજરાત.

આસિક પત્ર.

પુસ્તક ૨ જી,] ત્રી. ઉદયજી તુલસીદાસ કંકુર. [અંક ૨ જે

ડીસેમ્બર ૧૯૨૧ નાં અંકની અનુક્રમણિકા.

કવર ડીઝાઇન: દેસાણુ ચિત્રદેવનદાસ ફોટોગ્રાફર મી. એન. વી. વીરકર.

પ્રથમ પૃષ્ઠ: સાચો અસહકારી ચિત્રકાર: મી. સુંદરરાવ ગોરક્ષકર.

કાન્યા

૫૮.

મેરે હીયે હુય: માવાના મદમદ અસી સારેય	...	...	...	૩૭૫
ભારતી: રા. કુબ્જુ અસી	...	...	...	૩૮૨
ન અસી સ્વપ્નેય તરિય	...	...	...	૩૮૧
કનૈયા: શીયુન રામચરિત બિરાખાય	...	...	...	૩૮૬
સેશુ: (સચિત્ર). રા. યમદા ચિત્રકાર: રા. એ એલ નાણાવડી.	...	...	...	૪૦૫

ચરિત્ર.

નૂતન બંગાળના આદર્શ નેતા: ઉદયજી તુલસીદાસ કંકુર	...	...	૩૭૭

વાર્તા.

સાચો અસહકારી: (સચિત્ર) શીયુન લક્ષ્મણુદાસ ભટ્ટચિ. મી. સુંદરરાવ ગોરક્ષકર.	૩૮૩

પ્રાસંગિક.

ગુજરાતના પાટનગરે ૩૬ મી મહાસભાની યાત્રા. શીયુન રંગીલદાસ	
મ. કુલપતિપદ ફોટા. મી. ભાર્ગવ અને મી. બી. એન ફોપટે.	૩૮૫
રશીયાની રાણી. રા. તારામન્દ પોપટયાલ અમલન. એવ. ટી એમ.	૪૦૮

આકુ વાર્તા.

ક્રમની ખાસ: (સચિત્ર) શીયુન અનુરમેન શાહી ભ. મી. ગોરક્ષકર	૪૧૦

તથાજમ—હિન્દમાં રા. ૬, હિન્દ બહાર રા. ૭-૮, છૂટક નકલ આર આના.

પોસ્ટાલ—ગરવી ગુજરાત ઓરીસ ફેરાવજી દામજી.

પ્રી નીમોવ, વગાલી, મોકલી મુ'બાઈ નં. ૩.

અમારો આવંતો અંક.

જાન્યુઆરી ૧૯૨૨.

મુખપૃષ્ઠ: રાધાજીની ચુંદડી: ચિત્રકાર: શ્રી. મુન્દરાવ ગોરક્ષકર.

ર.ધાજીની ચુંદડી: (સચિત્ર) રા. મુવજી દુર્લભજી વેદ એમની હમેશની રસમય અને લક્ષિત્યપૂર્ણ શૈલીમાં કળાવણું મનોહર કાવ્ય.

વિરહીણી: રા. મણીશંકર. અ. વ્યાસ. વિયોગીની નાવિકાનું વર્ણન આપતું હૃદયદાયક કાવ્ય.

સાધુ સેનાધીપતિ: રા. અરવિન્દ. ભારતના ભાગી સેનાધિપતિ ને સંપ્રોધી લખાવણું ભાવનામય કાવ્ય.

કીસ્મતને: રા. રંજુર કીસ્મતે ઉપાસલ આપતી રા. રંજુરની દર્દભરી ગદ્ય.

પ્રેમોન્મત્તના પ્રલાપ: રા. જનાર્દન. નહાનાભાઈ પ્રભાકર એમનું રસમય કાવ્ય.

ગુજરાતના પાટનગરે ઉડે મીં મહારાજાની યાત્રા. (સચિત્ર) રા. રંગીલદાસ. મ. કાપડીયા. અમદાવાદની યાદગાર મહાસભાના રસિક વર્ણનનો જાણીતો ભાગ. મહાસભા, મુરલીમનગરમાં આગ્નદીની તોપ-વ્યાસ પીકપર મહાત્મા ગાંધીજી. સ્વયંસેવિકા હહેનો, 'મહાસભાનો મંગલ પ્રારંભ-વિગેરે પુષ્કળ ફોટો સાથે.'

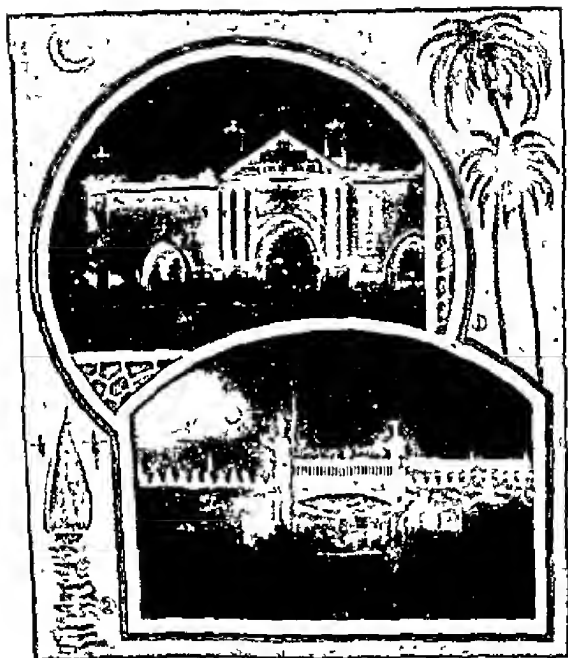
સૌભાગ્યની સાડી: શ્રીયુત પ્રેમચંદ ધનવાનોની સાદાઈ અને સ્વાર્થત્યાગની સાધારણ જનતાનાં સુખ અને આર્થિક સ્થિતિપર કેટલી અસર થાય છે તે જતાવતી શ્રીયુત પ્રેમચંદની દુષ્ટી વાર્તા.

અકકસની મરામત: શ્રીયુત જી. પી. શ્રીક્રાન્તવ જી. એ. એમ્.એલ. જી. નવેન્દ્રમાં શરૂ થયેલા આ લેખનો બાકીનો ભાગ. અનુવાદક: રા. ગુલામહુસેન હાજમદમદ.

હુગેરીમાં અસહકાર: રા. રતનસિંહ દીપસિંહ પરમાર હુગેરીમાં અસહકારનો ઇતિહાસ એ દીવ્યાલના આત્મા દેશભક્ત કેકનાં ચરિત્ર સાથે.

ઇતિહાસ મશહૂર મૂર પ્રજાને ઉદય અને અસ્ત: ઉદવજી તુલસીદાસ દેકુર. આ ચાલુ લેખનો વિશેષ ભાગ.

દૃઢ્યની ખ્યાસ: (સચિત્ર) શ્રીયુત ચતુરસેત સાર્થો. આ સામાજિક યાત્રાનો રસિક ભાગ મુદર ચિત્રો સાથે.

ફોટો]

૩૬ સી રાષ્ટ્રીય મહાસભા [મી. બી. એન. દોષ્ટે હાલ મુખ્ય
મુખ્ય હાલ અને મહત્વ હાલ રાજ્યની વિગતો રાજ્યની લેવાયલા ફોટો.

(મત દક્ષિણ) ડીઝાઇન:—મી. દત્તાત્રય

[કવચના ગ્રામ પાનાપરની અગત્યની તાત્કાલિકની જાણના ઉપર આમે.
અમારા પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન મેળોને કિરે]

ચિત્રકાર:] સાચો અસાદુકારી [મી. સુન્દરરાવ ગોરક્ષકર.

સાતાની પ્રતિ તારો ધર્મ ચોખો છે અને તે છે આત્મસમર્પણ.

સ્વતંત્રતા દેવિને નર-અલિદાનની આવશ્યકતા છે.

(ભવ દક્ષ સ્વાધિન)

૨૧૮ ૨ જુન.

શ્રીગેશ્વર ૧૯૨૨.

અંક ૨ જો.

મેરે લીયે હય !

રચનાર—મોહનભાઈ સાહેબ.

ગાજલ.

તુમ શુંહી સમજના કે કૈના મેરે લીયે હય
પર અયબસી સામાનેમકા મેરે લીયે હય.
પયગામ મીઝાયા બે હુસેન હવને અલીફા
ખુશ હોં વોહી પયગામ ક્યા મેરે લીયે હય.
યહ હર બેહશતી કી તરફસેં હય ખુલાવા
લખખયે કે મખ્તલકા રીઝા મેરે લીયે હય.
હયેં જાન ન હું ગમમેં તેરે જામકે અબીસેં
માનમ એ કમાનેમેં જપા મેરે લીયે હય.
મય ખોડે તેરી શહમેં સખ હૌઝને દુનીયાં
સમજા કે કુછ ઇસેલી રીઝા મેરે લીયે હય.
તોહી તો યહ હય કે ખુદા હકમેં કહે તે
યહ ખંદા હો આઝમસે ખફા મેરે લીયે હય.
સુરખીમે નહિ દસ્તે હીના બસ્તાલી કુછકમ
પર શોખ યહ ખૂને શહીદા મેરે લીયે હય.
શહીદા હું મુસલમાન બસક નારહિ તકવીર
યહ કાફી પહ્યાય ધરા મેરે લીયે હય
યહ નામકા ઉકબ તો ક્યા કે પુછના લેડીન

દુનિયાં મે ઇમાંકા મીઝા મેરે લીયે હય
કયોં એસે નબીપર ન કીદાં હોં કે જો ફરમાય
અજો તો સખીકેં હય ખૂશ મેરે લીયે હય
અય લાફે મહેશર બે કરે તું ન શીશયાન
દીર કોન વહાં તેરે સીવા મેરે લીયે હય.
અદલાહકે શરનેમેં મહોતાજ મસીદા.
આસીરે વે યક દુવા મેરે લીયે હય.
અય આરાગરો આરાગરીકી નહિ હાજલ
યહ દર્હી કાર્યે સીફા મેરે લીયે હય
ક્યા કર હય જો હોં સારી ખુશાહી મુખાલીફ
કાફી હય અગર એક ખુદા મેરે લીયે હય.
જો સામે તે અચારમે ઇસ દલોં હો બે બાક
ઉસ શોખકી સખ હુઝમ હયા મેરે લીયે હય.
હય ખુદમ બદોન આમ નેરા દીરબી સીનગર
મકસુસ યહ અન્દાજ જફા મેરે લીયે હય.
હય પુ તો દીઝા અખઃ સીયાપર સખી મહેશર
પર આજકી ઘનધાર ઘટા મેરે લીયે હય

ભાવાર્થ.

૧. જેને તમે નાણુડી સમજો છો, તેજ મારી બલિષ્ઠતાની હસ્તી છે—સલામતી છે.

૨. ઇમામ હુસેન ખીન અલીને જે સંદેશો મળ્યા હતા તેજ મોતનો સંદેશો મારે માટે છે.

૩. સ્વર્ગની સુંદરીઓનું મને આજે આમ ત્રણ છે. ખુદાને યાદ કરો ! આ મને કલ્લ થવાનો બદલો મળે છે.

૪. હું તારે માટે જન કેમ નહીં આપું ? કેમ કે હુનીયામાં આજ મારે માટે શોક ધાય છે !

૫. ઓ ખુદા ! હુનીયાની દૌલત મેં તારે માટે શમાવી પશુ હવે હું સમજ્યો કે એથી પશુ વધુ એક દૌલત (દિ. ૨) મારે માટે ખાધી છે.

૬. તૌહીદ તો એ છે કે ખુદા ક્યા મતને દિવસે એમ કહે કે આ મારો બંદો બન્ને હુનીયાથી ખસે છે.

૭. મહેદીથી રંગાયેલા હાથનો સુખ (સુંદર) દેખાય છે પણ શહીદોનાં ખુનથી રંગાયેલા મારા હાથની સુંદરતા કંઈ અજબ જ છે.

૮. હું એક મુસલમાન મુસાહીર છું અને તકબીરના અવાજ સાથે જનોરો છું. આજ મારો કાર્કો છે અને એજ મારી રવાનગીનો ઘંટ છે.

૯. આખિરમાં મળનારા ઇનામ માટે તો પશુવાનું

જ શું છે ? એ તો ઘણું સરસ છે પણ આ હુનીયામાં મેં ઇમાનનો બદલો મારે માટે છે.

૧૦. જે નખી એમ કુરમાવે છે કે સાઈ તે સર્વને માટે અને ખરાબ તે મારે માટે છે એવા નખી પર હું ત્વન કેમ કુરખાન ન કરું ?

૧૧. ઓ નખી ! ખુદા પાસે તું મારી બલામંજુ નહીં કરે તો ત્હારા સિવાય ખીજો મારે માટે ત્યાં કોણ છે ?

૧૨. ઓ (નખી) મારી આગળી એવી જ છે કે ખુદાના રસ્તામાં મારે મોત યાય.

૧૩. ઓ હાથોમાં તમારે કરો ઉપચાર કરવાની જરૂર નથી કેમ કે ખુદાને મળવાનું દર્દજ મારી તંદુરસ્તીની દવા છે.

૧૪. જે ખુદા એકજ મારી તરફ હોય તો પછી બધે સારી આલમ મારી વિશ્વ હોય તેની મને દરકાર નથી

૧૫. જે એક ખીજની સંગતમાં હું એટલો નિઃશ્ચિન તો તેની શરમ મારે માટે છે.

૧૬. ઓ મારુક ! તારો જીલમ તો બધાપર છે પણ મારી ઉપરનો જીલમ તો જીલમ તરેહનો છે.

૧૭. શરાબ પીનારાંઓ કાળાં વાદળાંઓ ઉપર શીદા થાય છે પણ આજના વાદળાં (ધન ધોર ધરા) તો મારે માટે જ છે.

નૂતન બંગાલના આદર્શનેતા-દેશબંધુ ચિત્તરંજન દાસ.

લખનાર:- ઉદ્ધવજી તુલસીદાસ ઠંકરે.

અનેક વર્તમાનપત્રો, ચોપાનીયા અને પુસ્તકોમાં દેશબંધુ દાસનું ચરિત્ર આ-
લેખવામાં આવ્યું છે. અનેક સત્તાઓના તખ્તા-
પરથી એ વીર અને ધીર પુરુષના શુભગાન
કરવામાં આવ્યા છે; છતાં એમનું ચરિત્ર એટલું
જ નવીન-એટલું જ બોધક છે ક્ષણે ક્ષણે પ્રિય
લોકો-નવપણના ધારે એજ રૂપ અને રસ છે
સુખ અને આનંદમાં રૂપાડી આત્મમગ્ન આપે
એજ રામનામ છે. - જે તે હમેશાં લેવાતું દોષ
દેશબંધુનું ચરિત્ર-એમનાં સત્કૃત્યોના સ્મરણોદરી
પરી થાય તો પણ ત્યાં જ છે.

મહાત્માનું સંવિધ્ય.

જે વર્ષ પહેલાં એક તેજસ્વી સાધુ મહાત્માએ
શ્રી દાસને કહેતું કે "તું તારા અંધકારમાં લાયક
કરી એક વર્ષમાં સંન્યાસ ધર્મની દીક્ષા લઈશ."
એ વખતે એ સંવિધ્ય કથનને માટે એમના આમ
જનોને તેમ જ મિત્રોને જાણી ચકા થઈ હતી;
પણ નાજપુરની રાષ્ટ્રીય મહાસભામાં અસહકારનો
રાશ થયા પછી એ કથન અહારશ મન્ય રૂઝું છે
શ્રી દાસની સંન્યાસ દીક્ષાથી સંકેતે નિરાશય
ખંડાળી કુટુંબો કદાચ દુઃખી થયા હશે; એમની
સંપત્તિને આધારે આ લોકની માથા કરનારા
દેવતાં આપ્ત જનોના જીવન કદાચ શુષ્ક થયા
હશે પણ આજે એ મહાપુરુષની સંન્યાસ દીક્ષાથી
તેજીય કરેલ દેશબંધુઓ સતાય થયા છે.
એક વીરની આહુતીથી દેશમાં ચેતના-સાક્ષી
સ્થાપીતનાં ડોહ ઉઠવાયાં છે. શ્રી દાસથી

અમાળ, અને બંગાળથી સમગ્ર દેશ આજે યૌર-
વથી પોતાનું મસ્તિષક ઉઘુ કરવા સક્તન થયો
છે. જે અમરદારો આ દેશના વતનીઓને કેવળ
નિરાધાર માનના-અધાન અને આજસુ માનના
તેઓ જ આજે યુદ્ધ બો સુલેહની વાતો કરવા
લાગ્યા છે અમહકારની દહન રતેલમદન થાય
એવી ચકાને રથાન જ નથી જતાં કદાચ કોઈને
એવી અમંભગ ચકા થાય તથાપિ એ મગવગથી
અને તેમાં પરિત, ઉદાઃ અને ઉદાત આત્મા-
ઓના બાજથી દેશ વધારે નિઃર અને વિશુદ્ધ
બન્યો છે એને માટે તો ચકાને રથાન જ નથી.

દેશબંધુ દાસે પોતાના ' સાગરે સંગીત '
નામના કાવ્યમાં એક રચણે કહ્યું છે

મે મનિ ગડિસે તુમિ જગીર મજને.
અનન્ત રાગિણી બરા ખનિતે તોમાર.
કલ્પ મયન કરા વિપુલ તજને,
એને ગેવ અનરેરએષાર ઓપાર.
ભાગિય સે ખેલાધર પ્રદીપ નિખાલ
આમારે તોમાર વસે કુળાઈયા દિલ.

સમુદ્ર મજનને સંમેધી લખાયજા આ કાવ્યમાં
કલા પ્રભાણે દાસ જાણ્યો પોતાનું ખેત્ર ધર-
દીપનુ રથાન-ભેદિક જીવન એ મહાન તરંગમાં
કુળાડી દીધું છે. પોતાની ન્દાની મુપડીમાં વાગતી
લીલુના તાર જમળતા મહાન સંગીતમાં મેઝવી
દીધા છે. એમની સ્વદેવ પ્રીતિનો પ્રકાશમાન
દીપક અનેક એમના દેશબંધુઓને પ્રાગર્ભિક થાય
એમાં સંગ્રા પણ રું છે ?

કુટુંબ.

દેશબંધુ ચિતરંગનદાસ-એમનો જન્મ બંગ-
શક ૧૨૭૭ (ઇ. સ. ૧૮૭૦) ના કાર્તિકમાસમાં
થયો હતો. એમના પિતા જીવન મોહનદાસ કલ-
કત્તાની હાઇકોર્ટના એક પ્રસિદ્ધ એટર્ની (સોલી-
સીટર) હતા. શ્રી દાસની પેટે એમના પિતાની
આવક અથાગ હતી પણ દાસ કુટુંબ એ દાન
અને શીલનું એક સ્થાન હોઈ એ આવક મોટે
ભાગે એમના પિતા પરાપકારનાં કાર્યોમાં વાપરી
નાંખતાં. કર્તવ્ય દાન અને નિરપહીપણું એ શ્રી.
દાસના કુટુંબમાં પ્રથમથીજ ભૂપણો મનાયાં છે.

જીવન મોહનદાસ રાજા રામમોહનરાય, મહર્ષિ
દેવેન્દ્રનાથ ટાગોર અને શ્રી. કેશવચંદ્રસેન એમણે
સ્થાપેલ બ્રાહ્મ ધર્મમાં એક અગ્રણી હતા. શ્રી.
કેશવચંદ્રસેનના નવવિધાનના ઉત્કર્ષ માટે જીવન
મોહન બાણુએ ઘણું કર્યું હતું. એમણે પ્રથમ
'બ્રહ્મો ઓપીનીયન' અને પછી 'બેંગાલ ઓપી-
નીયન' એ બે વર્તમાનપત્રોનું સંપાદન હાથમાં
લીધું હતું. છતાં હિન્દુ ધર્મ અને સમાજ પ્રતિ
એમને જરા પણ અસહિષ્ણુતા નહોતી. મોતાના
આપ્તજનો જેમણે જીવન મોહન બાણુના મતનો
સ્વીકાર કર્યો નહોતો તેમનો પણ દાસ કુટુંબમાં
એટલોજ સત્કાર થતો તેમજ ધર્મકે મતના
જરા પણ વિચાર વિના આશ્રય યોગ્ય મનુષ્યોને
આશ્રય અને સહાયતા મળતાં.

આવાં કાર્યોમાં જીવન મોહન બાણુને માટે
આવકમાંથી મૂંઝી તરીકે અચાવવાનું રહેતુંજ નહિ;
તેમાં એક જાનીનગીરીના ખટલામાં રૂપિયા
બાળીસ હજારનો તહોમત એમના ઉપર આવ-
વાથી શ્રી દાસના પિતાની જ્ઞાવસ્થામાં કુટુંબ
કરજદારીમાં ધૂંપી ગયું હતું. અને પરિણામે શ્રી
જીવન મોહનદાસને નાદારી કોર્ટનો આશ્રય લેવો
પડ્યો હતો.

દાસ બાણુએ પોતાનો અભ્યાસ કલકત્તાની
લંડન મીઝનરી સ્કૂલમાં શરૂ કર્યો. છાં પ્રવેશ-

પરીક્ષામાં પસાર થઈ પ્રેસીડેન્સી કોલેજમાં દાખલ
થયા. આ કોલેજમાં શ્રી દાસ કલકત્તા યુનીવર્-
સિટીના ગ્રેજ્યુએટ થયા. આ વખતે પણ એમ-
નામાં સાહિત્ય અને વકતૃત્વનો મનોમુગ્ધ સંસ્કારો
પ્રત્યક્ષ થતા હતા.

નિઃસ્વતાનો પરિચય.

ગ્રેજ્યુએટ થઈ સરકારી સીવીલ સર્વન્ટ થયા
તે વિલાપત ગયા, જેમ શ્રી. અરવિંદ ઘોષને
સીવીલ સર્વન્ટ થવામાં પોતાની શારીરિક અશક્તિ
આડે આવી તેમ દાસબાણુને માટે નહોતું. પણ
વિલાપતમાં રહી એ નવજીવાન વયમાં પણ એમણે
પોતાની જન્મભૂમિના મુખને ઉજ્જવલ કરે એવું
એક કાર્ય કર્યું અને તેથીજ સીવીલ સર્વિસ
(સરકારી નોકરી) એમને ન મળી શકી. ઇ. સ.
૧૮૯૨ માં મી. જેમ્સ મેકલીન નામના ઇંગ્લિશ
ગૃહસ્થે ' હિન્દુ મુસલમાન ' એ વિષય ઉપર ભાષણ
આપ્યું. આ ભાષણમાં ભાષણકારે મુસલમાનોને
ગુલામ અને હિન્દુઓને ગુલામના પણ ગુલામ
કલા. શ્રી. દાસને આ અસહ્ય ભાષ્યું. એમણે
લંડનમાં વસતાં હિન્દી વિદ્યાર્થીઓની એક સભા
ભરી અને તેમાં મી. મેકલીનની સખત ઝાટકણી
કાઢી, એટલુંજ નહિ પણ આ કાર્યને એક અળ-
વજ જેટલી જાહેરાત આપી. એ વખતે ઇંગ્લ-
ન્ડમાં મી. એડ્વર્ડન પ્રધાન હતા. એમણે પાર્લા-
મેન્ટના કેટલાક સભાસદોની એક મીટીંગ બોલાવી
અને તેમાં હિન્દી એકવીસ વર્ષના બાળક ચિત-
રંજનને પણ આમંત્રણ કર્યું. ઇંગ્લન્ડના પ્રધાન,
જમતતા એક સિદ્ધ થયલા મહાન પુરુષ અને
વિલાપતના શિષ્ટ જનો પાસે દેશબંધુ ચિતરંગન
જે નિર્લયતાથી બોલ્યા તે એમને પોતાના દેશના
એક જન્મસિદ્ધ નેતા તરીકે સિદ્ધ કરવા સંપૂર્ણ
છે. એમણે આ પ્રમાણે વિવેચન કર્યું હતું.

Gentlemen, I was sorry to find it,
given expression to in Parliamentary
speeches on more than one occasion

thus—England conquered India by the sword and by the sword must she keep it! (Shame!) England, Gentlemen, did no such thing. It was not her swords and bayonets that won for her this vast and glorious empire; it was not her military valour that achieved the triumph; it was in the main a moral victory or moral triumph! (Cheers!) England might well be proud of it, but to attribute all this to the sword and then to argue that the policy of sword is the only policy that ought to be pursued in India, is to my mind absolutely base and quite unworthy of an Englishman.

વચનવાર્ધ :- મુદરશી, પદ્મમિત્ર સંજયી થતા બાપુજીમાં એકથી વધારે વખત મેં સંબોધ્ય છે. જે હિન્દુ-ને હિન્દુસ્તાનનો તથાવાથી વિજય કર્યો છે, અને તથાવાથી જ તેનું રક્ષણ કરવું જોઈએ. (સરખા | સરખા -) મુદરશી, હિન્દુ-એકું કમ્પ કમ્પ નથી તેની તથાવા અને બધુ-થી-તેની લશ્કરી સલાથી હંધર-ને એ નિષાદ ને મહાન દેશનો વિજય તથા કર્યો. એ એક નિષ વિજય હતો હંધર-ને તે મારે મજર રાત્રું બાળખી કારણ છે. પરંતુ સર્વ કારણ મહારને આપવું અને તથાવાથી રાજનીતિથી / હિન્દુ રક્ષણ મરો એમ દલીલ કરી એ એક વરા હિન્દુને મારે મારી દટિયા ન બાળખી અને દલથી વાન છે.

૯. સ. ૧૮૬૨ માં જે સ્પર્ધા સામ્યા હતા તે બાળે તેથી પણ વિશેષ સામ્યા છે. શ્રી દામ્બી મુદિ-પ્રતિભા અને નિરુત્તા ધર્મવન્ના હિન્દુવધ પાળદારી પુરોષા જોઈ સમજા. તેઓ અગિય વર પછા. પણ દાસ બાપુને સરકારી નોકરીની સારથ મળી બેરીસ્ટર થઈ સ્વદેશ આપવું પડ્યું. શ્રી દાસ કચેરાની હાઈકોર્ટમાં વજીવાન હક કરેલ પારસ

હતા પણ એ વખતે એમના પિતાની તબીબત એકદમ બગડી ગઈ.

જરૂરી સ પીલ્ચરના ઉદ્ધાર.

કોર્ટના દિસામે કરજ મુકા જતાં એ બોળે જીવન મોદન બાપુને લાગતો અને પિતાના અવ-સાન વખતે પિતૃભક્ત પુત્રે પ્રતિજ્ઞા લીધી કે સર્વ કર-જ હું જરૂર દેરીશ આ પ્રતિજ્ઞાને દાસ વળગી રહ્યા પિતાની આવક બધું થોડી જતા કરકસર કરી તે કરજ પતાવવાનો દિસામ જ રાખતા અને કરજ ન પડ્યું ત્યાં સુધી કોર્ટ પલ્લવનહેર કામમાં બાજ લેતા નહિ. છેવટે એમને એ મુખવસર આવ્યો. અને પિતાનું નામ નાદારી કોર્ટમાંથી કઢાવ્યું. એ વખતના કલકત્તા હાઈકોર્ટના જજ થી. પીલ્ચરે કહેવા રાખ્યો અને દાંડી લેવા જેવા છે. એમણે કહ્યું. "કરજ મુકા થયા છતાં કોર્ટમાં નાદારી નોંધાવે છે પણ નાદારી કબૂલ થયા પછી પિતાનું કરજ વાળી દઇ નાદારીથી મુક્ત થયા કોર્ટમાં આવનારનો આ દાખલો પહેલો જ છે."

દાસ બાપુ બેરીસ્ટર તરીકે હજી પૂરી પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યા નહોતા. પરંતુ ઇ. સ. ૧૬૦૭ માં અગીયર મોરખનો મુકદ્દમા મેડાયો સાબુચરિત અરવિન્દ બાપુને એ ખટલાને અગે ગીરજાતર કરવામાં આવ્યા. શ્રી ચિત્તરંજન સ્વેચ્છાથી અરવિન્દ બાપુનો પક્ષ લીધેલ આઠ મહીના સુધી કેસ ચાલ્યો તેમાં ચિત્તરંજન બાપુએ બીએ કેસ લીધો જ નહિ. તેમ થી અરવિન્દ પામેથી એક પાત્ર પણ લીધી નહિ. સરકારની રદામે કમ્પ હનું અને તે પક્ષમાં થી. એકવી મોટાન જેવા બાદેલ બેરીસ્ટર હતા. બી દાસે આ કેસમાં પિતાની જુદિ-કમ્પના દલિન-નમ સત્ત કહેવાની નિરૂત્તાને બધું જ સારો પરિચય કરાવ્યો. એમ કહેવાય છે કે ખટલામાં સપાડાવ્યા એક નવ-પુરાણની કશ્વ કથા થી દાસ પિતાની "કવિત-પત્ર" હાજરપર્શી બાપુમાં બોધવા મંડાવા ભારે જજ થી. પુરોહતી આંખોમાં પણ બધું બાપ

આવ્યાં હતાં. છેવટે દાસ બાણના પક્ષનો વિજય થયો. શ્રી અરવિંદ નિર્દોષ થ્યાં.

જેમ કોટને તેમ જ પ્રવ્રતને પણ આ ખટલાથી દેશબંધુની શક્તિનો પરિચય થયો—હવે તેમની આવક અનેક ઘણી વધી ગઈ. મ્હોટા મ્હોટા જમીનદારો એમને પોતાનું કામ આપવા, લાગ્યા અને દાસ બાણની આવક માસીક ચાળીસ હજાર રૂપિયાની ગણવા લાગી.

જે ચાહેતે તો દેશબંધુ સરકારના માનીતા થઈ શકતે, કોઈ રાજ્યના દિવાન કે મ્હોટા જમીનદાર થઈ શકતે, પણ તે એમને રૂચતું નહિ. શ્રી દાસે કોઈ પણ સંલેગોમાં અને કોઈ પણ વખતે સરકારની ખુશામત કરી નથી—તેમ જ આવકને પણ પોતાના જીવનનું ખર્ચ માન્યું નથી. સ્વજનો અને સ્વદેશ જનોનાં દુઃખ જોઈ એમનું કામજી અંતઃકરણ બળી ઉઠતું. કવિત્વની એમની લાગણી જંગી ઉઠતી અને ન્યાં સમસ્ત દેશ બીખારી હોય ત્યાં પોતાને ધલવ શો! એ આ મહાન પુરુષની છંદગીનું સૂત્ર થઈ પડ્યું હતું. શ્રી દાસ હમ્બો વિધવાઓ-નિરાધારો અને વિધર્મીઓને મદદ કરવામાં પોતાની આવકનો મ્હોટો ભાગ વાપરી નાંખના, અને જલ્દે જીવનમાં ભાગ ન લેવા છતાં એમનું જીવન સાધુના અને પરાયણરમય થઈ રહ્યું હતું.

શ્રી દાસ રાજ્યદારી વાતાવરણમાં ધસપાસ તે પદેલાં એક અનિબાસપત્ર કવિ તરીકે એમની ગણના થઈ ચૂકી હતી. “માલંચ” નામે ૫૦ કાવ્યોની એક દારમાળા, “સાગર સંગીત,” “દિશાર દિશારી” એ શ્રી દાસના હૃદયની કામળતા—કાવ્યરસિકના સિદ્ધ કરનારાં મપુર કાવ્યો છે. સાદિચ સેવાના ઉદ્દેશથી અઘણિ પર્વત દાસજી “નારાયણ” અને “ખંતસાર કથા” એ માસિકો પોતાના સંપાદકપદા હોજી પ્રસિદ્ધ કરે છે. ‘નારાયણ’માં સંમુદ્ર સંપાદક તરીકે શ્રી અરવિંદ પાંચના ભાઈ વારિન્દ્રજીનું જે આનંદ

માનમાં દેશનિકાસની સગા ભોગથી આવ્યા છે તે કામ કરે છે.

રાજ્યદારી વાતાવરણમાં

ઈ. સ. ૧૯૧૬ માં ભારતવર્ષના પ્રધાન મી. મોન્ટેગ્યુ આ દેશમાં આવ્યા હતા ત્યારે કલકત્તામાં શ્રી દાસને પોતાની મુલાકાતે બોલાવ્યા. પ્રથમ તો દાસજીએ આ વાતપર વિશ્વાસ ન આવ્યો પણ છેવટે ખાતરી થઈ ત્યારે ‘દાસજી મોન્ટેગ્યુ સાહેબને મળવા ગયા. રોકહેન્ડ વિગેરે થઈ રહેતાં મોન્ટેગ્યુ સાહેબે હિન્દી પ્રગ્ ‘કેળવણી વિગેરે બાબતોમાં પ્રજાત હોવાથી સ્વરાજ્યને માટે લાયક નથી એમ વાતની ચર્ચાત કરી.

દેશબંધુએ સંપૂર્ણ નિર્ભયતાથી કહ્યું: કોઠસો વર્ષ રાજ્ય કરવા છતાં જે રાજ્યકર્તા જનતાને શિક્ષિત ન કરી શકે તે રાજ્ય કરવાને લાયક જ નથી.” એમ કહેવાય છે કે એકવાર એક પદના કેસના કાગળીયા એમ લઈ લીધા. કેસ બારીક હતો અને બીજા પા વાળાએ જે પોતાને કેસ લેતો પંદર લાખ રૂપિયાનો એક દાસજીએ આપવા કહ્યું પણ દાસને એ લાલચ લેખી ન બનાવી શકી.

અસહકાર અને તેના પરિણામી સત્યાગ્રહ શબ્દનમાં ભારત વર્ષની પ્રવ્રતને વિજય મળ્યો પરમાત્માના હાથમાં છે. પણ ભારતની સ્વતંત્રતા ઇતિહાસમાં દેશબંધુ ચિતરે જનતાનું નામ અજ અને અમર રહેશે એને માટે જરા પણ સંદેહ નથી ગાંધીજીનાં કાર્યક્રમ સાથે નાગપુરમાં એકમત થા પડી જે સત્યનિષ્ઠા-આત્મજી અને સત ઉદ્યોગથી બંગાળમાં થી ચિતરે જને આ મળવળ બળ આપ્યું છે તેની કૌમત તો અંકાર જ ગઈ છે દિશીમાં સવિનય જંગનો દરશ કર્યાં પછી મુખ્યાલમ નામદાર શાહનદાના આગમન પ્રસંગે દુશ્કરે ચતાથી ગાંધીજી મુંઝાઈ જ મવા દતા. આ કોલાની પરિપદે અસહકારના કાર્યક્રમમાં દેશ કરવાનો દરશ કરી વિદ્યોધીઆના હાથ મળ્યું

બનાવ્યા હતા. સ્વયંસેવકોને ગેર કાયદેસર ઠગવી સરકારે પોતાનું બળ દાખવવા માંડ્યું હતું. આ વખતે જો દેશબંધુએ કસકતામાં એક વીર ધીર, અને ઉદાર મેનાષનિને શોભે એવી રીતે તેકર-શાહીના કુદનું આમંત્રણ ન ફગાડી દીધું હોય તો અમદાવાદની મદાસખાને પ્રાપ્ત થયું છે તે ગૌરવ પ્રાપ્ત થાય કે નહિ એ ખરેખર ચંકા-સ્પદ છે. પોતાના પુત્ર, પત્નિ, બેટન, એમને બચીને માટે તૈયાર કરી દેશબંધુએ બંગાળમાં નવું ચેતન-નયું જોમ રેડ્યું છે. અને એ ચેતન જ કંચનના વધોત્ક્રમ અનુભવી ન્યાયાધીશ લૉડ રીડિંગની મુજબાબનું કારણ બન્યું છે.

"વંદેમાતરમ"નું રાષ્ટ્રગીત ગાઇ બંગાળ અને સમસ્ત દિન્દમે દેશભક્તિથી ભરતુ કરનાર શ્રી બકિષ ચન્દ્રના બંગદેગે-વિષ્ણુ બપુલના મહુગ મિયનના પ્રખ્યાત સંગીત ગાનાર કવિ સમ્રાટ

રવિન્દ્રના બંગદેગે-વિજ્ઞાનમાં-હિર અને જીવંત પ્રકૃતિમાં દિન્દી વિજ્ઞાનને જીવે છે એવો સદેશ જન્મતે આપનાર આધુનિક રૂપિ જન્મદીશ ચન્દ્રના બંગદેગે-પ્રતિભા-કલા-કાવ્યમાધુર્યના મનોહર પદો સરોજનીના બંગ દેશે-દ્વિદ્વિમાતાના ઉદાર માટે સર્વસ્વનો પરિભાષ કરી પોલીસરીમાં નિવાસ કરનાર મહાશોભી અરવિન્દના બંગદેગે અને અસમુખ સર્વસ્વની દોળી કરનાર લાગી વીર ચિત્તરંજનના પુનિત બંગદેગે આજે દિન્દ માતાની સાજ બગાવી છે. કલા-વિજ્ઞાન-વિશિષ્ટ બંગદેગે આજે પણ ભારતપુરોની સ્વગમ્ય પ્રાપ્તિ માટે સૌથી વિશેષ બોધ આપી ભારતની રાષ્ટ્રીય એકતા પુરવાર કરી છે

નવીન બંગાળના મેના તરીકે શ્રી દામે આજે ભારતસમરનું મુખ ઉજાળવા કહ્યું છે એ નિર્ધિ-વાદ છે.

“ નખસી નખસી, ખરી આખરીમાં.”

રચનાર: સ્વર્ગવાસી રા. તરિકિસ.

૩૨ દષ્ટિ ધરાવી નખાપૂરમાં,
રખવાળ રથો બજેતો શૂરમાં,
બળી આપ થયુ પણ નોકસમાં,
નખસી, નખસી, ખરી આખરીમાં.
હતી રાત્રી મરી ખરી રેક ધણી.
પૂરુરાજ, શિવાજી, પ્રતાપ તખ્તી.
શૂરતા મજૂનાં જય સિખરીમાં નખખી—
કરીએ અહિં જાપ અમાપ પમે,
ધરીએ નદી ધીર તથાપી અમે,
ન પ્રિતિ પસદી પણ શ્રીદારમાં નખખી.
પ્રખુજ નખી રેક ખરે જરતા
કરી સત્ય મકી નદી જે રૂતા
પ્રદવાદ અને વળી કૌપદીમાં—નખખી—
નગસિંદ, મોરો, જ કબિર વળી.
નયુ કેવી ખૂબિ કરી દુ.ખ દળી.
પ્રખુની ન સદાજ નખીજ સીમા—નખખી—

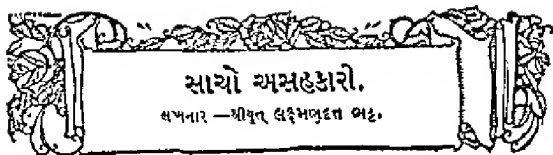
“ ભારતી. ”

રચનાર: રા. “કૃષ્ણ-અંસી.”

ગાઝલ.

સારી જહાંથી પ્યારી મનોહારી ભારતી !

મુરવાટીકા આ વિશ્વની ખુમારી ભારતી !
 શુભશુભ બળીદાને હજારો અપાય બ્યાં,
 મુરબી ગુલોની જોઈ ચમત્કારી ભારતી !
 મુરમંજ પતિતપાવની તુજ ખોળમાં રમે,
 મોગમ કુંડે મુવાસ મલય તારી ભારતી !
 સાગર ધુએ છે પાદ મંભીર ગીત ગળવી,
 ગિરિ હિમ ગર્વથી જુએ શું ભારી ભારતી !
 કુદરત મદુલા હાસ્યથી રમજૂમ નાચતી,
 પ્રભુ કૃષ્ણચંદ્રની અહો ! હરિયાળી ભારતી !
 કીર્તિતણી પવન રૂડી જગે ઉડી રહે,
 મુવર્ણુ દિન આવતો એ, ન્યારી ભારતી !
 પ્રવૃત્તિના શૃંગે ચઢે નિવૃત્તિ ત્યજી તું,
 વિસ્મૃત નૌચત પૂર્વની ટંકારી ભારતી !
 રૂબેલ તારકા અશુદ્ધી ઉગતા હસે,
 ગત સૂર્ય, શશી જન્મતા ખુમારી ભારતી !
 આ ઈંદ્રધનુષ્ય ઉત્તિતું રંગબેરંગી,—
 વેગે છુટી મેહુ ઝરે મુખકારી ભારતી !
 સૌ ભારતીના બાળ ઉમંગે મુરો ઝીલે,—
 મુદ્દર બોલે બેલીને આ મહારી ભારતી,

સાચો અમ્મહકારો.

અખનાર — શ્રીયુત્તર લક્ષ્મણદત્ત બટ.

અનુવાક: રા. રત્નસિંહ તુલસીદાસ હકુરે

ચિત્રકાર: શ્રી. સુદર્શન ગોસ્વામી.

કે વસ્ત્ર કરતી મંજા વડી રહી છે તેના સ્વચ્છ વસ્ત્ર અલપર નિસાતાધર્તુ પૂર્ણ પ્રતિબિંબ અપૂર્વ શોભા આપી રહ્યું છે. ગરદની નિર્મલ ચાંદની પૂર્ણરૂપથી છવાઈ રહી છે. અદભૂત મંડ મંડ દસી રહ્યા છે. પરંતુ એવા કેટલાં એક હરણ છે જે પ્રાણિની આ વિચિત્ર શોભાના સુખથી અનંત આનંદનો અનુભવ કરી ન્હા હોય! જે હુખ અમીની પેઠે હરણને જાણતું રહે છે શું કેલકલ નાદિનિ સરિતાના મૃદુ તરંગો તેને મુળતરી શકે છે!

જાન્યુરીના તટ પર એક શિયાપર બેઠેલો પ્રજ્ઞાદ કાઈ વિચારમાં નિમગ્ન છે. તે વિચારમાં એટલો બધો નિમગ્ન છે કે કેટલો અમલ વિના મોઝો તેનું પખ તેને જ્ઞાન નથી. આટલા વાઝાના બંદને સાંભળી તે મોઝો ઉઠે. અને સ્વચ્છ બોલે: "અલો આજે અમીજ બેઠા બેઠા આ વાગી મળા હવે નો જનુ લેઈએ" તે ઉઠેલો હતો એટલી વારમાં એક બાજુથી કોઈ સાધુ આવતા જણાયા. જ્યોત્સ્નામયિ રાવિમા સાધુનું મુખ-મંડલ અમરી રત્નુ દત્ત સર્ગી મુકેળા હતું. તેની ઉપર ખાદીની લાખી કંઠ્યા ઝળકી રહી હતી અને ઘડી ધણ મ્હોની શોભામાં શદ્દિ કરી રહી હતી. જો તે યુવકે મિત્રાશ મદારાજનું ચિત્ર જોયું હોત તો તે સાંકુને જોઈ શિયાજનું ખ્યાલ તેને સદાજ જ્ઞાન પ્રજ્ઞાદ રત્નની મોઝો કાઠાનું કે સાધુ

મદારાજ તેની જ તરફ આવતા હતા. તેમજે બચ્ચિ જાવથી સાધુને આજ્ઞા નમસ્કાર કર્યાં. સાધુએ આશિર્વાદ આપતાં કહ્યું "યુવક, નું આટલો ચિનિત કેમ છે? નહીં કન્યા તો રપજ છે. શું આટલા બધા દનિદામ વાગી, તું એટલું ન સમજ્યો કે શા કરવું? માતાની પ્રતિ તારો ધર્મ મોઝાના છે અને તે છે આનંદમર્મપાળુ જ્ઞાનજ્ઞતા દેવાને નર-બલિદાનની આત્મચક્રના છે, પણ બલિદાનની નહિ, અને તે પણ સ્વચ્છતાનું. કાઠાનું અદિસાનો ધર્મ તે આરતનો પ્રાણીન ધર્મ છે ભગવાન જુદનું જીવન ચિત્રિ શા તે નથી વાંચ્યું? તેનું અનુકરણ કરી તારો નિશ્ચય દટ કરી દે અને માનુષ્યદિનની અનુભવમાં તારા સર્વજ્ઞને લગાડી કે ભાગ માતાનું કલ્યાણ થશે. મોઝો જનની જન્મજીમિનો જગ્યા અલ્પા દો. અકમરો સત ... શ્રી અકમરો મી" પ્રજ્ઞાદ એકજ દૃષ્ટિથી સાધુ તરફ જોઈ જ્યો દત્તો. સાધુના મુખપર કાનિ હતી, આંખોમાં નેજ હતું અને વાણીમાં ચૃત હરણમાં જીવનસંચાર કરવાનું દૈરિ અમૃત હતું ઉપરેગ આપી જે રત્ને આગ્રા હતા બાધીજ તે પાછા આવ્યા મળા

પ્રજ્ઞાદમાં સાહમનુ માસર્ગ નહોતું કે તે સાધુને શોકી કાંઈ વધારે વાતચીત કરી શકે તે આશ્ચર્યમાં હતી મોઝો હતો અને વિચારતો હતો કે સાધુમદારાજ આજ મનોમન ભાવેને શી રીતે અમલ શક્યા હશે.

આમ વિચારતો તે હેસ્ટલ નરક ચાલ્યો. હિન્દુ-ક્રાંતિના ગ્રિન્સીપાઝ પોતાની આફ્રીસમાં બેસા હતા. એક નોકરે આવી તેમના હાથમાં એક કાગળ મૂક્યો. તે તેને ઉઘાડી વાંચવા લાગ્યા.

“પૂજ્યપર,

આપને વિદિત છે કે દેશના પૂજનીય નેતા મહાત્મા ગાંધી તથા રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ સર્વ રીતે હતાશ થઈ કલકત્તામાં એવો નિશ્ચય કર્યો છે કે દેશના માન-મર્યાદા સાચવવા હવે જે કાષ્ટ પણ ઉપાય બાધી હોય તો તે કેવળ અસહકાર છે. હું લાંબા વખતથી માફ કર્તવ્ય નિશ્ચિત કરવાના વિચારમાં હતો. છેવટે મેં આ રાક્ષસિ વિદ્યાથી સંબંધ તોડવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. હું પૂજનીય માહવિદ્યાજી પાસેથી આશીર્વાદ મેળવી જાઉં છું. આ ક્રાંતિમાંથી આપ માફ નામ કાઢી નાખો એ સૂચના આપવા આ પત્ર લખ્યો છે.

નગવા ઝાત્રાવાસ, } આપનો
દાશીધામ. } પ્રહલાદ શ્રીવાસ્તવ.

(૨)

શિવપુર એક નાનું ગામ છે. તેની વસ્તી વીસ હજારની છે. મનોહરલાલને લાં આવી વચ્ચે ફટલીએક પેદીઓ વીતી ગંધ છે. એના પિતા સરકારી નોકર હતા અને ઉપર ટપકાની આવક એટલી બધી હતી કે પત્નીસ રૂપિયાના પગારમાં એમને સર્વ રીતે આનંદ હતો. નગરમાં એમની સારી ધાક હતી. મનોહરલાલનું મન બચ્ચપણથી જ લલ્લુવામાં લાગતું નહોતું. ઘણા વખત એસીને બોલ્યો. માત્ર એક મીઠાઈ સાહેબ પામેથી થોડું થયું. ઉંદું શીખી લીધું હતું. પિતાની ઇચ્છા હતી કે જે મનોહર થોડું બળે તો સહેજમાં તેને કપાસ સારી નોકરી અપાવી દઉં. અન્તે લાચાર થઈ નેમણે મનોહરને શરૂઆતી બીનિનો ઇનરો અપાવી દીધો. તે દિવસોમાં એ ધધામાં સારી પેદાશ હતી. બાગ્યની પાત છે, મનોહરનું કામ સાડું

ચાલ્યું. અને શરૂઆતો વકરે ખૂબ થવા માંડ્યો. તેમણે પોતાનો કારભાર વધારી દીધો એજ અર-સામાં તેના પિતાનો દેહાંત થઈ ગયો. તે પછી થોડા સમયમાં ઇશ્વરી દાપથી તેની સ્ત્રી પણ કાળનો આસ બની ગઈ. તે બિચારાપર ગૃહસ્થીનો બધો બોલો આવી પડ્યો. તેનો એક પુત્ર જ તેના જીવનનો અધાર હતો. તેની શિક્ષાનો તેમણે સારો પ્રયત્ન કરી દીધો. તેનો પોતાનો અનુભવ એવો હતો કે શિક્ષણ વિના મનુષ્ય પશુતુલ્ય છે. સદ્બાળ્યે તેનો પુત્ર શુદ્ધિમાન અને મહેનતુ નિવડ્યો.

“તે ત્યારે બહુને ઘેર આવશે ત્યારે તેને કેપ્સુટિ ક્રેકેટર બનાવવો એ તો સાધારણ વ્રાત છે. ઇશ્વરની કૃપાથી મોટા સાહેબ સાથે ધરવટ જેવું છે અને સાથે સરકારની સેવા પણ મેં સર્વ રીતે કરી છે. મૂખ, ક્યોનો! અસહકારથી બંધેરાઈ ગયો છે. મારો પત્ર વાંચી તેની બધી દલીલો સુર થઈ જશે. મોટા સાહેબે કેવી ઉત્તમ દલીલો બતાવી? હવે તે રક્ષા છોડવાનું નામ પણ નહિ લે.” એક દિવસે મનોહરલાલ એકાં-તમાં બેસી આ વાતો વિચારી રહ્યો હતો કે જયદેવે તેને બોલાવ્યો. તેણે અપાજ ઓળખી કહ્યું: “ભાઈ, જયદેવ ઉપર આવ.” જયદેવ શર્મા ઉપર આવ્યો. આગતારું કંઈ પણ કહે સાંભળે બોલ્યો: “ભાઈ, સાહેબ હવે મીઠાઈ ખવડાવો, સાહેબ બહાદુરની મેદરઆતીથી તમે રાયબહાદુર થઈ ગયા. નમને તો સેવાના મેવા મળ્યા. હવે અમારું મ્હોં તો મીઠું કરો? ચાલો મોટા સાહેબ બોલાવે છે.”

મનોહરલાલે કહ્યું: “ભાઈ શા મારે દિલ્લગી કરે છે? કહેતો મોટા સાહેબે શા માટે મને વાદ કર્યો છે? શું કામ છે?”

જયદેવ: “તમને ખબર દરેક નગરના પ્રતિ-ષ્ઠિત નાગરિકોની એક મોટી મળા બનાવવામાં

આવી છે. મોટા સાહેબે તેના સલાપતિ તમને ખતાવ્યા છે. વિવંશ ન કરો, ઉચિત ચાલો.”

મનોહર “ ઠીક ખેસો, હમણાં આનું હું એમ કહી તે અંદર કપડાં પહેરવા ચાલ્યો ગયો. તેણે નવા નવા વસ્ત્રો કાઢ્યા. કીમતી મખમલની વ્હાઈટ, સરજનો પાપળમે, ડાસનના લુટ, ફેદટ ટોપી વગેરે સોબે સોબ આના વિચારતિ વસ્ત્રોમાં સુસજ્જિત થઈ નિકળ્યો. જ્યારે તેની સાથે હતો તેઓ જોવા દરવાગલ પહોંચ્યા કે તેમણે શું જોયું ? પ્રભાત ગાડીમાંથી પોતાનો સામાન ઉતારી ગયો હતો. તેના શરીર પર ખાદીનું એક પહેરણ, ખાદીનું પિંતિયુ અને ત્રણે ખાદીની ટોપી હતી. પગમાં ચમ્પચ હતી. તેણે પિનાછને જોતાં જ ચક્રવર્તી કરી ક્રુણ્મ કપી. પ્રભાતે પોતાક બેઈ મનોહર-લાલના શરીરમાં અનેક વીંછીઓની વેદના ધડ-તેણે સમજી લીધું કે તે કોએજ છોડી આવ્યો છે. કોપના આવેશમાં તેને આસીવાદ આપવાનું પણ ભૂલી જઈ તે આમજ આપ્યો. જોકે તેને કંઈ ખ્યાનજ ન રહ્યું હોય. શરીર કોપના કારણે કંપી રહ્યું હતું. ગાડી બેઠાપણી ઉઠી હતી તેમાં બેસી ચાલ્યો ગયો. માર્ગમાં કંઈ વાતચીત ન થઈ. સમામાં સર્વેએ વધામણી આપી. ખજુ તે ઉપર ઉપરથી દસી કમ્પવાદ આપતો હતો. કોઈ એ સ્વરૂપને ન સમજી શક્યું. માત્ર એક જવદેવજ તે જાણતો હતો. તે દિવસ અમન સખાનું કામ પણ સાધારણ હતું. સમાસદોના નામ લખાઈમાં આજ્યાં. સમાપતિ રાખવાદર મનોહરવાપછને ખતાવવામાં આવ્યા. સમાનો ઉદ્દેશ હતો કે સરકારના અનન્ય જાન બનતું અને અસહકારની જગતને જમીનદારન કરી ફેરી પણ મનોહર-લાલજીની જન આદરમાં હતી જાણે તેના વસ્ત્રમાં કોઈ પણ હુમ્મતી અસહકારીનો વાસ થયો હતો. ને કિતને મનોહર એવો નિશ્ચ કરીને પેર આવ્યો.

કે કિતો પુનને પાછાં જાણુદા મેકજુ અથવા તેનાથી સંબંધ છોડી દઈ.

* * *

મનોહરવાલ “ હું તને કહું છું કે હજી કંઈ ખમડી ગયું નથી. મારું કહું માન. મોટા સાહેબ પસેથી એક કાગળ લખાવી દર્શા કોએજમાં દાખલ થવામાં તને હરકત નહિ આવે. મને તા મારે બદલામ કરે છે ? આપણા આપણા સરકારનું પુણ્ય ખાના ખાના મરી ગયા. આજે કોણ જાણે કપાંથી તુ તીસમારખા પેદા થયો છે ! ”

પ્રભાત—“ સસારમાં લાવનાઓનું તોશન મયાં નથી છે પિનાછ, પુરાણી ભાવનાઓ આ તોશનમાં ટકી નહિ શકે વિશ્વાસ રાખો. નવીન ભાવનાઓનો અનાદર કરવામાં કાણિક સુખ હતો, એ અનાદર કરવામાં કાણિક નથી, પણ તેનું પરિણામ શું આવશે ? આજ જાણે છે ! તેના પરિણામમાં થશે દેશના મદાન બાદશાહીનો વેપ જન્મજમિના ગોરવનો વિનાશ કેવું ભય કર પરિણામ છે પિનાછ ? મુઠીમર લોકોના દાખમાં ભારનના કરોડો મનુષ્યોના જાગરો નિર્ણય છે. પોતાની એ દીન અને દીન દશાથી ભારનની જનતા આજે અત્યંત અસુગૃહ થઈ છે જે શાસન પ્રણાલિમાં પંજાજનો દત્તાકાસ લખવિત ચર્ચાકે છે તેનું નો પગવાર પણ રહેતું દેશની માનમવાદ મારે વિનાશ ફા છે. જે આપણે અજાણમાં એક અજાણ કામ કરતા રહીએ તો એ તે કપાનો બાવ છે કે તેને ખરાજ સમન્યા પડી પણ આપણે તેને કંઈ જ જાણ્યું. આપ જ કહો ! ”

મનોહરવાલ “ તુ તો આજે તારા પિતાને ઉપદેશ અપવા લાગ્યો છે. સામાન, મને તે ન જોઈએ. એ ઉપદેશને તારી જોશીમાં સલાજી રાખ. બીજા મિત્રી વખતે કામ આપશે. હું તો ફૂંટી વાત જાણું, કિતો અસહકારી અખડકાર કર, નહિ

તો આપણી વચ્ચે પલ્લુ અસહકારે ઘસે. જસ
ટેલેથી જ સમજી લે.”

પ્રદલાદ:-“ પિતાજી, ક્ષમા કરો. હું ઉપદેશ
આપવાને અધિકારી નથી. દેશની દશાનું દિગ્દર્શન
કરાવવાની કૃપ્તા મેં અવસ્ય કરી હતી.”

વાઘિવાદ ખૂબ ચાલ્યો આખરે હારીને મનો-
હરસાને કચ્છું: “ તો તને જ્યાં જયું હોય ત્યાં
ચાલ્યો જા. આપણો સંબંધ અદિથી જ તુટે
છે. ભણે હું પાપી જ રહ્યો. મેં મારા કુળની
મર્યાદા તો જવા નથી દીધી? મહાત્મા બનીને
દેશોદ્ધાર કર. જોઈ છે કેટલા દિવસ આ રંગ
રહે છે!” એટલું કહી તેઓ ચાલ્યા ગયા.

પ્રદલાદે પલ્લુ નિશ્ચય કર્યો કે ધર ભણે છૂટે પલ્લુ
કર્તવ્યપથથી વંચિન નહિ થાઉં. તેજ સાંજના
પોતાનો થોડો સામાન લઈ તે કોંગ્રેસ ઓફિસમાં
ચાલ્યો ગયો. મનોહરનાજ એમ ગમજ્યો હતો
કે પોતાની અંગ્રેસનતાથી કુખી થઈ તે યાજી
આવશે અને લખવા ચાલ્યો જશે. પલ્લુ પુત્રની
દટતા જોઈ તે વધારે ચમક્યો.

(૩)

“ મને સૂચના મળી છે કે કોંગ્રેસ તરફથી તમે
શરાખની લડી પાસે પહોંચો. ભરવાનો વિચાર
રાખો છે તેથી કાપડાથી સ્થાપિત સરકારના
કાર્યમાં અને જન સાધારણની બંધિતગત સ્વયં-
તામાં અડચણ થવાની શંકા રહે છે. તમને
સૂચના આપવામાં આવે છે. તમે શ્રી. પ્રદલાદ
શ્રીવાસ્તવ શ્રી. એ. મંત્રિ છાત્રા કેંગ્રેસ કમીટી
શીખપૂર અથવા તમારો કોઈ સ્વયંસેવક લગીની
સામે કે આસપાસ દસ વાર સુધી ભાષણ વીગેરે
ન કરો. અને રાહદારીઓના કાર્યમાં હરકત ન
કરો. કલમ ૧૪૪ ની અનુસાર હું સીટી મેજ-
સ્ટ્રેટ ડા. વ. જી. તમને એક મદિના માટે ભાષણ
વગેરે ન કરવાની સૂચના આપું છું. પુલિસના
એક સબકોન્સ્ટેબલરે ગોરીસમાં આવી મુઠ્ઠાદને

આ નોટિસ આપી. તે વખતે તે વોલન્ટિયરોના
નામ લખી રહ્યો હતો. જે તેની દેખરેખ-હેઠળ
સાંજને વખતે પીકાપર પહોંચે ભરવાના હતા.
અચાનક નોટિસ મળતાં તે હસી પડ્યો. સહી
આપી ફરી પોતાના કાર્યમાં રોકાયો. જાણે કે
નવિન થયું જ નથી. સાંજે પહોંચે ભરવા માટે
બધા સ્વયંસેવકો પીકા પાસે પહોંચ્યા. આ પીકા
મનોહરલાલના ઇન્કસારું હતું. કાપડા ભંગ કર-
વાની સત્તા હજી જાતિય સલામતી આપી નહોતી
તેથી સ્વયંસેવકોએ દશવાર દૂર રહી પોતા
કાર્ય કરવા માંડ્યું. સશસ્ત્ર પોલિસ તૈયાર હતી
જે લોકો શરાખ પીવા અથવા લેવા જતા હતા
તેને સ્વયંસેવક હાથ જોડીને કહેતા કે “ ભાઈએ
દેશની લાજ તમારા હાથમાં છે. કૃપા કરી શરાખ
ન પીઓ. ઓનાથી ધન અને ધર્મ બંને જાય છે.
મદમત થઈ જતાં મનુષ્ય પશુ થઈ જાય છે.
અમે તમારા પગે પડીએ છીએ. દયા કરી શરા-
ખનો ત્યાગ કરો. કેટલાએક લોકો લાગિજત થઈ,
કેટલાકો દયા ખાઈ પાછા વળવા લાગ્યા. અસહ-
યોગના વિરોધિઓને તે લલા આ કેમ ગમે?
એક જણે કારણ વગર એક સ્વયંસેવક સાથે
કંઠાએ ક્યો, તે ખૂબ મારી ઉઠ્યો. “ મને શા
માટે પકડો છો. મારી આટલી શા માટે
છીનવો છો?” પોલિસને સારો અવસર
મળી ગયો. તેણે બધા સ્વયંસેવકોને બંદીવાન
કરી લીધા. આ બેનાં લોકો એકઠા થયા માંડ્યા.
ગામમાં ચારે તરફ ખજાર ફેલાઈ ગઈ. પોલિસને
પોતાની દુશીઆરી જતાવવાનાં આ સારો મોકો
મળ્યો. “આગી મજમા” કહીને ગોળી ચલાવી
દીધી. લોકો પાછળ દોડ્યા લાગ્યા. વીર અસહ-
કારી પ્રદલાદ શાંતિ સ્થાપવા માટે આગળ વળ્યો.
મનોહરનાજ દુકાન પાસે ઉભો રહી આ બધું
જોઈ રહ્યો હતો. પુત્રને ગોળી સામે વધતાં
જોઈ તે દોડ્યો. એટલામાં જ એક ગોળીએ વીર
પ્રદલાદને પોતાનો શિકાર કરી લીધો. ગોળી

“ક્યા, ક્યા” કહીને મનોહરચાલ ચોશને બાપી ઠણે તેનું રિલ જોશી પાડી રહ્યું હતું. ટાપ્ટે હતું જાજમ બારી સે પાવ વાલી બાજુ અને રિક્તી પાડત વધારે તુડ્યાનારાક છે. તે હજી મુવી સહાલીન હતો.

ગતિપાર કરી ગઈ આ બેતાં મનોહરલાલ એક તત્ત્વ મૂર્તિ પેઠે જમીનપર પડી ગયો.

* * *

શું માફ અલ્પિદાન આપીને પણ હજી તમને નોકરશાહિમાં વિશ્વાસ છે પિતાજી ? શું હજી પણ પંચઅના શદિદ મદનનું અલ્પિદાન, બ્લેન રતન-રવિનો આર્તનાદ આપના હૃદયને પીગલાવી નથી શકતા ? શું ગવિયનવાળા આગતી ગોળાઓ આપના હૃદયને હજી પણ દુકંદે દુકંડા નથી કરતી ? અહિ સ્વર્ગમાં એટલો આળસ મદન-ધ્યાન કરે પિતા-૧૦ વર્ષનો બાલક મદન પોતાના હિન્દી ભાઈઓને બેઠાં હસી રહ્યો છે. ઉફ, કેવું પતન છે ? કેવું ધોર ! શું મોટા સાહેબની 'અમનસખા'માં આપને હજી પણ વિશ્વાસ છે ? હું તો માફ કર્તવ્ય કરી ચુક્યો છું પણ મરીને પણ આપના ભાવને બદલી શક્યો હોત તો પણ આત્માને યાંત્રિ મળત. શું આપને મારા અને મદન જેવા નવયુવકોના જીવન હજી પણ હોમવા છે ? કીક તો હોમો ! મને વિશ્વાસ છે કે મારા વીર નવયુવક ભાઈઓ પોતાનું અલ્પિદાન આપણે-જરૂર આપશે. હું આશ્વો.

“ક્યાં, ક્યાં” કહીને મનોહરલાલ યોજીને નાગી ઉઠ્યો. તેનું દિલ બેરથી ધડકી રહ્યું હતું.

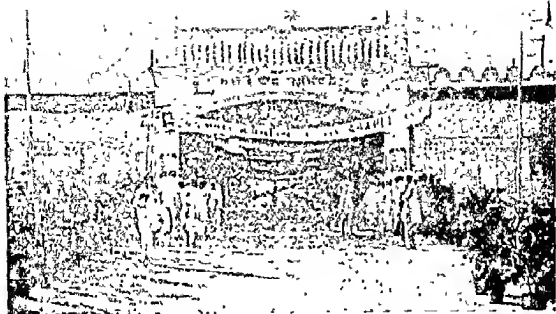
ડાક્ટરે કહ્યું : જખમ ભારી છે. વારંવારની બાંધ અને દિલની ધડકત વધારે નુકસાનકારક છે. તે હજી સુધી સંજાલીન હતો. કલોકા પછી શુદ્ધિ આવી તેણે બેથું—લોકોની ગીરદી છે. પાસે ડાક્ટર એટલા છે. તેને એકવાર ફરી તેજ ગોળી ચાલવાનું દશ્ય યાદ આવ્યું. કાપી ઉઠ્યો. તેણે થોડી વાર પછી ડાક્ટર અને પોતાના મેનેજર સિવાય સર્વને બહાર જવા દર્શારો કર્યો. લોકો બહાર આડ્યા ગયા.

કારીમાંથી પ્રગટ થતા “આજ”માં આજે આ આશયનો એક તાર હતો.

[મુંશી મનોહરલાલના મેનેજરદ્વારા પ્રાપ્ત]

શિવપુરના ગૃહિણ અને જમીનદાર રાય મનોહરલાલ બહાદુરે પોતાની સંપૂર્ણ સંપત્તિ “તિલક સ્વચ્છાન્ન ૪૩”માં. દાન કરી દીધી છે. આ સંપત્તિમાંથી “અદ્વાદ અદર ભંડાર”, ઉધડશે. તેમણે પોતાની રાયબહાદુરી પાછી મોકલી છે. અને ભડીનું દામ પણ બંદ કરી દીધું છે. તખ્તીઅત સુધરતાં તેઓ પોતાનો બધો સમય અસહકાર પ્રચારનાં વ્યય કરશે. અધિક હકિકત ગ્રાણીવા માટે મેનેજર સાથે પત્રવ્યવહાર કરેલો.

ગુજરાતને પાટનગરે ૩૬ મી મહાસભાની યાત્રા.

લખનાર: શ્રીયુત—રંગીલદાર મ. કાપડીયા.

ફોટોગ્રાફ: મી. ભાટીયા ગોરાસ રુટીઓ બનારસ. અને મી. બી. એન. ફોર્ડ, દાદર, મુંબા

પાટનગર પ્રિય-ગુજરાતનું, હુન્નર ઉદ્યોગી, આખાદ,
વિવિધ કલા-સાહિત્ય વિભૂષિત, સાક્ષરભોમ સુખી આજાદ

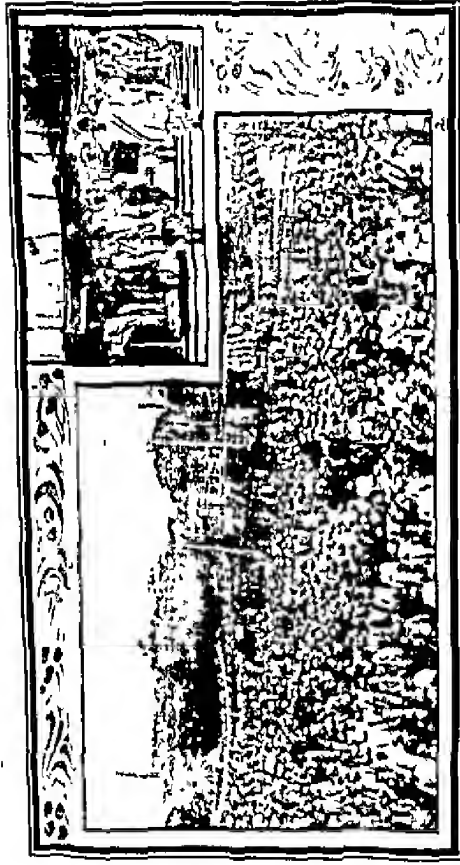
* * *

જરી પુરાણ, નગરપનોતું, ઉત્તરવલ યશધર-અમદાવાદ.
સાભમતી તુજ ચરણ પખાળે, ભદ્રગાય ગુલાનુવાદ,
તટે તપોવન ગાંધીજીનું, “નવજીવન” નૈવેદ્ય-પ્રસાદ;

* * *

“જરીપુરાણ નગરપનોતા, ચિરંજીવ હો અમદાવાદ.”

ગુજરાતનું પાટનગર, મોઘસ શહેનશાહતનું દાવાદ આને કંઈક સમયથી સારા ભારતની—
એક વખતનું મુખ્ય નગર, અનેક કલાકા- સમસ્ત વિશ્વની દૃષ્ટિ પોતાના પર ધારી રહ્યું
શત્રુથી પ્રસિદ્ધિ પામેલું અને આને પશ્ચ કાળના હવું. ઇતિહાસપુરાણ ખડિયેશ વડે પોતાની
અપાટા ખાઈ તે કલાકૌશલ્ય ગુમાન્યા જતાં પોતાનું ઐતિહાસિક મદત્તા હલુએ સિદ્ધ કરવું એ નગર,
વ્યક્તિત્વ સ્થાપતું હિંદનું એ ‘માન્ચેસ્ટર’, અમ- મદામા ગાંધીજીના સાબમતી તટે નિવાસ પર્થ

મરતી યુગ્મરાત]

૩૬ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભા

[સર્વ હકક સ્વાધિન

નં ૧ સ્વયં સેવકો ગ્રેડ જગાડ મા

ન ૨ અમદાવાદના સ્ટેજનપરથી નિકળેલું સરવસ્થ

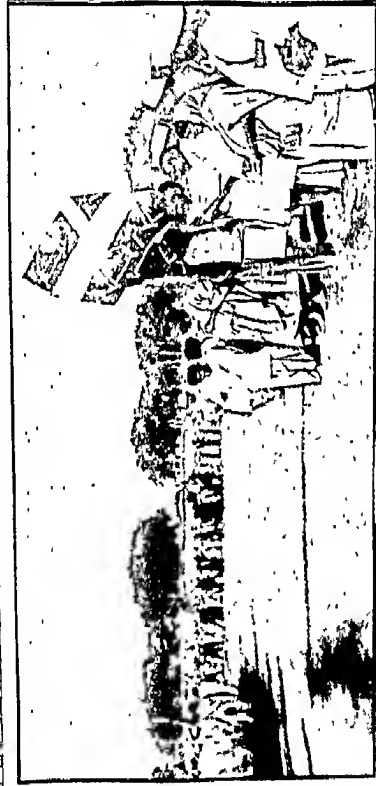
ફોટો મી બી એન કાપડે

ફોટો મી. બાટીયા

૩૬૨

૪

દીઝાઇન:—મી. દત્તાત્રય

દોટા]

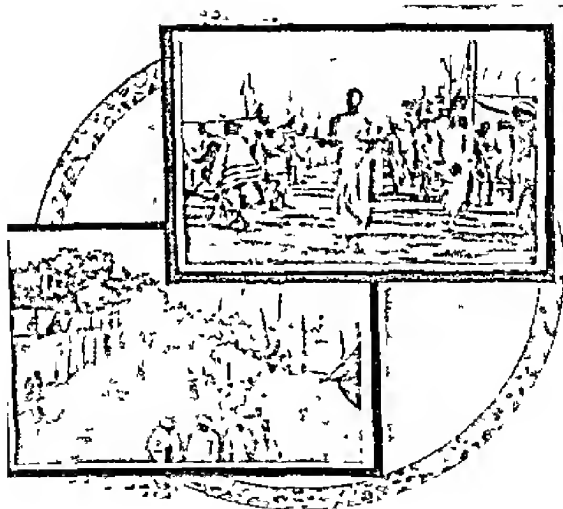
૩૬ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભા

[મી. બાપીયા ગોરાસરદુડીયો બનારસ

મહાત્મા ગાંધીજી, શ્રી વલ્લભભાઈ પટેલ. શ્રીમતિ ચરોતરની નાયકુ વજેરે

સ્વયંસેવકોની ક્ષણેત્રે જોતા.

(સર્વ હક સ્વામિન)

કાગ]

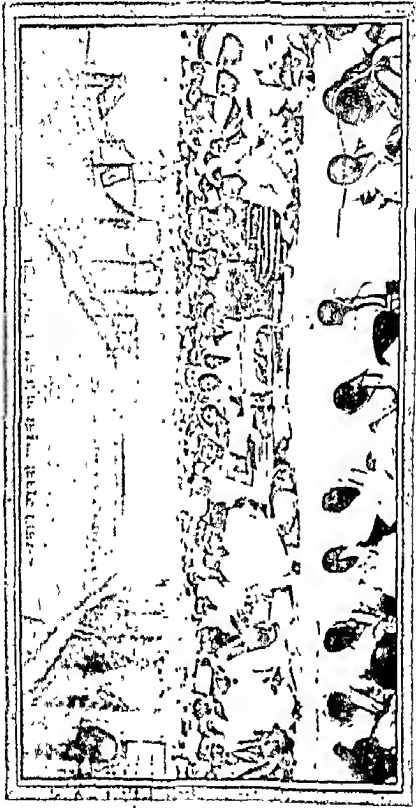
૩૬ મી સાર્વજનિક મહાસભા

[૩૦ ઓગસ્ટ ૧૯૪૬]

ખાલીતરફથી મળતી ગત નીચેના ચિત્રમાં ખાલીતરફથી એ દેખાય છે.

(મત દર્શક રસપિત)

વીજળીનું—મી ગાંધી

દેવો]

૩૬ મી રાષ્ટ્રીય મહોત્સભા
મહારાષ્ટ્રમાં મહાત્મા ગાંધીજી અને દેશના
આગેવાન શ્રી પુરુષોત્તમજી છે.
(સર્વ હક સ્વામિન)
૩૬૪

[મી. બાટીયા ગોરાસ રુડીયો.

તે દિંદના રાજકીય ક્રિતિકામાં અનિ ધીરજ
અનુ સ્થાન પ્રાપ્ત કરી એર એપનું થયું છે
અને તેમાં સ્વરાજપ્રાપ્તિમાટે દિંદના છેડા એક
વર્ગના પ્રયાસો પછી મળનારી મદામભાતી
અનુષ્ઠાન એકને પોને બાજબે નોતની અમદા-
વાદે પોતાના તરફ જાવનું કલ્પ બેઠું. ન્યારથી
દેશની આબાદી, ઉત્તમ અને મદનાનું મનિમાન

મનુ, આજે એ અન્ય રેણીનું માલક થઈ, પરદેશી
બાપારીઓને આંખને અમદાવાદ છે: એક વેળા
એ પોતાના દેશના કામદારોને પૂર્ણ રીતે પોષતું
આજે એ પોતાના મરીન, રહેંસના, હારિદમાં
અમદા કામદારોના લોહીના બોલે પરદેશી કામ-
દારોને પોષતું આપી નહીં છે અને દેશની સમૃદ્ધિ
પરદેશી રેવવામાં પોતાનો નાનો સુતે રાહો

મીરુન રાજકીય મ કાપડીયા

નથી આપનું
આ પાપના
પ્રાવશિતકપે જત
જે નમદારા
અમદાવાદની
ન્યાય ર માર્ગ
દોષવાદનું કન્ડ
જનવાનો નિષ્ઠા
જ કપે ના
જગતના ના
પ્રેર ના
સમૃદ્ધિ ના
નક અમાન રા
જગત આત્મા
દિન્દની ના
મહાસભાના ક
વધાર પુનઃપ્રાપ્ત
મદાત્મા શાધીછ
ન્યારે ક સ
૧૯૧૬ મા સાબ
અમી કહિ પે

કાર્તિકવૃક્ષ એ
નર જગતની-
શીવે અરધું હતું
અને દેશના આ-
બાપારી નરના-
રીઓ એની
પ્રાપ્તિનાના, એ-
ના ગૌરવના, એનાં
પ્રકિરણમાં છ-
વન એવી કારી-
મરીના અને
એના પુરાણ
વંશ અને વિષુ
વનાના મુજબાન
કરી રવા કાલ
અમદાવાદ એક
વેળા દિંદી
બાપારનું મયક
હતું, જે કાળ
અને કોઈક
આજે દિંદમાથી

પરદેશીના સ્વાર્થી દુષસામને પશ્ચિમ નદ
થઈ છે અને એનાં આજે જૂનાગઢીન સ્મરણો
માત્ર રજા છે એ વિરજ, અનુષ્ઠાન કળાકોશવનું
એક રેન્ડ હતું, અમદાવાદ આજે પશુ દેશના
બાપાર ઉદ્યોગમાં "દિન્દનું મા-એરેર" કહે-
વાયવાનું અભિમાન ધરાવે છે. માત્ર એક વેળા
એ જગતના બાપારીઓને પોતાને પારજે નોત

નાનો સત્તાપ્રદાયમ સ્થાપના આબ્યાત્યારે દિન્દના
આધુનિક ક્રિતિકામમાં અમદાવાદનું એ સ્થાન ન-
હોતું, જે આજે છે, એ વેળા માધીછ પોને તે
અદિતીવ સ્થાન ધરાવના નહોતા જે એ જગ-
તના મહાન નરોત્તી કરામાં આજે એકદી
સગા છે. જનાં અમદાવાદે પોતાની સૌભ-
ભાષી દિન્દના એ આપી સાત્ર વિધાને સત્કર્માં

પરિણામિ એ ગાંધીજીના "નવજીવન"નું જન્મ-સ્થાન થવા સાથે સમસ્ત દેશના નવજીવનનું મધ્ય સ્થળ યંધું પડ્યું છે. સંવાર થાય કે હિન્દ કાગને ડાલે અમદાવાદથી બહાર પડતા નવનવા પેઢા-ગોની રાહ જોઈ રહે છે; આજે ગાંધીજી યંગ-હન્ડિયામાં શું લખશે, આજે ગાંધીજી નવજીવન-દ્વારા હિન્દને વળી શો પ્રોત્સાહક મંત્ર પાઠવશે એ જાણવા ક્યા હિન્દીએ ઉત્તુકતાથી અમદાવાદ પ્રતિ પોતાના નેત્રોને કાર્યા નથી ?

આજે મહિ-
નાઓ થયા
અમદાવાદના
આત્મભોગી દેશ
સેવકો-પોતાના
નામ અને સૌ-
જન્યને શોભાવે
એવો સત્કાર
પોતે નોતરેલા
દેશના પ્રતિનિ-
ધિઓને દેવા
તકમાર તૈયા-
રીઓ કરી રહ્યા
હતા. દેશમાં
મહિનાઓથી

એનેક ગયા- ૩૬ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભાના અધ્યક્ષ હશેમ અજમલખાન
દાઓ આવતા, લોકો કષ્ટપનાના ઘોડાઓ
મિત્રભિલ દિશાએ છોડી ચૂકતા. અમદાવાદની
મહાસભા, કેાઇ કહેતું કે, સ્વરાજનો છુડો રોપશે;
અમદાવાદમાં ભારતની સ્વતંત્રતાની યોગણા થશે;
ધણાએ કરપેકો, 'વા વાતા નળીયું' બસ્યું અને
તે દેખી કુતરૂં બસ્યું તેવા બસવાથી જડકતા
ભીડો વાતો ઉગવતા કે અમદાવાદમાં આ
પેળા તોફાનો થયાના જ અને સરદાર તો ગોળી-
આર કરવા આજથી સંનિહોની બરની કરવા મડિ
છે; અમદાવાદમાં તો કનૈયા પ્રતાપ આવી પડાવ

નાંખવાનો છે એ વાત પણ લોકોને લોકલોવવા
બાકી ન હોતી રાખી. ધણાને એ શંકા હતી કે
આ વેળા તો સરકાર મહાસભા ભરવા જ ન દે
અને મહાસભાના ઘોડા સમય પહેલાં હિન્દની
સરકારે શરૂ કરેલી દમનનીતિ અને દેશના
મહાન અગ્રણીઓની ચલાવેલી પંકાપકંડી
એમની આ શંકાની પુષ્ટિ મોટે આગળ
ધરાતી. અમદાવાદના આત્મભોગી વીર કોઈ-
કર્તાઓની ધીરતાનું માપ આપણે આ ગપગોળા-

ઓનો વિચાર
કરતાં પૂછી રીતે
કાઢી શકીએ!
એમણે રાતદિવસ
પોતાનું કાર્ય
અનેક વિધોની
હસ્તી છતાં ચાલુ
રાખ્યું અને
આજે પણ
શાંતિથી, નિર્દોષ
પસાર થયેલી
મહાસભાની એ
અનુપમ બેઠકથી
જગતને દિદ શું
કરી રહ્યું છે,
હિન્દની જનતાએ

મહાત્મા ગાંધીજીનો-મહાસભાનો પેગમ કેટલી
મુંદર રીતે બીલ્યો છે એ દેખાડી આપવામાં
સજ્જતા મેળવી છે. દિદ સ્વરાજ્ય મેળવે
ત્યારે અમદાવાદની આ મહાસભા અને તેને
સજ્જ બનાવવા અમદાવાદના વીર નેતાઓ-
શ્રીયુત વલ્લભભાઈ અને તેના ધીર સિન્યોતો કોઈ
એમાં ઓછો તો નજ અંકાય.

અમદાવાદનો પુરાતન દતિદાસ.

મહાસભાની આ વેળાની ભેદે અમદાવાદને
અપ્રતિમ ગૌરવથી નહવડાયું છે. આપણે અતિ

એના પ્રાચીન ઐતિહાસિક મહત્ત્વ અને ગૌરવના દિવસોન કરવાનો પ્રયત્ન કરીએ. અમદાવાદ લગભગ ૫૦૦ વર્ષ ઉપર-એટલે ૪ સ. ૧૪૧૧ માં ‘શુભરાતના’ પાદચાર અદમદશાહે વસાવ્યું હતું. આજે એ મુસલમાન નરેશનું નામ એ નગરના નામ સાથે ચીર છવ થયેલ આપણે બેઠાએ જાણીએ. શરૂઆતમાં તો એ શહેર એટલું પ્રસિદ્ધિને નહોતું પામ્યું, પરંતુ સોળાંકી નરેશ કબ્બે એને પોતાની ગજ-ધાની ખનાવી એને આધિપત્ય અપ્યું.

‘પંદરમા’ સદામાં અદમદશાહે પુનઃ એ નગરને કબ્બે એળવી આ સમૃદ્ધ ભૂમિપુત્ર પુનઃ મજા-છુત કિંઠાસાથે શહેર વસાવ્યું. ‘સનેમર-મરના’ સુંદર અન્ય માતો, મરછોડા અને રાજમેદલથી-નગરને સુશરવામાં એણે મણા ન હોતી ‘રાખી એ આજે ૧૪ એ સત્યકૃતિ-એના રહી ગયેલા મરેરે ઉપરથી કોઈ

શીવન આખાસ તેજભલ અને વજ્રભાઈ ને ખરલ નરાત સાળી રમું છે.

‘પણ’ મુસાફરના લશમાં સહેજે આવે છે. આ સંમેરમર ચક્રાવલી અને અણુદિગ્ગવાડથી અદમદશાહે આજોરો કહેવાય છે. ત્યારથીજ અમદાવાદની આખાદી વધતી મઈ અને કલા-કોશ્તને અદિ’ ધર કબ્બે પરંતુ સુવત્તાન મહમદ મેળગાતી પછીના સાઠ વર્ષે અમદાવાદ કાળચક્રનું એક મથું અને અમદાવાદનો અગ્રહણનો સ્વે અરન ‘મનો દેખાવે. બહારશાહે અમદાવાદ ઉંડી ચાંપા-

નેરને પાટનગર બનાવ્યું. સોળામા સદાની શરૂઆત સાથે અમદાવાદના જાગ્યે પુનઃ પાગરો આધી અને મેળગ્ય શહેનશાહ અકબરના શુભરાત પરના આધિપત્યે અમદાવાદને ડરો પાણું અમરયાન અપ્યું. આમ એક પછી એક રાજસત્તાના અમલ દેહગ રહી અતે ઈ. સ. ૧૭૮૦ માં એના છેદા હિંદી રાજકર્તા મરાઠાઓના હાથમાંથી એ કન’ક મોડ’ને હાથ ચક્રું, જતાએ એ પાણું પેશાઓને મેળાયું, તે પેશાહના અંત સુધી-ઈ. સ. ૧૮૧૮ સુધી તેમના હાથમાં રમ્યું. પેશા-હના અંત સાથે અમદાવાદમાંથી હિંદી રાજસત્તા દમેલતી અમેલપ થઈ. ઈ. સ ૧૮૧૮ માં હિંદના હાલના રાજકર્તાઓના હાથ-માં અમદાવાદ આ-વ્યું અને આજસુધી એમનાજ અમલ દેહગ છે. અને એ અમલને પ્રતાપે જ આજે પ્રાટ સાહેબને પોતાનો ચાળકો-સોટો-ગજવતા ય-

અમદાવાદની પ્રાચીન કળા અને વ્યાપાર. અમદાવાદમાં આ સમય દરમ્યાન વ્યાપાર, ઉદ્યોગ ધીમતા ચાલતા અમદાવાદની કવ્યવિપુ-લતા જગમગાદુર હતી. જરીકામ અને કસળનું વજાટકામ અમદાવાદ પોતાનુંજ કહેવાયતું. આ અસિક્કિ દરન કોશલ આજે હિંદના કુશાંએ જેમ હિંદના અન્ય ભાગોમાંથી મથ મથું

છે તેમ આ નગરમાંથી પણ લુભ થયું છે. અમદા-
વાદ પોતાના મીઠા ઉદ્યોગ પર ભરે રાત્રે કે મનમાં
આવે, પરંતુ આ દરેક કૌશલના અલોપ થવા પર
એ ઇતિહાસથી સર્વ કોઈ વાકેફ છે.
જોવા લાયક સ્થળો.
અમદાવાદની સિદ્ધકળા તો વળી સુંદરતા અને

મોવાના સૌભાગ્યથી કમેલા જમજા દામપર. ડૉ. ગણુદીન કાવડ.

નરવી શુભરાત.]

[ફોટો મેલ્ડ પી. મોમય ૬.]

તો અમદાવાદે વિશાળ કસબોળ રજો! આ દેશની
એ ભિન્નભિન્ન કારીગરીઓ નહીં કેમ પણ એ
ઇતિહાસના પાનાં ઉઠેલા અને નિરર્થક છે.
જમનામાં કાળે પણ રહીને માટે એવી છે.
આરતીપ સિદ્ધ કળાએ અનેક પરદેશી સિદ્ધ-
શાસ્ત્રીઓને એ જોવા ખેંચ્યા છે અને કળાનો તપસ્યો

જીજીજીરાલોને પાટનગરે ૩૧ મી મહાસભાની યાત્રા.

૩૬૯

અમદાવાદના અનેક પુરાણા જાહેર અધિકારીઓમાં આજે પણ આપણે જોઈ શકીએ છીએ. મહા-સભાની યાત્રાએ આવેલ કોઈપણ યાત્રાળુ અમદા-વાદની પુરાણી જાદોઝબાનીના સાક્ષી પુરનાં આ

છદ, જુમામસજીદ વગેરે અનેક મસજીદો છે. સાદા આવશ્યકતા વેળે ધણેજ મરાદુર છે. એ કાંક-રીવાથી પામીએ દરિયા તરફ આવેલો છે આ મકાન સુંદર હોવા સાથે એ ઉપરનું કોનર કામ ખાસ

અરવી ગુજરાત]

મોલાના—મહમ્મદઅલી

[ફોટો મેસર્સ પી. એમ. કં.]

રમ રમણ નિહાળ્યા વિના નહિ જી મરેો હોય। આકર્ષક છે. આમાં એક મસજીદ, એક કબર આ સ્થળેમાં સિદી બશીરની મસજીદ, સિદી અને એક દિવાને ખામ છે. નૂરજહાનના બાઈ મા આથી બેમમ મસજીદ, દેવતખાનની મસ-અસરો આ રાજામાંની કબરને સોના અને રત્નો

શ્રી ૩૬ મી રાષ્ટ્રીય મલાગભાની વિપ્લવ વિચારણી સભા.

મલાગભાન મંત્રી ડૉ. જી.સાની બાપ 'મીડિય ટેમ્પલ' છે.

[પૂરિ—મી બાપીસ જોગલ સુદીગી, બનારસ રહીગી.

કે શુંમારેલી કહેવાય છે. હિન્દની એ વિપુલતા
ર રત્નો અને અવાહીર-આજે કોણ જાણે ક્યાંએ
મદસ્થ થયાં છે : સ્વામી નારાયણનું મંદિર અને
હાથીસીંગની વાડીમાનું જૈન દેવળ એ હિન્દુ મંદિરો
પણ જોવા જેવાં છે. કાંકરીઉં તળાવ એક ધણું
જ. વિશાળ તળાવ દોઢ એની ચારે બાજુએ
પત્થરની પાજો બાંધી લીધેલી છે. તળાવની
વચ્ચે એક રમ્ય બગીચો બનાવી તે વચ્ચે એક
વિશ્રાંતિસ્થાન બાંધ્યું છે. અસહના વખતમાં
એ વિશ્રાંતિસ્થાન પર એક સુંદર “દ્વિમગ્ધ”
હોવાતું કહેવાય છે. અમદાવાદના આ રથજોના
વર્ણનમાં સરખેજની નકસીદાર આરસોની કબર
વિસરવી જોઈતી નથી. શુજરાતમાં એ મહોટામાં
મહોટી કબર છે.

અમદાવાદ શહેર સાધારણ રીતે વિશાળ
અને સુંદર છે. પરંતુ શહેરની પોજો બહુજ
સાંકડી અને પ્રમાણમાં વિશેષ મંદી છે. અમદા-
વાદમાં પાણીની હાડમારીની શુભે પુષ્કળ છે.
જે ગ્રાટર વર્ક્સ છે એ અમદાવાદની પ્રજાને
જોઈતું પાણી પુરું પાડી નથી શકતું. એ કેટલા
વર્ષોની ફરીવાદ હજી સુધી અમદાવાદની-અસહ-
કારી-પ્રજાની મ્યુનીસીપાલિટીએ કાને ક્યમ
નહિં ધરી હોય એ પ્રેક્ષકને આશ્ચર્ય ઉપજાવ્યા વિના
ન રહે! શું પ્રજાને પાણી પુરું પાડવાનો પ્રશ્ન
ખીજા પ્રશ્નો કરતાં ગોણ મહત્વનો મણવામાં
આવ્યો હશે ?

અમદાવાદનો અપ્રતિમ ઉત્સાહ.

પરંતુ એ અમદાવાદ ડીસેમ્બરના છેલ્લા
સપ્તાહમાં કંઈ જોરજ આનંદ ઉત્સાહથી છલ-
કાતું-મહાકાતું દીસતું હતું. આજે એણે પોતાને
આંગણે મહાસભાને આમંત્રી-મહોત્સવ માંડ્યો
હતો અને એ મહોત્સવમાં પ્રાંતપ્રાંતથી મોંધેરા
અતિથિઓને નોતપાં હતાં. આ અતિથિઓને
સત્કારવા આખું અમદાવાદ પગભર થયેલ હતું.
“હું જેવા તેવા નગરનો શહેરી નથી” એ ભાવનાથી

પ્રેરિત પ્રત્યેક અમદાવાદી સ્ત્રી કે પુરુષ, વૃદ્ધ કે બાળ,
રંક કે રાખ પોતાના નગરને શોભાવે એવો સત્કાર
આપવામાંહોમાંહે જાણે હરીશાહ કરતા દેખાતા !
અમદાવાદ આવતી દરેક ટ્રેન દરદરના રથજોએથી
આ ઉત્સવમાં ભાગ લેવા આવતા પ્રતિનિધિઓ
અને પ્રેક્ષકોને મોટી સંખ્યામાં લાવતી. મહા-
સભાના કાર્યવાહકો એ પરાણાઓને હરેક રીતે
સવડ આપવા રસ્તાન પરજ સ્વયંસેવકો દ્વારા
ગાડી વગેરેનો બદોબસ્ત કરતા. શહેરમાં દાખલ
થતાં પ્રેક્ષકોને જાણે કોઈ રાજરાજવિનો રાજ્યા-
ભિષેક હોય અને તે પ્રસંગે નગરની જે રચનાં
યાય એવી રચના નજરે ચડતી. જ્યાં જુઓ ત્યાં
દેસપ્રેમ જાગવાનારાં અને માતૃશ્રમિની ભક્તિ પોષ-
નારા મત્રો કપડાંપર ભિખ ભિખ રંગોમાં ઘિતરી
લટકાવેલા દેખાતાં. આમાં કેટલાંક મત્રો તો મોરે
હમેશાં રાખવા જેવા-દણુ કરવાં જેવાં હતાં—
એટલુંજ નહિ પણ અમદાવાદીઓના ઉત્સાહને પૂર
આપ્યાં હતાં અને એમણે પોતપોતાની દુકાનોની
કિંમતી વસ્તુઓના તોરણોથી રસ્તા શણગારવામાં
જરાયે મણા ન હોતી રાખી. લોકનાયકોના સુંદર
ચિત્રો વિનાની તો કોઈ દુકાન ભાજ્યેજ નજરે
ચડે. અમદાવાદના રસ્તાઓ પર જાણે માનવ-
સમુદ્રજ ન ઉલટયો હોય એવું - શહેર ગાથ
રહેલ હતું.

મહાસભા મંડપ.

શહેરની બહાર જાણે કે એલીસ બીજની
ખીજ બાજુએ રાષ્ટ્રીય મહાસભાના મંડપ રચાયો
હતો. સાબરમતીના આ કિનારે અજેજ હકુમત
હેજાનું અમદાવાદ શહેર અને જાણે એક રાતમાંજ
વિચક્રમાંએ ઉજી કરેલું સાબરમતીને ખીજે કિનારે
સુંદર ખાદીનગર! એ મહાસભાના મંડપની
સંકેદ દિવાળો અને તેના કાંગરાઓ પૂલ ઉપરથીજ
દેખાવા માંડે છે. એ જોનારને પત્થરબાંધી કાંગરા-
વાળા કોઈ ભય કિલ્લાનોજ ભાસ આપતા
અમદાવાદ એના તણુ દરવાજાઓ માટે પ્રસિદ્ધ છે.

મહાસભાના કાર્યકર્તાઓએ આ અવલોકિતાના મુખ્ય દારને ત્રણ દરવાજાઓનું ૨૫ આપવાની રાજીજી રાખી હતી. આ મિત્રદાર "સ્વરાજ્યદાર" તરીકે ઓળખાતું. એના કાર્યરતોપર રિજીસ્ટ્રીની લાઇટ હોવાથી રતે એનો દેખાવ ધુવ ઊપરથી કાંપી ઓવજ લાખેતો. મહાસભામાં આવેલા વાતા-જુઓને વળી કુર સાતે જતું એટલા માટે "તાડ અને દેખાવ" ઓછીએ તો એ નગના એક આ-રવક અંગ તરીકે ત્યાં દેખાત.

મહાસભાના કાએવ કાર્યકર્તાઓ સુદિર્ઘદય અને રમિકતાને તો બુલે જ સાના ! એની સાદી રૂપે સિદ્ધાંતમાં પ્રવેશના જ એ બન્ધ મોગા-નમાં એક મુંદર બગીચો રચાયેલ હતો અને અંદર એક ડુવારો મોઢવાયો હતો. માત્ર આ ડિયાળામાં એ કે ડુવારાનો ઉપયોગ કરવાને લાખે જ કોઈ ઉત્તુક હોય. એ ડુવારાની તક્ષિકાની આસપાસની મતિઓમાંથી એક અમદશગના આચાર્ય મહાત્મા ગાંધીજીની જ હોય એમ લાગતી હતી. ગાંધીજીને ચરખો તો જ્યાં હોય ત્યાં હાજર હોય જ ! એ સિદ્ધાંતમાં મોખરે મોક્ષનો હતો અને એમાં પ્રવેશનાર પ્રવેક દિ'દોને વિજયના આ સાધનનું જાન આપતો.

ડુવારાની સાનેજ સુદેદ-નુનાથી રંગેની ખાદીના સર્પના પ્રકાશમાં ઓર જગણી હોના મુખપ્રવાળો વિશાળ, બન્ધ મહાસભાનો મંચલુ મકપ હતો. મુખ્ય દારમાંથી તેનાએ અને સ્વકારકારિણી સભાના સભ્યો માટે વચ્ચે હમી કરેલી ઉચી કરેલી પેટફોર્મના આકારની જગ્યાએ જતો આજુબાજુ પ્રાંતવાર પ્રતિનિધિઓને બેસવા દેવાની બુમિપર સાદીઓની બેઠકો રાખવામાં આવેલી હતી. પુરથી રેખાઓની પકિથી અને આ વેળા મહાસભાએ નિર્વાજલી આપી હતી. આપણી પૂગાન પદ્મિ પ્રમાણે રસમેલ આ બેઠકપર પચરખાને તો રથાન જ રોનું હોય ! અને જે પચરખાં બહાર જળવાયે

નહિ એટલા માટે અંદર પડેરી જતા દેતાની જૂટ ગમનાં સ્વચ્છતા કેમ જળવાય ! પગનું કાવ-હતોઓ કરાં ઓળા ચરોઢ દના ! એમની ચોધ રનાએ તો કરારતો રમ્મો મોજેલો હતો અને ઓછીજ નવજીવનમાં મરીન એ પડેલા જ મ પુકારી ચૂકયા દના કે પચરખાં પચેથી ઉતરી જમપમાં મારતા કે મો જોગવાં ! એને મારે વળી 'પચરખા કાપણી'ની પલ વ્યવસ્થા થતી જુમાઈ ન હોતી ! મહાસભાના દિવસે અવજવા નરને મંચીજના આ "૪૮૧"ને સગળ થતા અને પચરખા નમપમાં મારતા જોવાનું દરપ અતિ મનોદર અને આસ્વાદક હતું !

મંડપનો અંદરનો મુંદર પગ પળોજ પ્રભાવ યાગી હતો. કાએ બહુવિમળતા તો નહેતી હોતી જાણે એ જાન રિજ આજ પુત્રીપગ ઉતરેલ નંદનવન કે સ્વર્ગનું ઉદાગળ ન હોય એમ અદ-મેસનારને પકીરર થયા વિના ન રહે 'સ્વરાજ્યના લાવેને પોગનાનેમજ આપણી પાગ લીક વાનોતો ખવાય આપના અનેક ચિંતો લદ લાવેલા દનાં બાખ્યાન પીક પેટફોર્મની લાએ ઉત્તું કરેલું હતું પેટફોર્મને પુષ્પદારો વડ લલુ જારેલો હતો અને જે બાજુ જે મ જોગો દિ-દના કર્મચીર ચાધોજની અને મદસભાના પ્રમુખ દેશમંધુ દામની જીવની પ્રતિમાઓ જ ખરી ચર્ચત હોય એવો જામ આપનાં ચિત્રો દના. બાજુએ દિન્ને "સ્વરાજ્ય મારો જન્મ-સિદ્ધ કરક છે" એ મોહક મખતી દીશા આપનાર લોકમાનવનું જાણે લમણું જ જોવાને એવું તાદર. ખરથું ઉત્તું રાખવામાં આજુ હતું શુભરાતના પ્રવિદ ચિત્રકાર કાર્થ રાજન અથ કળા મદરેનમાં નજરે મદના કવિવર દાગેરતા કાર્થ અનિન્દ નાથ દાગેરની કમલેથી કલમ નિદાગજાનું સૌજાગ પગ વાતાજુઓને અદિ' પ્રાપ્ત થતું. સૌથી ખાન બેચતો તો મંડપના પ્રવેશદાર પર રાખેલો "કૃતિ" રમરજી" હતો. આ પાટીમાં ઉપર દાલની

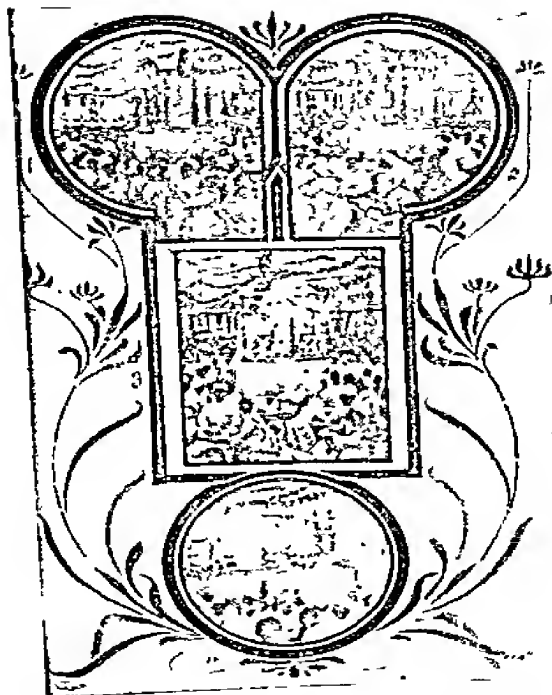
પ્રાદેશી દમનનીનિના બોમ ધર્મ પહેલા-દેશની
 ૧૯૬૫ર બ્રિટિશન યથેસા દેશનેતાઓ અને ખીન
 ૩ નિવાસીઓની નામાવધિ આપવામાં આવી
 હતી. એ બધું જોયું, પરંતુ એટલું ઉપર
 હિંમે સરહતો રાખવામાં આવેલો એટલ
 તો જોયો હતો જ હતો. આ " વિમાન " પર-
 નેશીન જાતુઓ માટે ખાસ રચાયું હતું.

મંડપની અદાર રાખી જાતુએ સમજેદસ્ત
 દમીટિ માટે એક ખાસ " હોલ " બનાવવામાં
 આવેલો હતો અને જાતુમાં યાદ ઉતારવા કે
 વિધાનિ લેવા વિધાની-ગૃહો (માદ-કારીની
 હુકમો) મોકલાવવામાં હતાં.

ખાદીનગર.

મુસ્લીમ નગરથી થોડે અંતરે સામયલ સાખ
 રૂપીઆની ખાદીથી ઉભું થયેલું આ સુંદર નગર
 ૧૦૦૦ હિન્દુ માત્રાજુઓના નિવાસ માટે તમાર
 કરવામાં આવેલું ! આ નગરની અદ્વિતીયતા અનુ-
 પમના એના પ્રયેક અંગમાં દટિગોચર થતી.
 એ નગરના સ્વચ્છ અને વિશાળ મહોદ્વાઓ
 નગર નું આદર અને શહેર નુપતાર, નગરના

આ સંસ્થાન એવા પછી કોણ સંકા ઉઠાવે કે
 હિંદુ એક રાષ્ટ્ર નથી કે હિંદીઓ માંદોમાંદો જ
 અંગ્રેજો જનાં સારા મંડી પડે ! છ હનર માલુમની
 રસોણ માટે સામગ્રીની વ્યવસ્થા ઉત્તમ પ્રકારની
 હતી. અમદાવદમાં અમણી, વસ્તી છનાં શહેરમાં
 દુધ કે શાક જગથે મોંઘા નહોતાં થયાં એ વ્યવસ્થાની
 ઉત્તમતાનો જ પુત્તાવો નહિ ! તો ખીનું હોય !
 ન્દાયા માટે પણ વ્યવસ્થા સતોપકારક હતી.
 સૌથી ઉત્તમ પ્રકારની નવી જ હતી વ્યવસ્થાતો
 બનતી હતી. બનતું " ગાંધીશાની " હતાં,
 એટલે પ્રતિનિધિઓએ જોયો ભરી પૂજ
 નાંખી જ અદાર નીકળવાનું ! આ જગા નું
 નું તો સાગનું, પરંતુ એથી જે સ્વચ્છતા
 જગવાદ છે, તેથી હર વખતે જલો નવા જ
 જગદમાં જતા હદએ એવો અનુભવ હર્ષ
 જનારા પ્રતિનિધિઓ " ગાંધી શાદી " જગદનું
 મદત્ત અદાબર સમજવા તો હશે જ ! ખાદીનગર
 મદત્તખાટની મનોદટિ-સ્વચ્છતાદિને ધરતી તથા-
 મર પ્રયત્ન કરી દેખાવું હતું. એમાં ખાદીનગર
 વચ્ચે આવેલી " ગાંધી મંડપી " આગળ કલા-

ફોટો] ૩૬ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભા [મી ભાગીચા ગોરામસ્તુડીમે
 બાસપીડ—ન. ૧ શ્રીમતિ સરોજની નાયકુ ન. ૨ દલીપ અગ્રમચમાન
 ન. ૩ શ્રીવીરવગાઈ પટેલ ન. ૪ મીમ આમ્યામ લેવમર,
 પ્રમરોપાન આરણ આપના.

(સવ દક્ષ ગ્રાધિન)

ગન્યા ગાંધી મારણના, અને સસ મદિ એવા;
અમારી ટેક જગ્યાના, મરીલરા થયા થેના.
દીધો છે મન ગાંધીએ, સગીને છનનુ મગનુ.
સગીને દુ ખાંધી તરવુ, ન દુ ખોંધી કરો ટરવુ

તરાવે યા હુઆટે કે, અમેને ભીમા ખાલો;
અમારે ટવવુ મરવુ, હવે ગાંધીજીની સાથે
મીથુન દાન કરે છે તેમ "ભાગીન સંસ્કૃતિ ઉદર
કદાચેવી વિદેશી સંસ્કૃતિની સાથે ટકા છુટવા,"
માગનમાં આત્મ સાક્ષાત્કાર થય અને માનવ
ભરી રીતે પોતાનુ વ્યક્તિત્વ પ્રગટાવે એની
વિનિર્મા સુક્રા અને જે અધ પતન એવા છાનના
નરાને શોધી ગયું છે એને દાખવા બાદનનો મતભે
આત્મા કહ્યો છે-આનંદાદ કરી રહ્યા છે;
ગાંધીજી એ જાદના આત્મા છે આ સમજનારને
ગાંધીજી એમના સત્ત્વ રસપ્રમા મહત્ત્વ એજ માય ।

('આ સેખનો આકર્ષક ભાગ પુષ્કળ ફેરો માથે આપના અંકમા આપવામા આવશે.)

આદીનગરનુ વર્ણન કરના એક દ બે ગ્રીસી
વાનો વિચરતી ન જોએ. આની નગરમાં કયરો
રસ્તાએ ઉપર ન પડે એ માટે જોગી કાળજી
લેવાઈ તેટલી જ એ કયરો અમવામ ભેગો
મઈ મંડ્યાક કે ગવડી ન પેગ કરે એ માટે
કાર્પકલાંએને એક નીત ભાગ સુક્રો-કયરો
એકડો થય એટલો બધાએ આખો દિવસ એક
જાહીમા જળનો મેડે! આ વ્યવસ્થા જે ગામ-
કે-શહેરો-મજા અને અવસ્થાથી પીડાના
દોષ એ અનુકુળ કરે ભો! એ ભરી ભો અધે
મહાસમાધી પદ રેશા દરેક દિનનીના મનનો
દેા, દિ સા, અવિશ્વાસ રૂપી મેરાજ બાળી બરમ
ન કળી હેવ-એમના મન વધુ વિચુદ કરવાને
આ બાજ મેવના દહન સાથે મનનો મેન બાળવા
અવરતી ન દોષ એમ લાગનુ ।

મરાઠર અજમેરવાસ વેદરાજનો

પૌષ્ટિક પાક.

મુંજના મેરોને યી ૧ મેમેરમા આમ ઉમશ
પેદક ચીજ જવયેજ તદજ મળી છે રાની આ
ધોળની રાજપુતાનાની દર આ મેડી ખાત
ધાવ છે. અનર અંતરુપી આ પાક અને છે.

પૌષ્ટિક પાક સેવનવિધિ.

સપાગમા અને રાતના એક ચોળી ખાતી ઉપર
૫ રીર મરમ દુધ પી. વી કુક, મલા-, ફગ,
રિમેકે ખુન ખાનુ મધુ પચી જમે આખો દિવસ
અને તે પ્રમાણમા થોડું થોડું દુધ પીના રહેા.
૪-૪ દિનમાં ૪-૫ રીર દુધ પચી જવા માડશે.

અનજ નાં અને ભોડી વધમા લાખશે. આ રાંમન ચર્ચાજમે. અપા રાકન વધશે. અભયપં
પાળવાથી સરીરને ગરુ વાળ થો. દર અકરાડીએ ર દેાડ વજન વધશે આની ચી તે એાડી ખાતી.

મગરાનુ કેરાનું અજમેરવાસા વેદરાજ
રંદર દિવસના ખારાકના ડબાની રીક ર રેમ
નરનાપણ મંદિરની બાજુમાં કાસખરોડા મુખ્ય નં. ૨

રશીયાની રાણી.

લેખક:- તારાચંદ્ર પોપટવાસ અકાલજી, એલ. ટી. એમ.

કોઈ એને સ્ત્રી સ્વપુત્રીન કહે છે તો કોઈ રશીયાની લેનીન ઓફ આર્ક ગણે છે. કોઈ તેને સ્ત્રી નેપોલીયનની ઉપમા આપે છે તો કોઈ તેને ધ્રુવાન ધી ટેરીબલ (લયંકર ધ્રુવાન) ની ઉપાધિ આપે છે. પરંતુ એતો એવી કોઈ ઉપમા ધારતી નથી. એતો માત્ર સૌંદર્ય અને સાદાઈની ભૂતિ છે. એનું નામ ઓલ્ગા ગોરોકીફ!

એ લેનીનની છાયા છે, લેનીનનો જમણો હાથ છે, અરે એતો રશીયાની રાણી છે. રશીયાના ઝારે જે સત્તા કંઠી નહિ ભોગવી હોય તેવી-તેના કરતાં પણ પધારે સત્તા આ મુંદરીના હાથમાં છે!

તેના મિત્રો કહે છે કે તેની સાથે પ્રથમ પરિચયમાં આવનારને એ વિચિત્રતાની ભૂતિ જણાય છે, પરંતુ તેની સાથે એકાદ વખત વાત કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો, કે તરત તેનું હૃદય સ્પષ્ટ સમજી શકાય છે!

એ સર્વ સામાન્ય ભોગવટાની દિમાયતી છે જેને કૉમ્યુનીઝમ (Communism) કહે છે. એને માટે એ પોતાના પ્રાણ પાથરે છે. એ વિચયની ચર્ચા કરતાં તેના અંતરના તાર રજૂ થાય છે અને એના મુખઉપર કંઈ અનેકા ઉત્સાહની ન્યોતી ઝગહગે છે.

કમ્યુનીઝમની વાત ન હોય સારે ઓલ્ગા બહુ થોડું બોલે છે. હા, બ્યારે લેનીન તેની પાસે હોય ત્યારે તો તેની વાણીનો પ્રવાહ વલ્લ ન કરે. લેનીન તેને હૃદયપૂર્વક સ્વાધ છે, ઓલ્ગાને લેનીનની લગની લાગી છે. બન્ને રશીયાનો કાણુ પોતાના હાથમાં રાખે છે-એ જેમાંથી ઓલ્ગાની સત્તા વિશેષ પ્રજળે છે!

ઓલ્ગાનું છવન દુઃખમય હતું. એના જન્મ મધ્ય રશીયામાં થયો હતો. એના માબાપ ખેડૂત

હતા અને રંક અવસ્થામાં દિવસો નિર્ગમન કરતા હતા. બ્યારે પહેલો બળવો બગ્યો સારે તેને અને તેના માબાપને તેમના રંક ગૃહમાંથી કાઢી મૂકવામાં આવ્યા અને ટાઢમાં કકળતાં તેના માબાપ મરણ થયો. આઠશાહી લશ્કરજ પોતાના માબાપના મૃત્યુના કારણભૂત હતું એ માન્યતા ઓલ્ગાના મગજમાંથી કહિ પણ ભૂસાઈ નહિ, રાજવંશ જેવો શબ્દ સાંભળતાં જ તેને વેરની ધુન આવે છે અને તેનું છવન એ વેરના સંકલ્પમાં જ વ્યતિત થાય છે. પ્રજાતંત્રના પોતાના વિચાર વિરૂદ્ધ કોઈ વાત તેનાથી સહી શકાતી નથી.

મુઢ દરમિયાન તે રશીયન સ્ત્રીઓની પલટણની સલાસદ હતી. તેને કનલની પદવી મળતાં પોતાના તાબાની સ્ત્રીઓ ઉપર પોતાની સત્તા તેણે જમાવવા માંડી.

તેણે જ્યાં ત્યાં સોશીયાલીઝમ સામાન્ય સ્ત્રામિત્વનો ઉપદેશ આપવા માંડ્યો. લેનીને ઝપાટા બંધ પોતાની સત્તા જમાવી ત્યારે ઓલ્ગા પોતાની પલટણ સાથે પેટ્રોગ્રેડ ગઇ. લેનીનને મળી, અને પોતાની તમામ સ્ત્રી સૈનિકાઓ સાથે પોતાની સેવા તેને અર્પણ કરવા કંઠ્ય ત્યારથી લેનીન અને ઓલ્ગા એકતાન બની કાર્ય કરે છે.

લેનીન તેની સાથે લગ્ન કરવા અત્યંત ઉત્સુક છે. પણ ઓલ્ગાએ અનેકવાર તેને ના કહી છે. “પ્રજાસત્તાક રાજ્ય માટે કાર્ય કરવા મારે સ્વતંત્ર-છુટાળું રહેવું જોઈએ; અને સાંસારિક ઉપાધિમાં મટવાઈ જઈ કર્તવ્યવિમુખ ન થવાં એ માટે સાવધાન રહેવું જોઈએ” એમ તે વારંવાર કહે છે દુનિયાની દૃષ્ટિએ લેનીન અને ઓલ્ગા એકમેકના મિત્રો છે. અંતરથી બન્ને

હાથ છે. લેનીનની હજી વિદ્વદ્ધ પણ પોતાનો કાર્ય કરી લેનાર ઓ કાંઈ પણ હોયતો તે માત્ર જોઈ શકાય છે, લેનીને ધક્કોવાર રવીકાચું છે કે જોઈ શકાયની ભવિષ્યવાણી ખરી પડી છે.

ટ્રેડરશી અને લેનીનની વચ્ચે ચક્રમક્રમ કરી સારે તે લેનીને પ્રમુખસ્થાનેથી ઉઘાટી પાછા કચરકરી જગ વાપરવાના વિચારમાં હતો, પરંતુ જોઈ શકાયે એ કાવતું ગોપી હતું. તે ચોરસમાં ટ્રેડરશીની જોડીસમાં ગઈ અને તેની ટેવજ પાસે તેની સામે ઉભી રહી.

“જોઈ શકાયું તું શા માટે આવી કાંઈ તો પાછું કે કેવું જૂન આવ્યું, અરે પણ તું અહીં આવી કેવી રીતે?” તેણે પ્રશ્ન કર્યો.

લશ્કરના અને કઠોર મનુષ્યોના હલવના તોફાન કમાવનારી અંખો તેના ઉપર તાજાં જોઈ શકાયે ઉભી રહી. ધીમેધી પોતાના ગળવામાંથી તેણે એક રીતોડવર કાઢી અને તેની સામે ટેમજ ઉપર મૂકી.

જોઈ શકાયે હતું, “જાણ, તમારી જોઈસમાં આવી તેટલીજ રહેણાંથી તમારી પુનિએ પણ હું પામી જઈ છું. આ તમને ખાલી ભેટ છે—કા તો એ અથવા તો સારી વસ્તુ.”

એકપણ વધારે કાંઈ ઉચ્ચારવાનું—ઉત્તરની રાહ એવા વિના તેણે પીઠ ફેરવી અને ત્વરાથી ચાલી ગઈ. જતાં પડેલા પોતે ટ્રેડરશીને આવેલા સ્થિતિનારો મમો સમિતિવાની આસાપા પાંચેક મીનીટ ખાસજા બદલ ઉભી રહી, પણ કંઈ ન થઈ શક્યું.

જોઈ શકાયે લેનીન પાસે ગઈ અને તેને જણાવ્યું. કે ટ્રેડરશી ફરીથી માથું ઉંચું નહિ કરી શકે, જોઈ શકાયની વચ્ચે સાચી જ નિવડી. તેણે આપેલી ‘દેરેદેશથી અધ્યયન કરવાની ટ્રેડરશીમાં તાગાન નેણી’ જોઈ શકાયના જવને સીધે તેના કાચવડિયા ખાંડે આપ્યો.

જોઈ શકાયે ચોરસમાં જોઈ શકાયેની મૂર્તિ છે, પરંતુ એ જોઈ શકાયેના પ્રભાવથી પોતાના યતુઓને સારણે લાવવાનો વિચાર તે કદી કરતી નથી. પોતાના અંતરે લેનીનના વિરોધીઓ સાથે તેણે વર્તન બદલ જેવું કંઈ હોય છે. જ્યારે જ્યારે લશ્કરમાં નિરાશા કે નિર્જાનના સંચાર થાય છે ત્યારે જોઈ શકાયે ત્યાં જાય છે અને તેની હાજરી તેઓનાં હૃદયમાં ઉત્સાહ રેડે છે.

લેનીનને આ રૂપ સ્વેચ્છા પ્રથમ દર્શન થતું ત્યારથીજ તે તેનો પ્રસંગ બન્યો છે. નાના બાળક ઉપર સત્તા ચપાવતી હોય તેમ તે લેનીનની ઉપર સત્તા જોવાયે છે.

લેનીનના સંસ્પર્શમાં આવનારાઓ તેના વર્તનથી આશ્ચર્યચકિત થાય છે. ગમે તેટલો તે ઉત્કેષાઈ ગયો હોય તો પણ જોઈ શકાયે આવી કે તે બાંધિક પુનરિની માફક તેના તરફ વળે છે.

તેની સહાય અને સદચાર રહે પોતે શુભારી મેસે એ વિચારથી તે જાડું લાગ્યું રહે છે. તેની સહાયના પરિવર્તન પ્રથમ ચાર માસમાં ‘રેડઆર્મી’ ના ચાર પુલાન અમરદારોને તેણે ‘જેવશ’ ના જ્ઞાનાથી શિક્ષા કરી. તેમની ખરો દોષ એટલોજ કે તેમણે જોઈ શકાયે ઉપર મીઠી (1) નજર નાંખી હતી.

જોઈ શકાયેની આ જ્ઞાન-પ્રજ્વળ સત્તા કર્યા સુધી અપરો 1 રશીયાના કારજવારના વ્યવહારીઓ કહે છે કે જ્યાં સુધી લેનીન સત્તાધારી છે ત્યાં સુધીજ પડી તો જોઈ શકાયે લેનીનને પણ ત્યાગ કરે, કારણ જોઈ શકાયે લેનીન સિવાય કોઈ પણ પ્રિય વસ્તુ છે અને તે સત્તા 1 રશીયાની સેના કરતી એ એનો આરોહ છે. આખી પ્રજા ઉપર સત્તા ચપાવનાર જે રાજા પણ સી આખી પુનિ-માર્ગ અત્યારે હોય તો તે માત્ર જોઈ શકાય છે 1 એકો વિચાર કરે છે કે જોલ વાંની વધતી આ પ્રજા મેલિકા બીને શું કદી જોલાવતી લેનીનની સહચારિણી કે રશીયાની રાણી 1

ચિત્રકાર મી. મુન્દરરાવ ગોસ્વામી.

(ગતારના પૃષ્ઠ ૩૭૮, પ્રકરણ ૧૦ માનું સાધન રહ્યોના પૃષ્ઠ પરથી.)

આગલા પ્રકરણોના હુક સાર.

પ્રવીણ એક સંસ્કારી કેળવણી પણ નિર્ધન અને પોતાની નિર્ધનતા ટાળવામાં આજસુ યુવક છે. તે પોતાની પત્નિ પ્રપદા જે એક ગાય જેવી ગરીબ હિન્દુ બાળા છે તેને આદી શકનો નથી. સાહિલ અને કળાની મધુર સ્વપ્નચિત્રમાં રમતાં આ યુવાન વ્યવહારને નથી સ્વમગ્ન શકતો. પોતાની સ્ત્રી ગરીબ માળાપત્ની અને સ્વભાવે ગરીબ હોવાથીજ તેની ગરીબ શૃદ્ધતી દીક નભે છે. પોતાની શાળી માતાની દીક સારવાર થાય છે એ તેનાથી નથી સ્વમગ્ન. તે એક સાહિલચિત્રની પ્રેમસીની શોધમાં શાળી બની ઘરથી વિરાગી બને છે.

તેના બાલમિત્ર ભગવતીનું લગ્ન થયું છે. અને તેની મનોદા પત્નિ પ્રથમ વાર પતિ ગૃહે આવી છે. પ્રવીણ તેનું રૂપ, બાલવીર્ય અને આરોગ્ય જોઈ મુગ્ધ થાય છે તે સમયે છે કે એ પાપ છે પણ પોતાના વિકારોપર ને સંવમ મેળવી શકતો નથી. ભગવતીની નિર્દોષતા અને તેની માતાની સદગતિ આ પાતકના અભિમાં ધીની ગરજ સારે છે.

અગત્યની સૂચના.

એમ. સી. પટેલ નામે જાહેર ખબરના એજન્ટનું કામ કરનાર કોઈ આસામી મંદવી શુભરાતના લગ્નગમ વસુલ કરે છે એમ અમને જણાયું છે. તેથી સંવને ખબર આપવાની કે અમારો કોઈ પણ એજન્ટ નથી. માત્રક યનારાઓએ પત્ર લખી અંગર આરીસામાં માળસ મોકલી માત્રક થવું.

“ મેનેજર ”

ગરવી શુભરાત.

“ મહા ભગવતી તેને નિરૂપર કરી રહો છે. તે મંભીરનાથી મોટો: “ ભગવતી તારાપર પ્રકાશ નથી આવ્યા, નહિ તો તને જાણતે કે માત્ર પ્યારથી જ પ્યાર નથી મળતો. પ્યારને પ્રાપ્ત કરવાની બીજ પશુ એક વસ્તુ છે.”

ભગવતી એ અવિશ્વાસની અદાનનાથી કહ્યું: “ તે શું છે ? ”

પ્રતીજ્ઞાથી બોલી જવાયું: “ રૂપ. ” પરંતુ આ બે વ્યક્તિઓ નાનો સમયે સખ્દ મ્હેંપાથી નિઃશંકા પહેલા તેને જે વિશ્વાસ દેતો તે એ સખ્દ નિઃશંકાની સાથે જતો રમ્યો.

“ ભગવતીએ તીવ્રતાથી કહ્યું: “ રૂપ, શું રૂપ ? ” પ્રતીજ્ઞ દલદલપૂર્વક એમ ન કરી શક્યો કે “ હા રૂપ. ” તેના મનમાં વિશ્વાસ આવી ગયો કે એ સિદ્ધાંત ખોટો છે. પણ હમણા આ જ ફાલે બા વાત-તેને જાણાઈ છે. તે એક મનરાયલા મનુષ્યની પેઠે ભગવતીની તરફ જોતા કાળેલભય-ભેનીએ કહ્યું: “ ત્યારે તો મારી સ્ત્રી સાથે મારે પ્યાર ફરેલો ન એછેલો અને હું પણ મને પ્યાર નહિ કરતો દોષ. કારણ કે રૂપની તો મારામાં પશુ તંગી છે.”

પ્રતીજ્ઞ કાજવાર મોત રમ્યો, પછી બોલ્યો: “ ભગવતી, આપણે એક બીજના સુખમર સામે જ રેલા છીએ અયપણની દેરની એરી જ દોષ છે. આપણે પરસ્પરના દુઃખ એક બીજને કહેવાના જાણ્યાની નથી. ખરી વાત તો એ છે કે આપણે પારંપર પ્યાર કરતાં સુખી નથી. તું સુખી અને પછોજ સદૃઢ છે. માટે દુઃખ સંભાગી તને કુખી કરવાની મારી કમળા નથી હમણા તને નહું સુખ પણ ઠારપૂર મળ્યું છે એ બાનિ જ્ઞાનકેવી વાત છે.” એટલું કહી તેણે મંદ દારૂ કરી ભગવતીનો પ્યારથી હાથ પકડી લીધો. ભગવતીએ ઉદાસ મર્મ પ્રતીજ્ઞના મગામાં દાખનાથી કહ્યું: “ સાહ, તું મારી સાથે હાલમાં મેંદ રાખશે એરી અઘા મહેળા. તને જરૂર મનની વાત

કહેવી-માટે. ” પ્રતીજ્ઞની આબોધાં આંસુ આરી મથા. તે બોલ્યો: “ તું જ તે વાતને પૂછવા અધિકારી-છે ભગવતી. કમર તને સુખી રાખે, મીરે છીરે હું તને બધું કહીશ. ” તે પછી બન્ને મિત્રે બૂદા પડા.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

ભગવતીએ અન્દર આરી એણે કે સુખદા અને વડુ જાની જાની વાતો કરી રહી છે. તેણે હરતાં હરતાં કહ્યું: “ જાબીજી તમરતે.”

સુખદાએ સંકોચથી માથાતું વચ્ચ સંભળા અને જરા હસીને કહ્યું: “ તમે જો વડુને એક દિવસ પણ મહાર નથી મેલકતા. શું તે તમારી જ છે ? ”

ભગવતીએ હમીને કહ્યું: “ શું મોઢણું ? તે રસ્તો ખૂરી જાય છે. રસ્તામાંથી કોઇ પકડી લઈ જાય તેના માટે કંઈ શું અને એનો આ દાખીની કંઈ જોયો મુંપક રાત દિવસ લાખુ બેંચમાં જ રહે છે.”

વહ્યે લજ્જાતુ હાસ્ય દરતા તીરછી દરિયા સ્વામીને જોના કહ્યું: “ ચાલો હોઠો અંદિધી. આ માટે આવ્યા છો ? પોતાનું કામ કરો.”

ભગવતીએ સુખદાને ફરીવારના રૂપમાં કહ્યું: “ જુવો. માખી તમારી વડુને કુ જરા પણ નથી મથતો.” સુખદા હસીને વડુ તરફ જોવા લાગી. વડુએ ડિમિમ કોપથી કહ્યું: “ માસલા યામો અદિયાં આને તમારી જોડી ક્યા છે ? ”

ભગવતીએ હસીને કહ્યું: “ સારી વાત છે.” એટલું કહી ચાલ્યો ગયો. તેણે પીઠ ફેરવી કે વડુએ કહ્યું: “ ધરમા કુવા અને ખારા સિવાય બીજું કંઈ સમજ્યા જ નથી. જ્યારે જોઇએ ત્યારે આ જોડી ફરી જ કરે છે.”

સુખદાએ પણ કહ્યું “ એમની પણ મિત્ર, કતા છે. પણ જે વાતને કહેતાં વડુ ઉભ્યા-કમી કમરાઈ મઠ હતી તેજ વાત કહેતાં સુખદા કુખમાં રૂખી મઠ.

ચિત્રકાર શ્રી. સુંદરરાવ એનકકર.
(ગતારકના પૃષ્ઠ ૩૭૦, પ્રકરણ ૧૦ માનું સાધન રહામેના પૃષ્ઠ પરથી.)

આગલા પ્રકરણના હુક સાર.

પ્રવીણ એક સંસ્કારી કેળવણી પછી નિર્ધન અને પોતાની નિર્ધનતા દાખવામાં આગસ્ટ સુધે છે. તે પોતાની પતિન સખદા જે એક ગાય જેવી ગરીબ હિન્દુ ખાજા છે તેને આહી રાકે નો નથી સાહિલ અને કળાની મધુર સ્વપ્નસંદિમાં રમનારો આ યુવાન બચ્ચારને નથી રહમત શકતો. પોતાની સ્ત્રી ગરીબ માળાપની અને સ્વચ્છ ગરીબ હોવાથીજ તેની ગરીબ ગૃહસ્ત્રી હીક નંમે છે. પોતાની શેગી માતાની હીક સારવાર થાય છે એ તેનાથી નથી રહમતનું. તે એક સાહિલસૃષ્ટિની પ્રેયસીની સોધમાં શેગી બની ઘરથી વિરાગી બને છે.

તેના આકર્ષિત ભગવતીનું લક્ષ થયું છે. અને તેની નવોડા પત્નિ પ્રથમ વાર પતિ ગૃહે વ્યાધી છે. પ્રવીણ તેનું રૂપ, બાલકાવય અને આરોગ્ય જોઈ મુગ્ધ થાય છે તે સમયે છે કે એ પાપ છે પણ પોતાના વિકારોપર ને સંવમ મેળવી શકતો નથી. ભગવતીની નિર્દોષતા અને તેની માતાની સરસતા આ પાતકના અગ્નિમાં ધીની ગરજ સારે છે.

અગત્યની સૂચના.

એમ. સી. પટેલ નામે બહેર ખચરના એન્ટનું કામ કરનાર કોઈ આસામી ગરબી ગુજરાતના સવાજમ વસુક કરે છે એમ અમને જણાયું છે. તેથી સરને ખચર આપવાની કે અમારે કોઈ પણ એન્ટ નથી. માત્ર ધનારાઓએ પત્ર લખી અગર આસીસમાં માનુષ્ય મોકલી આપક થયું.

“ મેનેગર ”
ગરવી ગુજરાત.

ઘરેઘરમાં પુષ્પમાળા હેર ઓઢિ નાં જ વખાણ થાય છે,
દરેક લોકો લવનાઈટની જ તારીફ કરે છે.
કેસાક મીત્રો, મીત્રોમાં કહે છે કે,

પુષ્પમાળા ઓઢિમાં એવી તો કરામત છે. કરે છે તર
મગજ મીત્રો ખરી તો આમ બાબત છે.
પુષ્પમાળા હેર ઓઢિ એક વખત તો મગારી જીવો, કીં ફક્ત
બાલકોના રૂપોમાં જ છે.

લવનાઈટની કીમત કંઈ
ઝાઝી નથી. બાટલીના
ફક્ત રૂપીયા. ૪ છે.

લખો. મોહનલાલની
કુંપની. ભાજપાલા
લેન. મુંબઈ નં. ૩

રસસિંદુર, અન્ન કે, દેશર, કસ્તુરી અને બીજાં દીપન પાચન તથા પૌષ્ટિક
ઔષધ મેળવી લીધાં, રસદાર, અમન સરખાં આમળાં માંથી બનેલેલું.

કેસરી છવન

મહારસાયન

મહારસાયન નવછવન આપે છે.

કેસરીછવન મહારસાયન છે.

કેસરીછવન નવછવન આપે છે.

નવ છવન આપનાર

સર્વે મનુષ્યાં

માતાં સર્ગ

નગળાં સળગા

નાનાં મોટા

શ્રી પુત્ર

સૌજી.

વાપરવા લાયક

કેસરી છવન વિશેષુ ખાસ

માદિતી પત્ર તાજાં મંગાવો.

ઝંડુ ડામરિયુટિકલ વર્ક્સ, લો.

—કાનખાનું—

—મુખ્ય દુકાન—

એવી-૨૦ રોડ, મુંબઈ નં. ૧૩.

જુની લાટિવા મહાજનવાડી, કાનખાદેરી.

૫ એકના રૂપિયા માંચ, રતલ ચર્માના રૂપિયા પાંચાચલ,

સ્તવપાનો રૂપિયા દે.દ.

વેદિક દવાગૃહ સુશીપન તજાં મંગાવો.

સ્ટીમ કોલ ક્યાંથી ખરીદશો?

બંગાલ કોલ
રબલ કોલ
રમીથી કોલ
હાલ કોલ
સોફ્ટ કોલ
વેલ્શ કોલ

મોલસાની ખરીદી અને કારખાના-
ઓમાં સપ્લાય કરાવવાનો.
અને નોર્થવેસ્ટી કોલ
બે ખરીદી આપ-
નારાઓ.

અહીં કનવી ઓછો મોડેર કલુન કરવામાં આવેલો નહિ.

રેલવે-ઓફ ઇન્ડિયા.

દોન બરબન્ટ અને કોલોયરી એજન્ટ

નં ૬૬ હોલી ચર્ચલાઇટ મુન્ડર.

દેનામ રૂપિયા ૫૦૦૦

મેયું તેજ સેયું છે.

દાનને જડ મુજમાંથી ઉમેરવાર.

સીંગરમેન્ટન વાપરે.

અમારા મુખ્ય કારને માટે અત્યુત્તમ પુરવાર થયેલ છે અને તેની કારને જડમુજથી ઉમેરી નાખે છે, અખર દવામાં અને કિંમતમાં મળતા મળતા વાપરી કંટાળ્યા દે. તે જરૂર એકવાર સીંગરમેન્ટન વાપરને અને તેની મળતામળતી વાપરનાર જનને, સીંગરમેન્ટન વાપરવાથી દારૂ / સીંગર થતા સખર નથી, જે તમે દારૂ-પીગાતા દે. તે જરૂર આગે તે આગે મંગાની ખાતો કરે. પણ પોતા વાપરને વાદ વાદ પુનરે છે. અસખર અસીંગરમેન્ટન મળ્યા છે.

તેની સીંગર વાર આવતા છે. અર કિ મન બે દે બોલુ દવાએવતા પ્રમાણમાં વધારે પાતલી અખાલ પાતુ દેવેલ પલુ વધારે પડેલો થય છે, તે બુલુવુ લેલુ નથી. આ દવા વાપરને છે તેમ કહેવામાં બધું આવી જાય છે.

અસખર સીંગર પુરો સીંગરમેન્ટન વાપરને તેની વધારેલા નાનુ વાપર છે. વીન મેસેલીન વાગા બેગમેન્ટન મળ્યા વધારે કલુ અમારા સીંગરને વાપરે અને અમારા મળ્યામાં મેસેલીન અર છે જેનુ સળીન અને દેવ રનેલ. પાંચ હુબરુન દેનામ અરવા અમારા બધાએ હીએ. કોમન સીંગરની આર આવતા હી પી. પેરે / લુડ.

એજન્ટ-સીંગર હીએ, દેલીયન મેડીકલ સીંગર, બાવનમન. (કી ખાતો)

ઈનામ રૂપીયા એક હજાર

શીયાળાની રતુને માટે ખાસ.

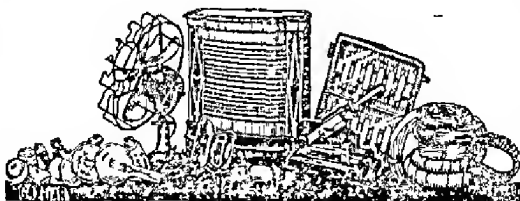
વિટેલોન

વિટેલોન બીજા બધી પેાલીક દવાઓ કરતાં તત્તલ લુહી પ્રકારની બનાવટ છે. ખાસ તેવાર પ્રીક્રીપચનની બનાવવામાં આવે છે. તેની અંદર લોમ, અરીસ, વજનાય વિગેરે જેવી તેમજ નુકસાનકારક વસ્તુઓનો બીજકુચ સમાવેશ થતો નથી. તેમજ ખાસ રોક્ષ ડોક્ટરની દેખરેખ નીચે બનાવવામાં આવે છે. તેથી કરીને 'વિટેલોન' લેવામાં કશો વધો નથી. શીયાળાની રતુ દરે શરૂ થયે સુધી જે. શીયાળો એજ પેાલીક દવા લેવાની ખાસ રતુ છે. એટલે કે શીયાળામાં ક્રીપીક્રી વિટેલોનની એકજ સીટી આખા વરસને માટે ઘરીરની નાકન બચાવી રાખે છે. વિટેલોનનો ખાસ ગુણ એજ છે કે મનમે તેવા અકુસની ઉપાયો વડે યુગાવેલું પુરુષાવ પાછું આપી ઘરીરનાં તમામ રોગો દુર કરી નેરોની મીઠાસ દુર કરી નેરોદિની કાચાકમાં વધારો કરે છે. અપચા અને અકુસની રીપાકેદુર કરી ઘરીરમાંથી આગસ કાઢી નાંખીને ઘરીરમાં રહુનિ લાવે છે. મનને સદા પ્રકુષ્ઠ તથા આનંદમાં રાખે છે. તથા લીધેને પ્રમાણમાં વધારી પણ વનારી અગ્ર પુરુષનાં નામને કાવક બનાવે છે.

'વિટેલોન' મોટા અમરકારો, યુદોષીયન આર્થ્રો-ટો તેમજ શુદ્ધો મંઝાલીને વાપરે છે, તેના ખાસ કોઈકે દગારી પાસે આપીની માટે છે. (એક પેટર કાઢે લખી અમારી મોપરી મંઝાલો) આ શીયાળાની રતુમાં એક વાર વાપરી ખાતી કરી લુવો કે 'વિટેલોન' કરી અમરકારીક દવા છે વગી શીયાળાની રતુમાં વેચાણ માટે ખાસ રૂપીયા એક હજારની હનામી રીકારો કરી છે જે દરેક ખરીદનારને વિટેલોન સીટી સાથે સુરત વાપવામાં આવશે હનામ મેટા શુદ્ધો તથા અમરકારીની અમર વેચવામાં આવશે. માટે જાણેલા રતુ રૂપીયા તમારા ઘરીરમાંના પર કરી નેરોવા રોગોને દાંડી કારો. એટલુંજ નહિ પણ જેવી કોમરુડી કીમતનુ હનામ પણ વાપરશે. વાપરી તક રીપાર નહિ મો માટે આજેજ 'વિટેલોન' ની એકજ સીટી મંઝાલી ખાતી કરશે. પણ વ્યવહાર ખાનગી રાખવામાં આવશે. અદિનો દીવસ સાથે તેરકી સાઠ મોળીની રીકીના આવ રૂપીયા દસ પોરેકજ બહુ.

ઈન્ડીયન મેડીકલ ડીપો.

ભાવનગર (કાઠીયાવાડ.)

ટેબીલ નં. ૩૭૩૮.

ટેબીલારીક એડેસ *Tablefan*

ફીલિંગ કેમ કરવી તે સલાહ સર્વે જાણી દેશે,
અને ફીલિંગને સામાન તે અકબર અપલી દેશે.

વીજળીના સામાનનું પ્રદર્શન.

તમોને મફત જોવું હોય તો અમારે ત્યાં પધારો.

જાણીતા ફીલીપ્સ મેકરના નાઈટ

લેમ્પનો મોટો જથ્થો આવેલો છે.

નવી ડિઝાઈનના ફેન્સી કલગારાના ઇલેક્ટ્રીકના જુભરો તથા એક્ટરા વગરેનો નવો
રોક અમારા એજન્ટ બોલીમીયાથી મોકલ્યો છે આવો અને જોઈ આવ

અકબરઅલી તાજસાઈ,

૧૨૭ બોખા બગીચા, મુંબઈ ૩

એડલર મોટર કાર્સ.

ટેલીફોન નંબર

૧૮૭૦

તારણ સરનામું

"Ravasia."

ટા
ઈ
પ
રા
ઈ
ટ
ર.
દરેક જાતના રંગો.

—:O:—

મોટરકાર

ગેસ ઇન્જન

વિગેરે માટે

શૂરજી વલ્લભદાસની

કંપની.

મુખ્ય ઓફિસ ૫૦ ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ—ફોર્ટ,

મુંબઈ.

એડલર લોરીઝ.

ગરવી ગુજરાત

ગરવી
સરેકમ ધનો દે
૧૯૨૨ એકાદ પાઠ

દાવડાની સ્વદેશી ચીમની

લાંગતી કે તૂટતી નથી.

આ દાવડાની ચીમની અવરખતી બનાવેલી હોવાથી પાણી, દવા કે ગમે તેટલી લાઇટ વધી જાય તો પણ તકડતી નથી. આથી વાપરનારાઓને પૈસાનો ધોળાજ ખચાવ થાય છે. એક ચીમની વરસ સુધી ચાલે છે.

વેપારીઓને સારું કમીશન આપવામાં આવે છે.

દરેક જાતના લેખોની ગમે છે. પ્રાઇસ લીસ્ટ મંગાવો.

કે. દાવડાની કું., મહારાષ્ટ્રનાં કુવારા પાસે, પોસ્ટ નંબર ૩, સુંબર્ધ.

કેશવધંક

સેન્ટના રાજા] ઓટોવિશ્વ મોહિની હેરઓઇડિની

અત્તર-મોહિની
ખાસ ઉન્હાગાની સીઝન માટે
તેમજ કસેજને શાંત પાડવાને
લાહેજતદાર ઠંડા સરખતો
વાપરે.

સ્વાદિષ્ટ દરેક જાતના
મુરખખાઓ—ચરણીયા
પાચનશક્તિને વધારનારાં છે.
પવિત્ર.

ગંગા મુલાખજળ—
કેવજાળજ.
[દેવ મંદિરો મુદ્દ રાખતા]
લાયક છે.

મુદ્દ આંખજાનું તેલ.

વાપરે.
ધાતુપુષ્ટીનો ગાળીઆ
ગમે તેવી નખજાળને દૂર કરી
પ્રેમી આપે છે.
શુદ્ધ સાચા માતીનો
મુરખો.
આંખના તમામ દરોને
આરામ કરે છે.

શુદ્ધ
ચંદનનું તેલ—મુખજનું તેલ
ખસ, ખુશ્કી, ખરજનું તેમજ
સામડીના મેખી દરોને
આરામ કરે છે.
મુદ્દ મસાલાનું તેલ

આ છિવાય અમારે ત્યાં દરેક જાતના સેન્ટ, સાણ, દેશી અત્તરો, કેસર, હરતુરી,
ખરાસ, પાચનશક્તિ વધારનાર દ્રવ્યાસવ, મોખજું મધ પુરક તેમજ જ્યાજ્યા મગરો.
લાલા ખીસનદયાલ પરમદાસ દીક્ષીયાગા,
મેળી જનર-સુંબર્ધ નં.

મુંદર પુષ્પોના બાગમાં સહિત કરતી

—:સુંદરીની ખુશાલી:—

પણ એ ખુશાલી શા સબથી છે? મુંદરો જો કેઈ પોનાના વડવાને બેટા
માત્ર છે ના, ના, તેડું કાઈ જ નહિ; પણ તેની પોનાના સુંવાળા વાળ પર
મમ મમ સહ રહે છે, અને એના વાળની જુવ મુંદરી વાળનાર કેઈ જ નહિ. પણ !
દુનીયાદર આંકત છે તે. આજે સમયે દેકાળે વખાણાય-છે.

(બામ,-)

જે તમે સખત
કામ કરતાં માવતા
કુખાવાળી કરાવે
ત્યારે પડી પડીએ
સરેકમ મેઝા દેવ તો
જરૂર એકરૂર પામ
જુવાલો બામ
વાળરી જુઓ બામ-
સી ૧, તી કી ર. ના-

તેરીવાએ.

જાનીના મેડ-
રેલા મેન્ડ સવનર
૫ કીડી બીરવનના
દન સાચુન જવાબ
તપર મુદક અમારે
તપાસી મમમે, જીજી-
વન કાલે એકવાર
મંગારી ખાનસી
કરે;

એકલા બનાવનાર છે. એસ. — પાટંજીવાલા;

બ પ્રાચીન યેન, બાબાજીનરો નાઈ, પેટ-માંગી, મુંબઈ.

અમારા સરના એજંટ
હાજી અમરુત કાદર મુસાલાઈ.
સુમ.

અમારા મદમચના એજંટ
ગવામ એન કમ્પની
મગલ.

ટેલીફોન નં. ૪૮૪૬.

મહીલાઓની શોભા.

અરવી ગુરુરાતના વર્ણનરૂઝો મુંગર રેસુરે સમરસા દેણ. તો તેઓ આજ.
બચા, પતિ, વગેરેના મુંગર મટે મુંગરની પ્રજના માનીતા—

અવેરીઓ મેહતા હરીલાલ

રામકૃષ્ણની કુંપની.

સિવસ ધીમે કયાં દાયોના માટે નાયક નહિં.

સોના, ચાંદી, અને અવેરાતના દાયોના

અનાવનાર તથા વેચનાર

૪૮૨-૮૪. અગાધુત રહેમાન રફોટ-મુંગર, ૩.

અથા આગતી વેતી રામો ઉભી રહે છે.

૨૨૨ બદાર ગામના સપગા મેનારો પિ. પિ. થો તાકોરે બાગરી શું.

બા.નુઓ માટે બાણીતું

મથક.

ફેસી છાયલો નવરો જાતના તૈયાર મળશે.

આ બા.નુઓ તમારે જોવા નેકે મળતું. જોવા નેકે મળતું. કામ
મળાજ ગામથી કામે કરી આ.નુઓ તમારે જોવા નેકે મળતું.

Latest Novelties in Printed Chhayals.

એકે વખત જરૂર પેચારશો.

શા. કુંજલાલ કીશોરીલાલ,

કપડ, કાલબારવી રોડ, મુંબઈ.

“દિલ્લીના ચાવલ.”

અમારા તામણું પાણીયું વાંચી
માલ ખરીદજો.

શુભ નવું વર્ષાખર્તું જાણી, કેવળ
કેવળ નામરતુ વળી, વાપરો ખતરી
કરો. તે ઉપરાંત દિલ્લીના પ્રખ્યાત
ચાવલ. લી, માંડ, આ રેશ, મર, શુભ
સરો, દરેક પ્રકારનો મસૂરો, મુઠો મેર
કરીયાણું, મુઠા અને મિનમો અકા-
મામ વગેરે વ્યાપારી કાલે મળના

એક પેટ કાઠ વખતની પત્રીય માલ
મંજાનારા દિવાલે ગોઠવેયું

મુઠા મળતુ નામરું, વિષલ તા
ખતુ —

ઇન્પારીયલ કોન્સિમેન્ટ શોપ.

માર્કેટ અખડુલકુમન આદમલ
સરસાવાસા.

નં ૩ શુની મગલ સામ કામર ૨/૧૮
મળે ૬-

હીન્નોટીઝમ

વાને
મોહિની વિદ્યા

કાંઠા—ગ. મોગા.

ચિર દરિયા પ્રજાની તેમજ કેમ
વાવડા શબ્દોઆથી અપાવડા “સુચન”થી
પાટકો નવે-વધી ભૂત-કરી સકાય છે,
આ વિદ્યાને અપણા લોક વાળું કરી.

મેસમેરી ઝમ

તે નામે એકામે છે, આ વધુ જેની
વિદ્યાની સચિત્ર સમજણ આ પુસ્તકમાં છે.
કરમાં આ—

વચીકરણ

શાબજ કહી સકાય પ્રવલ કરતાર કાઠ
પણ આદમી તે ગીળી કહે છે.

કિ. રૂ. ૨.

ડી. લખમીદાસ કંપની.

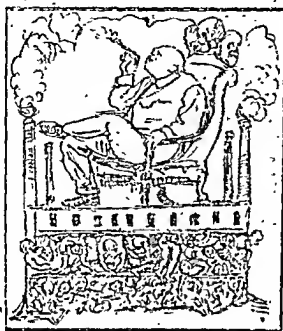
૧૩, પારસીગંજ, મુમ્બઈ, નં. ૧

લીલાગાંધી ઈન્ડ એન્ડ એક્ઝીમા ઓફિસ

અસ તથા ખરજવનો બીન કરી અકતીર ઉપાય. ગમે તેટલા વખતના
લીલાં થા મુકાં ખરજવને દત્ત તલ દિવસની અન્દર જડ મુખમાંથી એકદમ
નજીવ કરે છે. આ એક ખરેખર ખાલી લાવકે સિદ્ધ મોગા છે. ખાલી કરો.
ફીલ્ડ ઈપી ૧ ના રૂ. ૧-૧૨-૦ દરમિયાન ખર્ચ થતું.

વેલ લીલાગાંધી ફાર્મસી, મમનમર—કાપિયાવાડ
ના. દ. વધારે વિગત માટે એક અપાની લીલાં ખીલાથી આતુ સાચન જેવે-
નર સાથે પ્રાહસ લીલાં લાલ મફત મોકલીયું.

શાણ શેઠીઆઓ !!

સદા અને બેદર વધારી દીધેલા મેઠાં માથા દામેની બરકતે ગઈ
કાલના સંકેત પણ આજે મહેલોમાં મહાલે છે !!

તેમને હાથે પકસો પાણી મીસાલ વહે છે !!

તો જરા પુલ પાંખડીરૂપે આ તમારાં અનાથ ભાંડુઓ પ્રત્યે દાન
'મોક્ષી પરભવનું' ભાધું ખાંધી દેવો !!

કેમ કે લક્ષ્મી આજ છે ! કાલે નથી !!

દેહ આજ છે ! કાલે નથી !!

જરૂર આ નિરાધારો તરફ તરફ કરો, અને વધુ વિગત માટે
લખશો:—

મંત્રી—કિંદુ અનાથ આશ્રમ,

નડીઆદ.

ગરવી ગુજરાત.

भासिक पत्र.

પ્રસ્તાવ ૨ જી.,] તાંત્રી- ઉદ્ધવજી હુસેનીદાસ હકુર. [અંક ૩ જે

જાન્યુઆરી ૧૯૨૨ ના અંકની અનુક્રમણિકા.

દવરડીયાપુલ: દુધની ખાસા ચિનકાર શ્રી. સુન્દરલાલ ગોસ્વામી.

અખાપૃષ્ઠ: ૩૬ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભા ફોટોગ્રાફ મી. ભાગીચા, ગોરાસ સ્ટુડીઓ બનારસ.

உதய:

53

રાધાજીની કુંદી: રા. મુળજી કુર્લમજી વેદ.	...	...	...	૪૧૬

साधु सेनाधिपति रा. अग्रविन्द. ...	...	...	...	...	४३१

કિસ્મતને રા. રંજીત. ૪૫૪

જાહેરાતો ન હોવાને કારણે? રા. ચન્દ્રસેન નમોદાયર પંડ્યા,
બી. એ. એચ. એલ. બી.

प्रसंगिः

શુદ્ધરજને પાટનગરે ૩૬ મી. મહાસાગરની યાત્રા, લખનાર રા. રૂ. મી. વડાલ.
મ. કાપડીના કોરે મી. ભાડીયા બને મી. ખા. એન. કોપડી. ૪૩૨

५।१।

इंजनचालन केम थियो ? (समिति) रा. रा. छपनवाज हुरिताय थुंमा, पी मे. ४२०

શ્રીમાદ્વેદી સાહિત્ય (સચિત્ર) શ્રીયુત્તમ પ્રેમચંદ. ૪૭૭

此後

અધ્યક્ષની મરામત શ્રીયુજી. પી. ટ્રીવલ્લુ જી એ. એમએલ. બી.
જનતાવાઃ રા. મુખ્ય દુરેલ દાજી મંડલ ૪૨૬

प्राप्त वार्ता.

કચ્છની ખાસ (સચિવ) કોટન ચાપરમેન શાહી વિ બી બોમ્બે ... ૪૫૪

જાગ્ય-દ્વિ-દમાં રૂ. ૬, દ્વિ-દ બદલે રૂ. ૭-૮, ૧૨૩ નાં બારે આના.

હેઝાલ્યુ.—મરવી ગુજરાત ઓરીસ ઉપરાજી દામજી.

-ସ୍ତ୍ରୀ ସମିତି, ବାମନ, ପାଣ୍ଡବୀ ମୁଦ୍ରାଳୟ ନଂ. ୩.

અમારો આવતો અંક.

ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૨.

કવરડીઝાઇન: ઇંગ્લેન્ડની રમણી.

સુખપૃષ્ઠ: વણકરની કન્યા મોંઘી બેઠું ભરવા આવતી. ચિત્રકાર: રા. રવિશંકર પંડિત.

વિમાન: રા. દેશભંજી પરમાર એમનું મનોહર ભાવનાઓથી ઉભરાતું કાવ્ય.

પ્રેમનું અદ્વૈત: કવિવર દાગોરની એક હૃદયસ્પર્શી ભાવના યોજનાર: રા. મયુરક સાક્ષીને રા. ટી. ખી. કંચારીયાની પ્રાસાદીક ગઝલ.

વિરહીણી: રા. મ.ણીશંકર અ. વ્યાસ વિયોગીની નાચિકાની મનોદશાનું વર્ણન કરતું છુંદ્રમદ્ કાવ્ય.

પ્રેમોન્મત્તના પ્રતાપ: રા. જનાર્દન ન્હુનાભાઈ પ્રભાસકર એમનું રસમય કાવ્ય.

હું ધનવાન કેમ થયો? (સચિત્ર) રા. રા. જનકલાલ હરિલાલ પંડ્યાની વાર્તાનો વિશેષ રસમય ભાગ તેવા જ ચિત્રો સાથે. આ ભાગમાં ખુદાઈ દ્વારા માણસને કેમ મદદ કરે છે તેનું અદ્ભુત વર્ણન છે.

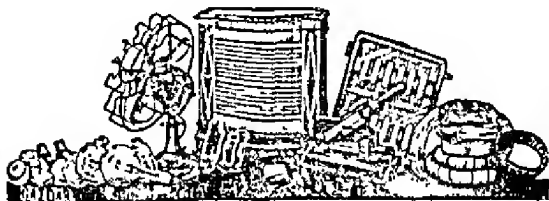
વણકરની કન્યા: (સચિત્ર) રા. ધૂમકેતુ 'સાહિલ' વિગેરે સુપ્રસિદ્ધ માસિક પત્રોના આ લેખકની એક સુંદર વાર્તા રા. પંડિતનાં ત્રણ ચિત્રો સાથે.

પરતંત્રતામાં પડેલું મહાન મીસર: (સચિત્ર) રા. રંગીનદાસ. જ. કાપડીવા. સ્વતંત્રતાને માટે મેદાન પડેલા આ દુર્ભાગી દેશની લડતનો કશુંક મિતિદાસ.

મહાત્માના મહાકવિ ડાન્ટે: મહાકવિ ડાન્ટેનું જીવન અને કાવ્ય પોતાની સ્વર્ગમાં ગયેલી પ્રિયાને કાવ્ય સૃષ્ટિમાં મળનાર આ મહાકવિની કવિતાનો સ્વાદ રાજ્યગજ છે. લખનાર. ઉદયજી તુલસીદાસ.

અક્કલની મરામત: શ્રીયુત જી. ખી. શ્રીવાસ્તવના આદર્શ લેખનો આપીનો ભાગ. સંપૂર્ણ. છબીલી વાઘણ: રા. મસ્તં ફકીર ગુજરાતી ભાષામાં દારૂપનાં આ જાણીતા લેખકની બહાર આ લેખમાં ભરપૂર દેખાશે અને તે જરૂર તમને પેટપકની દસાવશે. સુંદર ચિત્રો સાથે.

હૃદયની પ્યાસ: આજી વાર્તા (સચિત્ર) શ્રીયુત ચતુરસેન ચાસ્ત્રી મી. સુંદરરાવ ગોસ્વામીના સુંદર ચિત્રો સાથે.

રેલીફના નાંબ “3535”

રેલીફાઈકર્ડ્સ ટાબ્લેટ્સ TABLETS.

શ્રીશ્રીમા કેમ-કાર્યો ને દુઝાલ રહેં બસી રો,
અને કીકાયને સામાન ને આબર અસી રો

વીજળીના સામાનનું પ્રદર્શન

તમેાન મફત જોયું હોય તો અમારે ત્યાં પધારો.

લાગુતા શ્રીક્ષીપ્સ મેકરના નાઇટ

લેમ્પના મોટો જથો આવેલો છે.

નવી કીકાયના ફેનની કમ્પાસના રેલીફીના બુખરો તથા જોરો વધેને નવો
રોડ અમારા કમ્પાસ જોડીથીયેથી પાકડેા છે. આવો અને જોડો બવ.

અકબરઅલી તાજબાઈ,

૧૨૭, પોખા બજાર, મુબડ ૩

અમારો આવતો અંક

ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૨.

કવરડીઆઇન: ઇજ્જતની રમણી.

મુખપૃષ્ઠ: વણકરની કન્યા મોંધી બેઠું ભરવા આવતી. ચિત્રકાર: રા. રવિશંકર ચંડિત.

વિમાન: રા. દેશભૂષણ પરમાર એમનું મનોહર ભાવનાઓથી ઉભરાતું કાવ્ય.

ત્રેમનું અદ્વૈત: કવિવર ટાંગોરની એક હૃદયસ્પર્શી ભાવના યોજનાર: રા. મધુરક

સાક્ષીને રા. ટી. ખી. કંચારીયાની પ્રાસાદીક ગઝલ.

વિરહીણી: રા. મ.ણીશંકર અ. વ્યાસ વિયોગીની નાચિકાની મનોદશાનું વર્ણન

કરતું છું દંતકાવ્ય.

પ્રેમોન્મત્તના પ્રતાપ: રા. જનાર્દન ન્હુદનાભાઈ પ્રભાસકર એમનું રસમય કાવ્ય.

હું ધનયાન કેમ થયો? (સચિત્ર) રા. રા. જગનનાથ દરિલાસ પંડ્યાની વાર્તાનો વિશેષ

રસમય ભાગ તેવા જ ચિત્રો સાથે. આ ભાગમાં ખુદાઈ હાથ માણસને કેમ

મદદ કરે છે તેનું અદ્ભુત વર્ણન છે.

વણકરની કન્યા: (સચિત્ર) રા. ધૂમકેતુ 'સાહિત્ય' વિગેરે સુપ્રસિદ્ધ માસિક પત્રોના આ લેખકની

એક સુંદર વાર્તા રા. પંડિતનાં ત્રણ ચિત્રો સાથે.

પરતંત્રતામાં પડેલું મહાન મીસર: (સચિત્ર) રા. રંગીલદાસ. જા. કાપડીયા. સ્વતંત્ર

તાને માટે મેદાન પડેલા આ દુર્ભાગી દેશની લડતનો ઇશ્વરપ્રતિદાસ.

ઘટાલીનો મહાકવિ ડાન્ડે: મહાકવિ ડાન્ડેનું જીવન અને કાવ્ય પોતાની સ્વર્ગમાં ગયેલી

પ્રિયાને કાવ્ય સૃષ્ટિમાં મળનાર આ મહાકવિની કવિતાનો સ્વાદ રાજ્યજા છે.

લખનાર. ઉદ્ધવજી તુલસીદાસ.

અક્કલની મરામત: શ્રીયુત જી. પી. શ્રીવાસ્તવના આદ્યમ્ લેખનો આશ્રીનો ભાગ. સંપૂર્ણ.

છબીલી વાઘણ: રા. મરતે ફકીર ગુજરાતી ભાષામાં હાસ્યનો આ જાણીતા લેખકની બહાર

આ લેખમાં ભરપૂર દેખાશે અને તે જરૂર તમને પેટપંકની હસાવશે. સુંદર

ચિત્રો સાથે.

હૃદયની પ્યાર: ચાલુ વાર્તા (સચિત્ર) - શ્રીયુત ચતુરસેન શાસ્ત્રી મી. સુંદરરાવ ગોરક્ષકરના

સુંદર ચિત્રો સાથે.

પુસ્તક ૨ નં. ૫૧ ૧ કુ.

ਜਨ-ਸੁਖਾਗੀ ੧੯੨੨.

ਅੰਕ ੩ ਜੇ.

રાધાજીની ચુંદડી.

રચનાર-રા મુસલિમ હુસસનુ નેહ

ੴ ਸਿਰੰਮਰੀ ਮਾਰੀ ਖੁੰਦੀ. ਹੋ। ੭।
ੴ ਸਿਰੰਮਰੀ ਮਾਰੀ ਖੁੰਦੀ.

મારા નાયજીના દુયાના અમૃતના રંગમાં

૨મી ખારી નવ મુદ્દી હો ! ૭ !

દુરિંબરગી ભારી ચુંદડી

દેશનાં હૈન ને જમનાના જલમાં

જમોદાએ રંગી મારી મુંઢી હો । ૭ ।

દરિંગરંગી ખારી ચુંદડી.

સાંભાળ્યોરે મેહાખી જની હુ

અમૃતની જનરિ મારી કાણ, દો ! છ.

हरिरंगरंगी भारी सुंदरी

અમર નાથ સાથે અમર છે વાસ-ગસ

અમૃતનાથની હું માણા હો। છ।

અગિયારમી મારી ચૂંદડી.

ત્યાં સર્વ ધર્મ-ક્રિયા કરી રહ્યા પછી મહારી
લોક પાછા જવાના હતા. પણ હું તો
તેમનાથી છુટો પડી ચેડા પહોંચી ગયો ને ત્યાંથી
એક અરેબીયન વહાણ મોખા યધને કાંચી લઈ
મુંબઈ જવાનું હતું તેમાં ચડી ગયો.

અલાસીના ધંધાનો મને તો ક્યાંથી અનુભવ
હોય? પણ હું જાતે ચાલાક અને સમજણો તથા
લણોનો હોવાથી ખીજા અભણ મનુષ્યોને જે કામ
શીખતાં મહીના લાગતા તે હું થોડા દિવસોમાં
જ શીખી ગયો અને મહારા જાતિ ભાઈઓએ
જાણ્યું કે હું મકેકેથી હજ પડીને આવ્યો છું
ત્યારે તો તેમને મહારે માટે જરા માનની પણ
લાગણી થઈ તેથી તેમણે મને ખાવા પીવાનો
અદોષત ખુશીથી કરી આપ્યો. મહારી સમજ-
શક્તિ સારી હોવાથી ક્ષાનનું કામ પણ હું ખુશીથી
તેને મન ગમતી રીતે કરી આપતો તેથી તેની
એ મહારાપર મહેરબાની થઈ.

આમ કરતે કરતે અમે આખરે મુંબઈના
ખાણમાં પહોંચ્યા પણ હવે શું કરવું તે મોટો
વિચાર ધઈ પડ્યો. મુંબઈ જેવું મોટું શહેર તેમાં
મને કોઈ ઓળખે નહિં. ભાષામાં અરબી શરસી
સિવાય મને કંઈ આવડે નહિ. પાસે બે ચાર
આના સિવાય મુડી મળે નહિં, કપડાં પણ શરેજ
તુલસ. હવે જવું ક્યાં ?

મહારી સાથેના અલાસીઓમાં કોઈ એવો ન
હતો કે જે મને પોતાને ત્યાં લઈ જાય અને રાખે
તેથી હું તો દેવેગજથી જેમ થવાનું હોય તેમ
થાવો એવો નિશ્ચય કરીને જે માંગે મહારા પગ
લઈ ગયા તે માર્ગે આવ્યો. રસ્તામાં કોઈ દારકો
મુસલમાન લાંબી દાદી વાળો મળતો તો તેની
જોડે હું મહારી ભાષામાં વાન કરવા મથતો પણ
મહારાં બોલ્યું કોઈ સમજતું નહિ તેથી ટાકું
હજારી હજારીને સા પોતાને કામે જતા. ચાત્રતાં
ચાત્રતાં થાક ધણો લાગ્યો. વિશ્રામનું સ્થાન કહી
મળ્યું નહિ. બુખ તો કઠકડીને લાગેલી પણ મન-

વામાં એટલું ન હતું કે પેટ ભરાય તેટલું ખરી-
દીને ખવાય. તેથી સંધ્યાકાળ પડતાં હું એક
દેવસ્થાન જેવી જગા બેઠાને સાં ધુસ્યો અને
જલાશયમાં પાણી દેખી ખુબ નંહાયો. પછી
તેનાં પગથીઆ ઉપર માથા તળે મહારો હાથ
ટેકવીને જરા સુતો એટલે થાકને લીધે બુખે
પેટે પણ મને નિદ્રા આવી ગઈ.

તમે જો ગ્રહોની અસર મનુષ્ય જાતિના જીવન
ઉપર થાય છે એમ માનતા હશો તો હવે તમે
મહારી વાત સાંભળીને હસશો નહિં, હું તો
જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં પૂરી આસ્થા વાળો છું. તેને
લીધે કે કાણ જાણે ખીજા શા કાશ્ચથી મને તે
રાતે એવું સ્વપ્ન આવ્યું કે હું જાણે જાગતો જ
તે પથરનાં પગથીઆં પર પડ્યો છું અને મહારા
લાલ આપનાર જે ગ્રહ ઉપર મને ખાસ વિશ્વાસ
હતો તેની સામે ટંગર ટંગર બેઠો રહ્યો છું. એટ-
લામાં મને એવો ભાસ થયો કે તેનેજનો ગોલો
પ્રકાશતા સાણના પરપોટાની પેટે ધીમે ધીમે
પૃથ્વી ભણી ઉતરી આવવા લાગ્યો. આવતે
આવતે તે પેલા જલાશયની આસપાસના વૃક્ષો-
માંથી એક તાડની ડાળીઓમાં રોકાઈ ગયો અને
તેનું ઝગઝગતું મુખારવિન્દ મને જાણે અમારા
પેગમ્બર સાહેબનું જ સુંદર વદન કમળ હોય એવું
જણાવા લાગ્યું. અવધવો પણ તેનાં જેવાંજ કામળ
જણાયાં. સ્વર્ગીય હોવાથી તે વસ્ત્રરહિત છતાં
પણ દિવ્ય તેજનો પ્રકાશ જ તેને એક પરિવેષમાં
ઘેરી રહેલો હોવાથી તેણે જાણે હીરા મારોક જડિત
અલંકાર પહેર્યા હોય એમ મને લાગ્યું. અને તેજ
કાણુથી તેના સ્વેત કેશનો કલાપપણું જાણે રત્ન
મય સુકુટ જની ગયો હોય એમ મહારી નજરે
જણાવા લાગ્યું. એટલામાં તેના મુંદર મુખમાંથી
એક પ્વનિ નીકળ્યો તે એવો તો મધુર હતો કે તેનાં
મંદ મંદ આંદોલનથી આખું વાતાવરણ ભરાઈ
ગયું અને નિદ્રાની શાન્તિ બેગવતી આ પૃથ્વી
રૂપી પોતાની પ્રિયા સાથે પ્રેમ ગોઠી

જાણવાને કેમ જાણે તેણે સુરીકુ ગાન આરમ્ભ
હોય એમ મ્હાગ કાનપર તેનો મંજુલ સ્વર પડવા
લાગ્યો. પછી તેની દષ્ટિ મ્હારા ઉપર પડતા તેના
જેતાઈ મુખારવિંદમાયી કરતા અમૃતતુલ્ય શબ્દો

આપારી બનીશ રત્નોમાં રહેલો સૂર્ય પ્રકાશ
દિવસે ત્હારા હૃદયમાં ઉજ્જ્વળતા આપશે અને મોતીમાં
આપશે ચંદ્ર-પ્રકાશ રાત્રિયે તને શાન્તિ પ્રાપ્ત
કરાવશે-ત્હારો મુત્ર પરિવાર તને ગુલાબના પુલોના
દાર સમાન બની રહેશે આટલું બોલીને તે દિવ્ય
પ્રકાશમય પરપોટો વજ્ર ઉપરથી ધીમે ધીમે ઉતરી
છેક મ્હારી પાસે આવ્યો અને પોતાના અમૃત-
મય કર્ણો અને સ્પર્શ કરીને તેના કોમલ મુખ-
માંથી નીકળતો સુગંધી સુધામય શીતળ તાસ
મ્હારા જોડને આડે એટલો નજીક લાવીને તે
પાછો ઉડીને પોતાને સ્થાને જઈ ચોટ્યો.

તેને જ્યુલુ કે વ ગરમી લખી વાવી રાજા જીને કાન સંગીત પાત્ર બન્યો છ તેથી તેને મારા ઉપર
-દાવ આપ્યું

મને ઉદ્દેશીને નીકળતા મંદ માલગયા —અજુલ
કાંઈક મજા નહિ. દિ'મન રાખ. હુ ત્હારી સાથે
જ છું અને છિન લખી તને લગ્ન નહિ. નહી-
ઓનાં રત્નો અને સમુદ્રના મોતીઓ ત્હારા હાથમાં
આપશે-ત્હારાં જમ્, અને તુ એક મદાન ધનગણ

તે પછી તરતજ મ્હારી આંખ ઉધરી અર્ધ અને
ભમીને મ્હે જોયુ તો તે મ્હારો મઠ તેના રજાને
ચિરાંતેલો હતો. આ વખતે પ્રજાત થયા આમ્હુ
હવે તેથી આકાશમાંથી સૂર્ય નાના તારાઓનું
તેજ આંખ કઈ મધુ હવે અને માત્ર તેજ જોડેલો
જેરથી પ્રેશાસતો હતો.

આ મુખમય, આરા ભરેલા સ્વનથી મ્હારું મન પ્રકુલ થયું અને પથ્થરની કઠિન સત્યાપર મુતેલો છતાં કેમ જાણે હું મૃદુ કુસુમ સત્યાપર મુતો હોઈ એમ મને લાગ્યું. પછી હું ધીમે રહીને લાંથી ઉઠ્યો અને શહેરમાં ફરવા નીકળ્યો. મુંબઈ જેવી મોહક નગરીમાં મુઘા વૃષાને લક્ષ્યાવે, મનને મુંઝ કરે, લોભને જગૃત કરે, નયનને નચાવે એવી ચીજોનું તો પુછતું જ શું? જ્યાં જોઈ લાં પુષ્કળ માલથી ભરેલી દુકાનો ને રસ્તા પથુ ચીકાર ભરેલા જોઈ મ્હારી અટકળતો ખેર મારી ગઈ.

સૂર્યોદય થતો ગયો. તેમ તેમ મ્હારી કુધાતું જોરે પણ વધતું ગયું. ચારે પાસ નગર કરતાં મને એક મિઠાઈ વાળાની દુકાન દૃષ્ટિ પડી. તેના આગળના ભાગમાંજ, મ્હોમાં પાણી આવે એવી મીઠી મીઠી વાનીઓ સુશોભિત આકારમાં મોઢે વેલી હતી. તેથી તેમાંથી મ્હારા મનમાંની સ્તીલકના પ્રમાણમાં જે કંઈ મળે તે ખરીદીને મ્હારા અંતરાત્માને તૃપ્ત કરવાનો મ્હે વિચાર કર્યો. મ્હારી લાલા તો તે દુકાનદાર સમજશે નહિં એવી મ્હારી ખાતરી હતી તેથી મ્હે મને ગમતી એક મિઠાઈને હાથ લગાડીને ખીજી, હાથમાં મ્હારા પૈસા બતાવી તે વેચાતી આપવાની સંજા કરી. તેની ચીજને મ્હારા હાથને સ્પર્શ થયેલો જોતાંજ તે તો એકદમ કોણ જાણે કેમ એવો તો મ્હારા ઉપર ચીકારી ગયો કે હું તો અંબવાણો પડી ગયો. એકદમ તે દુકાન ઉપરથી ઉતરી મ્હારી પાસે કુદીને આવ્યો અને મને ધમકાવવા લાગ્યો. તેના ગુસ્સાના ચબ્દો સાંભળી તેની આસપાસની ખીજી દુકાનો વાળા પણ જોગા થઈ ગયા ને શોર ઝંઝાર કરી ચુકતા

મ્હે જાણે કંઈ ગુન્હો કર્યો હોય એમ મને મારવાને તૈયાર થઈ ગયા જણાયા. એટલામાં પાસે એક ગંદા મેલાં કપડાં વાળો કોઈક ઠીંગણો માણસ લશ્કરી સીપાઈ જેવો ફરતો હતો તે લાં આવી ચડ્યો ને તેના હવાલામાં તેમણે મને સોંપ્યો. પાછળથી મને જણાયું કે મુંબઈની પોલીસનો માણસ હતો. તેણે મ્હારો હાથ પકડ્યો. મ્હે કંઈ પણ અપરાધ કર્યો નથી એમ હું તો સારી રીતે સમજતો હતો તેથી મને કરી ખીક નહતી. પણ આ લોકો શું કરવા માગે છે ને શા માટે મને પકડ્યો છે તે મ્હારા સમજવામાં ન હોવાથી હવે શું થાય છે તે જોવાનું કુતૂહલ મ્હેજ તે વેળા મ્હારા મનમાં થઈ આવ્યું. તેથી વગર આના કાનીએ હું તે મને લઈ ગયો લાં તેની સાથે ગયો. તેણે મને એક ચોટી જેવા મકાનમાં ખીજી પોલીસ હતો તેમની પાસે જોડાડ્યો ને ત્યાં કલાકના કલાક વાટ જોવરાવ્યા બાદ મને એક ઇંગ્લેન્ડ પાસે લાવવામાં આવ્યો મને કોઈ પુછતું, તો હું સમજતો નહિ ને હું કંઈ જોશતો તે મ્હારી આસપાસનું કોઈ સમજતું નહિં એટલે ગરબઝ મોટાળો એમને એમ આમુજ રહ્યો. ખુલાસો કેમ પાયા ને કોણ કરે? આખરે નિરાશ થઈને ભુખે લોથ બની હું કંઈક લાગ્યું તુટ્યું ત્રીક જાણતો હતો તેમાં જોડવા પ્રયત્ન કરવા ગયો. પણ એટલામાં ટ્રાટની જાનર લરાયેલી ગીરદીમાંથી એક વૃદ્ધ અને લાંબી દાદીવાળો સુસજ્જમાન આગળ આવ્યો. તેને જોતાં મને કંઈક પ્રેરણા થઈ આવી તેથી મ્હે અરખીમાં તેને મ્હારી હાથકત કહેવા માંડી તે સાંભળતાંજ તેના મ્હોમાંથી એજ લાપાના સબ્દો નીકળ્યા તે સાંભળી મ્હારા હૃદયનો પાર રહ્યો નહિ.

(અપૂર્ણ)

[આ વાર્તાના વિશેષ ચિત્તાકર્ષક ભાગ તેવા જ ચિત્રો સાથે આવતા અંકમાં આપવામાં આવશે.]

શ. રા. જગનલાલ હરિલાલ પંડ્યા બી. એ.
મદ્યસ્ત્રી વિશેષના આધાર કર્તા.

המלך והמלכה והמלכה והמלכה

המלכה והמלכה והמלכה והמלכה

המלכה והמלכה והמלכה והמלכה

המלכה והמלכה והמלכה והמלכה

המלכה והמלכה והמלכה והמלכה

המלכה והמלכה והמלכה והמלכה

અકકલની મરામત.

સખનારા શ્રીયુત છ. પી. શ્રીવારુણ, પી. એ. એવએવ પી.

લેખકની પરવાનગીથી અનુવાદક રા. શુભામણસેન હાજી મદમદ

અનુમધાન નવેખનના પૃષ્ઠ ૩૫૫ થી.

રસિક—મંત્ર નદિ ખતાવી શકાય.

બદ—હું આજીજી કરું છું. હાથ ભેડું છું
જરૂર ખતાવો.

રસિક—શો તારે ખતાવું છું. હાથ ન ભેડો !
એ મંત્ર એવો છે કે સ્ત્રીને કહે તેમાં " વીક " એમ કહેવું. જે કહે તેમાં નદિ હાને નદિ ના માત્ર " વીક " કહેવું સ્વહર્ષ બખેડા સૌ મળી જશે કિંન પ્રતિદિન ગ્રેમ વધતો જશે. મહો-ખતના દવારા છૂટશે વૃ તો એ જ મરનો અમય કઈ છું અને એનથી રવું છું

બદ—તારે હું પણ એનો અમય કઈ તો અમારી વચ્ચે મહોગન વધી જશે !

રસિક—શરતથી હાથ પર હાથ ફોજીને કહું છું. અકસોસ છે. એવા દુર્ભાગી દેશમાં પેદા થયો છું. કે જ્યાં કોઈ વાતની કદર નથી ન કોઈ શમમાં મદદ કરે છે કે ન કરનારને દિંમન બાપે છે. અહીં તો કાવકાન અને માનેવીવન બૂખે મરવાની અને ધર પાવમાવ કરવાની નિયાતી છે. જે કોઈ ખીજ દેશમાં દેવ તો આ શીલેને માટે નાનની પજુ અધિક નામાકિન થાન અને જે આ શીલ રજૂદર થઈ પેટ-ટ મગન તો વાત મે વાનમાં ફોડપનિ પજુ થઈ અન ! સમજવા મારેખ !

બદ—તાર. હવે મને મોડું થાય છે. વૃ બાબે

જ જઈ એ મંત્ર અજમાવુ છુ

રસિક—ભણે, જાઓ સાહેબ. સ્ત્રીઓને માટે જેમ-કે-હું-તેમ મરદોને માટે ' વીક ' એ મંત્રો છે. આ ગ્રેમના વશીકરણ મટે છે પણ કાવના જમાનામાં એને સ્વમજવાવાલા કમ છે.

અક ૨ જો.

દમ ૧ છ.

જાસદરાવનું મકાન.

મુશીમાં અને સાલણી.

સાલણી—વડુ તમે વધે આમ મનને દુ.ખી કરી રહ્યા છો.

મુશીમાં—મીઠાની, ધરનો હાથ તો મોખો દેખાય છે. કાઠને શુ દોષ આણુ ? મારા નસીબ જ મોટા છે. બધા માગથી નારાજ રહે છે. જાણુ છું તો સાસુ સસરા નારાજ થાય છે અને મરનું કામકાજ કઈ છુ તો એ વાતો સંજાવાય છે. હુ શુ કરું ? મારે આ અસારમાં કોઈ નથી. આજબી—વડુ, અમરાઓ નદિ. સાસુ બધે એવી જ દોષ છે. જ્યારે તમે સાસુ થાઓ ત્યારે એ બધી કસર વડુ પર કારી લેજો તમાગ પજુ કોઈ તાર સારા દિવસ આપશે.

મુશીમાં—શુ આવશે ? જે બીની રહી છે ને હું જ આજુ પું જ્યાં આકે ત્યાં પુનકારી કારે છે. કાઠનાન સગખી નથી પૂછવું

આલણી—ગામડીપણું !

બદ—નહિ, લગ્નગરવીય.

આલણી—તમારું કંઈ મનતી નહોતી.

બદ—નહિં નહિં મારું કંઈ તો માથે ચડ્યા પતી. મારા કહેવાથી તો...(રહે.)

આલણી—અગર આગની તમારી વાતો વડુછ સાંભળતે તો !

બદ—હાપ ! તે સદલાખ મારા માટે નહોતું.

આલણી—આપ સાહે તો વડુછ આપને તરત મળશે.

બદ—હા, હું પણ તે પ્રિયાને મળવાની હિતાવગ કરી રહ્યો છું. હું પણ હમણાજ જઈને પ્રાણત્યાગ કરું છું. હવે હું છતીને શું કરીશ ? આ ઘર હવે મને ખાવા ધાય છે. મારો દમ યુગળાઈ વળ્ય છે. ત્યારે પ્યારી હતી ત્યારે પ્યારનો દુકાળ હતો—હવે પ્યાર છે તો તે નથી. હાપ ! મુશીલા તું ક્યાં ચાલી ગઈ ? તારા વિના આ સંસાર વેરાન જણાય છે. હું પણ તારી પાસે આવું છું. પણ પહેલાં તે હરમમ્મદા રસિકને જલ્નમ તો રહેતો ખનાવી આવું. (બદુજ જોરથી પગ પહોંચતો દાંત પીતો ચાલ્યો વળ્ય છે).

આલણી—(અચંચમાં) આ શું ? એને માટે આવડું દુખ ? ક્યાં પહેલાંની નિરરકાર અને ક્યાં હમણાંનો પ્યાર !

(જપસટરાવનો પ્રવેશ.)

જપ—મિત્રાનીછ, તમે જાણો છો કે બાણ-સાહેબ પ્યારે બદુ જોરમાં ક્યાં જતા દત્તા ?

આલણી—શું કહે બાણુછ, વડુછતા જતાથી હોરા બાણુને બદુ જામી આવ્યું છે.

જપ—(અચંચ ખુશ થઈ) શું કહ્યું ? બદુ દુઃખ છે ? વાહ ! હવે જેડ જનામ કેમ કહે છે કે આ ચારી કેમ કરી. આજ પ્રાણના હોરો ખાનાના જાપનેજ બેવડા ખનાવવાનીડખા છે.

આલણી—બાણુછ, વડુછને તરત ખોલાવી દો. નહિં તો મોટા અનર્થ થશે.

જપ—કદી નહિ હવે હું નહિ ખોલાવીશ. હું એ મેન્ડુએટની અકકલની બરાબર મેરામત કરાવીશ.

આલણી—એવું નહિ કરતા. નહિ તો બાણુના દિલપર સખત આઘાત લાગશે. તે તો હમણાજ કહેવા લાગ્યા છે કે વડુછ વિના ઘર ખાવા ધાય છે.

જપ—એમ કે ? વાહ વાહ ! બદુ જ દીક છે. એને એજ સગ છે. અમને બેવડા ખનાવવા એ નથી રોજનીના છોકરા ઉપરથી કહે છે કે વડુથી નફરત છે. છુંડું સાચું ખતાવે છે અને અંદરથી સ્ત્રીની ચુલામી કરે છે. જોરને માટે. બન દે છે. હવે ? એની રેવડી દાણા દાણા ચર્ધ ગઈ છે. બદુ જ સારું થયું.

દરથ ડ છું.

સાક

(જપસટરાવનો પ્રવેશ.)

જપ—(એકસો) હું ખુબ જાણું છું કે આ કાલમા છોકરા સ્ત્રીઓના ચુલામ હોય છે. જેમને સીધે એમને સ્ત્રી પ્રાપ્ત થાય છે તે તરફ અહંસાન મંદી દેખાડતા નથી. એટલું નહિ પણ હમેશાં તેમને બેવડા ખનાવવા કરે મારા જેવા છુટાપર રોજ જમાવ્યા કરે છે. સરાસર પાછપણું નથી તો શું છે ? હવે મ મેન્ડુએટ દીકરો પણ સમજશે કે મેન્ડુએટ પણ ગાપ હોય છે. મે વડુને વિદાય કરી. મેજ એટ સાહેબના દિમાગની પોણ ખુશી. નર ખાકમાં મળી ગઈ. હવે ખટારો જની શરે રાતરીજ જેલ ચર્ધ ગયે છે. હું જાણું છું તેને શું શીકર દગો. પણ હવે તે જ્યાં સુધી કે નહિં કહે કે તમે મારું લગન કરું તે માટે તમા આજાર માનું છું અને વડુ તરફ જે નિરરો ખન વતો ને ખોટી ખનાવટ હતી; ત્યાં જ વડુને માટે ઘરે ખોલાવવાના મને કસમ છે. રડામેથી મિત્રાની જ આવે છે.

(આકાશીનો પ્રવેશ.)

જય—કેમ આઈ આજે સવારના ક્યાં ફરો છો ?
કંઈ રમોઈની રીકર છે કે અમારે બધાને આજે
મન રખાવવા છે.

આકાશી—વહુજીને જો... જરા તોને પિયરે
ગમ હતી. ત્યાંથી જ આવું છું.

જય—એમ છે ? છેવટ બાથ પાડ્યાં જ હશે ?
કેમ છે ને !

આકાશી—કેમ ? શુ રાતના ઘેર નથી આવ્યા ?

જય—હવે એનો છવ વરમાં કેમ રહે ? જો
વડુ હોય તો આવે ! જ્યાં વડુ હશે ત્યાં પોતે
પણ હશે ? આજ કાવના જ્યેષ્ઠએટો મારે એ
કંઈ નહીં વાત છે ?

આકાશી—વડુ તો સવારના રસિકલાખને ઘેર
પોતાની બેનને મળવા ગઈ છે, ત્યાંથી તેડ
આવ્યું હતું.

જય—તો જ્યેષ્ઠએટ સાહેબ પણ ત્યા જરૂર
હશે.

આકાશી—બાબુજી, મારી કશું માનો અને
વહુજીને જોલાવી થયો.

જય—તે પાછળની અક્ષયની મરામત ક્યાં
કિવાય શું ફરી એની ભૂખ ફરે ?

આકાશી—બાબુજી, એવું ના કરતાં. ન કરે
નાગમંજીને કંઈ અરાખી ન થઈ જાય ! ઊંટા
બાબુને રહતા જ્યેષ્ઠ મારી જાતી ફારી જતી હતી.

જય—વાહ ! વાહ ! શું એ રોતો હતો ? વડુ
વિદાય થવાના નજવા કારણ મારે ? શામાય
આજકાલના છોકરાએ ? વાહ !

આકાશી—બાબુજી, આ હસવાની વાત નથી.
(પછી ધીમે ધીમે કાનમાં વાત કરે છે. જય-
સરસ અને આકાશી રજાના ખુબાયા જઈ
વાતો કરે છે)

(બીજી તરફથી દારીઆ રોજનામાઓની
અને બદલાવશય પ્રવેશ કરે છે.)

રોજ—તમે અને રસિકલાલે મળી મરહુમ
સુગીવાનું ખૂન કર્યું ?

અદ—હા, અને હું ચાલું છું કે અમને બંને-
ને કાંઈની સજા થાય !

રોજ—સહુર, ખૂન ક્યા થયું ? તમારા બાપ
જયસરગપના મકાનપર ?

અદ—છ દા અરે મારા બાપ તો આ ઉંઘા !
(મકાનપરની બાગી બળ છે)

રોજ—અને મરહુમ સુગીલાને જેટ આપવામાં
આવ્યું હતું ? કેમ ? (પાછળ જરી) હે... સાચી
બેન ! ક્યા મળે ? (જયસરગપ અને આકાશીને
જોતો નમે કોણ છે !

આકાશી મારી બળ છે.

જય—હું જનાજ જયસરગપ છું.

રોજ—જયસરગપ ? હે... જયસરગપ !
(ગળવામાંથી નોટણક ફારી જુએ છે) તમે
ખદ હવાસરાવના બાપ.

જય—હું જનાજ, આપે ઠીક જોગબાણ કરી.

રોજ—હવે શું ? આપ તો મારા પુરાના
કોરન છો. સુન્દરીજી હાથ આપો. વાદ આદાજ,
સુન્દરીજી આદાજ.

જય—આદાજ જનાજ.

રોજ—આપ બંને હાથ જોડી પંડિતોને નમ-
સ્કાર કરો છો તે જેવી રીતે એ જતાવો !

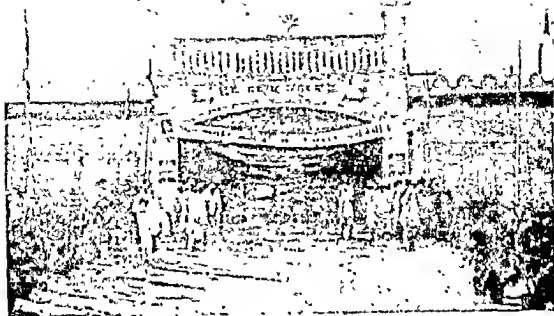
જય—આમ (બંને હાથ જોડી બતાવે છે.
રોજનામા અલી તરત તે પકડી બાપી લે છે.
અને પછી રજાપર અકાશીને ચાલે છે.)

રોજ—પકડી લીધો. મિરજનાર કરી લીધો.
કુન્દેશર સપાયો. ખુની ન્યાયના પંજામાં આપો
શામાય રે અમારી જવામરી.

જય—હે પરમેશ્વર ! આ કેવો અધર ! જેવું
ખૂન ? કોનું ખૂન ? કોણે કર્યું ? ક્યાં કર્યું ?

રોજ—તમારા મકાન પર.

જય—માગ મકાન ઉપર.

ગુજરાતને પાટનગરે ઉદ્ધ મી મહાસભાની યાત્રા.

અખબાર: શ્રીયુત રંગીલદાસ મ. કાપડીયા.

ફોટોગ્રાફર: મી. ભાડીયા ગોરાસ રુડીઓ બનારસ. અને મી. બી. એન. કોપર્ડે, દાદર, મુંબઈ.

(અનુસંધાન ડીસેમ્બરના પૃષ્ઠ ૪૦૭ થી સંપૂર્ણ.)

પાતના લોકસંગીત રાષ્ટ્રીય ગીતો અને ભજનોનો આસ્વાદ લેતાં લેતાં નિદ્રા છોડવાની લહેજત તો એનો ઉપભોગ કરનારજ દેશી મુકાબલે સંગીતપ્રત્યેકના મનમાં રાષ્ટ્રીય ચેતનનો, સંચાર કરતું!

મુસ્લીમ નગર.

મહાસભા મંડપમાંથી નીકળનાં રાષ્ટ્રીય મહાસભામાં પધારેલા મુચ્ચત્તમાન બાપજીની હાજરી જોવામાં આવે છે. આ બાપજીને “મુસ્લીમ નગર” નામાખિયાન કરવામાં આવ્યું હતું. એ નગર ખાદીને બદલે કંતાનનું બનેલું દોર્લ જણે પોતાનું અધિનિત્ય જાળવવા ન માંગતું દેશ એવો

ભાસ આપતું. નગરના દરવાજાને જુદાજ મુસલમાન દેશનેતાઓના નામે આપવા આવેલા હતા. સરકારના પરાણા મથેલા એ દે નાવકોને આમ નગરમાં પ્રત્યક્ષ રાષ્ટ્રી પ્રેક્ષ રાષ્ટ્રીય જાગૃતિનું જ્ઞાન કરાવવામાં આવ શોકતઅલી, મહમદઅલી ગેઝ, અને પાસે વિશ્વ ગાંધી ચોક, અને ગાંધી ચોકમાં શું હોઈ શી ગાંધીજીને અનિ પ્રિય એમનો “દેડીયો.” આ બીમસેન દેડીયો-રાહસી ચક્ર-દિ-દત્તી અદિના તમક તોપ કે સુદર્શન ચક્ર ચોકની શોખામાં દબિ કરતું! વળી નગરમાં દવાખાનું પણ પદ અને દવાખાનેકોનું નામ શોખે! એને માટે નામ

મુદાસર ! હકીમખાના બાપણમાં પણ આડ-
 ૧ ઓછા અને રૂપૃથ કથન ! આ વેળા તેમાં
 દેશના અગ્ર નેતાઓની ગેરહાજરી અનેક બાપણોની
 ગરજ સારતી ! મહાસભાએ ચૂંટણી સભાપતિ,
 બંગાલના લોકપ્રિય નાયક દેશમંદુ દાસ, 'જગતનો
 તે થરો સિંહ' લગ્નપતરાય, 'બાદશાહી ખવાસના'
 પંડિત મોતીલાલજી, મૌલાના અબુલ કલામ
 આઝાદ, હિન્દુ-મુસ્લીમ એકપતાની દૃઢ સાંકડની
 ગરજ સારતા મૌલાના શૌકત અલી અને મહમદ
 અલી જેવા પીરોની મહાસભામાં ગેરહાજરી
 એ પળેપળે પ્રેક્ષકોને-પ્રતિનિધિઓને-સરકારની
 નિર્દયતાનું-આત્મ શાસન તંત્રની જોડુકમી નીતિનું
 ભાન કરાવતી અનેક મૂક બાખ્યાનોથી
 એમના દીક હકમલાવતી ! મીસ તૈયબજીનું
 હૃદય ડોલાવતું, પીરરસથી સરતું મધુર ગીત
 હજીએ રમરણુપટ પરથી ખસતું નથી ! જંદભરત
 જેવા લાગતા, ગરીબોના દુઃખે દાઝનાર ખડીતા
 હોય તેમ આમથી તેમ ભાગતા હિંદના સર્વોત્કૃષ્ટ
 નેતા મહાત્મા ગાંધીજી સભામંડપમાં આવતાં
 જે હર્ષનાદ થતો એ ગર્જના અને હર્ષનાદ કાંઈ
 નરેંદ્રના આગમનને પહોં લાગ્યે જ સત્કારતો
 બસ્યો હોય ! મહાસભાએ કરેલા ઓછા વધતા
 મહત્વના દંડાવોમાં મુખ્ય એક જ દંડાવ સર્વતું
 ખ્યાન ખેંચતો-આંધી વધુ મહત્વનો હતો. એ
 મહાત્માજીએ રણુ કરેલો "અત્યાગ્રહ" અગર
 "કાયદાના સચિનય ભંગ"નો છે. મહાસભાએ
 "અસહકાર" ચાલુ રાજનીતિનો અંત આણવા
 માટે ઉત્તમ સાધન તરીકે અંગીકાર્યો અને તેમાં
 "અહિંસાને" એના આવશ્યક અંગ તરીકે
 આગળ ધર્યું. અસહકાર સામે એના વિરોધીઓ
 અનેક આલેખો કરે છે, જેમાં એ અહિંસાત્મક
 કે દ્વેષરહિત હોઈ શકે જ નહિ એ મુખ્ય છે.
 એમણે હિંદના મિત્ર-સરકારી જેલની બરદાસ
 કરવા ગણેલા સરકારના અતિથિ-મી. સ્ટ્રેકેન્સે
 કરેલી અસહકારની બાખ્યા બરાબર સમજવી

જરૂરી છે. એ લાઈ કહે છે કે:- "અસહકાર
 એટલે ટાળી શકાય તેવા પાપકર્મથી દૂર રહેવું;
 અસહકાર એટલે અન્યાયના સ્વીકારનો અથવા
 તેમાં ભાગીદાર બનવાનો ઇન્કાર; અસહકાર એટલે
 જે દુષ્ટતા સુધારી લઈ શકાય એને તાબે થવાનો
 ઇન્કાર !... અર્થાત્ અસહકાર એટલે કે જે લોકો
 સ્વાર્થ કે વ્યવહારને નામે અસત્યતું આવરણ
 કરે છે, જે અસત્યની સ્થાપના કરે છે તેઓની
 જોડે મળાને કામ કરવાનો ચોખ્ખો ઇન્કાર થયો."
 અને આ અસહકાર સમ્પ્રતિતાથી પરિપૂર્ણ અમ-
 લમાં લાવવા કાયદાના સચિનય ભંગ વિના ચાલે
 એમ નથી એ વાતનું આ દંડાવ સ્પષ્ટીકરણ કરી
 હિન્દને એના ત્વરણે અંગીકાર કરવા આમહ-
 પૂર્વક આમંત્રે છે ! એ દંડાવ લૉડ્ રીડિંગની સર-
 કારની સંમતિથી જુદા જુદા પ્રાંતોની નોકરસાહીએ
 તંત્રમાર અસાહેલી દમનનીતિની રાજનીતિને ભાર
 તનો શીર્ષ ભયો ઉત્તર છે ! જે સ્વયંસેવક દળોને
 સરકારે ગેરકાયદેસર ફરેખ્યાં છે તે સ્વયંસેવક-
 દળોથી દેશને ઉભરાવી નાખવાનું હિન્દની જન
 તાને નોતર મહાસભાએ કહ્યું છે અને તેમાં
 અગર વર્ષની ઉમરથી ઉપરના પ્રત્યેક વિદ્યાર્થી
 અને તે મહાસભાએ આ દળમાં જોડાયા આસા
 આપી છે. એકેએક દેશની રાષ્ટ્ર પ્રવૃત્તિમાં દેશના
 આ પાપા રૂપ વિદ્યાર્થી સમાજે હમેશાં અગ્ર
 ભાગ લીધો છે. હિન્દના વિદ્યાર્થીઓ પાસે મહા-
 સભા એ બોગની આસા ન રાખી શકે ? દેશની
 આઘા અને દેશની કીર્તિ જે મનમાં વસી રહી
 છે એ જો દેશને ન તારે તો કોણ તારશે ? આ
 દંડાવદાર મહાસભાએ એમની અગ્ર દેશલકિત
 પર વિશ્વાસ મૂકી એમને દેશની સ્વતંત્રતા સ્વાર્થના
 "મસાલથી" થવાની તક આપી છે. રાષ્ટ્રનું એ
 આમંત્રણ તેઓ હસતે મુખે જીવશે અને વશભાગી
 થશે. આ દંડાવના સમર્થનમાં મહાત્માજીએ આ-
 પેણુ બાપણુ એમના હૃદયમંથનનો બહાર આવતો
 અવાજ, એમના હીલમાં સળગી રહેલ દેશની

ગરવી ગુજરાત]
 રૂઢિ ગોરાસ રુઢિયો બનારસ.]

૩૬ ની સષ્ટિય મહારાષ્ટ્ર
 સ્વદેશી કારાગિરીનું પ્રદર્શન.

[સર્વ હમ સ્વાધિન.
 રીયાસત:-ગી. દવાનમ.

ગરવી ગુજરાત]

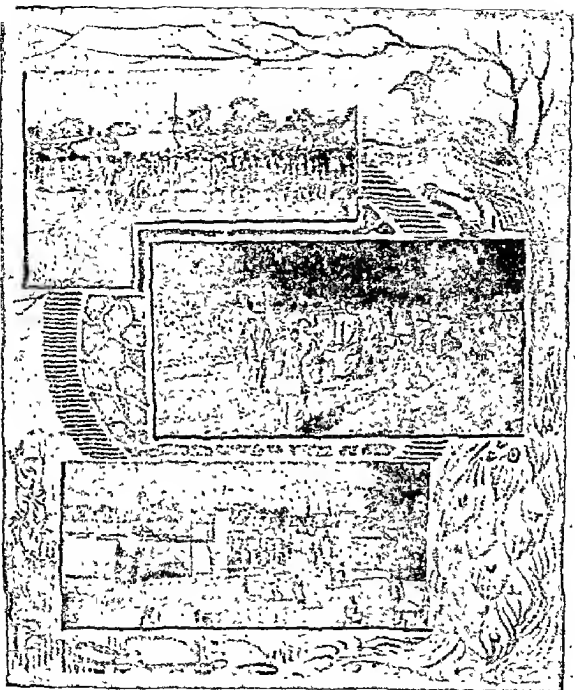
નં. ૧ મહાસભાના કુખ્ય પ્રવેશ દ્વાર.
કોટા-ગોરાસ રહેડીયા બનારસ.

૩૬ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભા

નં. ૨ પ્રવેશ દ્વારમાં દાખલ કરતા દેખાતો દુકારો.

B. A. P. Works.

[સર્વ દશ સ્થાપિત
નં. ૩ કુખ્ય દ્વારપાસે ઉત્તરની પ્રેક્ષા
ડીઝાઇન-મી. દત્તાત્રય

કોટા]

૩૬ મી સાર્વત્રિક મહાસભા

[મી. બી. એન. કોપરં.

આદીનગર

નં. ૧ આદીનગરના ઠાણપાસે.

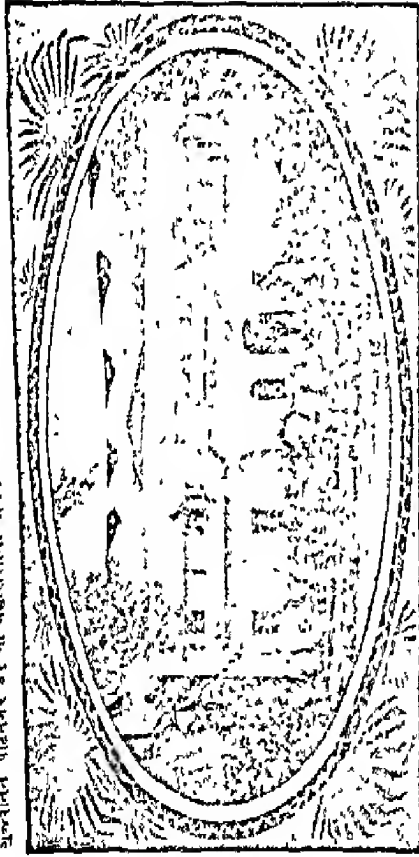
નં. ૨ આદીનગરમાં ગંગાધાર.

નં. ૩ આદીનગરનો મુખ્ય સરોવર.

અર્થે દક્ષિણ

દીગાંધન-મી. દત્તાત્રય.

ગુજરાતને પાલનમરે કદ મી અહાસભાની મળેલા.

કડ મી રાહીય અહાસભા.
સ્વદેશી શરીરીની સંપદરથાન.

દેશી ગોશાસ રહીએ, ઠીકાકનઃ મી, કપાનય.

૪૬૨

૬. આનંદમી જૂઠ્ઠી મળો ૧૧૩ તે રે.

卷之四

૩૬ મો રાષ્ટ્રીય મહાસભા.
સ્વાગત સભા.

ક્રોડોઃ જોનાસ મ્હીયો.

પ્રિઆધનઃ મી. દસાત્રય.

મુક્તિની ઉત્કૃષ્ટ તૃષ્ણા વાણે વાણે પ્રતિન થતાં
 એ ભાષણે કયા પાયાજી હૃદયને પીતૃગાઝું દોષદ
 એ દશવના રોકામાં દિન્દના જીવજીવ મજાતાં સી
 કવિ શ્રીમતી નાવડું સ્વતંત્રતાની ભાવનાથી
 જીવકાનું, વીરસ પ્રેરનું, રોમેરોમ ખડા કરે એવું
 મધુર-સંપ્રીતમય વક્તૃત્વ સાંભળવું એ ખરે
 જીવનની એક ભાગ્ય પડી જી ન્યાં દિન્દની વીરાં-
 નાઓનું હૃદય આ પ્રશ્નમાં આમ હેલાનું દોષ
 ત્યાં જન્મતી કથી સકિત એ પ્રાણને ખાળશે!
 આ દશ મહાસભાએ સ્વીકારી લેડ' રીડિંગની
 સરકારને દિન્દની ચેવેજ આપી છે, એ નેરનું
 છે કે લેડ' રીડિંગ જેવા ઈંગ્લાંડના ન્યાયાધીશ
 કેવી આજ્ઞાની આ ચેવેજ બીજશે! બીજે
 દશ મહાસભા દસરત મોદિનીનો કેમિસના ખેવને
 બદલવાનો દનો! મહાસભા સાદેજની માંગણી
 "સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા"ને મહાસભાનું ધ્યેય બના-
 વાની હતી આ દશવ દું માનું જુ' ત્યાં સુધી
 હાલમાં માંધીજી વિદ્યાર્થી જ એમના બ્યક્તિ-
 ના પ્રજાવે હી મયો! મહાસભાના ભાષણમાં
 પ્રપચા સભાથી ઉદ્દેશ કરી જે કાવાય એમણે
 માંધી તે બાદ કરતાં મહાસભાના ધ્યેય સંબં-
 ધમાં એમનું કથન અવગણના કરવા જેવું દોષ
 એમ દું નથી સ્વીકારતો! સ્વતંત્રતા મનુષ્ય અને
 રાષ્ટ્રનો જન્મસિદ્ધ હક છે એમ સ્વીકાર્યા પછી
 અને એ મેળવવા અસંખ્ય પ્રાણોના બલીદાન
 અપાવાના ઇતિહાસને પાનેપાને દર્શાવે વાંચવા
 પછી દિન્દ શાને "એ વિચારે મોંમાં પાણી ન
 આણે!" એ સરકારે જાલીવાલા કયો, જે સરકારે
 દિંદી રાષ્ટ્રમત તરછાડી ઘાવર, એકવાપરને પોષા,
 માન્યા, જે સરકારે ખીલાખૂને અન્યાય આપ્યો,
 જે સરકાર ચાંદુર જેવા બનવો સખિ-રે,
 જેને પશ્ચાત્તાપને અંશ સુદા નથી થયો "એવી
 સરકારનો અંત આણુવા હમો બહાર પડાવીએ"
We are out for ending this
Government) અને "રાજદોહ એ મહાસભાનું

ધ્યેય છે." (*Disloyalty has become*
the creed of the Congress) એમ
 નવજીવન અને યશ ઈંડીયામાં પેકારી પેકારી
 કહેનાર મહાસભાના આ વિરોધનો શો અર્થ!
 શું એમો મોડેરેશને સાથે એમવાના લોકમાં
 એટલા તણાવા કે એમણે એક આવા સાદા
 ધ્યેયનો પણ અસ્વીકાર કરવો પડ્યો! "સંપૂર્ણ
 સ્વતંત્રતા" એ ધ્યેયને ખ્યાલી મજુનાર
 દિંદના સરમુખત્યારને આપણે યુદ્ધીનું કે "પર-
 દેશી કાપડના સંપૂર્ણ બદ્ધિકારની" અને તે
 અમુક મુદત પહેલાં માંગણી કરવામાં, એક
 વખતી અદર આપેો મનુષ્ય સ્વભાવ પત્તી
 નાખવાની અશક્ય માંગણી કરવામાં અને
 સ્વરાજ્ય તે મુદત પહેલાં હાથ કરવાની આશ
 રાખવામાં "ખ્યાલ"-નરગ (*Vision*) ને
 ભાસ નથી પત્તી આ સાદા પરતુ નિશ્ચયા-
 ત્મક દશવના વિરોધનો અર્થ શો? મહાસભાએ
 મહાસભાને "સરમુખત્યાર" (*Dicta-*
tor) નીમો પોતાનો હાથમાં સરજ
 બનાવ્યો છે એ ખરું, પરતુ એમના પછી એમના
 અનુચિતિની નિમલ્લક દરવાની નિરંકુશ સત્તા સાથે
 પણ ક'ઈ એકું ન રાખી શકાય! આમાં ટોચી
 ખરાનો ભય નથી નેટલો વમ પેચાનો ભય
 છે! મહાસભાની વાત બાલુએ મુખ્યે તો
 જગતના કયા સરમુખત્યારે-ડીકટેરે-પોતાને
 અપવાધી નિરંકુશ સત્તાનો પ્રબળ ત્રીવ સિદ્ધાન્ત
 પર હમેશાં ઊપયોગ કર્યો જવયો છે! જગત
 સમક્ષ હીઝરથી માંડી કોમવેલ અને નેપોલી-
 વનના દર્શનો મોજુદ છે! હતાં દિન્દની સનાતન
 ભાવનાથી પ્રેરાઈ આ સરમુખત્યારો જન્મતને
 જુદો ધડો આપવાની આપણે બાધા રાખીશું!
 મહાસભાએ તમશાર શાહબાદના સરકાર સંબં-
 ધમાં પણ ચોખ જ દશવ કર્યો! ન્યાં સુધી
 દિન્દના ર્દોં દર ન થવા દોષ-ન્યાં સુધી દિન્દના
 ધા રજાયા ને દોષ, ન્યાં સુધી દિન્દનો જુએલો

માનસંતોષાંયો ન હોય, ત્યાંસુધી એ રાજ-
કુમારને સત્કારવા હિન્દે રંગરાગમાં શું હોય ?
ભલે જ્યારે હિન્દે પોતાને આંગણે રવતન્ત્રતાનો
ધ્વજ શેષે, સ્વરાજ્ય મહોત્સવ ઉજવે ત્યારે
સ્વેચ્છાથી ઇંગ્લાંડની લાઇબ્રેરી પ્રગ્નના એ ભાવી
રાજવિને ઉત્સવમાં ભાગ લેવા અતિથિ તરીકે
નોતરે અને સત્કારે ! અસહકારી હિન્દને આજે
આ સિવાય ખીજું કંઈ ન જ ાજે !

ખીજી પરિપદા અને સ્મરણો

અમદાવાદે માત્ર રાષ્ટ્રીય મહાસભાનો સત્કાર
કરીને જ સંતોષ ન હોતો માન્યો, એણે તો પોતાના
સૌજન્ય વડે પોતાને આંગણે પધારેલા ચિત્રલિખ
કાદિનો અને વિચારના અતિથિઓને ન્હાવડાવ
વાનો વિચાર જ કરેલો એટલે આ રાષ્ટ્રીય
સમાહમાં અનેક વાનીઓ પીરસાઈ; ખીજી અનેક
પરિપદો યોજાઈ હતી. આમાં ખીજાકત પરિપદ,
મુસ્લિમ લીગ એ એ રાજકીય પરિપદો હોઈ એમનું
કાર્યક્ષેત્ર અને ધ્યેય પણ લગભગ મહાસભાનું
જે કાર્યક્ષેત્ર અને ધ્યેય હતું તે જ હતું ! ખીજી
હિન્દુ અતિથિઓનું આકર્ષણ કરતી સંસારસુધાર
પરિપદ હતી. રાષ્ટ્રીય પ્રગતિએ પ્રગ્નના જીવન
વિકાસના આ એક અતિ મહત્વના અંગને હમણાં
હમણાં બહુજ પગલ નાંખી દીધું હતું ! પ્રગ્નમાં
સંસાર સુધારાની પ્રગતિ માટે જોઈએ એટલો
રસ ન હોતો દેખાતો ! એટલે સંસાર સુધારાના
કેટલાક રૂઢ લક્ષ્યોએ અથાગ મહેનતે માંડમાંડ
આ પરિપદ ઉભી કરી હતી ! એ ભુલાવું જોઈતું
નથી કે રાષ્ટ્રીય શરીર-જીવન સુંદર, સુદૃઢ અને
તંદુરસ્ત રાખવા એ શરીરના પ્રત્યેક અવયવને
હમેશાં સંતોજી રાખવાની આવશ્યકતા છે. અમદા-
વાદ આ વેળા આ પરિપદ ભરે એ માટે સંકો-
રખીતી અને સુઝાઈના વર્તમાન પત્રોમાં પ્રથમ
ભાષ કૃશવ પ્રસાદે અમદાવાદીઓને વિશ્વચિંત્યા
બહાર પાડ્યા બાદ જ કંઈ ચળવળ શરૂ થઈ !
તોપણ પરિપદમાં ઉત્સાહ આજે દેખાતો, રાજો

અને તે પરના વિવેચન બહુજ ન માંડાં નિર્માલ્ય
ભાસતાં, પ્રેક્ષકાની હાજરી તો બહુજ આંછી !
આ પરિપદના પ્રમુખ મી. નરાજન અને સત્કાર
કારિણી કમીટિના ચેરમેન અમદાવાદના જાણીતા
અસહકારી નેતા ભાષ ડૉ. કાનુગા હતા ! અમદા-
વાદના-ગુજરાતના રૂઢ સુધારક રા. બ. રમણ-
ભાઈ આ પરિપદના કાર્યમાં કંઈ ઝાઝો રસ
નહોતા લેતા દેખાયા એ વાત અકસિત
રહી છે. પ્રગ્ન પ્રગ્ન જીવનના આ અંગની હજુએ
મહતા સમજે તો સર્વ દેશીય પ્રગતિ-પ્રગતિને
ઝોર બેમ મળે !

ખીજી પરિપદોમાં અત્યજ પરિપદ, વિદ્યાર્થી
પરિપદ અને મહિલા પરિપદ એ ત્રણમાં લોકાનો
રસ-ઉત્સાહ-વિશેષ પ્રમાણમાં કેન્દ્રિત થયેલો
દેખાયો ! જ્યારથી મહાસભાએ અત્યજ ઉદ્ધા-
રનું કાર્ય હાથ ધર્યું અને એને—હિન્દુસમાજમાં
ધર ધાલી બેઠેલાં અસ્પૃશ્યતાના દૂષણને ટાળ-
વાના કાર્યને સ્વરાજની એક જરૂરી શરત તરીકે
પ્રગ્ન સમજી ધર્યું ત્યારથી હિન્દે આજ સુધી
માનવ સમાજના આ કચડાતા, રીખાતા વર્ગ
પ્રતિ આદરેલા અભ્યાસારના પાપથી પોતાના
હાથ ધોઈ નાંખી નિષ્કલંક થતા નો નિશ્ચય કરેલો
જણાયો. આ વખતની અત્યજ પરિપદ આ
નિશ્ચયની સાક્ષીરૂપ હતી. પરિપદ મહાસભાના
મંડપમાં ભરાઈ દેશના અસંખ્ય સ્ત્રીપુરુષોએ અસ્પૃ-
શ્યતાનો જરાયે અંદેશ લાવ્યા વિના એમા હાજરી
આપી. એ પરિપદના આચાર્યશ્રી પંડિત રામ-
ભજનદાસ ચૌધરી હતા. અને એને આદીપ
વચનો આપવા ટ્રો. આનંદશંકર જેવા રૂઢ સનાતની
બ્રાહ્મણ, મહાત્મા ગાંધીજી, સ્વામી શ્રદ્ધાનંદજી
જેવા સંન્યાસી, ગુજરાતના કવિ ન્હાનાલાલ
ભાષ, અત્યજના દુઃખે દાંઝતા શ્રીયુત્ત પટેલ
અને અનેક દેવીઓ ત્યાં હાજર થયાં હતાં
પરિપદનો મંડપ તો મહુધોધી અપહરણો હતો
ધીલીભર એમ ભાગતું કે હિન્દુ સમાજને હવે

પ્રમને ઉકેળી લીધા છે. આપણે પ્રાર્થાશુ"કે એ સાવ ચિરંજીવ રહે અને દિંદુસમાજ આ મેયથી જલદી વિમુક્ત થઈ જાય. દેશની નાદીમાં વહેતું નિરોમી સોહી એ દેશનો સુવાન 'વર્ગ' । એમની પરિપદ બીજી સુ દરે । મહાસભાએ આપેલાં આમંત્રણનો તત્પરતાથી સ્વીકાર । તેમાં એ પરિપદના અદલાગે શ્રીમતી સરોજીની નામદૂ એનાં પ્રમુખ । એટલે એમ શ્રી મણી હોય । એમને વળી દિંદુસ વિદ્યાર્થી આલમના કલાણમાં અદોગતી રસલેનાર દીન બંધુ એકુમના આગીવાં । શ્રીમતિ સરોજીની દેવીનો વિદ્યાર્થી આલમને સ્વેચ્છ એ દિંદુસ સાદિ ત્વમાં ચિરંજીવી જળવાઈ રહેવા જેવો સંચે હતો । એ પ્રોત્સાહન-મત્ર વિદ્યાર્થીએને અવગ્ય સ્વરિત ગતિ આપી દેશનું આમ ત્રણ સ્વીકારવા શ્રેયે. મહાદેવા પરિપદ એ વળી નવનેતનતી જીદીજ આજી રજી કરતું રાષ્ટ્રીય જાગૃતિનું અમ હતું । કપારે પણ જગતની આથ રક્તિ-દેશનુ અપુ અંત્ર-સી એને પહવાડે મુકી કોઈ રાષ્ટ્ર ઉત્તમ થઈ શક્યુ નથી । જગતની ધારી એ મંકિનના આશીર્વા અનેક પ્રવર્તિએ સ્વરૂપ થઈ છે એમના પ્રવાનોએ જગતની મહાન રાજસત્તાએને નમતી છે, એમની સમે જુદી અને અન્યાચારી દોર મહાત્મા થાત જાત છે । તેમાં દિંદુસી મહિવા । એના પ્રસાદમે તો હનિદામ પાને પાને અને લીટીવાટીએ વજુવી રવો છે એના યુગ્મજન કરતાં વિષના કવિએની જલ્દા યાદી છે, એના બોરવા ગીતો શાતા અનેક કવિએએ કાવ્યના અવજનીય રસનો આનંદ લુટ્યો છે - 'રસસમુદ્રને ઉલેચના' શાસ્ત્ર છે । કપારે એ દિંદુસ જનેતા જાગરી ત્યારે દિંદુસ પ્રેમને સ્વરાજ્ય હાથ કરતુ એ સહેજ વાત છે । એમની જાગૃતિનો પુરાવો આ પરિષામાં દરવારદળર ઓએની દહજીવી વધુ મયોદ અન્ય શોદોષા કમરે મેવડા પળેલા-પોતાના પ્રેમને દેશમેવામાં અપણુ કરી પરવારેલાં અશી-

આજીઓના વૃદ્ધમાતા કરતાં વધુ બાયક ઉપદેશક કોણુ હોઈ શકે । પોતાના જીવનમાં આત્મજોગ અને કમંસન્યાસને જોનપ્રાન કરનાર એ કમં-દહજનાની જીવતી મુતિ મિયાવ મણુ દિંદુસની સીએને દેશમેવાનો અમૂલ્ય દીક્ષામત્ર આપનારી વધુ સારી "આચારી" મળી શકે । ત્યારે આપણે સ્વરાજ્ય હાથ કરીશુ ત્યારેએમાં દિંદુસની સીએનો ફાળો સોંપી મોટો જોવાનું સાક્ષાત્ત આપણે મળો એ આપણો અભિપ્રાય ।

કેશલંક રમરજો

મહાસભાના યાત્રાળુને મારે આ બધા આદ્યક દર રમરજો કરતા વિગેષ સુખકર બીજી મુ હોય । ખાદીનગરની વ્યવસ્થા, બાપો માણુમેની બીડ જતા જળવાપટી જુદર, પ્રમગની ન વ્યવસ્થા, હજરો આદીની વચ્ચેથી નિર્મપ મેધક માણી જતા સી માલકો મારે કરી અપાતી સરજા એ અવં દિંદુસી જતનાએ અદિઆત્મક અસદ-મગ કેટલો મુદર રીને કીચો છે, વ્યવસ્થા અને શાંતિનો પાઠ કેવો સામે દીખી લીધો છે એનો સન્માદ પુગવા આપવા ઉપરાંત દિંદુસને પોતોમની જાગર રહી નથી અને દિંદુસના અવંસેવિકા વીર સુખદલા મ્હાવના એ વીર સુવેદના આત્મ-સમનું દર્શન કરાવના-આનંદમાં ન્દવધારના । એમણે સાચવેરી શાંતિ અને વ્યવસ્થા એ અમદાવાદની મહાસભા સાથે એટલાજ ચીંગંજીવ રહેશે. સ્વરાજ્યના એ સુખદોને સહાય આપવા અમદાવાદની રીર-રમજીએ પણ સ્વંસેવિકા તરી કે એમને પડ્યો દાળર હતી । આમથી તેમ દોગતી પુદ્ધા પ્રમુખની વીર રજપુતાળીઓતુ બાન કરાવતી એ અમદાવાદી રમજીએનું દક્ષ કોણુ પોતાના રમરજુપટપરથી કદી ભુસી શકે । એમાંએ દેશની રોજમાં ઉતરેલા આત્મત્થગતનાં અનેક દર્શનો સાંભળી હરં મનો. આપણો સર-કારની અરજીના ભોગ થઈ પડેના, હાલ કોણુ જાણે ક્યાંએ દેશવરો ભોમવના સરદાર અજીન

સિંહના મોટા ભાઈ મને મળ્યા ! પોતાના ત્રણ પુત્રોને દેશસેવામાં અર્પણ કરી ચુકેલા સીતેર એસી વર્ષના એમના વૃદ્ધ પિતાના સ્વપ્ન સેવક દળ ઉભું કરી તેના કેટલેક થયાના સમાચાર જે ગૌરવથી મને સંભળાવ્યા તે સાંભળી મારું હૃદય પ્રકુલિત થઈ ઉઠ્યું અને આશાએ ઉભરાયું ! આવા જ્ઞેનો આત્મભોગ અને વિશુદ્ધતા પણ આપઆપણને સ્વરાજ ન મેળવી દે તો તો આપણું પાપ અમાપ જ હોયું કલ્પવૃંદ્યું. અમદાવાદના રરતાઓ પર અને ટ્રેનમાં આપસ આપસમાં જે સહિષ્ણુતાનું સાત્રાજ્ય વ્યાપેલું દેખાયું એ ભલભલા નિરાશા વાદાઓની નિરાશાને મારી હટવડું. ટ્રેનમાં અમદાવાદના આ મુખકૂર સ્મરણો લઈ પાછાં ફરતાં પંખખના કેટલાક સીખ નાથકોના સમાગમનું સદ્ભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું ! એ ભાઈઓમાં એક તો આદિમાન ટાપુપર સરકારના મહેમાન થઈ આવેલા (પંખખના લશ્કરી અમલ દરમ્યાન), બીજાભાઈ દોઢ વર્ષની કારકીર્દિમાં એક પછી એક એમ સાત અધિપતિઓને જેલની બરદાસ કરવા મોકલનાર “ અકાલી ” પત્રના અધિપતિ છ માસના જેલ નિવાસ પછી મહાસક્ષાની યાવાએ આવેલા અને ત્રીજા ગુરૂદ્વારા કમીટીના સભ્ય અને સીખ લીગના મંત્રી શ્રી રાજગુરુના પ્રકટર હતા આ ભાઈઓમાં ગણહુળતી દેશ પ્રેમની જ્યોત, એમની નમ્રતા અને સાદાઈ એ કોઈપણ વીરને છાજે એવા હતાં ! એમણે પંખખની રાષ્ટ્રીય ચળવળનું દીલ ખેંચાવે એવું ખ્યાન કર્યું, એમણે “ અકાલી ” નામે તંત્રીજના

સુંદર રાષ્ટ્રીય ગીતો લલકારી પંખખી સંગીતને અમને આસ્વાદ આપ્યો એટલુંજ નહિ પણ મને એ કવિજની પાસે ગુજરાતી બાળપોથી જોઈ આશ્ચર્ય થયું ! આ વધે ગુજરાતી ભાષા શીખવાની એમની ઉત્કટતા એ બીજા પ્રાંતના પ્રવૃત્તિ સમજવા બીજા પ્રાંતના આત્માને ઓળખવા એમના અભિલાષનું દર્શન કરાવતી ! મને પોતાને એમની આ ઉત્કટતાએ શરમાવ્યો-મને લાગ્યું કે ગુજરાતીઓ કુપમંદુકની રિયતિ કુદી આ ભાવના ઝીલતા નથી શીખ્યા ! એમણે મારી પાસેથી ત્રણ કલાકના સહવાસ દરમ્યાન અક્ષરો ઓળખી લેવા બને એટલું જાણી લીધું અને મને તો લાગ્યું કે એ ભાઈ ગુજરાતી અક્ષરો ઉકેલતા-ગુજરાતી કંઈક સમજતાં એક દિવસમાં શીખી ગયા. હું એ પાછળથી એમની પાસે જાણી શક્યો કે ગુજરાતી પંખખી સાથે વધુ નિકટતા-સમાનતા ધરાવે છે-હિંદી પણ એટલી નિકટતા નથી ધરાવતી ! ગુજરાતીઓ આ ભાવના ક્યારે ઝીલતાં શીખશે ! વડોદરે એ ભાઈઓ ઉતર્યા પછી એમનાં સહવાસ ત-મહાસભાના અનેક સ્મરણોની સ્મૃતિ કરતે કરતે વળી પાછો જગત્તા તાપેથી તખ્ખા-હમેશની દિનચર્યાનું જીવન ગાળવા ટ્રેન ધસારાથી અમને અમારા નિવાસ તરફ ખેંચી જતી હતી. અમે અમદાવાદને વધુને વધુ દૂર છોડતા જતા હતા-અમર રહો એ ગુજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ અને વધુ અમર થાઓ એ પાટનગરની મહાસભા ! ઇત્યેમ—

સૌભાગ્યની સાદી.

લખનાર:—શ્રીયુત્તમ શ્રેમચંદ.

અનુવાદક:—રા રત્નસિંહ જીવસીંહસાહકકકુર.

એ કહેનું બૂલ ભરેલું છે કે હાંપણ સુખ માટે સૌ પુણના સ્વભાવમાં મેળ હોવો આવશ્યક છે. શ્રીમતી ગૌરા અને શ્રીમાન કૃષ્ણ રત્નસિંહ એક પણ પાનમાં મળતા નહોતા. ગૌરા ઉદાર હતી અને રત્નસિંહ અતિ લોભી હતા. તે હસમુખી હતી, રત્નસિંહ ચિંતાશીલ હતા. તે કુળમર્જાદાપર જનન જ્યોત્ષ્ણપર કરતી હતી કુંવર એને આડંબર માત્ર સમજતા હતા. તેમના સામાજિક બ્યવહાર અને વિચારમાં પણ મોટું અંતર હતું આ વિષયોમાં ઉદારતાની બાજુ રત્નસિંહનાં હાથમાં હતી. જ્યારે ગૌરાને સદ-ભાવંથી આપણે, વિધવા-વિચ્છેદ પ્રતિ ધૂણા અને અસ્પૃશ્યોના પ્રશ્નો વિશેષ હતો. રત્નસિંહ આ બધી બ્યવસ્થાઓથી અંતર દતા, રાજનૈતિક વિષયોમાં આ નિલિનતા વધારે જણાય હતી. ગૌરા વર્તમાન સ્થિતિને ન ઠાળી સકાય એવી સમજતી હતી. તે માટે તે નરમ-ગરમ, ડોલમેસ, સ્વચ્છ, હોમરૂમ સર્વથી વિરક્ત હતી. તે કહેતી કે, “આ સુડીબર બધા મધ્યા માણ્યોથી છું થશે ?”

એક અવસ્ય પડતો પણ તેઓ પવનના એ અદિ-તનો દત્તા જે સ્થિર જાળને દબાવી દબાવી લહે-રથી આનુષિત કરી દે છે, તે પ્રયત્ન એકા ન હોતા જેમનાથી સાચર કિષ્કવ ક્ષેત્ર બની જાય. થોડી સહાયતા, થોડી આખની ચરમ, થોડી સદાનુભૂતિ અને થોડી સહેજ બધી વિગતોમાં, અસમતાઓ અને મનભેદો પ્રતિકાર કરી દેતી હતી.

(૨)

વિદેશી કપડાની ટોળાઓ કરવામાં આવતી. સ્વચ્છવેશોના ફૂંડાં ભિખારીઓની માફક બારણાઓ પર ઉભા ઉભા વિચારવન કપડાની બીજા માંચતા હતા. અને એવું તો ભાગ્યેજ કોઈ બારણું હતું. જ્યાં તેમને નિરાશ થવું પડતું હતું. ખાદીની પૂર ચકલી હતી અને નવનસીબ-નવલકુખ, મધમક મનમય અને તનજેન તનવેચ ચક્ર ગયા હતા. રત્નસિંહે આવી ગૌરાને કહ્યું:—

“પેટીમાંથી બધા વિનાવતી કપડા કાઢી લાવ એમને આપી દઉં.”

ગૌરા —“તું કમજીર મદુન પોતી જાય છે. પછી ક્યારેક આપી દેજો.”

“રત્ન—વાહ, થોડો બારણાપર ઉભા રવી કેલાદય મચાતી રહ્યા છે અને તું કહે છે કે હરી ક્યારેક આપી દેજો.”

ગૌરા —તો જો આ કુંડી, કાઢીને તેમને આપી દો. આ ખંધા બચાઓના ખેલ છે. મર ફૂંડ.

થી ન તો કદિ સ્વરાજ્ય મળ્યું છે અને ન જશે. ”

રતન:—“ મેં ગઇકાલેજ તારી સાથે આ વિધ-
માં કલાકો સુધી માથાફેડ કરી હતી અને તું
હમત પણ યથા હતી. આજે ફરી તેજ શંકાઓ
રવા લાગી ? ”

ગૌરા:—તમારા અપ્રસન્ન યથા જવાના લયથી
થૂપ થઈ ગઈ હતી. ”

રતન:—“ ઠીક, શંકાઓ પાછળથી કરજે
હમણા તો જે કરવું છે તે કર. ”

ગૌરા:—“ પણ મારાં કપડાં તો નહિ લ્યોને ? ”

રતન:—“ બધાએ આપી દેવા પડશે. વિલાયતી
સૂતરનો એક તાંતણો પણ રાખવાથી મારા મતનો
લાંઠ યથા જશે. ”

એટલી વારમાં રામટહલ સાપ્તે બહારથી
બૂમ મારી: “ સરકાર, બોકો ઉતાવળ કરે છે
તેઓ કહે છે કે હજી ધણુએ મહોલ્લાઓમાં
જવું છે કેાઇ ખાદીનો દુકડો હોય તો મને
પણ કૃપા કરી આપશે કારણ કે મેં પણ મારાં
કપડાં આપી દીધાં છે. ”

કેસર પાણી વાળી કપડાંની પોટલી લઈ બહાર
જતી દેખાઇ. રતનસિંહે પૂછ્યું: શું તું પણ તારા
કપડાં આપવા જાય છે ? ”

કેસરે લજ્જતાં કહ્યું: “ જી સરકાર જ્યારે
આખો દેશ છોડી દે છે ત્યારે હું કેમ પહેરું ? ”

રતને ગૌરા તરફ આદેશ પૂછું નેત્રાથી બોલ્યું.
હમણા તે વિલંબ ન કરી સડી. લજ્જતથી માથું
નીચે કરી પેટી ઉઘાડી કપડાં કાઢવા લાગી. એક
પેટી ખાલી થઈ ગઈ એટલે તેણે બીજી ઉઘાડી.
સર્વથી ઉપર એક સુંદર રેશમનો સૂટ રાખેલો હતો.

જે કુંવર સાહેબે કેાઇ અંગ્રેજી કારખાનામાંથી
સીવાયેલો હતો. ગૌરાએ પૂછ્યું: “ શું આ સૂટ
પણ કાઢી આપું ? ”

રતન:—“ હા, હા, તેને વળી ક્યા દિવસ
માટે રાખવો છે ? ”

ગૌરા:—“ જો હું જાણત કે આટલી જલ્દીમાં
હવા બદલાઇ જશે તો હું કદિ પણ આ સૂટ
ખનાવવા ન દેત. બધા રૂપીયાનો નાશ થઇ ગયેલ. ”

રતને કંઈ જવાબ ન આપ્યો. પછી ગૌરાએ
પોતાની પેટી ઉઘાડી અને બળતાં બળતાં સ્વદેશી
વિદેશી બધાં કપડાં કાઢીને ફેંકવા લાગી. તે આવેશ
પ્રવાહમાં આવી ગઇ. તેમાં કેટલી એક ફેન્સી
સાડી અને પોલકાં હતાં જેને પહેરતાં તે કુલી
ન હોતી સમાતી. એવી સાડીઓ માટે તો તેને રતન-
સિંહ પર વારંવાર તકાલ કરવા પડ્યા હતાં. પણ
આ સમયે તો બધી આંખોમાં ખટકી રહી હતી.
રતનસિંહ તેના ભાવોને કળી જતા હતા અને
સ્વદેશી કપડાંને કાઢી ફેંકવાતું તેમને પસંદ ન
હતું પણ આ સમયે યુગ રહેવામાંજ માલ સમ-
જતા હતા. તો પણ એ એકવાર વાદવિવાદની
નોખત વાગી ખરી. એક બનારસી સાડી માટે
તો તે કશુંએ કરી એકા, તેને ગૌરાના હાથોમાંથી
છીનવી લેવા વિચાર કર્યો, પણ ગૌરાએ એક વાત
ન માની. તે કાઢીને ફેંકી દીધી. એકાએક પેટી-
માંથી એક કસ્ટુંબી રંગની સાડી નિકળી જેની
કાર પર જરીના સુંદર શુદ્ધ શીખી રહ્યા હતા.
ગૌરાએ તે તરતજ ઉચકી પોતાની ગાદમાં
છુપાવી લીધી.

રતને પૂછ્યું:—“ આ કઇ સાડી છે ? ”

ગૌરા:—“ કંઈ નહિ, આતો કસ્ટુંબી સાડી છે. ”

રતન:—“ કસ્ટુંબી છે ત્યારે તો જરૂર વિલા-
યતી હશે. તેને જૂદી શા માટે મૂકી દીધી ? ”
તે બનારસી સાડીઓથી પણ સારી છે ? ”

ગૌરા:—સારી તો નથી પણ હું તે નહિ આપું. ”

રતન:—વાહ, એ વિલાયતી ચીજ ને હું
રાખવા નહિ દઉં. લાવ અંદર. ”

ગૌરા:—“ નહિ, મારે ખાતર એને રહેવા દો. ”

રતન:—“ તેં મારા ખાતર એક પણ ચીજ ન
રાખી તો હું શા માટે તારી વાત રાખું ? ”

ગૌરા:—“ હું પગે પડું છું તમે શું ન કરો. ”

રતન:—“સ્વદેશી સાદીઓમાંથી જે રાખવી હોય તે રાખી દે પણ આ વિલાસની ચીજ નેહું રાખવા નહિ હઉં. આજ કપડાના પ્રતાપે આપણે શુભામ ભલી ગયા. આ શુભાગીને દાગ હું વજ્ર વખત રાખી શકતો નથી, લાવ અહિં.”

ગૌરા:—“હું તે નહિ આપુ, એકવાર નહિ બાર વાર નહિ.”

રતન:—“હું તે લાઇને જ છોડીશ, આ શુભા પના કલંકને, દાસત્વના બંધનને કાઢ પણ રીતે હિં રાખું.”

ગૌરા:—“નાદક, છદ કરો છે.”

રતન:—“આખરે પાત શું છે તને તેના પર એટલો મોહ શા કારણે છે?”

ગૌરા:—“તમે તો બાલની આમડી ઉતારવા મોકા છો. શું આટલાં કપડાં ઘોડાં છે? એક સાદી રાખી દીધી તો શું થઇ જવાનું છે?”

રતન:—“તું હજી કુધી આ હોળીઓનો આચળ જ નથી સમજી!”

ગૌરા:—“બરાબર સમજું છું. બધા દોષ છે તારા દિવસમાં જોશ દેડે પડી જશે.”

રતન:—“તું માત્ર એટલું જ કહે કે આ સાદી તને આટલી કેમ મહત્ત્વી છે તો કદાચ માનું.”

ગૌરા:—“આ મારી સૌજાઓની સાદી છે.”

રતન:—“(જરા વાર વિચારીને) ત્યારે તો હું તેને કેમ પણ રીતે નહિ રાખવા હઉં તું વિદેશી વસ્ત્રને આ શુભ રચાન આપી નથી શકતો તે પતિત સંસ્કારનું આ અપવિત્ર રચિત-ચિન્હ હું ધરમાં રાખી શકતો નથી, હું એને તોથી પહેલી હોળીમાં ભેટ આપીશ, સોડો કેટલા છુદિમજ થઇ ગયા હતા કે આજ શુભ કાર્યમાં પણ વિદેશી વસ્ત્રને બાવલ કરવામાં જરા પણ સંકોચ નહોતો કરતા. હું જરૂર તેને હોળીમાં નાખીશ.”

ગૌરા:—“તેનો અપશુકન મહેમાની કરે છે?”

રતન:—“મારી સૌજાઓની સાદીનું ધરમાં રહેકું અપશુકન, અર્ધગળ, અનિષ્ટ અને અનર્થ છે.”

ગૌરા:—“તમે ભલે બજાજબરીથી છીનવી લ્યો પણ હું તે પુરાથી તો આપવાની નથી.”

રતન:—“તો પછી લાચાર થઇ મને તેમજ કરતું પડશે.”

એટલું કહી તે ગૌરાના હાથમાંથી સાદી છીનવી લેવા આગળ વધ્યો. ગૌરાએ તેને બરાબર પકડી રાખી અને રતન તરફ કાતર નેત્રોથી જોઇ કહ્યું:

“તમને મારા સીરના કસમ.”

કેસર ચાકરડી બોલી:—વહણની છાછ છે તે! રહેવા ઘો.”

રતનસિદ્ધના આગળ વધેલા હાથ અટક્યા. મ્હોં મળીન થઈ ગયું. તેઓ ઉદાસ થઈ બોલ્યા: “મને પ્રતબંધ કરવો પડશે પ્રતિજ્ઞાપત્ર પર મને ખોટી સહી કરવી પડશે. ખેર એ પણ ક્ષુપ.”

(૩)

સાંજ પડી હતી. બારણા પર સ્વપ્નસેવકો ઠાલા-હજ કરી રજા દતા. “કુવર સાહેબ ઉતાવળ કરો અને શ્રીમતિ રાણીસાદિવાને પણ કહી દો કે અમારી પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર કરે. બહુજ મેલું થાય છે. ત્યાં રતનસિદ્ધ સુંઝવણમાં પડ્યા હતા કે પ્રતિજ્ઞાપત્ર પર સહી કેમ કરવી. વિદેશી વસ્ત્ર-ધર્મમાં રાખી સ્વદેશી વસ્ત્રને જાલન-કેરી રીતે થઇ શકશે? જ્યારે પગ આગળ ધર્મ છે ત્યારે પાછા કેમ ફાટી શકાય? પરંતુ પ્રતિજ્ઞાનું અક્ષરેઅક્ષર પાલન કરવું અસિદ્ધ પણ નથી. માત્ર તેના આશ-યજ્ઞ ભરી આપવું જોઇએ. તે વિચારથી અને પ્રતિજ્ઞા પર સહી કરવાનો સૂચન દકક છે. આ દડ આગળ મોકલવું ચાલવું નથી. મન પર લડે તો એક કળ્પમાં કામ કરી શકું છું પણ તેથી તેને બહુજ દુ:ખ થશે. તે ભવિષ્ય હોવાથી. તેના ભાવનો સત્કાર કરવો એ મારું કર્તવ્ય છે.

ગૌરાપણ ઔત્સર્ગી કુખી થઇ હતી. “સૌજાઓની સાદી એ સૌજાઓનું ચિન્હ છે. તેને આજ એ કેટલા અપશુકનની વાત છે. એઓ તો ક્યારે ક્યારે

અને માર સમજી દિલથી કરી રહ્યા છે. તે માર હવે નીચે ઉતરવા માગ્યો એટલામાં એક આવી. આંખે આમળા આવી તેનો રસ્તો ઠોકો. તે બે હાથ ફેલાવી મુકેરાઈ મીઠા સુરમાં બોલી, "આજને ક્યાં દો! આરે દોં તો જરા મોડો." પ્રતીજે બેઠું કે તે આ છુટી છે. સુરન તેની ચૂસ લેતી છે. મૂખ કોળાડું આંખો ખગડના જેવી અને મીરના ખાપ છજુ જેવા છે. તે બોલતી ત્યારે તેના મોંમાંથી તંબાડની દુર્મીથીની શુકો ચોંકાર છુટે છે તે ધુજાથી પછળ દી મોંપે. ફર રહે. દર રસ્તો મૂકી દે, અને ચાલવા લાગ્યો. છુટીએ કહ્યું, એક મીનીટ તો મેરો, પણ તો ખાઓ, વદાંબી બંધે આદમીની આંખે દંવ ઈમ મીકેનેશ અદલા વર્ષિયા ન સમજતા." એટલું કહી તેણે સહેરના મેચાર પ્રતિનીત રહીશોના નામ લઇ નાંખ્યા. પ્રતીજે મતગાજ જઇ આમ તેમ બેઠું છુટીએ કહ્યું, "હારી પાન તો હા. વૃમ તો! ફેરી મેવડુર દો. પથરડી તરફ મેંની રેખતી રહતી દો." એ સાંખાને એક ધુવતી કોઢતી પાનની પાનદાન લઇને આમળા આવી. બે વરવા છધી તેની છાતી પરંતુ વસ્ત્ર ખસી ગયું હતું. તે ધુવતીની આંખોમાં ન હતી લગભગ ને નદનું સીત છુટીએ કહ્યું, બુએ કેવી મુંદર હોડી છે. એટલું કહી તે બોલી, "જગ પાસ આ જ ને ક્યા ધુવે બીજી પડતી હવે! વા વદાં કેલ પાપ હવે!" ધુવતીએ પાસે આવી તેની આંખોમાં ઉબી રહી કહ્યું, "હીછએ, પાન તો ખાધે" પ્રતીજે ત્યાંથી મોં ફેરવી કહ્યું, "નદિ નદિ" હવે દં બજે છુ" એટલું કહી તે હા તરફ ચાલ્યો. છુટીએ અટકાવતાં કહ્યું, "પાન નદિ" અને તો કહી કરતી મેં તો પ્રતીજે." પ્રતીજે અચાનક કહ્યું, "કરતીમાં શું નાખું!" છુટીએ કહ્યું તે રૂપે, પાંચ રૂપે જેમી તમારી તોડી દો." પ્રતીજે કહ્યું, જ્યારે મેં પાન નધો ખાધું ત્યારે આ માર નાખું! એટલું કહી તે ચાલવા લાગ્યો.

વેરવાએ દારવને કુવામાં નાખી કૈંવથી કહ્યું, કાંમે પેલા નદિ, કોઠ નીચે તમારા રેખને ક પામે નદિ દાને કોઠ આમળા મરી ચુનાને પ્રતીજ હવે વધારે વખત ઉભો ન રહી શકે. તે કોડી નીચે ઉતરવા માગ્યો. છુટીએ બેઠો હાથમાં લઇ જમીન પર પડાવટ મચાવી કહ્યું મુંછી નામ પર એક—ટો—નીન—ચર... પાંચ—છે—સાત. તે પછી તે રંગોને અગાજ ન સાંખાથી રાખે. નિશી ઉતરી મચે દતો દોષ આવી મધ હતી. અદમ ગયાની અને લગભગી તે મરી જતો હતો. રહી રહીને પોતાની જાન પર રધા ખાપ તે કોઠ કરતો દતો છુવને એમ ચળું કે ફાંદી લગડી મરી જાઉં દોઝ મુકાલ મધ દગા છજા તાપુથી ચોરી મધ હતી. સરીર પમીતાથી તરંગો દનું તે તીરની માફક પોતાના પર તરફ ચાલ્યો.

રસ્તામાં ધુવે દાખિ અને અપહાર પ્રકરી રહ્યો હતો. બધા મશાન બદ વર્ષિયાં હતા. સર્વે રીપો બુખધ મધા દગા. સ્થાનના નાકપર પડેરે દારો અગાજ આવી રહ્યા હતા કુવડ પતરવટ લગભગના મૂના મૂના લજવા દગા. પ્રતીજ મોઢા ધુવારી સતાનો સંતાનો ચાકો જતો હતો તેણે પ્રતિતા લીધી કે હવે કોઈપણ વખત એ રસ્તે ન આવતુ. યેર પડોચાં એ અગે તેના મારે એક વિગટ ખીના હતી.

પ્રકરણ ૧૫ મુ

ધેર જઈ તેણે બેઠું હતું રીપો બધાને દતો. અને તેનો પ્રકરણ નદાર પજુ રેખાનો દતો. તેણે ઉતાવળે ઉપા જઈ બેઠુ. ખારતુ પજુ હતું એમજ પુકડુ હતું માંમેમાં તે એમજ રિયા. રતો હતો કે હવે ક્યા મોંથી જગાડીય. અને બોલાડીય એક તરફ આમળાની અને અપ માન તેને પ્રતીજા સમાઈ જવા માટે કહેવા દગા. બીજી તરફ માન અને કોપ યેર જગા માટે

તેના પગ પકડી બેસના હતા. પણ આ વખત એવો ન હતો કે તે ક્યાંક જઈ રહેલા કે બેસવાનું સ્થાન શોધી શકે. જીવનભરમાં તેણે પોતાની મીઠાઈના કારણે બીજાનું અપમાન કર્યું હતું, આજે અપમાનિત થઈ તેનો આત્મા ઘેર સંતાપમાં પડી ગયો હતો.

જ્યારે તેણે ઘરમાં પ્રવેશ્યો ત્યારે ઉપર જઈ દરવાજા ખુલ્લો જોયો. તે વિચારમાં પડી ગયો પણ તેના પગના અવાજથી સુખદા સાવધ થઈ અને અંદરથી જોવા લાગી કે કોણ આવે છે. એકવાર ચાર આંખો એક થઈ. પ્રવીણે કાતર દૃષ્ટિથી જોયું અને અંદર દાખલ થયો. સુખદાએ કહ્યું: “જરા માણને તો જુઓ કેવી સ્થિતિ છે” પ્રવીણ પાછો ફર્યો અને તેની તરફ જોઈને કહ્યું, “શું થયું છે?” એટલું કહીને પોતાની માતા જે ઓરડામાં સૂતી હતી ત્યાં ગયો. તેને લાગ્યું કે તેની માતા કઈક હોય અને કઈક બેહોશીમાં છે. તે ધીરે ધીરે કંઈક બજી રહી હતી. તેની આંખો ધ્રુવી ગઈ હતી. સુખદાએ કહ્યું: “માણ; એ આવી ગયા છે.” માતાએ સુખ ઉઠ્યું કરી પુત્ર તરફ જોયું, કેવી કરણ તે દૃષ્ટિ હતી? નિરાશા તેમાં પ્રસસ્ય થતી હતી તેનો શ્વાસ રૂંધાઈ ગયો. આંખમાં આંસુના એક બે બીન્દુ દેખાયા. નિંદુર પ્રવીણ હજી માનમાં જ ઉભો હતો. તે સ્તબ્ધ-સૂપચાપ શુષ્ક દૃષ્ટિથી માતાને જોઈ રહ્યો હતો. માતાથી પુત્રનો આ વ્યવહાર સહન ન ગઈ શક્યો. તે હવે કંઈપણ કરી રોવા લાગી. સુખદાએ કહ્યું: “જરા અંભાણે નહિ” તો એમને ફરી મૂર્છા આવી જશે.” એ કલાકમાં હમણાજ હોશમાં આવ્યા છે. પ્રવીણ ખાટલા પર બેસી ગયો. માતાના મરિતકને ખોડામાં લઈ લીધું. પણ તેના મોંમાંથી એક પણ શબ્દ નીકળ્યો નહિ. તેને શું કહેવું તે સૂઝ્યું નહિ. તે એક ચંચળ પેઠે માતાના માથાને ખોડામાં રાખી સ્થીર બેસી જ રહ્યો.

સુખદાએ કહ્યું: “આ વખતે થોડું દુઃખ મળી શકશે? પ્રવીણે કહ્યું: આ વખતે દુઃખ ક્યાંથી મળે? દુકાનો તો બંધ થઈ ગઈ છે.”

જુદાએ આંખો બંદ રાખીને જ દુઃખ લાવવાની ના કહી. પ્રવીણે કહ્યું: મા, તારી તબીબ કેમ છે?

જુદાએ હાથ ઉંચો કરી પુત્રના શરીર પ ફેરવ્યો. આંસુની અરબખિત ધારા તેના શુષ્ક ગાલને લીંબવવા લાગી, પ્રવીણના હૃદયમાં માનવ જે અટલ દિવાલ ઉભી થઈ ગઈ હતી તે એકાએક તૂટી પડી. તેના મનપર જે અસહ્ય અને અચાંખે બોમ્બે પડી રહ્યો હતો તે એકદમ ખસી ગયો. આવેગમાં માતાના હાથ પકડી તે એક ન્હાન બાળકની પેઠે રડી પડ્યો. સુખદા ગભરાઈ ગઈ તે પતિને કઈક સ્વમગ્નવવાના ઉદ્દેશથી કહેવ લાગી: આ શું કરો છો? પુત્રના આંસુઓએ દવાનું કામ કર્યું. જુદાએ રૂંધાવલા કંઠે કહ્યું ખેડાતું ક્યાં ચાલ્યો ગયો હતો?” આ સુશીલા વહુ અને દુઃખી માનું તે જરા પણ ધ્યાન નહિ કર્યું?” પ્રવીણ ચૂપચાપ આંસુ વહેવડાવતો રહ્યો. જુદાએ ફરી કહ્યું: “તને છેક ન્હાનો તૂટી તાર પિતા ચાલી નીકળ્યા હતા. તને છાતીમાં આંખી મેં રંગાપા અને ગરીબીના દિવસો પીનાવ્યા છે. અનેક કષ્ટો વેડી તને મોટો કર્યો છે. તારો વિવાહ કર્યો. મને લાગતું કે પુત્ર મોટો થતાં દારિદ્ર્ય પર ઊંડી જશે. તું મોટો તો થયો પણ દારિદ્ર્યે આ ઘર ન છોડ્યું. તારા આ રાજ્યથી તો મારા રૂંધાવ્યું રાજ સાઈ હતું. એટલું કહીને તે ખૂન રડવા લાગી. આ કરણ તિરસ્કારથી પ્રવીણનું હૃદય મળી ગયું. પોતાના દુઃખોની-કુટુંબની નિરાધારતાની મુર્તિમંત બાવના તેની આંખોની રક્ષાએ. રમી રહી. તેની ઇચ્છા અને અભિલાષોએ જે ગદ-સ્થીની ચક્રીમાં પીસાઈને ચૂર ચૂર થઈ ગઈ હતી તે અત્યંત બચકર લાવથી તેની સ્વભાવે ખડી થઈ અને તેની જે પાસ હજી પણ જીવન હતી તે

તેના રામરામમાં સારા બોલના લાગી. તેણે બરેલા કંઈથી કહ્યું, “માતા ! માત્ર ફળ સર્વ અપરાધાનું મૂળ નથી. સનાતને ઉત્પન્ન કરી તેને સંસ્કારના પગલે કમ્પાવવા ફેંકી દેવું એ માતા પિતાનું કર્તવ્ય નથી. હું આ ઘરમાં, આ દશામા સંપૂર્ણ રહેવા ઇચ્છી છું છતાં ૩૨ છુ પણ મારાથી તેમ નથી રહેવાનું.

કુદા ૫રી એક વાર જોરથી રડી પડી અને બોલી “મારા પુત્રને આ ઘરમાં કઈ પણ સુખ નથી મળ્યું. બેટા, તું તું આ ઘરમાં રહેવા યોગ્ય હતો ! તું તો કઈ રાજ્ય ધરાણામાં જન્મ લેવા યોગ્ય હતો. વિધવાને એ મારા જેવી ગરીબ વિધવાને તારા જેવા પુત્રનું દાન શા માટે હવું હતો ! બેટા મેલ્યું બાલ્યું તારા ભાગ્ય કેવાં દતાં ! તારું અંદ જેનું મુખ માત્ર પેટ ભરવાને કાળે રખાવા રહ્યાથી કેડુ કરમાઈ ગયું છે ! આ સરીર, આ હાથ પગ તું મલુરી કરી કમાવવા યોગ્ય છે !” એટલું કહી રોતી રડતી રડતી પુત્રના સરીર પર હાથ ફેરવવા લાગી. ૫રી બોલી, બેટા ! જા તિથી રાખે રામ તાલી બિધી રહીએ. તેણે અહો જન્મ આપ્યો છે તે અહો રહેવું જ પડશે. તું જ આ અસાધિની તો એક માત્ર આધાર છે. મારી અબોની જ્યોતિ છે. મારા ઘરની માથા છે બેટા ! સતોષ રાખવાથી મોડા રૂળ મળે છે. દુનિયામાં અનેક વસ્તુઓ છે પણ જ્ઞાને કઈ કાંઈ મળે છે !”

પ્રવીણ સુપચાપ માથું નીચું કરી રડી રહ્યા હતા. જદાએ તેના આંસુ પુછી કહ્યું, “પુત્ર ! હું તારા મનની બધા નથી રહમત રાકતી પણ તું કહી મારા હાથમાં તેનો ઉપાય નથી વિધાનાના અંક પ્રિયતા યત્ના નથી.”

પ્રવીણની ઝાલીની દહ વળી ગઈ હતી. તે નિશ્ચય જાણે. હું કેવો કાવર, પાવર બને નીચ હું કે માતાની નિન્દા ફેંકી છું. જે માતાએ જે બીજાનાથ અને જન્મ આપે તે માતાને

મારા જન્મના બીજાનારૂપ આ ઘરને હું તુલ્ય અને ધૂણીત રહમત છું. મારો વમઃ કેવો છે ? શું અરેખર હું રાજ બનવાને યોગ્ય હતો ? મારા જેવો અભિમાની, મૂખ અને નિર્દય મનુષ્ય બને કોઈ સામાન્ય સ્થાન પર હોવા તો નિશ્ચય સામાન્ય લાંથી પલાયન કરી ભત !

માતાએ કહ્યું, “મારા હાથ હવે ૨૩ નહિ-હાથ, તને ધીરજ આપવા જેટલી મારામા શુદ્ધિ નથી. મારું હૃદય કઈ પણ કામ નથી આવતું. અને નકલી વસ્તુનું કઈ પણ મુલ્ય નથી ઉપજતું. મેં જેમ તને જાણીતું દુઃખ દબાવે પાપ્યો હતો તેમજ પોતાના ભોદીને વેચી તને ધનવાન કરી શકત તો મારું જીવન સજ્જ થાત.” પ્રવીણ દાદા કાર કરી માતાના ચરણોમાં પડી ગયો, અને બોલ્યો, “માતા ! હું પિત્રકારને પાત્ર છું. મારા જેવા નીચ મનુષ્યને નકામો પણ સ્થાન નહિ મળે. નારા જેવા પૂજ્ય પવિત્ર ચરણોને છેડીને ક્યાં બટકુ છું ? પત્ર બને સપડા તો મનુષ્યના પશ્ચાત્ત આશોર છે પણ મારા જેવા કુલ કનેડો તો અપમ દસાનેજ યોગ્ય છે માતા ! મારા અપરાધ હામા કર.”

સુખાદાયી આ વેઈ ન ટાકાયુ. તે ત્યાંથી ચાલી ગઈ. જદાએ પુત્રને જાણીથી આંખી કહ્યું, બેટા, પારકા છોડી પૈસાથી નથી ખરીદાતી. દાતા દાન કરી દે છે, દાન લેનાર સિખારીની સમાન ગુન્જ છે જ્યાં પારકા દીકરીનું અપમાન થાય છે તે ઘરમાં સુખ નથી હોત. હું બાલ્યું છું કે તે તારા માટે યોગ્ય નથી, પણ એના જેવી સફ્ટી વડુ રોષે પણ નમજો. બેટા ! તે તેને ઓળખવાનો અવલ નથી કર્યો. હું તેને બરાબર ઓળખી ગઈ છું બે તે ન હોવા તો તારી આ દુખી મા કપારનીએ રામ સરખું થઈ ગઈ હોત. તિયારી પોર અમાગમાં મધરાત સુધી ઘરના કામમાં પોતાના રાતનું અવિદાન આપે છે. જે તારા પહેલા અન્નના દાણાને એમાં નથી

નાંખતી. તારૂં શાટલું ધોતીયું પહેરે છે અને તારી વધેલી ઐક્ય ખાય છે. બેટા ! દામ આપીને લીધેલી બાંદી પણ આટલી શુભામી નથી કરી શકિત. એક એક કરીને તેના સર્વદાગીના આપણા પેટમાં ચાલ્યા ગયા છે પણ તે કદી મ્હોં નથી મરડતી જ્યારે જુઓ ત્યારે હસતી જ રહે છે. તું સદા તેને તિરસ્કારતો જ રહ્યો છે પણ બહુ તે સહી લે છે. બેટા ! જો તે તારો જરા પણ આદર પ્રાપ્ત કરતે તો તેના શરીરમાં શેરેક લોહી વધતે.”

આ સાંભળતાં સાંભળતાં પ્રવીણનું હૃદય કંપી ઉઠ્યું. તે અંદરને અંદર શ્વાસ રૂંધી મરવા લાગ્યો. કઈક બોલવા ચાહતો હતો પણ બોલી ન શકાયું. વૃદ્ધા ફરી કરજી સ્વરમાં બોલી, અમારા પણ જ્યારે દિવસ હતા ત્યારે તારા પિતાએ મ્હોં ઉધારી એક શબ્દ પણ નથી કહ્યો. સામુદ્ર વહુરાણી કહીને બોલાવતી. સસરાજી ઘરમાં પ્રવેશ-કરતાંજ બેટા લક્ષ્મી કહીને પુકારતા હતા. અને જરા પણ કામ કરતાં બેટાં તો સામુદ્રથી અગડતા હતા. તારા પિતાની આ રીત હતી. મણુ લેખે જહુસો લાવી ઘરમાં નાંખતા ને ગમે તેટલું નુકસાન ચાપ પણ મ્હોંમાંથી એક શબ્દ ન હોતા કહાડતા. જ્યારે જુઓ ત્યારે સુખ મલપતું જ રહેતું. તે દિવસ તો ચાલ્યા ગયા. એ સાસુ અને સસરા પણ ગયા. અને અંતમાં તારા પિતા પણ ગયા. હું એવી અભાગિણી કે જે વહુ તું સુખ આ ઘરમાં મેં ભોગવ્યું તે મારી વહુને હું ન આપી શકી. અભાગીનીને સસરાનું બ્હાલ તો નસીજમાંજ ન હોતું, સાસુ પણ રોગીણી મંજી. હું તેને સુખતે શું આપવાની હતી ? પણ શ્દામી તે ગિયારી મારી સેવા સુચુપા કરી રહી છે. આ ઉમર ખાવા પીવાની અને મોજ માણવાની હતી પણ વિધાતાએ તેના પર બધી ગૃહસ્થીનો ભાર લાધી દીધો છે. તે પર પણ બેટા ! તું તેને સીધી નજરે નથી જોતો. તે દુઃખી ખીચારી

કેના આશરો તરફ નજર નાંખે ? અમળા સ્ત્રીનો પોકાર માત્ર પતિ સૂધી જ છે. જો પતિનો આદર પતિની મીઠી નજર ન પ્રાપ્ત કરી શકે તો સંસારમાં તેને કંઈ પણ સૂઝ તું નથી. અને જો તે આદર મળે તો તે હસતાં હસતાં પ્રાણ ન્યોચાણ કરી શકે છે.” એટલું કહી વૃદ્ધાએ પોતાના આંસુ હુંધી નાંખ્યા. આ વખતે સુખદાએ ઉદાસ મ્હોંથી ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો. પ્રવીણને લાચરું કે તે જાણે તેના અત્યાચારની પ્રત્યક્ષ મલીન મૂર્તિ છે. તે વખતે તે સુખદાને એક તપસ્વીનીના રૂપમાં જોવા લાગ્યો. કરજીયાં તેની આંખો ભરાઈ ગઈ. તે નીચી નજર કરી જાણે ઘરનીમાં સમાઈ ગયો હોય. વૃદ્ધાએ પુત્રની ખીડ પર હાથ ફેરવી તેને ખ્યારથી યાખડ્યો. પછી વહુને કહ્યું; “વહુ, જાઓ સુધ્ધિ જાઓ. શું આખી રાત આમજ વીતશે ?” પ્રવીણ એટલો તો લનજાત થઈ ગયો હતો કે એક શબ્દ પણ બોલ્યા વિના ઓરડાની બહાર ચાલ્યો ગયો. સુખદા તેને ખીજાના પર સુવડાવી પાછી સાસુની સેવામાં જવા લાગી. પ્રવીણે તેનો હાથ પકડી લીધો પણ કંઈ કહ્યું નહિ. સુખદાએ કહ્યું; તમે સુધ્ધિ જાઓ ! હું જરા માછના સિરમાં જુના ધીની માલીસ કરી આવું. પણ પ્રવીણથી ન સુખદા તરફ જોવાયું કે ન કંઈ બોલાયું. તે સુખદાના ચરણોમાં લેડીને કરજી કંદન કરવા લાગ્યો. સુખદાએ કહ્યું હટો ! હટો ! આશું કરી રહ્યા છો ? પ્રવીણે કંઈ પણ ન સાંભળ્યું. સુખદાએ અતિ કઠીનતાથી પગ ઊગ્રવ્યા. પ્રવીણે રૂંધાવલા કંઈથી કહ્યું; બ્હાલી ! હું પતિ થઈ તારી સાથ પશુની માફક વ્યવહાર કરું છું અને તું સ્ત્રી થઈ પતિની માફક મારી રહ્યા કરે છે. સુખદા એક પાપાણુની મૂર્તિની પેઠે ઉભી રહી. તેની આંખોમાં આંસુ નહોતા. પ્રવીણથી ન રહેવાયું તેણે તેને જોઈને જાતી સરમી ચાંપી લીધી. ઘણા દિવસો પછી પતિના આદરને પ્રાપ્ત કરતાં સુખદાના આંસુ

વિગ્રહ આપ્યાં. અને તેજ અધારી કોટડીમાં સ્થાપીની ગોદમાં માથું રાખી કસોડા સુધી રહી રહી. અને તેજ સ્થાનિમાં-રહતા રહતા જન્મિદા-પીન થઇ મઇ. પ્રવીણને એ રાત્રિએ ઘણુજર પણ ઉંઘ ન આવી. તે સાધી સુખદાને છાતીમાં લગાડી પોતાના અનુતાપની આગતે શુઝાવવાનો વ્યર્થ પ્રયત્ન કરતો રહ્યો.

પ્રકરણ ૧૬ મું

સૂર પોતાના તેજમય કિરણોથી અતિથય ભીરતાપૂર્વક ખારા સમુદ્રમાંથી રસના કણ કુંડી કુંડી આકાશમાં અતિ પરિશ્રમપૂર્વક સમય રે છે તે જલબીન્દુ નથી હોતા મત્રીન કે નથી હોતા ખારા પરંતુ આકાશમાં તેમને કોઈ સંઘ રતું નથી તેમનું પનન થતું એ સ્વાભાવિક ક્રિયા છે. તે જમીનપર પડી ધૂળમાં મળી ભવ છે. ભવવતીની હાથ પણ તેવીજ હતી તે ધણે સરળ અને આનંદી સ્વભાવનો હતો અને તેને આનંદની મુનિ જેવી વદુ મળી હતી. પણ પ્રવીણનું કુ.ખ તેમાં કુળની પેઠે મળી ભવવતીના સુખ સાચરને મક્કીન કરી રહ્યું હતું. તેને લાગતું કે ખારા સુખમાં નૂતના છે.

પહેલું તો તેને પ્રવીણની ઉદાસીનતાનું ખ્યાન નહોતું. પણ પછી એ સંજની વાતો થઈ અને સ્ત્રીનું પ્રિય સમાગમ તેને પ્રાપ્ત થય ત્યારે સ્ત્રી પુરુષમાં પ્રેમનો અભાવ—કેવા ઉદાસીનતા એ કેટું કહ્યું છે તે તેને ગંભીરતાથી દેખાવા લાગ્યું અને મિત્રના કુ.ખે પોતે કુ.ખા ચલા લાગ્યેલ તે એટલે સુધી કે અધારે તેને વડુ તરફથી પૂછ્યું સુખ મળતું ત્યારે તેનાથી પ્રવીણની વાત પોતાની આંતરે કહેવાઈ જતી.

તે જલુજ વિચાર કરતો હતો. પણ પ્રવીણની ખાલથી ગંભીર ઉદાસીનતાનું કારણ તેની સમજમાં આવતું ન હતું. તે આ વિષયમાં પ્રવીણ સાથે પ્રુથ્વી રીતે વાત કરતાં અચકાતો હતો. કારણકે

તેને એમ સ્હમનનું હતું કે એ કુ.ખનું કારણ ધણે અંશે સુખદા છે. પણ એ વાત તે કોઈ પણ રીતે અમુક ચક્રોતો ન હોતો કે સુખદા જેની એક કમનીઝ અને મધુર વ્યવહાર વાળી સ્ત્રીથી તેને આટલી વિરક્તી કેમ હોઈ શકે.

તે જલુધા પોતાના સુખી જીવનની રહસ્યમય ઘટનાઓને લઇ ઘરથી નીકળતો. એ ઘટનાઓ તેના કંઈ સુધી ભરાયલી રહેતી. ભણે એ વાતોને તે જીરવી શકવા અસમર્થ હોવા. ઉમર અને આનંદની કહેરોમાં તે પ્રવીણ પાસે જતો કારણ કે એ ઉત્સાસ વ્યક્ત કરવાનું તેને માટે ધીજી સ્થાન નહોતું. પણ પ્રવીણની અનંત ઉદાસીને ભેળવે તેનું હૃદય ઠંડું પડી જતું. તેમજ પ્રવીણ પાસે તેને દિવાલો આપવા કે કોઈ કુ.ખની વાત કરી પોતાનું અંતર સુખ છુપાવવા પણ તે અસમર્થ થતો.

કુવાન સ્ત્રી પુરુષના સ્પર્શ વ્યવહારનું પરિણામ નવોદાની મલાવસ્થા પામીને માટે અતિ આસ્વાદ્ય જનક છે ભવવતીને એ આસ્વાદનું સદ્ગામ્ય પ્રાપ્ત થતું આનંદી અને સરળ તેમજ પાલિના સુખથી અતિ સુખી ભવવતીની સ્થિતિ આથી કેવી ઘાવ કે તે થોડા દિવસ તો પાલવ જેવો સ્પર્શ ગયો. આનંદના સાગરમાં તે તરવા લાગ્યો. સાથે તેને એમ પણ લાગ્યું કે પ્રવીણના લમને બાટવા વરસો વીતી મયા છે છતાં તેને એ સુખ પ્રાપ્ત નથી થયું! પહેલા તેને આ વિચાર ન હોતો. થયે પણ હવે અરેખર પ્રવીણના ભાગ્યપર તેને દયા આવવા લાગી પોતે અતિ ઉત્ક્રાંસમાં છતાં મિત્રની ઉદાસીનતા ભેઈ પોતાના હૃદયની ઘટના તે છુપાવવા લાગ્યો. પણ તેને ખગર નહોતી કે આ વાત થોડા દિવસ જ છુપાવી શકાય છે. છેવટે તે ધડી બાધી પહેંચી. તેની વૃદ્ધ માતાએ કહ્યું: “જાજી તારી બાબી અને પ્રવીણને મોઝાવી લાવ. અને પ્રવીણને એક હાથ મોપાવી આવવાનું પણ કહેજે.”

ભગવતી ગમરાયો તો ખરો પણ તેને જયું
પડ્યું. મનમાં ઉદાસ હતો પણ કશી એ
ઉદાસ તેને દેખાવે પડતો. તે પ્રવીણની દુકાને
હોંઠાઓ. એણે તો પ્રવીણ પોતાની દુકાનમાં ઉદાસ
હોંઠા દતો. ભગવતી પણ ગંભીર થઈ તેની પાસે
બેસી ગયો. પણ આ વખતે આમ બેસવું તેના
માટે કદીન કામ હતું. તેના રોમ રોમમાં ઉતા-
વળ હતી. પણ આ ઉતાવળ બતાવતાં પોતાના
અંતરની પ્રસન્નતા પ્રકટ થઈ જવાનો ભય હતો.
દુઃખી પ્રવીણ પાસે એ પ્રસન્નતા કેમ દર્શાવે?
કેવટે પ્રવીણે જ પૂછ્યું: “ભગવતી ઉદાસ કેમ
બેસી રહ્યા છે?”

ભગવતીના હૃદયમાં હવ આગ્યો. તેણે કહ્યું:
ઉદાસ તું છે કે હું?”

પ્રવીણે કહ્યું: “પણ મારી ઉદાસીનતા તું તો
કંઈ પૂછ્યું જ નથી.”

ભગવતી સ્મિત થયો. “તું તારા હૃદયને કંઈ
બેચેના છે?”

પ્રવીણે હંધ અવાજમાં કહ્યું: તને શું જણાય
છે? ભગવતી સદગ ગમરાયો. તેણે માંયું
અંજાણનાં કહ્યું: એવું જ જણાય છે. અને
તું તો આમ પણ ઉદાસ જ રહે છે.” આટલું
કહેતાં ભગવતીને ગળે મૂળ પાન કરતાની પદિત
આવી તેને જાણ માટે આસા બરી દૃષ્ટિથી

પ્રવીણ તરફ જોયું. પ્રવીણ જરા હસ્યો અને એ
સિંથીત દારૂમાં જાણે મનની વાત સરી ગઈ
હોય. એમ જાણ્યું. જેમ બાળક કાઈ ગંભીર
વાત પૂછે અને તેને હસીને દાળી દેવામાં આવે
તેમ જ પ્રવીણના દારૂમાં ભગવતીની વાતનો
જાણ દાળી ગયો. તેણે સદગ સ્વભાવ કહ્યું:

“આ વખતે કેમ આગ્યો.”

ભગવતી એ કહ્યું: પણ તારી તપીઅન કેમ છે
એ તો કહે!”

પ્રવીણે તેની તરફ તાકી કહ્યું: “તો શું મારી
તપીઅતના સમાચાર પુછવાનેજ હમણા અહીં
આગ્યો છે?”

ભગવતીએ નીચું માંયું કરી કહ્યું: “તને
માઝએ બોલાયો છે.

“કેમ?”

ભગવતીએ દખાવડા સ્વાગતે કહ્યું: “ભાણી
અને માઝતો ગયા પણ હશે હું મેર કહેતોજ
આગ્યો શું. એક દાઢને પણ બોલાવી લેવાનું
કહ્યું છે.”

પ્રવીણે કહ્યું: “દાહ?”

ભગવતીએ માંયું ઉચ્ચ કરી કહ્યું: “હા.”

“તો પછી આમ નિરાંત કરી દેડે કોને કેમ
બેસી રહ્યો હતો? તું મેર આજ હું દાઢને બોલાવી
આવું છું.”

ઘડેઘડાં પુષ્પમાળા હેર ઓઠડિ નાં જ વંખાણ થાય છે,
દરેક લોહો લવનાઈટી સોનની જ તારીફ કહે છે,
દેહસાક મીત્રો, મીત્રોમાં કહો છ કે.

પુષ્પમાળા ઓઠડિમાં એવી તો કરામત છે. કરે છે તર
મગજ મીત્રો ખરી નો આમ બાબત છે.
પુષ્પમાળા હેર ઓઠડિ એક વખત તો મગાવી લુપો કીં ફક્ત
બાલસીતો રૂપીયા, ૧૫ જ છે.

લવનાઈટની કીમત અંધ
ઝાઝી નથી. બાટલીના
ફક્ત રૂપીયા. ૪ છે.

લખો. મોહનલાલની
કુંપની. ભાજપાલા
લેન. મુંબઈ નં. ૩

રસસિંદુર, અન્નક, કેસર, કસ્તુરી અને ખીચાં દીપન પાચન તથા પૌષ્ટિક
ઓષધ મેળવી લીધાં, રસદાર, અમૃત સ્વરૂપાં આમળાં માંથી જનોવેલું.

કેસરી છવન

મહારસાયન

મહારસાયન નવછવન આપે છે.

કેસરીછવન મહારસાયન છે.

કેસરીછવન નવછવન આપે છે.

નવ છવન આપનાર

સર્વે નેત્રમાં

માદાં સાંજ

નજળાં સખળા

નાનાં મોટા

શ્રી પુરુષ

સૌજી.

વાપરવા લાયક

કેસરી છવન વિશેનું ખાસ

માહિતી પત્ર તાજેદિ મંગાવો.

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ, લી.

—કારખાનું—

—મુખ્ય દુકાન—

એક્ષીન્સ્ટન રોડ, મુંબઈ નં. ૧૩. : જુની લાટિયા મહાગ્ગનવાડી, કાલજાદેવી.

રતન એકના રૂપીઆ પાંચ, રતન અર્ધના રૂપીઆ પોચાપણ,

રતનપાનો રૂપીઆ દોઢ.

આયુર્વેદિક દવાઓનું સૂચીપત્ર તાજેદિ મંગાવો.

સ્ટીમ કોલ ક્યાંથી ખરીદશો?

અંગ્રેજ કોલ
રબલ કોલ
રમીથી કોલ
હાલ કોલ
સોફ્ટ કોલ
વેલ્ડ કોલ

કોલમાની થી મનો કારખાના-
કોમ્પોઝિશન ના માટે.
અને ૨ ની માટે
બે ખાલી આદ
ના માટે.

અર્થ દુનિયા મોટા મોટા કારખાના આને નક્કી.

રત્નેશ્વર મોટ કો.

કોલ મરચા અને કોલોયરી એજન્સી
નં ૬૬ હોલી ચક્રાકોર મુંબઈ.

ક્રનામ રૂપિયા ૫૦૦૦

મોંધું તેજ સોંધું છે.

રાસને જલ મુળમાંથી ઉમેડનાર.

રીંગરબેઈન વાપરો.

અમારો મનમ હાલની ને અનુનય પાયાન થયેલ . મન તેની નાલે જલમુળથી ઉમેડી નામે છે, જાણક હમણા અને રાંમનમ અનુ મ . ૧ ર ની ક ના રો . નો કાર એકવાર રીંગરબેઈન વાપરવે અને તેની અમલ નિઃ અમલો સોદાવા નામે, રીંગરબેઈન વાપરવાથી કાર ૪૫૧૨ થતા સખત નથી, જો નમે ૬૬ થી પીડાતા હો તેમજ આજે ને આજે રાંમની ખાતે કોલ રૂઝ વડે રાજની વડ વાલ પડાને છે. અમ અ સર્વોપીરો મગાં છે

તેની ક્રમિત ખાર આના છે આ ક્રમિત એ કે બોલ દવાઓના પ્રમાણમાં વધારે પડતી ગણાય પણ કયો પણ વધારે પડતો ધાય છે. તે બુલકું જોતુ નથી. આ દવા અમીર છે એમ કહેવામાં ના આવી જ્યા છે.

અમ અ સો તથા પુરો રીંગરબેઈન વાપરતે તેની અમલો તામુજ માવ છે . ની ન વેમેનીન તથા મેગનેશીઆ મમમ વધરા ક ના અમારો રીંગરબેઈન વધારે અને અમ ન મમમમાં વેમેનીન અ વે તે એ રૂ સાચીન કરી દે રને કુ. પાંચ હજારનુ ક્રનામ આપવા અમે અમારો છીએ. કામન રીંગીની આર આના થા . પી. પેરેજ જુ

એજન્સી એકલે છીએ. હંડીયન મીડલ ટીપા. બાનનગર, (કી જારક)

ઇનામ રૂપીયા એક હજાર

શીયાળાની રત્ન માટે ખાસ.

વિટેલોન

વિટેલોન ખીછ ગંધી પૌષ્ટિક દવાઓ કરતાં તદેન લુહીના પ્રકારની બનાવટ છે. ખાસ તૈયાર મીઠીપચાનની બનાવટમાં આવે છે. તેની અંદર ભાંગ, અરીણ, વજાગ વિગેરે જેવી તેમજ નુકશાનકારક વસ્તુઓનો ખીચકુત્ર સમાવેશ થતોજ નથી. તેમજ ખાસ રોગ રોગકારકોની દેખરેખ નીચે બનાવવામાં આવે છે. તેથી કરીને 'વિટેલોન' લેવામાં કશો વાધો નથી. શીયાળાની રત્ન દેવે શરૂ થઈ ચુકી છે. શીયાળો એજ પૌષ્ટિક દવા લેવાની ખાશ રત્ન છે. એટલે કે શીયાળામાં લીધેલી વિટેલોનની એકજ શીશી આખા વરસને માટે શરીરની તાકાત બળતી રાખે છે. વિટેલોનનો ખાસ શુભ એજ છે કે ગમે તેવી અકુશલતા ઉપાગમે વડે ગુમાંવેલું પુરપત્ત પાછું આપી શરીરમાં તમામ રોગો-ફર ફરી શ્વેશની શીશી-ફર ફરી-લોહિની લાક્ષણમાં વધારો કરે છે. અપચા અને અકુશલતા ફરીપાલિતુર ફરી શરીરમાંથી બાળક કદી નાંખીને શરીરમાં રહેતું લાવે છે. મનને સદા પ્રજ્ઞા તથા આનંદમાં રાખે છે. તથા લીધેને પ્રમથમાં વધારી એક બનાવી ખરા પુરપત્ત નામને લાક્ષણ બનાવે છે.

જે 'વિટેલોન' મેટા અમલકારો, યુરોપીયન સાંસ્કૃતિક તેમજ શુદ્ધ મૂલ્યોને વાપરે છે, તેમા ખાસ એક રો દુમારી પાસે સાંખીતી માટે છે. (એક પોસ્ટ કોડ લખી અમારી ચોપડી મંગાવો) આ શીયાળાની રત્નમાં એક વાર વાપરી ખાતી ફરી લુહા કે 'વિટેલોન' જેવી ચમત્કારિક દવા છે વળી શીયાળાની રત્નમાં વેચાણ માટે ખાસ રૂપીયા એક હજારની સનાખી પ્રીતરો કદી છે જે દરેક ખરીદનારને વિટેલોન શીશી સાથે મુદ્દન આપવામાં આવે છે. હનામ મેટા શુદ્ધ તથા અમલકારોની સમજાવે ચવામાં આવશે. માટે ખરેખરા દશ રૂપીયા તમારા શરીરમાંના ઘર ફરી એકલા રોગોને લોટી કાઢશે. એટલુંજ નહિ પણ તેથી સોમલી કીમંતનું હનામ પચું અપાવશે. આથી તક ફીવર નહિ મંગે માટે આજેજ 'વિટેલોન'ની એકજ શીશી મંગાવી ખાતી કરો. ખમ વધવાર ખાતગી રાખવામાં આવશે. મહિના દીવસ ચાલે તેટલી સાહ ત્રાણીની શીશીના માત્ર રૂપીયા દશ પોસ્ટકલ જાદુ.

ઇન્ડિયન મેડીકલ ડી પો.

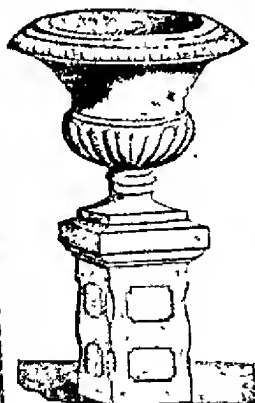
લાવનેગર (અહોયાવાડ.)

Vishram Narsi and Bros.

Contractors & Engineers.

વીશરામ નરસી

એન્ડ બ્રધર્સ.

(સી.એન્ડ. હોન્ડીના બાંધકામના
સ્પેશીયાલીસ્ટ્સ.)

સીમેન્ટના કુંડા, પીલર ગોલ તથા
ચોરસ ગીરાધો કહેરાઓ જાન જાતની
કાનસો જાન જાતના વડસરા કુંડીઓ
વિગ્રહે ચ લુ ફેગનના તૈયાર રાખવામાં
આવે છે.

દારક સીમેન્ટ દેવળ છાપ

સીમેન્ટના સોંધ અને અલુચીસ્તાન
ખાતે એકલા એજન્ટો.

ટેક ઓફીસ—રામબાગ
ગાડીખાતા કરાચી.

મુ ગાઈમા ટેક બુ ગોવાલીઆ ટેક કારજોર સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ.

ઑડલર મોટર કોર્સ.

રેકૉર્ડ નંબર

૧૯૩૩

તાલુકા સરનામું

"Ravasia."

દરેક જાતના રંગો.

—:O:—

મોટરકાર

જેમ્સ જનલ

વિંગેદે માટે

શૂરજી વલ્લભદાસની.

કંપની.

મુખ્ય ઓફિસ ૫૦ ચર્ચગેટ રોડ—ફોર્ટ,

મુંબઈ.

ઑડલર લોરીઝ.